СБО
37
П78
Б

ХАРКІВСЬКИЙ • ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Pro Domo Mea

сприв. отдел
106117

Міністерство культури і туризму України

Харківський державний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського

До 90-річчя з дня заснування
Харківського державного
університету мистецтв
імені І. П. Котляревського

106117

Pro Domo Mea

НАРИСИ

Бібліотека ХНУМ
106117 СВ

Харківський державний університет мистецтв імені І.П. Котляревського * Україна * м. Харків * Харківська
БІБЛІОТЕКА
№ 02214350

Харків
2007

Ш31 (44Кр)

УДК 78.03
ББК 85.31
П 78

Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
(протокол № 1 від 6.09.2007)

Редакційна колегія:

народна артистка України, професор Т. Б. Вєркіна;
кандидат мистецтвознавства, професор Г. А. Абаджян;
заслужений працівник культури, доцент Г. Я. Ботунова;
доктор мистецтвознавства, професор Н. Є. Гребенюк;
доктор мистецтвознавства, професор О. Г. Рощенко;
кандидат мистецтвознавства, доцент Л. В. Шаповалова.

Рецензенти:

доктор мистецтвознавства, професор М. Р. Черкашина-Губаренко;
доктор мистецтвознавства, професор Т. В. Мартинюк.

Відповідальний за випуск:

доктор мистецтвознавства, доцент І. С. Драч.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
П 78 Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського // Ред.Т. Б. Вєркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. – Х.: Харків. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського, 2007. – 336 с.
ISBN 966-8482-57-1

До 90-річчя Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (1917–2007) підготовлена колективна монографія, в якій зібрані, систематизовані та узагальнені матеріали щодо історії закладу, багатогранної діяльності його викладачів та вихованців, їх творчого внеску до скарбниці музичного та театрального мистецтва України.

Видання розраховане на широке коло читачів, науковців, фахівців у галузі музичного та театрального мистецтва, студентів та викладачів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів.

ISBN 966-8482-57-1

УДК 78.03
ББК 85.31

© Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2007

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ЗМІСТ

Pro Domo Mea... 7
Т. Б. Вєркіна

Постаті, події, дати (з історії Харківського університету мистецтв) 9
В. Ф. Кравець, заслужений діяч мистецтв України

Розділ 1. **Музичне мистецтво**

Спадкоємність поколінь: кафедра спеціального фортепіано.....20
О. В. Кононова, кандидат мистецтвознавства

Вірність традиціям: кафедра сольного співу.....56
Л. Г. Цуркан, професор, заслужений діяч мистецв України

Concerto grosso: кафедра струнних інструментів.....76
О. М. Щелкановцева, кандидат мистецтвознавства, професор

Школа виконавської майстерності: кафедра оркестрових духових інструментів.....83
В. О. Богданов, кандидат мистецтвознавства, доцент

Сузір'я майстрів: кафедра хорового диригування 100
Н. А. Болік-Золотарьова, професор заслужений діяч мистецтв України

Перші в Україні: кафедра народних інструментів 123
Н. С. Костенко; Л. С. Мандзюк, кандидат мистецтвознавства, доцент; Ю. В. Ніколаєвська, кандидат мистецтвознавства

У дуеті з фортепіано: кафедра концертмейстерської майстерності.....136
С. С. Нікітська

Ш31 (4Укр)

УДК 78.03
ББК 85.31
П 78

Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
(протокол № 1 від 6.09.2007)

Редакційна колегія:

народна артистка України, професор Т. Б. Веркіна;
кандидат мистецтвознавства, професор Г. А. Абаджян;
заслужений працівник культури, доцент Г. Я. Ботунова;
доктор мистецтвознавства, професор Н. Є. Гребенюк;
доктор мистецтвознавства, професор О. Г. Рощенко;
кандидат мистецтвознавства, доцент Л. В. Шаповалова.

Рецензенти:

доктор мистецтвознавства, професор М. Р. Черкашина-Губаренко;
доктор мистецтвознавства, професор Т. В. Мартинюк.

Відповідальний за випуск:

доктор мистецтвознавства, доцент І. С. Драч.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
П 78 Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського // Ред.Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. – Х.: Харків. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського, 2007. – 336 с.
ISBN 966-8482-57-1

До 90-річчя Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (1917–2007) підготовлена колективна монографія, в якій зібрані, систематизовані та узагальнені матеріали щодо історії закладу, багатогранної діяльності його викладачів та вихованців, їх творчого внеску до скарбниці музичного та театрального мистецтва України.

Видання розраховане на широке коло читачів, науковців, фахівців у галузі музичного та театрального мистецтва, студентів та викладачів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів.

ISBN 966-8482-57-1

УДК 78.03
ББК 85.31

© Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2007

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ЗМІСТ

Pro Domo Mea... 7
Т. Б. Веркіна

Постаті, події, дати (з історії Харківського університету мистецтв) 9
В.Ф. Кравець, заслужений діяч мистецтв України

Розділ 1. **Музичне мистецтво**

Спадкосмність поколінь: кафедра спеціального фортепіано.....20
О. В. Кононова, кандидат мистецтвознавства

Вірність традиціям: кафедра сольного співу.....56
Л. Г. Цуркан, професор, заслужений діяч мистецв України

Concerto grosso: кафедра струнних інструментів.....76
О. М. Щелкановцева, кандидат мистецтвознавства, професор

Школа виконавської майстерності: кафедра оркестрових духових інструментів.....83
В. О. Богданов, кандидат мистецтвознавства, доцент

Сузір'я майстрів: кафедра хорового диригування 100
Н. А. Белік-Золотарьова, професор заслужений діяч мистецтв України

Перші в Україні: кафедра народних інструментів 123
Н. С. Костенко; Л. С. Мандзюк, кандидат мистецтвознавства, доцент;
Ю. В. Ніколаєвська, кандидат мистецтвознавства

У дуеті з фортепіано: кафедра концертмейстерської майстерності.....136
С. С. Нікітська

Таємниці музичного спілкування: кафедра камерного ансамблю та струнного квартету 143
І. Ф. Гайда, професор

Кафедра композиції та інструментовки крізь призму історії харківської композиторської школи.....148
О. Г. Рощенко-Авер'янова, доктор мистецтвознавства, доцент

Теоретичне музикознавство: рух у часі 170
М. Ю. Борисенко, кандидат мистецтвознавства

Ars longa історичного музикознавства 185
І. Л. Іванова, кандидат митецтвознавства, доцент; А. А. Мізітова, кандидат мистецтвознавства, доцент; О. Г. Рощенко-Авер'янова, доктор мистецтвознавства, доцент

Харківська аналітична школа: кафедра інтерпретології та аналізу музики.....201
Л. В. Шаповалова, кандидат мистецтвознавства, доцент

Родовід харківської фольклористичної школи.....207
Л. І. Новикова, доцент; І. А. Романюк

Харківська оперна студія: історія і сучасність.....211
Л. І. Кучер, кандидат мистецтвознавства, професор

Барвиста палітра: кафедра інструментів естрадного оркестру 225
В. В. Чуріков, доцент

«Обов'язковий клас»: кафедра загального та спеціалізованого фортепіано....232
Н. В. Смоляга, кандидат мистецтвознавства, професор

Харківська середня спеціальна музична школа-інтернат: сторінки історії.....241
В. М. Алтухов, І. А. Немцова

Розділ 2. **Театральне мистецтво**

Становлення театральної освіти у Харкові 256
Г. Я. Ботунова, доцент, заслужений працівник культури України

У світлі корифеїв: кафедра майстерності актора 265
Н. Р. Логвінова, кандидат філологічних наук, доцент

Кафедра режисури драматичного театру.....273
О. С. Барсегян, народний артист України, заслужений діяч мистецтв України

Харківська школа театрознавства: шляхи формування 277
Г. Я. Ботунова, доцент, заслужений працівник культури України

«Безличное – вочеловечить»: кафедра майстерності актора та режисури театру анімації 284
Є. Т. Русабров

Кафедра сценічної мови 290
І. І. Кобзар

Розділ 3. **Загальноуніверситетські кафедри**

Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук 298
Л. В. Русакова

«Вікно в Європу»: кафедра іноземних мов.....312
О.П.Андреєва

Уроки здоров'я: кафедра фізичного виховання та спорту 313
А. П. Маленко

Розділ 4. **Допоміжні підрозділи**

Навчальна частина 318
Л. В. Білявєва

Заочне відділення 319
Н.В.Ткаченко

Про навчання іноземних студентів у ХДУМ ім. І. П. Котляревського 320
Н. І. Руденко

Наукова частина 323
Л. О. Орлова

До 120-річчя бібліотеки Харківського державного університету мистецтв імені І.П.Котляревського 326
Ю. В. Малішевська

Відділ технічних засобів навчання 332
Н.М. Шумакова

Навчальна лабораторія фольклору 333
І. А. Романюк

Адміністративно-господарська частина 334
М. І. Дереповка

Pro Domo Mea...* Так ми назвали книгу нарисів, присвячених 90-річчю Харківського університету мистецтв імені І.П. Котляревського. Це – не довідник з історії нашого навчального закладу, не звіт про досягнення. Швидше за все, це – свого роду автопортрет, в основі якого лежить необхідність побачити себе такими, які ми є сьогодні.

Автори нарисів писали, насамперед, «про себе», про свою кафедру, підрозділ, на яких вони працюють, про свій дім – університет, який майже для всіх є Alma Mater. Але пафос даної книги більше відповідає буквальному змісту латинського вислову. Це – Слово «на захист свого дому», про те, що ми маємо зберегти і передати наступним поколінням.

Зрозуміло, що ідея пізнання себе для харківської мистецької школи пов'язана з розгортанням у майже столітньому просторі шляху тих, хто зводив наш дім, хто вийшов з рідних стін і уславив вітчизняне мистецтво, тих, хто залишився, продовжуючи традицію, і тих, хто сюди повернувся, щоб збагатити «дух школи» власним досвідом.

Першою спробою зібрати і узагальнити історію університету (тоді інституту мистецтв) стало ювілейне видання 1992 р. Але минуле – не є щось закам'яніле, остаточно незмінне. Воно живе і трансформується у сьогоденні, з яким резонує різними обертонами – фактами, подіями, постатями, значення яких у новому сучасному контексті розкривається по-іншому. Знайдені в архівах документи заповнюють «білі плями», уточнюють загальну картину історичного перебігу. Також потрібно далі продовжити свій літопис. Пригадуючи далеке і недавнє минуле, ми намагаємося усвідомити перспективи, ще раз уточнити напрямок, в якому потрібно рухатись, перевірити – чи все ми робимо так, як вимагає від нас час? А для цього варто «активізувати» пам'ять, звірити свої орієнтири по дорогим іменам вчителів, наставників.

Сьогодні ми маємо історичний шанс змінити упереджений погляд на Харків як на місто лише «танкобудівників» або «соцреалістів» і довести, що наше місто є джерелом високої культури, яке дає світу геніальних музикантів і театральних діячів.

Дякую всім, хто нам у цьому допомагає!

Ректор Харківського університету
мистецтв імені І.П. Котляревського
Народна артистка України
Заслужений діяч мистецтв України
професор

Тетяна Вєркіна

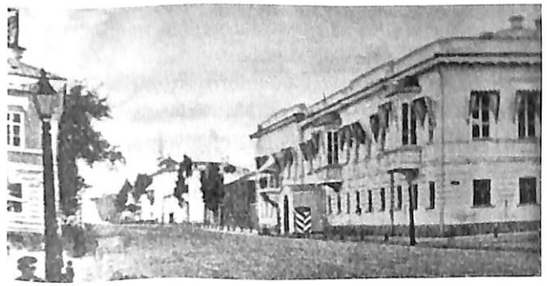
* Pro Domo Mea... (лат. – «для власного дому») – на захист себе, про себе.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ПОСТАТІ, ПОДІЇ, ДАТИ

В. Ф. Кравець

Відтворення всіх етапів історії Харківського університету мистецтв імені І.П. Котляревського – завдання досить непросте. Труднощі зумовлені об'єктивними причинами – відсутністю документів – свідків минулої епохи. У фондах Центрального Державного архіву вищих органів Управління України зберігаються матеріали, які дозволяють реконструювати минуле університету в історичному контексті 1920 – початку 1930 рр. Це – документи, що відображають і поворотні моменти в житті навчального закладу, і буденні факти його «біографії». За сухими формулюваннями в доповідних записках, протоколах, заявах, звітах прихована вельми цінна інформація, що передає пульс епохи, живе дихання тих років, по-новому відкриває імена видатних музикантів, діяльність яких була пов'язана в цей період із Харковом.

Будинок поміщиці Сомової, у якому з 1883 р. було розміщено Харківське музичне училище

Харків тієї доби столиця України – ввібрав у себе проблеми, парадокси і пошуки постреволюційної епохи. Бурхливий перебіг подій в 1918–1919 рр. одночасно поєднувався з пожвавленою театрально-музичною активністю.

«Харьков становится крупным культурным центром… — свідчить композитор Б. Яновський у 1918 р. — Три драматических театра, обслуживаемых отличными труппами, две консерватории, изобилие всевозможных художественных учреждений от «художественного цеха» до различного рода «студий» музыкальных и балетных. Нарождаются журналы, издательства, издания… Жизнь кипит, или, по крайней мере, близка к точке кипения…»[1]

Молоде покоління харківських музикантів також прагнуло заявити про себе дієво і потужно. Один із архівних документів, датований 17 березня 1921 р., може слугувати зразком своєрідного маніфесту товариства «Молода філармонія», відкритого 13 лютого 1920 р[2]. Цитую його основні положення:

«Предвсеукрмузкому
Докладная записка

Педагогический отдел настоящим ходатайствует об оказании немедленной поддержки музобществу «Молодая филармония» по следующим мотивам:

1) Общество «Молодая филармония» возникло в противовес рутине, царящей в музжизни Харькова, и создано молодыми музыкальными работниками, задыхавшимися в тесных рамках существующих Муз. учреждений и муз. жизни города.

2) Общество собрало все молодые живые силы города.

3) Путем лекций, концертов, собеседований даст возможность муз. молодёжи проявить свою инициативу и вести борьбу с рутиной, поглотившей музыкантов-профессионалов.

4) Общество за год своего существования завоевало себе всеобщее признание, но из-за полного отсутствия средств не в состоянии развиваться и вести свою культурную работу.

В виду изложенного, Педагогический отдел ходатайствует о немедленной поддержке общества «Молодая филармония» в виде единовременного пособия в один миллион рублей пока не будут выработаны положения, дающие возможность «Молодой филармонии», этой музыкальной ячейке, развить свою плодотворную работу во всеукраинском масштабе».

З цим документом перекликається ще один, датований 14 лютого 1921 р. — це звернення до харківської музичної Академії[3]. Цитую:

«Подотдел Высших школ Всеукрмузкома имеет намерение 15 февраля с.г. открыть при Харьковской музыкальной академии Педагогические курсы с отделением музыкальных лекторов и начать занятия с 1 марта.

Считая существование означенных курсов чрезвычайно важным, подотдел надеется, что профессура Академии окажет всяческое содействие проведению в жизнь столь важного начинания, причём выражает пожелание, чтобы чтение лекций по прилагаемой программе взяли на себя нижепоименованные профессора Академии: Луценко, Бертольди, Левенштейн, Багриновский, Корсунский, Альтшуллер, Шиллингер и Панфилов.

[1] Театральный журнал.— 1918.— № 18.— С. 10–11.
[2] Центральный государственный архив высших органов власти Украины (далее — ЦГАВОВ Укр.) Ф. 166, оп. 1, д. 1017. Документ от 17.03.21.
[3] ЦГАВОВ Укр.) Ф. 166, оп. 1, д. 1017. Документ от 14.02.21.

Курсовые занятия предположенно вести в помещении Академии по улице Гоголя 11 по три часа ежедневно, по воскресеньям — четыре часа в день…»

Потреба в кадрах музичних лекторів поєднувалась з дивовижним прагненням творчої молоді до активної просвітницької діяльності. Так, вже за тиждень після офіційного звернення до керівництва Музичної академії, були сформовані курси з кількістю учнів 120 чоловік, викладачів — 12. Про це свідчить Заява від 23/II 21 р. до сектора мистецтв і художньої пропаганди про забезпечення курсистів і педагогів продовольчими пайками[4]. Цитую далі:

«…На курсы будут приниматься музыкальные инструктора, направляемые в г. Харьков Губнаробразами, руководители музыкально-хоровыми студиями, студенты музыкальной Академии последних двух курсов, учащиеся Центральной школы 2 ой ступени последнего курса и члены общества «Музыкальных педагогов» и «Молодая филармония».

Одним з найяскравіших і талановитих музичних лекторів, критиків і просвітителів цього часу був, безумовно, професор Музичної Академії, член товариства «Молода філармонія» **Іосиф Шиллінгер**. Його музично-критична спадщина за правом може бути порівняною з роботами молодого Асаф'єва цього ж періоду і є безперечно цінною в професійному відношенні.

Харизматична особистість, неймовірно багатогранна у вияві музичної обдарованості, Шиллінгер за чотири роки перебування в Харкові (1918–1922) став безперечним лідером у всіх цікавих починаннях і проектах культурного життя міста.

Поетичні рядки з його книги «Скрижаль Теурга»[5], виданої в 1922 р. в Петербурзі, звучать як маніфест, як вселенський заклик:

«Пифией будет Поэт. Пифией будет Актёр. Мы — жрецы первозданного Слова. Зачаровывать зрителя (зрящего) властным ритмом неведомой речи: как в храмах, как в культах (в экстазе), в давно позабытых мистериях… »

Такий пристрасно-підведений тон характеризує і переважну більшість його музикознавчих есеїв, присвячених проблемам сучасного мистецтва, шляхам його розвитку. Цікаво, що в його статтях яскрава, метафорична літературна мова поєднується з математично строгою логікою ідей вченого-теоретика і композитора. А вміння говорити і писати про складне доступно і цікаво безумовно свідчить про артистичність натури Шиллінгера-лектора, про його прагнення зачаровувати слухача і читача словом. (Не випадково в офіційному досьє на викладачів музичного технікуму і Академії за 1922 р. його називають видатним лектором!)[6]

У період з 1919 по 1922 р. Шиллінгером було опубліковано 12 програмних статей, включаючи і книгу «Скрижаль Теурга».

[4] ЦГАВОВ Укр.) Ф. 166, оп. 1, д. 1017. Заявление от 23.02.21.
[5] Шиллингер И.М. Скрижаль Теурга.— Пб.: Себ, 1922.— 40 с.
[6] Харьковский областной архив. ФР 820, оп. 1, ед. хр. 335.

Він друкувався в таких часописах Харкова як «Пути творчества», «Театральные Известия», «Художественная мысль» і Петроградських «Театр, литература, музыка, балет, графика, живопись, кино», і в Щотижневику Петроградських академічних театрів.

Стаття Шиллінгера «Наше музыкальное сегодня»[7], – опублікована в часописі «Художественная мысль» № 5 18-25 березня 1922 р., – містить цікаві вислови про творчість О.М. Скрябіна. Цитую фрагменти статті:

«... Для обзора нашего музыкального «сегодня» начнём со «вчера»: с гениального Скрябина, равного которому не было в русской музыке, и чьё место – рядом с величайшими творцами западноевропейского музыкального искусства.

Шесть лет назад скончался Александр Скрябин, а его личность уже становится для нас мифом. Чаяние Вселенской Мистерии, Последнего свершения, праздника освобождения Духа от уз Материи, – осуществилось в его личной смерти: он ушёл, а мы остались перед знаками его гения, перед загадкой его личности. Скрябин, дерзновенный титан, горячо уверовавший в своё мессианство, чаявший в великом соборном действе повергнуть в небытие материальный план всего Космоса. ...

... В творчестве Скрябина удивительно сочетается космический размах с утончённым внешним изяществом. ...

... Неустанное устремление к лучезарному экстазу впервые нашло себе выражение в полной мере в его «Четвертой сонате» и сопутствовалось замечательными гармоническими достижениями. В «Поэме экстаза» он окончательно разрывает узы со связывающим его гармоническим прошлым. «Прометей» завершает эту линию эволюции, утверждая на месте старого трезвучия – шестизвучие, построенное на высших обертонах. ...

... Конфликт между светлым и темным началами роднит Скрябина с двумя величайшими богоборцами: Листом и Вагнером, оказавшими на его творчество наибольшее влияние в отношении эмоциональном и техническом.

Скрябин оставил гениальные симфонические произведения, но, тем не менее, он не является создателем симфонического стиля: оркеструя, он прибегал к лучшим образцам французского импрессионизма и к Вагнеру. Как фортепианный композитор, он стоит на недосягаемой высоте и является создателем богатейшего и совершенно своеобразного фортепианного стиля.

Форма произведений Скрябина моцартовски проста, ясна, а подчас даже квадратна. При необычайном усложнении звуковой ткани, такая академичность формы значительно облегчает восприятие даже наименее доступных его opus'ов.

Скрябинская мятежность, естественно, не нашла себе выражения в камерной музыке: он не писал ни камерных ансамблей, ни для голоса с фортепиано. Его стихия фортепиано (символ микрокосма) и оркестр (символ макрокосма) и гениальнейшая из его симфоний – «Поэма огня» соединила фортепиано с грандиозным оркестром и бесловесным хором в один лучезарно ликующий океан необычайных звучаний...»

[7] Журнал «Художественная мысль».– 1922.– № 5.– С. 9-11 от 18-25 марта 1922 г.

У наступному, шостому номері того ж часопису «Художественная мысль»[8] подане продовження статті «Наше музыкальное сегодня», де основна увага Шиллінгера присвячена творчіій особистості С. Прокоф'єва. Наводжу фрагменти статті:

«... Шесть лет назад в Петербурге обратил на себя внимание, выступивший со своим «Фортепианным концертом», молодой композитор Сергей Прокофьев, успевший за короткое время занять чуть ли не первое место среди русских композиторов. Его многогранное дарование сразу поразило музыкальный мир северной столицы: он оказался первоклассным пианистом, отличным дирижёром и композитором, носящем в себе признаки несомненной гениальности.

Прокофьев – молодой, задорный, солнечный, самоуверенный каверзник, с неиссякаемой творческой энергией. Явление исключительное среди общего строя петербургской жизни, среди упадочников-акмеистов.

Тотчас образовалось два враждебных лагеря: одни – верившие в гениальность Прокофьева, другие, – не видевшие в нём композиторского дарования. Первые называли его «неоклассиком» и имели в своём лагере Вячеслава Каратыгина; вторые, Глазунов и старые «беляевцы», признали его бездарным и привесили ярлык «футуриста». А приклеить Прокофьеву ярлык – значит навсегда отказаться от постижения его необычайно многогранного творчества...

... Каждое новое сочинение Прокофьева вскрывает новую сторону его дарования. Он и классик, и романтик, и импрессионист, и футурист, и программный композитор.

Его «Первый фортепианный концерт» обнаруживает черты необахианства. «Второй», необычайно смелый по своим гармоническим дерзаниям, в то же время изобличает глубоко-интимное сродство с Бетховеном (Вспомните главную партию этого концерта и начало «Девятой симфонии»).

Принадлежность Прокофьева к классицизму подтверждается отчасти культом формы, отчасти близостью по духу, отчасти доминирующим моцартианским звукосозерцанием и способностью изумительного перевоплощения («Классическая симфония»).

Его лирический романтизм сказался особенно в «Мимолетностях», в симфоническом эскизе «Осеннее». Глубоко романтичны по духу его «Третья соната», «Наваждение» и другие пьесы.

Импрессионизм чувствуется в некоторых номерах «Сарказмов», в «Гадком утенке».

Если говорить о футуризме в русской музыке, то единственным представителем его является именно Прокофьев. Его мелодическое и гармоническое озорство изобилует самыми неожиданными и жизненно-свежими новшествами. В этом отношении он окончательно порывает со всякой традицией. Его гармонические обороты не могут быть оправданы прошлым, – они будут оправданы будущим».

У статті з доволі прозаїчною назвою «О методах приобщения пролетариата к музыкальной культуре», опублікованої в тому ж часописі «Художественная мысль»

[8] Журнал «Художественная мысль».– 1922.– № 6.– С. 11-12 от 18-25 марта 1922 г.

за 1922 рік №10[9], Шиллінгер по суті створює літературний гімн Музиці як виду мистецтва, і пропонує своє бачення основних принципів нової педагогіки:

«... Слушая звуки оркестра – сплетенья бесчисленных побегов, то прозрачных, ажурно-хрупких, то растущих, накипающих в громовые веленья воли, – мы знаем, наверное знаем, что это есть музыка.

Слушая звуки голоса, или хор голосов человечьих, мы поддаемся чарам той же кудесницы музыки. Но и в пении птичьем, в стрекотаньи стрекоз, в шуме волн и раскатах грома – издавна звучит нам музыка.

Лик пресветлый музыки таится во всех проявлениях жизни.

В древности эллин Пифагор слышал музыку сфер и созвездий; в наши дни Константин Бальмонт подслушал «напевность» всего, что предстало душе поэта.

Слышать музыку Мира – высшая радость жизни.

А она звучит нам повсюду.

В каждом растущем дереве подобие явлено фуги: и здесь, и там побеги ветвятся, сплетаются, уподобляясь друг другу, устремляясь один за другим, обвивая могучий ствол, основной стержень, именуемый в фуге педалью. И великий мастер Бах, подслушав тайну «поющего дерева», явил в свет замечательную форму фуги, взрастил священную рощу откровений о тайне жизни.

В набеганьи холмов и нагорий, явленных оку в движении – издавна звучит нам фуга.

В последнем таинстве любви, с его напряжённой динамикой, с его нарастаньями, срывами, с полётами к горнему небу и паденьями в недра глубин – ясный встаёт и светлый, совершенный как храм Парфенон, лик сонаты, симфонии, рождённый титаническим духом великаго звукотворца Бетховена. ...

... Высшая радость жизни, (слышать музыку Мира) бывшая уделом немногих, должна стать достоянием всех, через приобщение к музыкальной культуре...

... Но, становясь источником художественного наслаждения и изощряясь как звукотворчество, она, наряду с этим, засоряется, опошляется, превращаясь в простое увеселительное средство. Это плоское, мещанское отношение к музыке, как к развлечению, ведёт неминуемо к утрате культуры ушедших веков, где музыка играла в жизни исключительную роль. ...

... Такого надругательства над чудом человечьего гения, как в наше время, не было никогда.

Вернуть утраченное серьёзное, благоговейное отношение к искусству, раскрывшему избранным самый закон бытия, – такова задача новой музыкальной педагогики».

Зовсім інший стиль викладу, точність формулювань теоретичних положень притаманні статті І. Шиллінгера «Записки композитора. Новая эра музыки»[10]. Цитую:

[9] Журнал «Художественная мысль».— 1922.— № 10.— С. 9–11 от 2-30 апреля 1922 г.
[10] Журнал «Театральные известия».— 1922.— № 4.— 21-24 января 1922 г.

«... В музыкальноі эстетике существует положение, что идеальная мелодия – это гамма в восходящем и нисходящем движении: до, ре, ми, фа, соль, ля, си, до, си, ля, соль, фа, ми, ре, до. Здесь выявляется принцип бинера (двучлена), сочетающего арсис с тезисом, где арсис – гамма восходящая, тезис – нисходящая.

Почему не получается светотени? Почему бинер даёт ощущение плоскостности? Потому что тезис нисходит по тем же звукам, по которым восходил арсис. Выявления полюсов бинера в одном восходящем или в одном нисходящем звукоряде – нет.

Этим объясняется какая-то пресность, присущая всем мелодиям, образованных из семиступенных диатонических гамм.

Год назад интуиция, верно ведущая мою музыкальную фантазию, привела меня к созданию произведений, в которых мелодия обладает следующими свойствами: как арсис, так и тезис представляют из себя биполярные тернеры (двуполярные трёхчлены); это касается не самих ступеней, но интервалов между ними.

Такая гамма имеет восемь ступеней, образованных двумя полными тетрахордами (полугаммами). Два тетрахорда, слагающих данную гамму, взаимополярны, и каждый из них как бы сдвинут от смежного в иную плоскость. Отсюда проистекает впечатление объема. Самый сдвиг есть интервал соединения смежных тетрахордов, равный полутону. ...

... Построив восьмиступенную гамму описанной конструкции от звука «до», получим следующий звукоряд: до, ре, ми бемоль, фа, фа диез, соль, соль диез, ля, си с верхней тоникой в «до»....

... Рождение моей восьмиступенной гаммы (рождение в процессе художественного творчества) открывает новую эру музыки, мир неведомых мелодических и гармонических возможностей; ибо, если Скрябин раскрепостил гармонию, то мелодия впервые освобождается от мажорно-минорных тисков, не утрачивая притом своей гибкости (чего не было у Скрябина с его мелодиями фанфарного строения) и выигрывая в завоевании музыкальной светотени и преодолении плоскостности, что безмерно умножает возможности психологических эффектов и сообщает искусству музыки теургическую мощь».

Пошуки нових засобів виразовості споріднюють Шиллінгера з його сучасниками М. Рославцем, А. Шенбергом.

Роздуми про відродження поліфонічного стилю знайшли свое віддзеркалення в статті «В преддверии нового Баха»[11]. Цитую фрагменти:

«Наша музыкальная эпоха, давшая столь яркие достижения в области гармонии и тембра не только не дала серьёзных творческих достижений в области полифонического стиля, но даже не оставила крупных шедевров. Вершина полифонического стиля по-прежнему в прошлом. Искусство Орландо Лассо, Палестрины, Генделя и Баха кажется утраченным безвозвратно. Даже виднейшие контрапунктисты нашего времени Танеев, Регер, Глазунов являются лишь носителями великих традиций.

[11] Журнал «Театр, литература, музыка, балет, графика, живопись, кино».— Пб., 1922.— № 7.— С. 5–7.

Между тем создание нового современного полифонического стиля возможно: у нас есть основание ждать нового Баха, не нео-Баха, но подлинного гения, способного создать самобытный стиль современной полифонии. …

… Мой личный композиторский опыт привёл меня к построению 8-ми ступенного комплекса натуральных звуков. …

… Переводя полученную таким образом гамму в план 12-ти ступенной темперации имеем идеальную диатоническую симметрию, основанную на непрерывном чередовании тонов с полутонами и построяемую из двух одинаковых тетрахордов, соединённых на расстоянии полутона.

Разрешением этой же проблемы в плане художественного творчества у нас в России запят, для большинства музыкантов остающийся загадкой, Н. Рославец. Судя по скудным сведениям, дошедшим до нас за последнее время из Германии, Арнольду Шенбергу удалось сделать в этом направлении огромные достижения.

Хочется верить, что пришествие нового Баха близко, что из душных сталактитовых пещер импрессионизма мы выйдем в необъятный океан новой полифонии».

Аналіз літературної і музично-критичної спадщини Шиллінгера харківського періоду дає підстави автору сподіватись на те, що Харківський Університет мистецтв знайде можливості для перевидання його робіт і ознайомлення з ними широкої музичної громадськості…

Наступна сторінка історичного Літопису Університету, пропонована до вашої уваги, пов'язана з 1926 р. Документи, знайдені в Київському архіві, вражали своєю несподіваністю й новизною. Виявляється, наш ВУЗ міг реально носити ім'я іншого видатного діяча, а не ім'я І. Котляревського, яке стало звичним за багато років.

Прагнучи зберегти історичну достовірність і хронологічну послідовність події, наводимо в повідомленні тексти всіх трьох документів.

Всі офіційні матеріали, звернені в Інспектуру Головпрофосу велись українською мовою. Ми зберігаємо без редакторських виправлень стилістику, орфографію і пунктуацію оригіналу.

Документ № 1 датований 16 лютим 1926 р.[12]

До Головінспектора Худосвіти
Головпрофос'у

Правління в Засіданні від 12 лютого ц.р. зважаючи на те, що праця М. Леонтовича в підході до художньої обробки пам'ятників народної музичної творчості є винятково поступова і що він утворив новий напрям, що до музичної творчости в спільному напрямі і що Інститут має цільовою установкою виховання творців інструкторів і організаторів для праці серед широких мас, — постановило вважати цілком доцільним і своєчасним прибрати Інституту найменування: «Хар. Муздрам. Інститут імені М. Леонтовича».

[12] ЦГАВОВ Укр., Ф. 166, оп. 6, д. 6302.— Документ № 1 датирован 16 февраля 1926 г.

Повідомляючи про це прошу порушити питання перед відповідними установами про прибрання Ін-ту найменування М. Леонтовича по можливості в найскорішній час.

Ректор Грудина
Секретар правління С. Дремцов

Документ № 2 датований 27 лютим 1926 р.[13]

До колегії НКО

Харківський Муз. Драм. Інститут звернувся з клопотанням до НКО про затвердження за ним назви

Муз. Драм. Інститут ім. Леонтовича.

Худ. інспектура Уп. Профосвіти клопотання інституту цілком підтримує, рахуючи, що ім'я великого знавця української народної музики, композитора Леонтовича цілком відповідає учбовому Закладу, що готує педагогів і інструкторів-організаторів музичного і драматичного життя робітничо-селянських мас.

Інст. Худ. Осв. Горбенко

Документ № 3 датований 1 березня 1926 р.[14]

Витяг
З протоколу № 5 Засідання Колегії Народнього Комісаріяту Освіти УСРР з дня 1 березня 1926 р.

Слухали	*Хвалили*
5. Про затвердження назви Харківського муз. Драм. Інститута — Муз. Драм. Інституту ім. М.Леонтовича Т. Ряшко	5. З огляду на прохання Харківського Муз. драм. Інституту надати йому назву — «Муз. Драм. Інститут ім. Леонтовича», Запропонувати Управлінню Профосвіти внести конкретні дані увязки такого найменування Інституту з дальшою роботою його. Т. Ряшко

Отже, клопотання Інституту перед Головпрофосом про присвоєння ВУЗ'у імені Леонтовича відображає загальну тенденцію в художньому житті Харкова середини 20-х рр. XX століття.

Нагадаємо, після загибелі в 1921 р. М.Д. Леонтовіча, в 1925 р. в столиці відкривається товариство його імені; у тому ж році в Харкові формується струнний квартет, що носить його ім'я (також за ініціативою Харківської філії музичного товариства ім. Леонтовича).

У складі квартету — провідні музиканти Сергій Бружаницький, Михайло Левін, Овсій Шор, Іосиф Гельфандбейн.

[13] ЦГАВОВ Укр., Ф. 166, оп. 6, д. 6302. Документ № 2 датирован 27 февраля 1926 г.
[14] ЦГАВОВ Укр., Ф. 166, оп. 6, д. 6302. Документ № 3 датирован 1 марта 1926 г.

БІБЛІОТЕКА
№ 02214350

Природно, що звернення Музично Драматичного Інституту – зайве підтвердження прагнення харків'ян увічнити ім'я геніального українського композитора.

Та що трапилося потім, коли «розчинилося в часі» привласнене Інституту ім'я Леонтовича?.. Відповідь на це запитання, певне, дасть наступний етап роботи автора з невичерпним джерелом дивовижних відкриттів – з архівними документами.

І ще один цікавий і унікальний матеріал, що висвітлює процес і час формування нового для ВУЗ'а спеціального класу – бандури, зініційованого Гнатом Хоткевичем!

У Протоколі № 3 засідання правління Харківського муздрамінституту від 21/XI 1929 р.[15] читаємо:

«...слухали и обговорювали докладну записку т. Г. Хоткевича про утворення класу бандури при МДІ.

Ухвалили: Визнати за потрібне відкрити з майбутнього учбового року при відділі Політосу факультативний курс гри на бандурі, як фах.

Дозволити учням муз. курсів бандуристам, що мають належну підготовку з загальноосвітніх дисциплін, зараз відвідувати лекції відділу Політосу. На майбутнє попередити про потребу мати підготовку по всіх дисциплінах, що вимагаються для вступу до МДІ.

Доручити тов. Хоткевичу до 1 січня скласти нормативний план та робочу програму з класу бандури для Інституту та Муз. курсів.

Доручити тов. Хоткевичу разом з Учбовою частиною та Деканом проробити питання щодо фахової літератури.

Запропонувати тов. Луніу поставити дисципліну в класі бандури на належну височінь (завести журнали, стежити за відвідуванням лекцій з фаху та теоретичних дисциплін, стежити за своєчасним внесенням платні, тощо).

Визнати за потрібне аби учні Муз.курсів бандуристи виступали на учбово-показових вечорах.

Вжити заходів до придбання та поповнення інструментів – бандур».

У цьому ж протоколі подано звіт про роботу семінарів у МДІ.

«Затвердити керівниками Семінарів: тов. Білецького – Семінар з Історії театру, тов. Курбаса – Режисури, тов. Богатирьова – теорії музики.

Правлінню повести розмови з т.т. Ольховським та Козицьким, щодо керування секцією Історії музики з таким розрахунком, щоб почати роботу з 1/XII 29 р.

Доручити керівникам Семінарів переглянути матеріали роботи Семінарів і підготувати ці матеріали до друку.

Розробити питання про утворення видавничого органа при МДІ для підготовки наукових матеріалів до друку».

Поза сумнівом, десь в анналах бібліотечних фондів повинні зберегтися безцінні матеріали наукових збірок, виданих в МДІ на межі 20-х і 30-х рр. Їх пошук, відродження, вивчення – вдячна задача для молодих музикознавців Університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.

[15] ЦГАВОВ Укр., Ф. 166, оп. 6, д. 6299. Протокол № 3 от 21/XI 1929 г.

Розділ 1

Музичне мистецтво

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ:
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОГО ФОРТЕПІАНО

О. В. Кононова

Останні десятиліття багаті на ювілеї Харківського державного університету мистецтв імені І.П. Котляревського (ХДУМ) та його попередників – навчальних закладів Харківського відділення Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ). До цих свят вийшли друком збірки матеріалів, наукових статей, тощо[1]. Значну увагу в них було приділено історії виникнення консерваторії (нині – ХДУМ), подвижницькій діяльності фундаторів професійної музичної освіти у Харкові, серед яких провідну роль грали піаністи. Наукові дослідження сприяли появі численних публікацій[2], присвячених генезису та подальшому розвитку фортепіанної культури Харкова.

Добре відомі славетні імена професора Іллі Ілліча Слатіна – піаніст, диригент, засновник і голова Харківського відділення ІРМТ, музичного училища та консерваторії; професора Ростислава Володимировича Геніки – талановитий піаніст, перший теоретик фортепіанного мистецтва у Російській державі; Андрія Васильовича Шульц-Евлера – видатний піаніст-виконавець та широко відомий свого часу композитор; Альберта Федоровича Бенша – піаніст-віртуоз, композитор; професора Олександра Юхимовича Горовиця – блискучий піаніст і музичний критик; професора Станіслава Алоізовича Брікнера та його учениці Єлизавети Фрідріхівни

[1] Харьковский институт искусств. 1917–1992: Сб. ст.— Х., 1992; Харківський інститут мистецтв. 1917–1992: Зб. матеріалів.— Х., 1992; Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського. 85 років.— Х., 2002; Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Зб. наук. праць.— Х., «Стиль-Іздат», 2003.— Вип. 11; Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Мистецтво та освіта. До 135-річчя з дня заснування музичної професійної освіти на Слобожанщини: Зб. наук. праць.— Х.: «Корпес – 2001», 2006.— Вип. 18.

[2] Кононова Е. В. «Пианистическая культура Харкова последней трети XIX – начала XX веков», канд. дис.— К., 1985; Лисенко Л. Ф. Павло Кіндратович Луценко та його учні.— Х.: Факт, 2000; Руденко Н. І. Реґіна Самійлівна Горовиць та її уроки.— К., 2001.

Нібур – один із перших фортепіанних дуетів на концертній естраді України. Всі вони – учні О. Дрейшока, Миколи та Антона Рубінштейнів, Т. Лешетицького, Ф. Ліста, К. Таузіга, Л. Брассена, О. Скрябіна та інших провідних музикантів світового рівня – стояли біля витоків харківської піаністичної школи, сформованої на перехресті виконавських стилів і творчих напрямків.

І. І. Слатін

Ілля Ілліч Слатін (1845–1931) початкову музичну освіту отримав вдома, у рідному Бєлгороді під керівництвом матері, яка грала на фортепіано та гарно співала українські пісні. Хлопчик із захопленням слухав церковні хори, оркестр кріпаків. Саме у колишньої альтистки-кріпачки – на той час єдиної у місті вчительки музики – дев'ятирічний Ілля і розпочав систематично навчатися гри на фортепіано. Згодом він продовжив свою музичну освіту в одному з Харківських приватних пансіонів. Але у зрілому віці І.І. Слатін вельми критично згадував ці роки, вважаючи, що у досвідчених і талановитих вчителів він міг би досягти більших успіхів у значно коротший термін.

Рішення щодо майбутньої професії виникло після блискучих гастролей у Харкові відомого віртуоза Олександра Дрейшока. Він і став професором Іллі у Санкт-Петербурзькій консерваторії (1863–1868). За три місяці до випускних іспитів О. Дрейшок несподівано пішов із життя. Відданий учень не схотів переходити до іншого класу і залишив Alma mater. Наступні два роки (1869–1871) І.І. Слатін провів у Німеччині, де завершив свою освіту під керівництвом В. Вюрста і Т. Куллака (педагога М.Г. Рубінштейна).

Про педагогічні принципи І.І. Слатіна як керівника учбового закладу, відділу спеціального фортепіано і викладача ми можемо дізнатися посередньо з історичного документу, який має назву «Речь И.И. Слатина в художественном Совете преподавателей Музыкального училища от 1888 г.»[3]. Зокрема, музикант підкреслював: перед учнями необхідно ставити складні завдання, рішення яких сприяє скорішому досягненню юними виконавцями найближчих професійних цілей. І.І. Слатін непримиренно відносився до всіляких проявів дилетантизму – недбалому відношенню до тексту, непрофесійному туше, недиференційованому

[3] ЛГИТМиК, ф. 66, №3.

користуванню педаллю й таке інше. Був суворим противником зовнішніх ефектів, що так приваблюють публіку, не дозволяв учням підміняти справжню виразність виконання надмірною жестикуляцією, манірністю.

Ілля Ілліч ніколи не заспокоювався на досягнутих успіхах. Скрупульозно аналізуючи певні недоліки, шукав причини, які іноді містилися у поганій організації занять, нехтуванні молодими виконавцями іншими спеціальними дисциплінами, або бажанні деяких учнів якомога скоріше стати віртуозами, обходячи обов'язковий академічний репертуар на користь блискучих ефектних п'єс. При цьому він приділяв ретельну увагу технічній підготовці вихованців і запровадив в училищі спеціальний технічний екзамен при переході до останнього, шостого курсу – тоді це співпадало з вимогами консерваторій. Саме І.І. Слатін започаткував концерти та іспити учнів, відкриті для широкої публіки, а також їх виступи на честь високих гостей – видатних музикантів, які приїздили з гастролями до Харкова на запрошення відділення ІРМТ. І.І. Слатін користувався міжнародним авторитетом. Він був запрошений А.Г. Рубінштейном до складу журі Першого міжнародного конкурсу піаністів і композиторів, який видатний російський музикант організував 1890 р. у Санкт-Петербурзі. Після того, як А.Г. Рубінштейн пішов із життя, відбулося ще чотири конкурси. І.І. Слатін був присутнім на двох з них – у Берліні (1895) та Відні (1900). Від членства в журі на останніх двох конкурсах він відмовився у зв'язку з політичними обставинами (1905) та по стану здоров'я (1910).

Численні обов'язки директора училища та відділення ІРМТ, диригента хору, оркестру, керівника камерного класу, на жаль, змусили І.І. Слатіна у 1888/1889 навчального року припинити набір до свого фортепіанного класу, а 1897 р. і зовсім його закрити. Втім досягнення піаніста у цій галузі музичної освіти, навіть за відносно невеликий термін, були чималими. Його випускники – О.Я. Чеботарьова, П.С. Пушечнікова і К.К. Кнепфер разом із вчителем переступили поріг Харківської консерваторії як викладачі спеціального фортепіано. Після закінчення Харківського училища у класі І.І. Слатіна і завершення професійного навчання під керівництвом Т. Лешетицького, у Санкт-Петербурзькій консерваторії з 1896 по 1924 рр. працював професор О.А. Вінклер. Піаніст і композитор, лауреат Бєляєвської премії, він деякий час викладав обов'язкове фортепіано С.С. Прокоф'єву і одним з перших виступив у столичній пресі із схвальним відгуком на публічний дебют майбутнього видатного композитора. Відомий у Європі піаніст і композитор С.Е. Борткевич – професор Берлінської консерваторії Клиндворта-Шарвенки (1904–1914) – у чималій мірі зобов'язаний своїм професійним становленням харківським вчителям – І.І. Слатіну і А.Ф. Беншу.

Сподвижник І.І. Слатіна – **Ростислав Володимирович Геніка**[4] – пройшов поряд з ним майже весь складний шлях реорганізації Харківського музичного училища

[4] Докладніше про багатогранну діяльність Р. В. Геніки див.: Кононова О.В. Музикант-просвітитель // Музика. К., 1984, № 5. С. 33; Кононова О. В. Сучасник П. К. Луценка Ростивлав Володимирович Геніка // Павло Кіндратович Луценко і сучасність.— Х., 2001.— С. 25 – 33.

у вищий навчальний заклад. Р.В. Геніка вирізнявся різнобічною обдарованістю. Як талановитий піаніст він виявив себе ще під час навчання у Московській консерваторії в класі Миколи Рубінштейна. Р. Геніка (тоді йому було не більше тринадцяти) став одним з лічених студентів, котрим випало на долю у пам'ятному сезоні 1871/1872 р. обстоювати право на життя Alma mater, коли цей навчальний заклад був під загрозою закриття. Керівництво влаштувало чотири учнівських концерти, на яких найкращі студенти демонстрували власні досягнення і, відповідно, – досягнення своїх педагогів. Юний Ростислав Геніка впевнено виконав одну з органних прелюдій і фуг І.С. Баха в обробці Ф. Ліста. По класам гармонії, оркестрування та вільних форм композиції Р.В. Геніка навчався у П.І. Чайковського. Своїм геніальним вчителям він присвятив цікаві спогади – щирі й професійні, що вийшли друком на сторінках «Русской музыкальной газеты» («РМГ»)[5] і стали неоціненним матеріалом для багатьох поколінь музикантів-науковців.

У Харківському відділенні ІРМТ Р.В. Геніка вів різноманітну діяльність: викладав клас спеціального фортепіано, читав курс з історії музики, виступав із сольними, камерними та симфонічними програмами, концертами-лекціями. В особистості музиканта щасливо поєднувалися блискучий концертний виконавець, чуйний ансамбліст, широко ерудований лектор-просвітитель і вдумливий вчений, що відкрив нові шляхи у вітчизняному музикознавстві. Р.В. Геніка став першим за часи царської Росії теоретиком фортепіанного мистецтва. Його перу належать унікальні праці, в яких дослідник пропонує власний погляд на розвиток європейської піаністичної культури, свою періодизацію її еволюції. Р.В. Геніка є автором, зокрема, таких праць: «История фортепиано в связи с историей фортепианной виртуозности и литературы с изображениями старинных инструментов. Ч. 1. Эпоха до Бетховена», «Бетховен. Значение его творчества в области фортепианной композиции», «Из летописей фортепиано: Музыкально-исторические очерки. Развитие виртуозного стиля и пианисты первых десятилетий XIX в.». Вивчаючи ту чи іншу музичну епоху і творчість відповідних композиторів, Р.В. Геніка влаштовував у Харкові цикли концертів-лекцій з доробку, наприклад, митців Бароко, віденських класиків, скандинавських композиторів, Р. Шумана, А. Рубінштейна, П. Чайковського та інших. Він блискуче розповідав про видатних митців і їх спадщину та натхненно ілюстрував свої лекції, тексти яких повністю друкувалися на сторінках «РМГ», а потім виходили окремими тиражами у цьому ж видавництві.

Професор Р.В. Геніка викладав у Харківській консерваторії до 1924 р. Згадаємо кількох його учнів. Це – Ілля Слатін (син І.І. Слатіна), він деякий час виступав з видатним віолончелістом Є.Я. Білоусовим. Втім перевагу Ілля надав професії батька і у 1912-1918 рр. був помічником М.М. Іполітова-Іванова, диригентом оперного та оркестрового класів Московської консерваторії. Інший

[5] Геніка Р. Из консерваторских воспоминаний //«Русская музыкальная газета».— 1916.— № 36– 37, 40, 42 –44, 47, 49.

П.І. Чайковський з діячами Харківського відділення російського музичного товариства. 1893 рік

учень Р.В. Геніки – М.Ю. Розенфельд викладав у щойно відкритій Харківській консерваторії. Цікаво, що під керівництвом Р.В. Геніки вивчала курс з історії музики мати майбутніх професорів Харківської консерваторії Марії та Наталії Сщенко – М.В. Ястремська.

Недовго (1885-1888) у Харківському музичному училищі викладав **Альберт Федорович Бенш** (1861–1914), який закінчив Санкт-Петербурзьку консерваторію по класу Л. Брассена. Велику роль у становленні талановитого юнака відіграв А.Г. Рубінштейн, котрий слідкував за його успіхами, професійним зростанням, а після закінчення консерваторії рекомендував Ф. Лісту. Під керівництвом геніального піаніста А.Ф. Бенш і завершив свою освіту фахівця. Потім він певний час з успіхом концертував по Німеччині, виступав з клавірабендами, у камерних та симфонічних зібраннях ІРМТ у Санкт-Петербурзі, Москві.

До Харкова А.Ф. Бенш, начебто, увірвався, як писала місцева критика. Яскравий темперамент, фесрична віртуозність, виразне виконання підкорили харків'ян. Артист виступав із монографічними програмами з творів А. Рубінштейна і Ф. Ліста. До його репертуару входила сольна фортепіанна та камерна музика В.А. Моцарта,

Л. ван Бетховена, Ф. Шопена, власні опуси та ін. Подією для музичного життя Харкова стали тематичні концерти А.Ф. Бенша зі скрипалем К.К. Горським. Музиканти виконали всі сонати для скрипки і фортепіано В.А. Моцарта і Л. ван Бетховена та його ж фортепіанні тріо (партія віолончелі – С.С. Глазер).

А.Ф. Бенш прагнув до незалежності у творчому житті і рамки навчального закладу, яким керував І.І. Слатін, були для нього тісними. Він часто гастролював та пропускав заняття зі своїми учнями терміном набагато більшим, ніж було обумовлено у контракті (два тижня, окрім «вакацій»), природно, викликав незадоволення керівництва і покинув училище. У місцевій пресі повідомлялось, що піаніста кілька разів запрошували викладачем до Московської та Санкт-Петербурзької консерваторій. Проте він, не дивлячись ні на що, не залишав Харкова. Відкрив тут приватну школу, яка користувалася популярністю у місті і зробив гідний внесок у розвиток української фортепіанної культури, А.Ф. Бенш виховав чимало піаністів, найталановитішим з них був С.Е. Борткевич (нагадаємо, що він певний час навчався також у І.І. Слатіна).

У складні часи першої світової війни А.Ф. Бенш, за походженням німець, спробував повернутися на історичну батьківщину, втім перебував там недовго і знову приїхав до Харкова. Та, на жаль, незабаром він пішов із життя.

Вільний художник Санкт-Петербурзької консерваторії **Станіслав Алоізович Брікнер** у «Слатінському училищі» (так його тоді називали у місті) викладав з 1896 р., маючи вже неабиякий досвід професора Варшавського музичного інституту. У Харкові його педагогічна діяльність поширювалася і на Інститут шляхетних дівчат. Популярності піаніста в українському місті та поза його межами сприяла активна концертна діяльність у ансамблі зі своєю ученицею **Єлизаветою Фридріхівною Нібур**, яка також була у штаті училища з 1907 р. Фортепіанний дует зачарував публіку Харкова, Варшави та інших міст тодішньої Росії дивовижною зіграністю, філігранністю нюансів, штрихів, віртуозною досконалістю, почуттям стилю. Після концертів музикантів у пресі нерідко з'являлися теплі відгуки, серед яких були і рецензії Р.В. Геніки. Саме він рекомендував у листі до М.Ф. Фіндейзена цей дует для виступів у Санкт-Петербурзі. «Вони удвох масу студіюють і грають фортепіанних дуетів. Їхній репертуар багатий... – писав Р.В. Геніка. – Виконання чудово гарне і бездоганне в ансамблі, таке, що найсхидніший і найвибагливіший критик не причепиться». З наведеною характеристикою майстерності харків'ян суголосний і відгук авторитетного польського музикознавця О. Полінського на виступ піаністів у Варшаві: «Спільна гра таких артистів дала незвичайні результати, підкреслював він. – Рівність звучання, однаковість фразування при чергуванні однієї і тієї ж музичної думки були такі великі, що інколи не можна було розібратися, хто з двох артистів грає у дану хвилину»[6].

С.Ф. Нібур стала колегою свого вчителя і в консерваторії. Серед інших учнів С.А. Брікнера вкажемо, зокрема, С.С. Богатирьова – основоположника харківської композиторської та теоретичної шкіл.

[6] Цит. по газ. «Южный край».— 1909.— 21 січня.

Із зірковим прізвищем Горовиць пов'язані різні етапи розвитку харківської фортепіанної школи. Першим у Харкові гучно пролунало ім'я **Олександра Юхимовича Горовиця** (1877–1927), який приїхав сюди після блискучого закінчення Московської консерваторії (1903) по класу О.М. Скрябіна. На випускному іспиті «Горовиць зіграв концерт Ліста.., як досвідчений віртуоз, – писав О.М. Скрябін. – Маліновська і Неменова (також його вихованки – О. К.) геть зачарували все зібрання. Про Неменову я чув навколо захоплені відгуки. Але, звичайно, найвидатнішим віртуозом виявився усе ж таки Горовиць, і я не сумнівався ні на мить, що йому буде присуджено золоту медаль»[7]. Але Олександр Горовиць не отримав медалі. «Образили мого Горовиця і я страждаю», – нарікав О.М. Скрябін[8], який не зміг змиритися з такою несправедливістю, і це підштовхнуло його до реалізації давнього наміру покинути Московську консерваторію.

О. І. Горовиць, зі своїми учнями. Зліва стоїть М. В. Ястремська

У Харкові О.Ю. Горовиць[9] вів насичене творче життя: викладав у музичному училищі, з 1917 р. – у консерваторії, був активним концертантом, а також мав гостре перо музичного критика, якого поважали та побоювалися не лише місцеві артисти, але й відомі гастролери. О.Ю. Горовиць-піаніст поєднував у собі неординарного віртуоза з палким темпераментом, натхненного виконавця творів композиторів-романтиків, чуйного ансамбліста і тонкого інтерпретатора доробку свого Вчителя, котрого він обожнював. У перші роки перебування О.Ю. Горовиця у Харкові місцева критика навіть м'яко докоряла піаністові за надмірне захоплення віртуозним репертуаром. Але поступово його концертні програми стали змістовнішими, все більше уваги він почав приділяти виступам у складі тріо, небуденним явищем у мистецькому житті міста були камерні концерти

[7] Скрябин А. Письма // Сост. и ред. А. Кашперова.— М., 1965..— С. 262–263.
[8] Там само.
[9] О. Ю. Горовиць мав також диплом юриста.

О.Ю. Горовиця з видатним віолончелістом Є.Я. Білоусовим. Неодноразово піаніст виступав з оркестром І.І. Слатіна, запрошували його і до імператорського двору, де він виконував «Фантазію на теми Рябініна» під орудою автора.

Але найяскравішою сторінкою творчої біографії О.Ю. Горовиця, безумовно, слід вважати пропаганду доробку О.М. Скрябіна. Він сам грав чималу кількість опусів російського композитора, заохочував учнів, які виступали з його невеликими п'єсами у відкритих концертах, виховував широку харківську публіку, котра читала професійні і дохідливі статті піаніста-критика у газеті «Южный край». У чималій мірі саме завдяки О.Ю. Горовицю О.М. Скрябін став одним з кумирів харків'ян. У нашому місті відбулося кілька його тріумфальних авторських концертів. Після несподіваної смерті митця по всій державі пройшла серія поминальних вечорів з монографічними програмами. Серед виконавців були С.В. Рахманінов, О.Б. Гольденвейзер, О.Ю. Моровиць – він виступив у Харкові, Києві, Варшаві та інших містах імперії.

Учні О.Ю. Горовиця мали у Харкові приватні школи, за радянських часів працювали у державних навчальних закладах. Серед вихованців Олександра Юхимовича у музичному училищу ІРМТ – Марія Василівна Ястремська, яка була відзначена атестатом першого ступеня.

До плеяди фундаторів Харківської піаністичної школи належить **Андрій Васильович Шульц-Евлер** (1852–1905) – учень свого батька-органіста, випускник Варшавського музичного інституту по класах С. Моніушки (композиція) та Штробля (фортепіано). Потім він удосконалював піаністичну майстерність під керівництвом найталановитішого вихованця Ф. Ліста – Карла Таузіга. А.В. Шульц-Евлер був відомим концертантом, гастролював у Німеччині, Росії. В одній з Варшавських газет про нього писали: «...зараз Шульц-Евлер є видатним явищем у нашому музичному світі»[10].

Віртуозні данні піаніста дивували і захоплювали як публіку, так і фахівців. Він вважався неперевершеним майстром блискучих обробок, виконувати які були в змозі лише справжні зірки, наприклад, С. Рахманінов, Й. Гофман, Г. Гальстон, М. Орлов, Й. Левін. У інтерпретації останнього ще й зараз можна почути одну з них – «На прекрасному голубому Дунаї» за темою вальсу Й. Штрауса, що записана на старих платівках фірми «Мелодия» у серії «Выдающиеся пианисты прошлого». Всього ж перу піаніста-композитора належить 25 опусів для фортепіано, скрипки, віолончелі та вокальних творів.

А.В. Шульц-Евлер був тонким інтерпретатором творчості віденських класиків, шанувальником Ф. Шопена і А. Лядова, доробку яких він першим у Харкові присвятив монографічні програми. Піаніст, зокрема, писав А. Лядову: «Твори Ваші божественно гарні! Скільки натхнення, витонченої простоти!.. А яка художня закінченість Ваших майстерно створених чудових тем, мотивів і задушевних мелодій, одним словом, все втілено у суворі форми, що зустрічаються тільки у геніальних композиторів»[11].

[10] цит. по газ.: «Южный край», 1892, 19 січня.
[11] ГПБ, ф. 449, оп. 1, од. сх. 67.

Педагогічну діяльність А.В. Шульц-Евлер розпочав у Московському філармонічному училищі (1882–1889). Але потім віддав перевагу Харківському музичному училищу, в якому працював до останнього роки життя. Лише за кілька місяців до своєї кончини він покинув Харків і повернувся до Варшави.

Перші видатні піаністи-педагоги, яких І.І. Слатін об'єднав під егідою відділення ІРМТ, сформували те професійне підґрунтя, на якому розвивалася і міцніла харківська фортепіанна школа. Біля її витоків — вихованці кращих європейських шкіл, котрі впроваджували життєздатні музичні традиції, так би мовити, на місцевому ґрунті. Кожен з них зробив свій вагомий внесок у скарбницю української музичної культури. Їх відроджені імена, плідна праця і відданість Харкову, що став для багатьох з них рідним, були запорукою подальших успіхів у галузі піаністичного мистецтва сьогодення.

Простежити пряму спадкоємність традицій безпосередньо до наших часів можна, зокрема, на прикладі педагогічної діяльності А.В. Шульца-Евлера. Його найулюбленіший та найталановитіший вихованець — **Павло Кіндратович Луценко** (1873–1934) був відзначений самим П.І. Чайковським на концерті учнів Харківського музичного училища на честь великого композитора (1893). П. Луценко завершив освіту у Е. Єдлічки (Берлін) і екстерном здобув звання «вільного художника» (Санкт-Петербург, 1900), а потім біля десяти років викладав у Штернській консерваторії (Берлін). Там у його класі вчився канадський піаніст Альфред Лаліберте, котрий згодом набув всесвітньої слави як пропагандист творчості О. Скрябіна. У Берліні під керівництвом П.К. Луценка також отримала освіту Надія Борисівна Ландесман, яка 1914 р. разом із своїм професором повернулася до Харкова. П.К. Луценко — визнаний фахівець європейського рівня — працював у музичному училищі, а з відкриттям консерваторії очолив кафедру спеціального фортепіано і, до речі, недовго обіймав посаду директора цього вищого навчального закладу (1920–1921).

Учнями П.К. Луценка, зокрема, були Л.Г. Сагалов та В.В. Топілін. **Леонід Григорович Сагалов** (1910–1940) у 22 роки став лауреатом Другого Міжнародного конкурсу Ф. Шопена. У варшавській пресі тих часів відзначалося: «Як тільки Л. Сагалов сів до роялю, після перших же тактів стало ясно, що... не дивлячись на його юний вік, ми маємо справу з видатною музичною особистістю»[12]. У 29 років Леонід Сагалов отримав вчене звання професора. Але, на жаль, талановитий піаніст рано пішов із життя.

Всеволод Володимирович Топілін (1908–1970) після завершення аспірантури Московської консерваторії по класу професора Г.Г. Нейгауза, у 1930–1941 рр. гастролював із Д. Ойстрахом, концертував також із М. Полякіним, З. Лодій, М. Марешаль. З 1957 по 1962 рр. В.В. Топілін викладав у Харківській консерваторії, а у 1962–1970 рр. очолював кафедру спеціального фортепіано Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського. Талановитий педагог, тонкий

[12] Цит. по кн.: Коган П. Разом із музикантами.— М., 1986.— С. 142.

П. К. Луценко з учнями

ансамбліст та яскравий соліст, він багато зробив задля розвитку піаністичної культури, і не тільки України.

Гадаю, мало хто знає, яку незвичайну і важливу роль відіграв В. Топілін у виконавській долі Святослава Ріхтера. З цього приводу доречно навести цікаву цитату. Вісімнадцятирічний С. Ріхтер «...у Житомирі... потрапив на концерт Давида Ойстраха. В концерті брав участь піаніст Топілін, котрий виконував Четверту баладу Шопена. Ось тут він і вирішив спробувати дати власний концерт і щоб він увесь складався з творів Шопена. Він одразу ж розпочав вчити Четверту баладу, потім Четверте скерцо, прелюдії, декілька ноктюрнів і етюди. Робота обіймала майже рік. Перший концерт Святослава Ріхтера відбувся в Одеському будинку інвалідів у травні 1934 р.»[13]. Можливо, музичній громадськості ще довго довелося б очікувати дебютного клавірабенда одного з найвидатніших піаністів

[13] Терехов Д. Р. Рихтер и его время.— М.: «Согласие», 2002.— С. 64.

XX століття, коли б не цей випадок, що підштовхнув його до прийняття найвірнішого рішення займатися сольною кар'єрою. Насправді, доленосною можна назвати місію В. Топіліна. Але чи знав він про неї?

М. Д. Тіц, В.В. Топілін, Гуревич, Л.Г.Сагалов

Учениця П.К. Луценка **Надія Борисівна Ландесман** (1890–1949) після закінчення Штернської консерваторії склала іспити на звання «вільного художника» в Московській консерваторії (1915). Працювала у Харківській консерваторії, очолювала кафедру спеціального фортепіано у 1939–1941 рр. і після повернення з евакуації. Як і її вчитель, Н.Б. Ландесман отримала вчене звання професора за високий професіоналізм у концертній і педагогічній діяльності. В її класі навчалося чимало талановитої молоді, зокрема, Н. Гольдінгер, Е. Цукорова, що стали викладачами ХССМШі, остання також вела клас камерного ансамблю у консерваторії. Особливо вирізнявся Віталій Сєчкін, котрий згодом завершив свою професійну освіту в аспірантурі Московської консерваторії у класі Я.І. Зака і отримав першу премію на музичному конкурсі Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Берліні (1951). Народний артист України, професор В.В. Сєчкін у різні роки обіймав відповідальні посади декана, голови фортепіанної кафедри Київської та Кишинівської консерваторій.

Н.Б. Ландесман з учениць Н. Гольдінгер та Е. Цукоровою

Поряд з відомими піаністами, у Харківській консерваторії в ті роки працювали не менш талановиті фахівці, невідзначені лауреатськими та вченими званнями. Помітною постаттю серед них був **Максиміліан Густавович Пільстрем**

(1884–1957) – людина складної долі, на якій драматично віддзеркалилися всі політичні перипетії багатостраждальної країни. Учень О.О. Ярошевського (1899–1903) і К.М. Ігумнова (1903–1907), він так і не закінчив Московської консерваторії у зв'язку з арештом (за три місяці до випускних іспитів!) та висилкою за межі Москви з політичних мотивів. Повернувшись через три роки, М.Г. Пільстрем розпочав активну приватну педагогічну діяльність і підготував чимало абітурієнтів до вступу у Московську консерваторію.

За радянські часи владу не влаштовувало іноземне походження колишнього шведського підданого, родичі-капіталісти та відданість М.Г. Пільстрема «підступній» теософії... Як би там не було, у Харківській консерваторії, котра в бурхливі роки мала по черзі кілька назв, М.Г. Пільстрем працював у 1922–1929 і в 1943–1948 рр., завдяки турботам Г.Г. Нейгауза, К.М. Ігумнова, В.Т. Борисова та М.Д. Тіца. Серед харківських учнів Максиміліана Густавовича – доценти Київської консерваторії Є. Богородський та інституту ім. Гнесіних В. Жубінська, які виховувалися у його класі чотири роки. Доктор мистецтвознавства Д.В. Житомирський вчився у М.Г. Пільстрема у 1924–1926 рр., а в 1984-му, згадуючи свого наставника, писав: «Я тоді, у Харкові, не розумів, якою вдачею було для мене особисте спілкування з М[аксиміліаном] Г[установичем], тепер я це розумію значно краще (продовженням такого впливу було частково моє спілкування з Нейгаузом)»[14]. Як свідчення своєї методико-педагогічної майстерності М.Г. Пільстрем залишив рукопис (на жаль, не завершений): «Советы молодым пианистам. Об исполнении фортепианных сонат Бетховена». Текст цієї праці наведено у публікації Н.В. Горецької[15].

У довоєнні роки на кафедрі спеціального фортепіано викладав Микола Вікторович Полевський, архівні дані про котрого, як і про багатьох інших працівників консерваторії, були знищенні під час Другої світової війни. Проте, пам'ять про музиканта збереглася у його колег, студентів, слухачів. М.В. Полевський був не лише високо професійним педагогом, але й самобутнім виконавцем, який, за спогадами професора Г.О. Тюменєвої, володів вишуканою культурою туше. За його ініціативою виникло філармонічне тріо у складі: М.В. Полевський, А.І. Ільєвич (скрипка) і Л.Ф. Тимошенко (віолончель). Артисти з успіхом виступали у рідному місті та гастролювали по країні. Різноманітний репертуар харківського тріо містив чимало творів композиторів-класиків та романтиків. Нерідко сучасні митці довіряли музикантам прем'єри своїх нових опусів, наприклад, М.Т. Коляда навіть присвятив їм своє Тріо. З учнів М.В. Полевського у ХІМ на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано довгі роки працювала Т.О. Іваненко.

[14] З листа Д. В. Житомирського до Є. С. Ніценко від 7.12.1984 р. (Особистий архів Є. С. Ніценко).
[15] Горецька Н. В. Неизвестные страницы харьковской пианистической школы (незавершенные рукописи М. Г. Пильстрема) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Зб. наук. праць.— Х., 2001.— Вип. 6.— С. 140 – 148. Рукопис Н. В. Горецькій надала учениця М. Г. Пільстрема О. І. Ковальова. Другий екземпляр зберігався у В. І. Лозової, котра люб'язно ознайомила з ним автора цих рядків під час підготовки аналогічної ювілейної статті 1992 року.

Напередодні війни у Харківській консерваторії вже існували дві кафедри спеціального фортепіано: однією з них керувала, як вже вказано вище, Н.Б. Ландесман, другою з 1937 по 1952 рр. (за винятком років окупації міста) завідував професор **Людвіг Осипович Фаненштіль** (1886–1952). Початкову музичну освіту він набув під керівництвом своєї матері, учениці Л. Брассена, – Фані Омелянівни Фаненштіль, професора Харківської консерваторії у 1920–1930 рр. Добре відома харків'янам концертантка, вона у перші десятиліття XX століття часто виступала на вечорах популярного у місті «Музичного гуртка» П.І. Кравцова. Син піаністки ріс у творчій атмосфері, відвідував численні концерти, з дитинства знався на різноманітному фортепіанному репертуарі – так сформувалися надійні засади його подальшої музичної кар'єри. Завершив Людвіг Фаненштіль фахову освіту в Петроградській консерваторії по класах фортепіано – Л.В. Ніколаєва (1915), теорії – Я. Вітола та композиції – М.О. Штейнберга (1917).

Повернувшись до Харкова, Л.О. Фаненштіль з ентузіазмом поринув у концертну, педагогічну, науково-методичну і композиторську діяльність. Музикант користувався неабияким авторитетом завдяки своїй багатогранній обдарованості та широкій освіченості, що обіймала не лише мистецтво – він мав і диплом юриста. Як композитор Л.О. Фаненштіль увійшов до складу членів Спілки композиторів. Надруковано біля 60 його творів: фортепіанні п'єси, три струнних квартети тощо. Вийшла друком і методична праця Л.О. Фаненштіля «Основы преподавания фортепианной игры» (1930), а рукопис, присвячений етюдам Ф. Шопена, й досі зберігається у бібліотеці Московської консерваторії. Л.О. Фаненштіль також був кореспондентом журналу «Советская музыка» (з 1946).

1937 р. професора Харківської консерваторії Л.О. Фаненштіля запросили до складу журі Всесоюзного конкурсу піаністів, на якому його учень Борис Скловський отримав звання лауреата. З 70 вихованців Л.О. Фаненштіля троє стали професорами Харківської державної консерваторії (ХДК) – Б.О. Скловський, М.С. Хазановський та заслужений діяч мистецтв України А.А. Мирошнікова, а народна артистка АРСР Н. Восканян – Єреванської. Інші випускники плідно працювали у Москві, Ленінграді, Львові, Харкові – в багатьох містах колишнього Союзу.

Протягом дев'яти десятиліть кафедра спеціального фортепіано кілька разів реорганізовувалася, тобто існувала спочатку одна кафедра, потім дві – № 1 і № 2 – згодом їх знову об'єднували. Це пояснювалося різними причинами: збільшувалася чи зменшувалася кількість студентів, або від кафедри відділялася певна частина викладачів і утворювалася, зокрема, кафедра загального фортепіано, а, можливо, з'являлися два авторитетних лідера, біля кожного з яких групувалося своє коло однодумців і здорова конкуренція між ними слугувала на користь загальній справі підготовки молодих фахівців. Не виключаємо також можливості силових рішень адміністрації вищого учбового закладу, особливо за часи авторитаризму. Втім, всі етапи цього неоднозначного процесу впродовж майже сторіччя потребують ретельного вивчення.

Серед керівників кафедри спеціального фортепіано певний час був вихованець Петроградської консерваторії, професор **Абрам Львович Лунц** (1894–1964). Як писав піаніст у своїй автобіографії, він «неодноразово» завідував кафедрою і кілька років також обіймав посаду заступника директора з наукової та учбової роботи. Авторитетний музикант, А.Л. Лунц демонстрував високі результати педагогічної діяльності, неодноразово працював у складі журі різних конкурсів. У Абрама Львовича вчилися відомі композитори – народний артист УРСР Г. Жуковський, кандидат мистецтвознавства, доцент інституту ім. Гнесіних В. Жубінська, професор М. Чайкин, заслужений артист Туркменської РСР О. Козирєв, лауреат Всеукраїнського і Всесоюзного конкурсів, професор, завідувач кафедри спеціального фортепіано Київської консерваторії О.М. Снегирьов. У Харківській консерваторії продовжували справу свого вчителя доцент, завідувач кафедри концертмейстерської майстерності, дружина А.Л. Лунца, І.М. Полян, О. Волков[16], який закінчив також асистентуру-стажування Московської консерваторії у класі народного артиста СРСР, професора Я.В. Флієра, та доцент В.І. Лозова. Нині на кафедрі спеціального фортепіано працює професор В.Ф. Шукайло.

Л. О. Фаненштіль

Керівництво кафедрою спеціального фортепіано, яку очолював Л.О. Фаненштіль, у 1953 р. перейшло до **Михайла Самуїловича Хазановського** (1906–1982), котрий головував до 1971 р. Як і його вчитель, М.С. Хазановський поїхав до Ленінграда, де екстерном закінчив консерваторію у професора Л.В. Ніколаєва. Спадкосмність піаністичних традицій стимулювала розвиток педагогічної і виконавської майстерності М.С. Хазановського та його вихованців. Вельми плідною виявилася саме педагогічна робота Михайла Самуїловича. Його клас закінчили лауреат міжнародного конкурсу, про-

Професор А. Л. Лунц со студентами В. Лозовой и Л. Лісенко

[16] 1970 р. О. Волков переїхав до Ізраїлю, де довгі роки викладав у Тель-Авівській Академії музики.

Стоять: О. Волков, В. І. Лозова, М.О. Єщенко, В. Д.Захарченко, Н.О. Єщенко, Г. Л. Гельфгат, І. М. Кармінська, Є. В. Крамаренко. Сидять: проф. В.Б. Шапіро, Р. П. Напкова, проф. М. С. Хазановський, Р. С. Горовиць, проф. Б. О. Скловський

фесор М.О. Єщенко, заслужений діяч мистецтв України, професор Н.О. Єщенко, кандидат мистецтвознавства, професор В.О. Сірятський, кандидат мистецтвознавства, професор кафедри загального та спеціалізованого фортепіано Н.В. Смоляга, лауреати регіонального та республіканських конкурсів Г.Л. Гельфгат, В.Є. Крамаренко, М.В. Ссчкін, О.Й. Могилевська, заслужений діяч мистецтв України, доцент Н.Б. Казимирова. За роки керівництва кафедрою М.С. Хазановським на ній працювали, за невеликим винятком, виключно його вихованці. Втім, ми не беремо на себе сміливість стверджувати, що в той час було сформовано саме школу М.С. Хазановського. Скоріше за все, він активно стимулював розвиток харківської піаністичної школи в цілому.

М.С. Хазановський мав рідкісний талант організатора. Наприклад, завдяки його ентузіазму у Харкові було відкрито Музичну школу обдарованих дітей, яка нині відома як ХССМШі і є справжньою «кузнею» лауреатів дитячих конкурсів самого високого рівня. Під час завідування М.С. Хазановським кафедрою, кожен з його співробітників яскраво розкрив свої виконавські можливості. За ініціативою голови творчого колективу регулярно влаштовувалися тематичні цикли вечорів з творів

композиторів-класиків та романтиків. Надзвичайною подією у музичному житті Харкова кінця 1960 – початку 1970 рр. стала низка концертів, присвячених 200-річчю Л. ван Бетховена. У залах ХІМ ім. І.П. Котляревського, обласної філармонії, «Філармонії фізиків»[17] прозвучали майже всі фортепіанні твори віденського класика у виконанні членів кафедри М.С. Хазановського.

Спадкоємницею свого наставника на посаді голови кафедри спеціального фортепіано № 1 стала професор **Марія Олександрівна Єщенко** (1923–2000), вона вивенено керувала колективом протягом 18 років (1971–1989). Великий вплив на формування творчої особистості М.О. Єщенко здійснив С.Є. Фейнберг, у класі якого піаністка завершила свою професійну освіту в аспірантурі Московської консерваторії (1949). Широко обдарована людина, М.О. Єщенко не тільки стала лауреатом IV премії Міжнародного конкурсу ім. Б. Сметани (Прага, 1951), але й перша з музикантів-виконавців Харківської консерваторії здобула науковий ступень кандидата мистецтвознавства (Москва, 1955). Особливість її дисертації – «Этюды Шопена и некоторые вопросы их интерпретации»[18], що підпадала під категорію виконавських, – містилася у поєднанні двох частин: виконавської і теоретичної. Остання передувала інтерпретація здобувачем усього шопенівського циклу перед Вченою радою Московської консерваторії. Обидві частини захисту отримали високу оцінку суворого журі. До його складу, окрім С.С. Фейнберга, входили О.Б. Гольденвейзер, Г.Г. Нейгауз, Т.П. Ніколаєва, Я.І. Зак та інші видатні представники музичного мистецтва тодішнього Союзу.

Проте, пріоритетною для піаністки завжди була концертна діяльність. М.О. Єщенко мала тяжіння до монографічних програм, які максимально репрезентують доробок того чи іншого композитора. До репертуару піаністки входили шість концертів для клавіру з оркестром І.С. Баха; 32 сонати, Хорова фантазія ор. 80, Концерт № 3, 32 варіації Л. ван Бетховена; 24 прелюдії, балади № 2 і 3, Концерт № 1 Ф. Шопена; цикли прелюдій С. Рахманінова і Д. Шостаковича; твори Ф. Шуберта, Р. Шумана, П. Чайковського. М.О. Єщенко регулярно зверталася до української музики. Доробок М. Лисенка, Я. Степового, В. Сокальського, Л. Ревуцького, В. Косенка в її репертуарі доповнювали твори сучасних харківських композиторів – Г. Фінаровського, В. Барабашова, М. Тіца, М. Кармінського, І. Ковача, В. Бібіка. Нерідко піаністка виступала у престижних залах Харкова, Києва, Москви, Ленінграда, Єревана та інших міст колишньої держави солісткою у симфонічних концертах з такими диригентами, як М. Аносов, В. Пірадов, Л. Гінзбург, Н. Рахлін, К. Симеонов, І. Шпілєр, І. Гуєман, С. Дущенко. У фондах Харківського та Українського Національного радіо зберігаються записи 34 творів у виконанні М.О. Єщенко.

---

[17] «Філармонію фізиків» свого часу відкрив у ФТІНТі академік Б. І. Вєркін, батько Т. Б. Вєркіної, котра нині очолює ХДУМ.

[18] Текст дисертації М. О. Єщенко, завдяки турботам її дочки Л. В. Міткевич, було видано друком у 2005 році.

Плідною виявилася і педагогічна робота Марії Олександрівни. Серед її учнів – лауреат Республіканського конкурсу ім. М. Лисенка (1978) І. Наймарк, переможниця Міжреспубліканського конкурсу ім. Х. Еллера (1987) М. Грінченко (Чернявська), лауреат Республіканського конкурсу музичних училищ України Ю. Уриньова, дипломант Міжнародного фестивалю в Італії Н. Пушина, заслужений діяч культури України Л. Тесленко, кавалер ордена «Честь» Д. Моногадзе (Грузія)[19].

З 1992 р. М.О. Єщенко мешкала у США, але до Харкова приїздила часто – виступала з концертами, зустрічалася з колегами, друзями, колишніми учнями. Вона завжди підтримувала талановиту молодь. Наприклад, на І Міжнародному конкурсі на честь Володимира Горовиця, який відбувся у Харкові (1996), М.О. Єщенко входила до складу журі та ініціювала приз наймолодшому учаснику – Євгену Морозову. З 2002 р. аналогічну нагороду в пам'ять про матір заснували п'ятеро дітей Марії Олександрівни. Премія М.О. Єщенко зараз надається наймолодшому учаснику Міжнародного конкурсу юних піаністів Володимира Крайнєва, що традиційно проводиться у Харкові. Існуванням у ХДУМ регулярної стипендії найталановитішому асистенту-стажисту фортепіанного факультету ми також зобов'язані нащадкам Марії Олександрівни Єщенко – одного з корифеїв харківської піаністичної школи.

Поряд з Марією Олександрівною усе її творче життя була рідна сестра – **Наталія Олександрівна Єщенко**, котра навчалася у тих самих професорів. Після закінчення з відзнакою Харківської консерваторії (1947), Н.О. Єщенко була залишена на кафедрі спеціального фортепіано. Піаністка постійно вдосконалювала свій професійний рівень. Спочатку – у класі С.Є Фейнберга в аспірантурі Московської консерваторії (1954), потім – на факультетах підвищення кваліфікації в Московській та Ленінградській консерваторіях (1975, 1979, 1986, 1989) під керівництвом професорів Н.П. Ємельянової, В.К. Мержанова, П.О. Серебрякова.

Талановита виконавиця, Н.О. Єщенко, як і її сестра, віддавала перевагу тематичним концертам. Численні програми репрезентували фортепіанну творчість В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Ф. Шопена, українських композиторів М. Лисенка, М. Тіца, О. Жука та інших, чимало її записів зберігається у фондах Українського радіо. В клавірабендах Н.О. Єщенко лунали 12 етюдів вищої виконавської майстерності Ф. Ліста, 24 прелюдії С. Рахманінова й та ін. Артистка з успіхом виступала в багатьох містах України, Росії, Польщі, неодноразово брала участь у симфонічних концертах під орудою К. Еліасберга, В. Дударової, В. Дубровського, А. Янсонса, І. Найна, І. Гусмана, Є. Дущенка, Кан-Сан-У.

Численні учні професора Н.О. Єщенко, а їх понад 90, працюють в різних музичних закладах України та зарубіжжя. У ХДУМ на концертмейстерській та педагогічній роботі кілька її вихованців: Л. Венжега, Т. Башкатова, М. Фісун, О. Левашова, Г. Саламатова, Т. Ляшенко, доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано М.В. Бевз, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри композиції І.А. Гайденко. У Харківському Національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди довгі роки викладала випускниця Н.О. Єщенко, кандидат педагогічних наук, доцент Л. Радомська, у Сумському педагогічному університеті – кандидат психологічних наук, доцент Т. Маслова (нині живе у США), а зараз у цьому вищому навчальному закладі працює інша вихованка Наталії Олександрівни – кандидат мистецтвознавства О.А. Антонець.

[19] Творча діяльність М. О. Єщенко докладно проаналізована у монографії О. В Кононової «Исполнительская и педагогическая деятельность М. А. Ещенко» (рукопис).

Сестри Наталя та Марія Єщенко з В. К. Мержановим

За заслуги у розвитку музичного мистецтва і підготовці високо кваліфікованих кадрів Н.О. Єщенко було присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв УРСР. Наталія Олександрівна не перестає цікавитися життям рідного університету, спілкується зі своїми колишніми учнями, колегами, дає професійні поради – до них, як і завжди, з увагою і вдячністю прислухаються.

Відомим у колі музикантів України було ім'я професора **Веніаміна Борисовича Шапіро** (1902–1974). Він, як і кілька інших викладачів, що працювали на кафедрі спеціального фортепіано, отримав Ленінградську школу фахової підготовки – закінчив клас професора Л.В. Ніколаєва. За рекомендацією О.К. Глазунова і Л.В. Ніколаєва, з 1926 р. В.Б. Шапіро викладав у Київській консерваторії та Музично-драматичному інституті (з 1939 – у званні професора). В той час він активно виступав у симфонічних концертах під орудою О.І. Орлова і М.М. Каперштейна.

До Харкова В.Б. Шапіро переїхав у 1950 р. Талановитий виконавець, досвідчений викладач, він без великих зусиль посів гідне місце на кафедрі спеціального фортепіано, користувався повагою і авторитетом у колі нових колег. Його учнями були викладачі ХІМ: кандидати мистецтвознавства – доцент В.І. Приходько і професор Ю.Ф. Вахраньов, старший викладач кафедри спеціально-

го фортепіано С.М. Кривоніс; нині у ХДУМ працює випускниця В.Б. Шапіро — провідний концертмейстер кафедри струнних інструментів Н.Б. Прокопович.

Значному зміцненню авторитета харківської фортепіанної школи, як і в попередні роки, сприяла діяльність неординарних музикантів, котрі з тих чи інших обставин не отримали вченого звання. Серед них була і Регіна Самійлівна Горовиць (1899–1984). Випускниця Київської консерваторії по класу С. Тарновського, вона у молоді роки працювала у Київській, Московській і Харківській філармоніях, концертувала з Д. Ойстрахом, М. Полякіним, С. Фурером, Н. Бліндером та іншими видатними музикантами.

Талановитий виконавець і педагог, **Р.С. Горовиць** виховала чимало обдарованої молоді. Її клас закінчили лауреат конкурсу ім. М. Лисенка, заслужений артист УРСР, професор С.С. Полусмяк, професор В.Л. Макаров, Л.Н. Маргаріус, Б.М. Заранкін, доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано В.Б. Лінецький, лауреат республіканського конкурсу камерних ансамблів, доцент кафедри концертмейстерської майстерності В.Ю. Соляніков, кандидат мистецтвознавства Л. Мірошникова. Доцент кафедри спеціального фортепіано Н.І. Руденко видала друком збірник спогадів про свого вчителя. Таким чином вона зберегла для нащадків письмові свідчення сучасників про яскраву особистість, представницю видатної родини, до якої входили дядько Регіни Самійлівни — професор Олександр Горовиць та її рідний брат — геніальний піаніст XX сторіччя Володимир Горовиць.

Суттєвий внесок у розвиток піаністичного мистецтва Харкова зробила **Рима Петрівна Папкова** (1927–2004). По завершенні навчання у музичному училищі в Ростові-на-Дону по класу відомого педагога В.І. Варшавської, Р.П. Папкова у тому ж році була прийнята на другий курс ХДК до класу професора Л.О. Фаненштіля. Паралельно почалася і педагогічна діяльність у ХССМШі, де серед її перших учнів були нині відомі у місті музиканти: Н. Латишева — провідний педагог ДМШ № 12, О. Ушакова — завуч ДМШ №9, Г. Селіхов — директор Харківського академічного театру опери та балету ім. М. Лисенка та інші.

Блискучим виконанням випускної програми, до якої входив також Перший концерт П. Чайковського, котрий пролунав у супроводі симфонічного оркестру філармонії під орудою І. Гусмана, Р.П. Папкова гідно закінчила вищий навчальний заклад (1953), де і залишилася викладати. У 1956–1962 рр. великий вплив на її розвиток як фахівця мали творчі та дружні стосунки з видатним музикантом В.В. Топіліним. Довгі роки роботу зі студентами суттєво доповнювала концертна діяльність талановитої піаністки. Натхненна виконавиця, вона користувалася щирою любов'ю публіки, повагою колег і студентів. Її виступів з нетерпінням очікували. Особливо переконливо в інтерпретації Р.П. Папкової лунали твори композиторів-романтиків — Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Ліста, Й. Брамса.

Рима Петрівна була педагогом рідкісного обдарування, чимало уваги приділяла консультативній роботі. За більше, ніж 50 років вона підготувала багато обдарованих фахівців, які плідно працюють в Україні та далеко поза її межами. У ХДУМ

викладають піаністка і співачка, доктор мистецтвознавства, професор Н.Є. Гребенюк, заслужений діяч мистецтв України, лауреат муніципальної премії ім. І.І. Слатіна, професор кафедри композиції В.М. Птушкін, дипломант міжнародних конкурсів, концертмейстер і старший викладач кафедри академічного співу Д.А. Гендельман, старший викладач кафедри камерного ансамблю Н.Б. Міхєєва; концертмейстер кафедри струнних оркестрових інструментів І. Русанова є також педагогом ХССМШі. У ХМУ викладають О. Чередниченко і О. Батюк. Лауреат Республіканського конкурсу ім. М. Лисенко Є. Сковородніков нині професор університету у Ванкувері (Канада), В. Макаров, В. Перцов, О. Гудкова, К. Іванова працюють у Росії, чимало учнів Р.П. Папкової продовжують свою фахову діяльність у Німеччині, Ізраїлі, США та інших країнах світу.

Р. С. Горовиць

Яскравим концертантом і досвідченим педагогом був лауреат Регіонального конкурсу **Віктор Євгенович Крамаренко** (1931–2006), який працював на кафедрі майже 50 років. Він набув фахових знань у класі М.С. Хазановського, а потім, як і всі його колеги, вдосконалював свою майстерність на факультеті підвищення кваліфікації при Московській консерваторії у професора В.К. Мержанова (1973) та у Київській — під керівництвом професорів Т.П. Кравченко і Є.О. Ржанова (1978, 1984). До останніх років В.Є. Крамаренко залишався невтомним солістом-виконавцем, постійно репрезентував слухачам цікаві монографічні програми з творів І.С. Баха, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Ліста, Е. Гріга, О. Скрябіна. Виступав з блискучими фортепіанними транскрипціями Ф. Бузоні, Л. Годовського, С. Фейнберга, С. Рахманінова, які рідко лунають з естради.

В. Є. Крамаренко

Енциклопедичні знання В.Є. Крамаренка у галузі фортепіанного репертуару були надійним критерієм оцінок академічних виступів студентів. Не випадково він довгі роки був на кафедрі куратором заочного відділення, проводив всі іспити студентів-заочників. Авторитетний викладач, Віктор Євгенович здійснював також велику консультативну роботу у Артемівському, Криворізькому, Дніпродзержинському та Харківському музичних училищах. У ХДУМ В.Є. Крамаренко підготував понад 100 студентів стаціонарного та заочного відділень.

Г. Л. Гельфгат

З 1957 по 1973 рр. (потім ще кілька років за сумісництвом) на кафедрі спеціального фортепіано працював лауреат Республіканського конкурсу ім. М. Лисенка (1962) **Гаррі Лазаревич Гельфгат** (нар. 1932). 1950 р. він закінчив з відзнакою музичну десятирічку (нині – ХССМШі) і був прийнятий на II курс Харківської державної консерваторії, яку також закінчив з відзнакою (1954). Два наступних рр. Г.Л. Гельфгат працював концертмейстером і солістом Чернівецької обласної філармонії, де набув виконавського досвіду – виступав по лінії гастрольного бюро СРСР у багатьох містах європейської частини колишньої держави. Піаніст виказав себе обдарованим інтерпретатором класичного та сучасного репертуару.

1960 р. Г.Л. Гельфгат став лауреатом III премії Міжреспубліканського (Україна–Молдова) конкурсу музикантів-виконавців, а 1962 р. – дипломантом Республіканського конкурсу ім. М. Лисенка і отримав також спеціальну премію Спілки композиторів України за краще виконання творів сучасних українських композиторів. З успіхом він виступав і у камерному репертуарі. Тривалий час існувало відоме фортепіанне тріо у складі: Г. Гельфгат, В. Юр'єв, Г. Авер'янов, яке користувалося популярністю у слухачів. З 1954 по 1971 рр. відбулося понад 350 концертів за участю піаніста у 40 містах СРСР, здійснено чимало записів на Харківському та Республіканському радіо.

Педагогічна діяльність Г.Л. Гельфгата у вищому навчальному закладі та у ХССМШі, куди він перейшов на постійну роботу на посаду завідувача фортепіанного відділу (1973), була позначена певними досягненнями. На старших курсах ХІМ у нього вчилася О.Б. Гнатовська – нині доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано. У ХССМШі з класу Г.Л. Гельфгата вийшло чимало лауреатів республіканських та міжнародних конкурсів – І. Денисенко, Ю. Федулаєва, Н. Золотих, Є. Морозов, Н. Романенко, О. Романовський, А. Цигичко, К. Титова та ін.

Тільки в останні роки своєї педагогічної діяльності **Вікторія Іванівна Лозова** (1933–2000) отримала звання доцента, на яке заслуговувала набагато раніше. Вона закінчила Харківську консерваторію по класу професора

А.Л. Лунца (1955). Спочатку працювала концертмейстером, з 1958 р. – асистентом А.Л. Лунца, а з 1963 р. мала власний клас на кафедрі спеціального фортепіано. Все життя Вікторія Іванівна не припиняла вдосконалення своєї виконавської і педагогічної майстерності. Постійно вчилася – на стажуваннях, курсах підвищення кваліфікації, приватно – у своїх старших колег В.В. Топіліна та І.М. Полян, у Н.Є. Перельмана (Ленінград) та М.С. Воскресенського (Москва). Піаністка яскравого романтичного напрямку, В.І. Лозова не залишала байдужих у концертних залах, де б не виступала – у Харкові або Москві, Києві або Ленінграді, де вона була учасницею славетних концертів-лекцій Л.А. Ентеліса. Програми з творів Ф. Шопена, Ф. Ліста, Ф. Шуберта, А. Аренського у повній мірі розкрили її артистичну індивідуальність.

Вікторія Іванівна користувалася рідким авторитетом та любов'ю не тільки колег, але й студентської молоді. Вона завжди мала дружний клас, котрий рік від року поповнювався все більш талановитими учнями. Нерідкими були концерти її учнів. Особливо запам'ятався цикл, який повністю репрезентував «Роки мандрів» Ф. Ліста. За своє творче життя В.І. Лозова підготувала 85 фахівців. Ось деякі з них: кандидат мистецтвознавства, професор ХДУМ Л.І. Кучер, заслужена артистка України І. Черничко, дипломант і лауреат міжнародного та республіканського конкурсів І. Безкоровайна, лауреат багатьох міжнародних джазових фестивалів, старший викладач кафедри інструментів естрадного оркестру ХДУМ С.П. Давидов. Своїм багатим професійним досвідом Вікторія Іванівна ділилася на майстер-класах у Харкові, Полтаві, Кременчуці і скрізь залишила по собі добру славу.

Коли 1968 р. кафедру спеціального фортепіано у черговий раз було поділено, на чолі першої стояли вже відомі нам професори – М.С. Хазановський, потім – М.О. Єщенко. Другою як кафедрою в різні роки керували: в.о. доцента В.Д. Захарченко (1968–1970), професор Б.О. Скловський (1970–1973), дипломант IV Міжнародного конкурсу ім. П. Чайковського Ю.А. Смирнов (1973–1976), кандидат мистецтвознавства, професор Ю.Ф. Вахраньов (1977–1987), доцент Н.О. Мельникова (1987–1989).

Всеволод Данилович Захарченко (1930–1974) отримав вищу музичну освіту в інституті ім. Гнесіних, де вчився у Олени Фабіанівни Гнесіної і Теодора Давидовича Гутмана (1955). За розподілом працював у Ташкентській консерваторії, де наслідував клас Рудольфа Керера після від'їзду останнього до Москви, потім – у Новосибірській консерваторії. 1964 р. В.Д. Захарченко переїхав до Харкова. У ХІМ він викладав не так вже й довго (до 1973 р.), але вельми результативно. Всеволод Данилович був вчителем, як то кажуть, «від Бога». Він тонко відчував індивідуальність учня, його творчі, піаністичні можливості. Завжди дуже ретельно працював на уроках над кожною виконавською дрібницею – філіруванням звуку, побудовою фрази, точністю виконання штрихів і т. ін. Не дозволяв технічної неохайності, зловживання педаллю. Часто згадував, як Олена Фабіанівна бурхливо реагувала на будь-який прояв дилетантизму з боку студентів і додержувався її заповітів у власній професійній діяльності.

Зараз в Університеті мистецтв продовжують справу вчителя колишні учні В.Д. Захарченка – ректор, народна артистка України, професор і завідувач кафедри спеціального фортепіано Т.Б. Вєркіна, професор кафедри спеціального фортепіано Л.А. Кузьоміна, кандидат мистецтвознавства, декан оркестрового факультету і завідувач кафедри загального та спеціалізованого фортепіано, доцент О.В. Кононова, доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано О.Б. Гнатовська. Вихованці В.Д. Захарченка плідно працюють і в інших музичних закладах нашого міста. Наприклад, заслужений артист України, професор О.Д. Скляров очолює кафедру теорії музики і фортепіано Державної академії культури (ХДАК); Н.І. Баличева – провідний педагог відділу спеціального фортепіано середньої спеціальної музичної школи-інтернату (ХССМШі), А.В. Настенко – музичного училища ім. Б.М. Лятошинського.

Борис Олександрович Скловський, отримавши звання лауреата Всеукраїнського і Всесоюзного конкурсів, певний час займався активною концертною діяльністю як соліст Харківської обласної філармонії. Цікаво, що окрім класу Л.О. Фаненштіля, Б.О. Скловський вже після війни закінчив також клас К.Л. Дорошенка з фаху «диригент симфонічного оркестру». Але виступав як піаніст із сольними програмами, постійно приділяючи певну увагу доробку харківських композиторів. Був першим виконавцем багатьох творів В. Нахабіна, В. Барабашова, В. Борисова, О. Жука та ін. Брав участь у симфонічних концертах під орудою Л. Штейнберга, О. Орлова, Н. Рахліна, Ніязі, К. Зандерлінга. Нам'ятають меломани і камерні вечори квартету Харківської консерваторії у складі – А. Лещинський, Р. Кліменська, Ф. Хоміцер, Й. Гельфандбейн, з яким нерідко з'являвся на сцені і Борис Скловський. Виконавський стиль піаніста вирізнявся блискучою віртуозністю і темпераментом, йому під силу були найскладніші масштабні твори. До похилих років він грав студентам свого класу весь їх репертуар на пам'ять. Чимало учнів Б.О. Скловського працюють не тільки в Україні, але й у близькому та далекому зарубіжжі. У ХДУМ нині викладають дипломант міжнародних конкурсів С.В. Клебанова та О.В. Кононова, яка вчилася у професора на старших курсах.

Недовго у Харкові працював **Юрій Авенірович Смирнов** (нар. 1945), котрий закінчив Московську консерваторію по класу народної артистки Росії, професора В.В. Горностаєвої. Змістовні, складні програми, що він виконував на сценах ХІМ та Харківської філармонії стали найкращою школою не лише для його студентів, але й для всіх музикантів-фахівців. Високою майстерністю та натхненням були відзначені його камерні виступи з видатними скрипалями – Гідоном Кремером та Тетяною Гринденко. У ХДУМ, на кафедрі хорового диригування працює концертмейстером його учениця О.Б. Прокопович.

Після від'їзду Ю.А. Смирнова до Москви, кафедру спеціального фортепіано № 2 очолив кандидат мистецтвознавства **Юлій Федорович Вахраньов** (нар. 1932) – випускник Харківської консерваторії по класу професора В.Б. Шапіро (1958) і аспірантури Київської консерваторії за фахом – «Історія і теорія піанізму». Не-

дагогічну роботу Ю.Ф. Вахраньов поєднував із науковою. Йому належить ряд статей у збірниках і журналах та монографія «Исполнение музыки (поэтика)» (Харьков, 1994). Професор Ю.Ф. Вахраньов був інтелектуальним і глибоко освіченим викладачем (мав також університетський диплом філолога). Випускники його класу працюють у різних учбових закладах України та зарубіжжя, наприклад, Н.М. Шуасва успішно керує відділом загального фортепіано в ХССМШі. Ю.Ф. Вахраньов вже кілька років живе у Німеччині.

Професори Б.О. Скловський та М. С. Хазановський

Наталія Олександрівна Мельникова завідувала кафедрою спеціального фортепіано № 2 в останні роки існування цього підрозділу, оскільки 1989 р. обидві кафедри знов було об'єднано, але керівництво залишилося за нею до 2004 р. Випускниця Казанської консерваторії (1970) по класу народного артиста Росії, професора А.С. Лемана та асистентури-стажування (1972) під керівництвом професора Н.О. Фоміної, Н.О. Мельникова у подальшому неодноразово підвищувала свою професійну майстерність у Московській консерваторії (консультант – професор С.С. Алумян). За розподілом приїхала до Харкова і зв'язала своє творче життя з інститутом мистецтв ім. І.П. Котляревського.

Н.О. Мельникова виховала більше 70 піаністів, серед яких немало лауреатів міжнародних конкурсів в Україні, Росії, Молдові, Румунії, Бельгії, Чехії, Франції. Це – І. Саножнікова, М. Баранова, А. П'ятак, С. Косенко, О. Коренєва, А. Напьокова, А. Кожушко, П. Мингальов, Н. Золотарьова, Л. Красногорова, С. Школяренко. Регулярними є концерти учнів класу Н.О. Мельникової з сольною та симфонічною програмами у залах ХДУМ та філармонії.

Н.О. Мельникова працювала у складі журі багатьох міжнародних конкурсів, проводила майстер-класи в Україні, Росії, Чехії. Як концертантка вона виявила себе у камерній музиці класиків, романтиків, сучасних

Кафедра спеціального фортепіано. 1980 рік.
Сидять:
Ю. Ф. Вахраньов,
В. І. Лозова,
Б. О. Скловський,
Р. П. Панкова.
Стоять:
В. Ф. Шукайло,
С. Н. Кривонос,
Т. Б. Вєркіна,
Н.І Руденко
С. С. Полусмяк

композиторів. Її партнерами були народні артисти України і Росії Г. Олійниченко, І. Яценко та О. Чайковський, заслужені артисти України і Росії М. Сук та О. Коцванець, професор Йоши Ішикава. В симфонічних програмах Н.О. Мельникова виступала з народним артистом України А. Калабухіним, заслуженими артистами України Ю. Янко, М. Дядюрою, В. Сіренком.

Перш ніж переходити до розповіді про сьогодення кафедри спеціального фортепіано, необхідно згадати тих, хто чимало попрацював на ній у останній третині XIX ст., але в силу загально звісних обставин наприкінці століття залишив і кафедру, і Україну. Мова йде про кількох піаністів одного покоління, які своїм яскравим виконавським і педагогічним талантом збагатили музичне мистецтво Харкова і України.

З 1976 по 1999 р. на кафедрі спеціального фортепіано викладав лауреат II премії республіканського конкурсу ім. Лисенка (1974) **Сергій Сергійович Полусмяк** (нар. 1951). Він з відзнакою закінчив Харківське музичне училище (1970) по класу Л.М. Попової і ХІМ (1975) по класу Р.С. Горовиць. У асистентурі-стажу-

ванні Київської консерваторії його керівником була професор Т.П. Кравченко. С.С. Полусмяк виказав себе невтомним інтерпретатором доробку українських і, зокрема, харківських митців. 1983 р. був відзначений подякою Голови Спілки композиторів СРСР Т.М. Хренікова за пропаганду творчості сучасних композиторів. Піаніст з успіхом виступав не тільки в Україні, але й далеко поза її межами — у Росії, Франції, США. С.С. Полусмяк був у числі ініціаторів і організаторів перших у Харкові міжнародних фестивалів — Українсько-Французького (1990) та Українсько-Австрійського (1991).

Сергій Сергійович виявив себе і обдарованим педагогом. З його класів (у ХІМ і ХССМШі) вийшло кілька дипломантів і лауреатів республіканських та міжнародних конкурсів. Серед них — О. Дудник, М. Трембовлева, Г. Сетьян, Г. Яблонська та ін. За велику концертно-пропагандистську діяльність С.С. Полусмяк одержав почесне звання Заслуженого артиста України (1993), а за досягнення у галузі вищої музичної освіти — наукове звання професора (1996). Нині він мешкає у Цинциннаті (США), де веде педагогічну діяльність.

Чимало років на кафедрі працював **Леонід Наумович Маргаріус** (нар. 1951) — і як штатний співробітник, і як сумісник. Закінчивши ХССМШі (1968) та ХІМ (1973) під керівництвом Р.С. Горовиць, він поступив до асистентури-стажування Московської консерваторії у клас заслуженого артиста Росії, професора Г.Б. Аксельрода. Повернувшись до Alma mater, піаніст з ентузіазмом розпочав концертну та викладацьку діяльність. Втім, остання переважила, і згодом Л.Н. Маргаріус перейшов на основну роботу у ХССМШі, не пориваючи з вищим навчальним закладом.

Талановитий педагог, Леонід Наумович підготував велику кількість лауреатів республіканських та міжнародних конкурсів: І. Приходько, О. Желтоног, Г. Кравченко, В. Самошко та інші. Зараз І. Приходько викладає у ХДУМ (він має також теоретичну освіту), виступає з камерними концертами на сценах ХДУМ і філармонії. В. Самошко продовжив конкурсні баталії і став лауреатом другої премії Міжнародного конкурсу у Торонто (Канада) та переможцем Міжнародного конкурсу Королеви Єлизавети (Бельгія). Віталій Самошко і Ганна Кравченко нині з честю репрезентують фортепіанне мистецтво України за кордоном. Вони відомі концертні виконавці, з успіхом виступають у престижних залах багатьох країн світу. Їх педагог — Л.Н. Маргаріус переїхав на постійне місце проживання у Німеччину. Він займається педагогічною діяльністю, є членом журі багатьох міжнародних конкурсів, серед яких конкурс Королеви Єлізавети у Бельгії.

Ще одним учень Р.С. Горовиць — **Віктор Львович Макаров** (нар. 1953), котрий закінчив її клас у ХССМШі (1972) і у ХІМ ім. І.П. Котляревського (1977), зараз мешкає поза межами України. Завершив свою музичну освіту В.Л. Макаров в асистентурі-стажування Ленінградської державної консерваторії ім. М.А. Римського-Корсакова, у класі професора, народної артистки Росії Т.П. Кравченко (1982).

З 1976 р. В.Л. Макаров був на викладацькій роботі у ХІМ. З 1985 р. керував фортепіанним відділом ХССМШі, не пориваючи з вищим навчальним закладом.

Музикант підготував велику кількість лауреатів, переважно, дитячих та юнацьких конкурсів різного рівня, зокрема, – Г. Кравченко (потім вчилася у Л.Н. Маргаріуса), Н. Мамаєва, що стали відомими у Європі виконавицями. Згадаємо і переможців Міжнародного конкурсу пам'яті Володимира Горовиця: О. Гаврилюк, О. Ємцов, О. Колтаков, Є. Уханов, С. Школяренко. Список лауреатів значно більший, але й наведений тут дає уяву про рівень майстерності юних піаністів. 1995 р. В.Л. Макаров отримав почесне звання заслуженого працівника культури України, а 1995 р. – заслуженого діяча мистецтв України, у 1997 р. одержав вчене звання професора.

З 1976 по 1996 р. на кафедрі спеціального фортепіано працював учень професорів В.Б. Шапіро і Т.Б. Кравченко **Сергій Миколаєвич Кривоніс** (нар. 1952). У ХССМШі (1966–1970) і ХІМ (1970–1972) він навчався у класі професора В.Б. Шапіро. Потім продовжив свою освіту на старших курсах і в асистентурі-стажування Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського у класі професора Т.П. Кравченко. у 1977 р. одержав диплом ІІІ ступеня ІІІ фестивалю молоді України.

Талановитий піаніст веде активну концертну діяльність. Наприклад, у 1976–1979 рр. регулярно виступав у багатьох містах України за республіканським гастрольним планом. Запам'ятались програми, до яких входили сонати В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Ф. Ліста, Ф. Шопена, О. Скрябіна, С. Прокоф'єва, В. Бібіка, Симфонічні варіації Р. Шумана, Варіації Й. Брамса на тему Генделя, 8 прелюдій О. Мессіана (перше виконання у Харкові) та ін. Педагогічна діяльність піаніста вирізнялася вельми ретельною та відповідальною роботою зі студентами. Широка музична ерудиція Сергія Миколайовича, ґрунтовні знання репертуару сприяли його успіхам у цій галузі. Ще досить молодим фахівцем він був визнаний як високо професійний викладач: його студент А. Марковський отримав ІІІ премію на Республіканському конкурсі ім. М. Лисенка. Чимало учнів С. М. Кривоніса працюють у ДМШ, училищах, вищих навчальних закладах України, а також за кордоном. 1996 р. С. М. Кривоніс переселився у США, де веде активну педагогічну та концертну діяльність.

З 1976 по 2001 рр. серед працівників кафедри була **Ніна Борисівна Казимирова**. 1972 р. вона закінчила ХССМШі з золотою медаллю по класу професора М.С. Хазановського і того ж року поступила на ІІ курс ХІМ, де продовжила навчання у свого професора. У 1977–1980 рр.Н. Б. Казимирова вдосконалювала професійну майстерність в асистентурі-стажування Московської консерваторії по класу народного артиста Росії В.К. Мержанова.

Піаністка вела активну творчу діяльність, багато концертувала. Зокрема, протягом 1976–1980 рр. дала 14 сольних концертів, чотири з яких були монографічними – з творів І.С. Баха і Л. ван Бетховена. Пізніше тематичні програми вона присвячувала доробку Й. Брамса, Ф. Ліста, р. Шумана, С. Рахманінова, С. Прокоф'єва. 1996 р. Н.Б. Казимирова ініціювала та провела з групою ентузіастів Перший в Україні Міжнародний конкурс пам'яті Володимира Горовиця (Харків). Тоді ж відбулася і наукова конференція, по слідах якої вийшов збірник наукових праць.

Численні вихованці Н.Б. Казимирової працюють в Україні та за кордоном. Їх наставниця 2001 р. одержала почесне звання заслуженого діяча мистецтв України, наукове звання доцента. Зараз Н.Б. Казимирова живе у Канаді.

Новий виток розвитку кафедри спеціального фортепіано почався у 2004 р., коли керівником стала народна артистка України, професор **Тетяна Борисівна Веркіна**, яка обіймає ще одну, найвідповідальнішу посаду – ректора ХДУМ (з 2003). Т.Б. Веркіна, по закінченні із срібною медаллю ХССМШі (1964), де вчилася у класі Н.М. Гольдінгер, поступила до ХІМ у клас В.Д. Захарченка. Після надбання вищої освіти (1969), вона стажувалася у Московській консерваторії під керівництвом народного артиста СРСР, професора С.Г. Нейгауза (1971). В тому ж вищому навчальному закладі Т.Б. Веркіна закінчила асистентуру-стажування (1976) по класу народного артиста Росії, професора Є.В. Малініна. Таким чином, фахова освіта піаністки посднала у собі давні відомі школи: від Н.Ю. Гольдінгер вона успадкувала фортепіанні традиції П.К. Луценка, коріння професіоналізму В.Д. Захарченка сягають до гучного імені В.І. Сафонова, у якого вчилася О.Ф. Гнесіна[20]. Т.Д. Гутман і Є.В. Малінін є носіями славетної школи Г.Г. Нейгауза.

Впродовж кількох десятиліть своєї педагогічної діяльності Тетяна Борисівна показує роботу високої якості, що характеризується індивідуальним підходом до кожного з учнів, прагненням максимально розкрити їх творчу особистість, постійним розширенням учбового репертуару, в якому значне місце посідає доробок сучасних українських композиторів. Концептуальність інтерпретації творів, чітка розробка їх виконавської драматургії, адекватне втілення всіх ознак того чи іншого стилю притаманні виступам її учнів. З класу Т.Б. Веркіної вийшло у самостійне творче життя понад 60 фахівців, 15 з них – із званнями дипломантів та лауреатів регіональних і міжнародних конкурсів в Україні, Німеччині, США, Швеції, Данії, Італії і Чехії. Зокрема, це – В. Хмелевський, Р. Одинцов, Д. Назаренко, О. Монах, А. Куприйова, І. Ірха, С. Костючок, О. Першина, Г. Сагалова та ін. За високопрофесійну підготовку учнів Т. Б. Веркіна отримала подяки від Міністерства культури і туризму України, посольства України у Швейцарії, ректора консерваторії м. Нюрнберга. Власним педагогічним досвідом піаністка ділиться на численних майстер-класах в Україні та за кордоном – у США, Франції, Швейцарії, Німеччині, Великобританії.

Пропагандистсько-просвітницький напрямок є суттєвою частиною творчої діяльності Т.Б. Веркіної. Вона є ініціатором та художнім керівником Міжнародного фестивалю «Харківські асамблеї». Вже друге десятиріччя в рамках фестивалю харків'яни гостинно приймають на кращих сценах міста таких виконавців світового рівня, як народні артисти Росії Наум Штаркман, Михайло Плетньов, Тетяна

[20] Цікаво, що серед вчителів О. Ф.Гнесіної були також Ф. Бузоні і П. Ю. Шльоцер, який у XIX сторіччі деякий час працював у Харкові.

2004). Як високопрофесійний педагог, Валентина Федорівна підготувала понад 80 фахівців. Серед них – лауреати та дипломанти міжнародних і національних конкурсів: Т. Андрєєва, І. Котляр, О. Неклюдов, О. Федорова, Н. Федоренко, В. Сушанова, А. Чепець.

Піаністка веде невтомну консультативну діяльність у Харкові, Полтаві, Дніпродзержинську, Кременчуці. Брала участь у роботі журі конкурсу юних піаністів ім. П. Луценка (Харків, 1993), II Всеукраїнського конкурсу піаністів ім. Ф. Шопена (1997), Міжнародного конкурсу «На батьківщині С. Прокоф'єва» (1998, 2000). В.Ф. Шукайло є членом Харківського відділення Всеукраїнської національної музичної спілки, Асоціації піаністів-педагогів України. Протягом кількох років вона була у числі організаторів Міжнародного музичного фестивалю «Павло Луценко і сучасність», присвяченого одному із засновників харківської піаністичної школи.

Професор кафедри спеціального фортепіано **Лариса Андріївна Кузьоміна** закінчила ХССМШі (1964) з золотою медаллю по класу Н.Ю. Гольдінгер і була прийнята до ХІМ на другий курс. Дістав вищої освіти у класі з фаху В.Д. Захарченка, вона отримала диплом з відзнакою і була залишена на роботі в Alma mater (1969). Л.А. Кузьоміна поєднувала концертмейстерську роботу з викладацькою на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано, а з 1984 по 1988 рр. була завідувачем цієї кафедри. З 1988 р. викладала на кафедрі педагогіки, методики та теорії музичного виконавства. З 1992 р.– завідує відділом педагогічної практики на кафедрі спеціального фортепіано.

Лариса Андріївна підвищувала професійну кваліфікацію у Ленінградській консерваторії ім. М.А. Римського-Корсакова, Київській ім. П.І. Чайковського, неодноразово – у Московській консерваторії ім. П.І. Чайковського під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора Я.І. Мільштейна, який спрямував її наукову та виконавську діяльність. Протягом 15 років Л.А. Кузьоміна виступала в ансамблі з лауреатом Міжнародного конкурсу, заслуженим діячем мистецтв України, професором Ф. Г. Короваєм, як концертмейстер брала участь у міжнародних та всеукраїнських конкурсах, відзначена дипломами і подяками. Усього відбулося 150 концертів та концертних виступів Л.А. Кузьоміної з сольними і камерними програмами, у складі ансамблів, як концертмейстера і учасника телевізійних та радіопередач.

Л.А. Кузьоміна має вагомі наукові здобутки: брала участь у 30 вузівських, республіканських та міжнародних конференціях; біля 30 її методичних розробок упроваджені в учбовий процес у ВУЗах України і країн СНД. Понад 50 статей дослідника опубліковано у збірках і журналах, таких, як наприклад, – «Проблемы высшей школы», «Українське музикознавство» (Київ), «Современная высшая школа» (Варшава), міжнародний збірник до 120-річчя Б.Л. Яворського (Москва) та ін. У 1999 р. вийшла друком монографія «Слово про майстра», 2000 р. видано на конкурсній основі монографію «Исполнительская эстетика Б.Л. Яворского» (Издательский Дом «Композитор»).

Професор кафедри спеціального фортепіано **Наталія Вікторівна Горецька** працює у цьому колективі з 2000 р. Учениця Народної артистки України, професора Л.Н. Гінзбург у Одеській державній консерваторії ім. А.В. Нежданової (1971–1973), вона продовжила навчання в ХІМ у класі Н.О. Мельникової (1973–1976). Підвищувала кваліфікацію у Московській консерваторії під керівництвом народного артиста СРСР, професора Д.О. Башкірова. У 1993 р. закінчила аспірантуру і захистила кандидатську дисертацію у Російській академії музики ім. Гнесіних (науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор О.Д. Алексєєв).

Н.В. Горецька викладала у ХДУМ на кафедрах педагогіки, методики та теорії музичного виконавства і загального та спеціалізованого фортепіано. Як концертмейстер брала участь у концертах фонду В. Співакова і програмі «Нові імена» в Україні і за кордоном. Успішно виступає у фортепіанному дуеті із заслуженим діячем мистецтв України, професором Н.О. Мельниковою, заслуженим діячем мистецтв України Н. Б. Казиміровою. Н.В. Горецька є автором 30 наукових публікацій.

Окрім класу спеціального фортепіано, Наталія Вікторівна зараз веде курси – «Методика викладання фортепіано» і «Педагогіка», керує магістерськими науковими роботами. Чимало сил віддає адміністративній праці – вона є заступником декана з виховної роботи. Н.В. Горецька – член Всеукраїнської Спілки музичних діячів. Нагороджена Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України і знаком «Відмінник освіти». Серед учнів є дипломанти та лауреати міжнародних конкурсів Л. Хрустальова, Г. Дмітрієва й К. Агішева.

Яскравою індивідуальністю відзначена багатовекторна діяльність лауреата Міжнародного конкурсу Королеви Слизавети, заслуженого артиста України **Сергія Юрійовича Юшкевича** (нар. 1953). Після ХССМШі він закінчив Московську консерваторію (1976) і асистентуру-стажування (1984) по класу народного артиста Росії, професора В. К. Мержанова. Вся подальша діяльність С.Ю. Юшкевича пов'язана з нашим Університетом. На сценах ХДУМ, Харківської філармонії лунають нам'ятні сольні, камерні та симфонічні концерти блискучого виконавця, талановитого інтерпретатора фортепіанного репертуару різноманітних стилів. Втім, географія виступів музиканта поширюється на близьке та далеке зарубіжжя. С.Ю. Юшкевич гастролює по багатьох містах України, Росії, Угорщини, Франції, Бельгії. З його виконавським мистецтвом можна ознайомитися і по компакт-диску (Франція, 1999). На ньому записаний власний фортепіанний доробок митця –оригінальні транскрипції та обробки народних мелодій. У Франції також видані ноти цих творів. Студенти С.Ю. Юшкевича мають неабиякий приклад задля власного професійного зросту. Деякі з них вже отримали звання лауреатів міжнародних і республіканських конкурсів: І. Денисенко, І. Ірха, Т. Багінець, В. Данілов, О. Єнанішникова, Г. Сотникова, А. та І. Довбні.

Певний час С.Ю. Юшкевич обіймав посаду декана фортепіанного та композиторсько-музикознавчого факультетів. Цікаво, що С.Ю. Юшкевич захоплюється шашками, і в хобі він також виявив себе неординарним. 1984 р. став переможцем чемпіонату СРСР з цього виду спорту.

Впродовж кількох десятиліть (з невеликою перервою) на кафедрі викладає **Ірина Матвіївна Кармінська**. Початкову музичну освіту вона здобула у ДМШ Свердловська під керівництвом І.А. Боллер-Морозової. Після закінчення Тульського музичного училища (1951), де вчилася у педагогів Т.І. Острецової та Є.Г. Раскової, приїхала до Харкова і зв'язала своє життя с цим українським містом. 1957 р. І.М. Кармінська завершила фахове навчання у Харківській консерваторії по класу професора М.С. Хазановського. Він назавжди залишився для неї зразком Вчителя.

І.М. Кармінська, як і всі викладачі вищих музичних навчальних закладів свого часу, постійно підвищувала професійну кваліфікацію у консерваторіях колишнього Союзу – у Київській, Одеській, Єреванській. Виступала з сольним та симфонічним репертуаром під орудою І. Гусмана, Г. Райхеля, Д. Шеметова, В. Кончича, К. Зандерлінга. Брала участь у тематичних концертах-лекціях, присвячених творчості Ф. Шопена, Р. Шумана, П. Чайковського, що проходили у ХІМ ім. І.П. Котляревського, ювілейних святах на честь 200-річчя Л. ван Бетховена, які охоплювали кращі сцени Харкова.

Нині Ірина Матвіївна викладає на двох кафедрах – загального та спеціалізованого і спеціального фортепіано. На останній І.М. Кармінська відповідає за проведення академічних концертів на стаціонарі, а також іспитів та прослуховувань випускників на заочному відділенні. Чимало робить піаністка для збагачення музичного життя міста. Вона є постійним членом журі конкурсів Міжнародного дитячого та юнацького фестивалю російської класичної та сучасної музики «Ландыш», Міського фестивалю дитячої творчості «Харків – місто добрих надій», Відкритого фестивалю польської та української музики ім. К. Шимановського. Ретельну увагу піаністка приділяє пропаганді творчості свого чоловіка, видатного українського композитора Марка Кармінського – бере участь у проведенні фестивалів, конкурсів, концертів, присвячених спадку митця, сама блискуче виконує його фортепіанну музику. За велику подвижницьку працю І.М. Кармінська неодноразово нагороджувалася почесними грамотами та подяками.

Велику професійну та організаційну роботу веде доцент кафедри спеціального фортепіано **Ніна Іванівна Руденко**. Після здобуття професійної освіти в ХІМ у класі Р.С. Горовиць (1970), вона закінчила асистентуру-стажування Московської консерваторії у заслуженого артиста Росії, професора Г.Б. Аксельрода (1975). Любов до концертної діяльності, яку прищепили вчителі, піаністка несе через усе своє життя. Численні сольні програми, незліченні виступи у різноманітних концертах, традиційному фестивалі «Харківські асамблеї» та ін. – це невід'ємна частина її творчого буття. Неодноразово Н.І. Руденко була солісткою симфонічних програм під керуванням Народного артиста України А. Калабухіна, В. Колеушко, С. Госачинського, В. Жорданія.

Науково-методична робота Ніни Іванівни сконцентрована на питаннях фортепіанної педагогіки, методики і теорії піанізму. Цій темі присвячено чимало статей, навчальний посібник «Вивчення музичних стилів за методою Р.С. Горовиць». Після виходу друком книги «Регіна Самійлівна Горовиць та її уроки» (Київ, 2001), авторка працює над монографією про свого шкільного вчителя, вихованку професора Н.Б. Ландесман – Ноемі Юльєвну Гольдінгер. Вже кілька років Н. І. Руденко є незмінним членом журі Міжнародного фестивалю «Слов'янської фортепіанної музики» (Мелітополь) та дитячо-юнацького фестивалю російської сучасної і класичної музики «Ландыш» (Харків).

Вражає також педагогічна робота Ніни Іванівни, яка має понад 100 випускників, серед них є лауреати республіканських та міжнародних конкурсів і фестивалів – Л. Лисенко, В. Козир, О. Глотова, Ян Ці Яо, А. Дернова, Г. Гусаченко, О. Шаповал. Педагогічну, наукову і виконавську діяльність піаністка поєднує з адміністративною. Н.І. Руденко – помічник декана по роботі з іноземними студентами. Заслуженим міцним авторитетом користується вона у колах колег і студентства, з любов'ю та повагою ставляться до музиканта шанувальники її таланту й майстерності.

Відповідальні обов'язки у масштабі Університету має також кандидат мистецтвознавства (2001), доцент (2002) **Маріанна Станіславівна Чернявська**. З 2004 р., з моменту відкриття Спеціалізованої ради з захисту кандидатських дисертацій при ХДУМ ім. І.П. Котляревського, вона обіймає посаду вченого секретаря. М.С. Чернявська з відзнакою закінчила ХІМ (1990) по класу професора М. О. Єщенко і асистентуру-стажування Київської державної консерваторії (1992) під керівництвом професора І.М. Рябова. Лауреат І премії Міжреспубліканського конкурсу піаністів ім. Х. Еллера (Таллінн, 1987). З 1992 р. М.С. Чернявська працює на кафедрі спеціального фортепіано, де окрім індивідуальних занять з фаху, читає також лекції з історії фортепіанного виконавства.

2006 р. на кафедру прийшов досвідчений сумісник – завідувач відділу спеціального фортепіано ХССМШі **Світлана Ігорівна Захарова**. Вихованка Р.С. Горовиць з 1966 р., вона закінчила її клас у ХССМШі (1970) та з відзнакою – ХІМ ім. І.П. Котляревського (1975). З 1974 р. С.І. Захарова працює педагогом спеціального фортепіано у рідній школі, а з 1998 – на посаді завідувача. Її праця впродовж кількох десятиліть є вельми результативною. Вона виховала 25 лауреатів Міжнародних конкурсів юних піаністів, серед них – Т. Ганжа, Н. Груша, Г. Кирєєва, О. Коренєва, К. Левченко, К. Макарова, Д. Наджафова, Р. Черничко; 11 стипендіатів обласного Фонду підтримки молодих обдарувань, 4 стипендіата Фонду Володимира Крайнєва. Учні Світлани Ігорівни беруть участь у численних фестивалях: «Харківські асамблеї», «Рахманінов та сучасна українська культура» (Україна), «Від серця до серця» (Малайзія), «Пам'яті Регіни та Володимира Горовиць» (Росія) та ін. З 2001 р. С.І. Захарова працює у складі журі Міжнародних конкурсів юних піаністів в Україні, Чехії, Росії.

Старший викладач **Наталія Олександрівна Сутулова** закінчила Луганське музичне училище (1976), ХІМ ім. І.П. Котляревського (1988) по класу професора

Т.Б. Вєркіної, асистентуру-стажування за фахом «концертмейстерська майстерність» (1998) під керівництвом доцента Є.С. Нікітської і аспірантуру при ХІМ (2002), науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент Г.Б. Полтавцева. 1986 р. Н.О. Сутулова була відзначена дипломом на Міжнародному конкурсі камерних ансамблів «Київська весна». На кафедрі спеціального фортепіано працює з 2002 р.

Старший викладач **Ольга Валентинівна Фекете** з відзнакою закінчила Харківське музичне училище (1985) і Донецьку державну консерваторію ім. С.С. Прокоф'єва (1992) по класу професора О.Ю. Вітовського. У Донецькій консерваторії працювала концертмейстером на кафедрах хорового диригування і струнно-смичкових інструментів (1985-1992). Концертмейстерську роботу продовжила у Харківському музичному училищі, а з 1995 р. – у оперній студії ХІМ ім. І.П. Котляревського, поєднуючи її з навчанням. Спочатку закінчила асистентуру-стажування (1999) у класі С.Ю. Юшкевича, а після цього – аспірантуру (2000). О.В. Фекете є авторкою кількох статей у наукових виданнях. Викладаючи на кафедрі спеціального фортепіано з 2000 р., вона підготувала вже десять випускників. Разом із чоловіком – скрипалем Сергієм Євдокимовим піаністка веде активну концертну діяльність, гастролює по багатьох містах України.

Викладач кафедри **Ірина Георгіївна Ігнатченко** після закінчення зі срібною медаллю ХССМШі (1990) по класу професора В.Л. Макарова, у нього ж продовжила навчання в ХІМ ім. І.П. Котляревського. 1995 р. з відзнакою закінчила вищий навчальний заклад за спеціальностями «фортепіано» та «музикознавство». У 1999 р. завершила професійну освіту в асистентурі-стажуванні та аспірантурі ХІМ. З 1993 р. вона викладала на кафедрі концертмейстерської майстерності, з 1995 – працює на кафедрі спеціального фортепіано. У 2003 р. захистила кандидатську дисертацію за темою «Автодескриптивний текст у музиці та метод його дослідження у творчості І. С. Баха» (керівник – І. Л. Іванова, доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент Академії мистецтв України І.А. Котляревський).

Беручи до уваги вимоги часу, декілька викладачів кафедри нині вельми серйозно працюють на науковій ниві. Т.О. Сірятська, Ю.К. Попов, Н.О. Сутулова, О.В. Фекете вже завершують роботу над кандидатськими дисертаціями. Старший викладач **Тетяна Олександрівна Сірятська** закінчила Донецьке музичне училище (1989), ХІМ ім. І.П. Котляревського (1994) та асистентуру-стажування (1998) по класу професора В.О. Сірятського. З 1996 р. працює на кафедрах спеціального фортепіано і загального та спеціалізованого фортепіано. Виступала з сольними концертами і як солістка з симфонічним оркестром в Україні та за її межами. Т.О. Сірятська брала участь у сими науково-методичних конференціях, має вже шість статей з теоретичних та науково-методичних проблем.

Старший викладач **Юрій Кирилович Попов** (нар. 1976) після ХССМШі, де вчився у класі І.З. Сурженко, закінчив ХІМ ім. І.П. Котляревського (1999)

і асистентуру-стажування (2002) по класу професора В.О. Сірятського. 1995 р. став лауреатом конкурсу молодих піаністів Міжнародного фестивалю «Харківські асамблеї», присвяченого Р. Шуману (IV премія). Виступає із сольними, у тому числі – монографічними (з творів Ф. Шопена, С. Рахманінова) концертами, а також з симфонічними оркестрами в Україні та за кордоном. Тема його кандидатської дисертації, яка вже готується до захисту – «Артистичне надбання С. Рахманінова та його вплив на фортепіанну культуру XX ст.».

Останнім часом кафедра поповнилася молодими перспективними фахівцями. Зокрема, це – **Марія Василівна Бондаренко**. Вона з відзнакою закінчила Харківське музичне училище ім. Б. М. Лятошинського (1999) по класу Г.Д. Сладковської і 2004 р. – ХДУМ ім. І.П. Котляревського (клас професора Т.Б. Вєркіної) та отримала звання магістра. Зараз вона навчається в аспірантурі ХДУМ.

М.В. Бондаренко є дипломантом і лауреатом кількох міжнародних фестивалів і конкурсів, у тому числі – «Karl Drechsel Fonderpreise» (Нюрнберг, Німеччина; 2006). Вона веде активну виконавську діяльність – концертує з сольними і ансамблевими програмами в Україні і Німеччині. Виступає з симфонічними оркестрами під керівництвом диригентів з України, Росії, США, Боснії та Герцеговини. Постійно бере участь у Міжнародних фестивалях «Харківські асамблеї», «Київ-Музик-Фест», «Харківська бахіана» та Французького культурного Центру.

З 2006/2007 навчального року на кафедрі працює **Ганна Володимирівна Сагалова** – онука видатного харківського піаніста Л.Г. Сагалова. Вона з відзнакою закінчила ХДУМ (2006) по класу професора Т.Б. Вєркіної і отримала диплом магістра. Нині Г.В. Сагалова навчається у тому ж класі в асистентурі-стажування. Кілька разів піаністка була у числі переможців міжнародних фестивалів і конкурсів, зокрема, отримала І премію на Першому Міжнародному фестивалі-конкурсі молодих піаністів Classic–Podillya (м. Хмельницький, 2004) і ІІ премію на Міжнародному конкурсі піаністів «Karl Drechsel Forderpeis» (Нюрнберг, Німеччина; 2006). Г.В. Сагалова зарекомендувала себе невтомною концертанткою. З успіхом виступає в Україні та далеко поза її межами із сольними, ансамблевими та симфонічними програмами під орудою Ю. Янка, Ш. Палтаджяна, А. Власенка (Україна), К. Колчинської, Г. Хейне (США), У. Шнайдера (Швейцарія) та ін. Бере участь у Міжнародних фестивалях «Харківські асамблеї», «Музика – наш спільний дім», «Рахманінов та українська культура», що регулярно проводяться у Харкові. Стипендіат міського Голови у номінації «За особливі досягнення в музичній діяльності» (2005).

Розповідь про кафедру спеціального фортепіано можна продовжувати нескінченно, оскільки кожен день її існування вносить щось нове у творче життя університету і міста. Її заснування фактично випередило момент офіційного відкриття консерваторії, оскільки видатні піаністи, що були біля витоків створення кафедри, немало зробили для цього, працюючи в училищі Харківського відділення ІРМО. Кілька з них стали першими її професорами – О.Ю. Горовиць, Р.В. Геніка, С.А. Брікнер. Подальший розвиток кафедри, природно, несе на собі відбитки часу

і співпадає у той, чи іншій мірі з етапами «великого шляху» нашої вітчизни. Але незмінним був професіоналізм, який передавався від покоління до покоління, міцна віра в те, що тільки власні зусилля кожного з членів кафедри в змозі зробити її гідною високому призначенню мистецтва — вдосконалювати духовне життя людини особисто і суспільства в цілому.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ВІРНІСТЬ ТРАДИЦІЯМ: КАФЕДРА СОЛЬНОГО СПІВУ

Л. Г. Цуркан

Харківська вокальна школа — одна з провідних мистецьких шкіл в Україні. Її репрезентує кафедра сольного співу, яка продовжує кращі традиції високого вокального мистецтва як одного з найбільш стародавніх та емоційно впливових. Можна впевнено сказати, що харківська школа — це не тільки індивідуальний педагогічний досвід відомих викладачів, але й досвід педагогічної майстерності, що передається від покоління до покоління.

Славу Харківській вокальній школі принесли талановиті випускники вокального факультету, серед них: народні артисти СРСР Т. Альошина, Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина, Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола, К. Шульженко; народні артисти України та країн СНД — В. Арканова, В. Валайтіс, В. Верестніков, О. Востряков, Г. Горюшко, А. Даньшин, Б. Жайворонок, І. Журіна, Г. Калікін, М. Коваль, В. Розанов, О. Романенко, Л. Сергієнко, Л. Соляник, В. Тришин, Л. Ярошенко, І. Яценко, Е. Іванов; численні заслужені артисти, професори, доценти, доктори, кандидати мистецтвознавства.

Слід підкреслити, що за останні десятиріччя значно збільшилась кількість почесних та наукових звань; яскравих перемог випускників та студентів вокального факультету на численних міжнародних і національних конкурсах вокалістів. Талановиті випускники працюють на провідних оперних сценах, гастролюють у країнах всього світу. Це свідчить про те, що кафедра сольного співу ХДУМ відіграє значну роль у розвитку музичної культури України.

У творчій діяльності перших майстрів вокального виконавства і педагогіки Харкова відображено плідну взаємодію італійської, російської та української вокальних традицій.

Серед перших видатних майстрів вокальної педагогіки, які створили фундамент для подальшого розвитку Харківської вокальної школи, насамперед необхідно назвати **Федеріко Алессандро Бугамеллі** (1876–1949) — випускника Болонської консерваторії, де він навчався у класах співу (У. Мазетті, Крешентіні), фортепіано (Ф. Бузоні), композиції (П. Масканьї). Видатний співак, піаніст, диригент, композитор, Ф.А. Бугамеллі став першим вокальним педагогом музичного училища. У 1901 р. його запросив до Харкова І.І. Слатін .

Ф. А. Бугамеллі

Ф.А. Бугамеллі працював у Харкові до 1918 р. Талановитий італійський музикант брав участь у концертах як диригент, піаніст; викладав сольний спів, італійську мову, елементарну теорію музики, гармонію, сольфеджіо, інструментування, контрапункт.

Останні сім років роботи Бугамеллі у Харкові проходили з піднесенням: відбувалися концерти його вихованців (серед них — П. Голубєв, І. Арбенін, Е. Межерауп, М. Рейзен); за його активної участі проводилась поступова реорганізація музичного училища у консерваторію. Кращі випускники Ф.А. Бугамеллі: Е. Межерауп — заслужена артистка РСФСР, солістка Великого театру СРСР; І. Арбенін — соліст оперного театру Зіміна у Москві, І. Шведов — заслужений артист України, соліст Київського оперного театру; численні вокальні педагоги, насамперед **Павло Васильович Голубєв** (1883–1966).

Видатний педагог, заслужений діяч мистецтв України, професор, один із фундаторів Харківської вокальної школи, П.В. Голубєв очолював кафедру сольного співу з 1930 по 1953 рік. Свій внесок у формування харківської вокальної школи здійснили вихованка Леліо Казіні у Мілані, солістка П'ємонтського оперного театру М. Вітте (серед її учнів — народний артист П. Білинник, заслужені артисти Т. Барбітова, А. Магергут), вихованка Московської консерваторії по класу У. Мазетті З.М. Малютина (у числі її учнів — народний артист СРСР І. Паторжинський, заслужена артистка України О. Віноградова) та вихованець К. А. Прохорової-Мауреллі М.Л. Чемезов-Чеснійший (серед його учнів — народна артистка СРСР К. Шульженко, народний артист України М. Частій, доцент ХДІМ К.Л. Кириленко).

П. В. Голубєв, заслужений діяч мистецтв України, професор

Багато талановитих вихованців професора П.В. Голубєва стали згодом всесвітньо відомими співаками. Це – народні артисти СРСР Б. Гмиря, М. Маноїло, Н. Суржина; народні артисти Росії М. Коваленко, Е. Межерауп; заслужені артисти України Е. Іванов, І. Шведов, В. Дорошенко; провідні солісти оперних театрів, філармоній України, Росії, Білорусії.

Значною подією для ствердження Харківської вокальної школи став Всесоюзний конкурс вокалістів (Москва, 1939), де вихованець П.В. Голубєва Борис Гмиря став лауреатом II премії (I премію не присуджено). Молодому талановитому співаку Б. Гмирі вдалося досягти вокально-художньої досконалості, яку відзначило авторитетне журі у складі А.В. Неждановой, В.В. Барсової, Р.М. Глієра, К.Г. Держинської, Н.А. Обухової, М І. Литвиненко-Вольгемут, З.П. Лодій, О.С. Пирогова, І.С. Паторжинського, Ю.А. Шапоріна.

У 1948 р. професора Голубєва було призначено керівником науково-дослідницької роботи в галузі сольного співу всіх консерваторій України. Він неодноразово виступав з доповідями і відкритими уроками на всесоюзних і українських конференціях, зокрема у Москві (1937, 1940) та Ленінграді (1954), де висвітлював свою концепцію виховання співака-музиканта, співака-художника. Професор П.В. Голубєв був творчою особистістю, мав могутній інтелект, багату внутрішню культуру, широкий кругозір. Він залишив глибокий слід не тільки на ниві виконавського мистецтва, проявлений через творчість своїх вихованців, але й у науково-дослідницькій роботі, залишивши вагомий епістолярний спадок. Два видання книги П.В. Голубєва «Советы молодым педагогам-вокалистам» (Москва, 1956, 1963) та її український переклад «Поради молодим педагогам-вокалістам» (Київ, 1983), які було здійснено до 100-ліття від дня народження П.В. Голубєва, і досі не втратили своєї актуальності. Значною заслугою П.В. Голубєва було вміння за 60 років педагогічної діяльності зберегти і пронести через десятиріччя кращі класичні традиції, закріпити те найкраще, що зародилося та розвинулось в українському вокальному мистецтві після 1917 р.

На кафедрі П.В. Голубєва плідно працював вихованець О.А. Муравйової, М. Бруно-Вібер, Є. Єгорова, заслужений діяч мистецтв України професор **Михайло Гнатович Михайлов** (1890–1956) – один із славетних педагогів-вокалістів, який велику увагу приділяв науково обґрунтованій термінології в процесі виховання майбутніх співаків. Невипадково серед багатьох талановитих випускників професора М.Г. Михайлова є багато талановитих педагогів: заслужена артистка України, професор Бурцева Таїсія Миколаївна; доцент Козорезова Катерина Василівна; старші викладачі Руденко Валентина Василівна, Юкеліс Лідія Сергіївна, Монахов Віктор Тимофійович, Суховольська Марія Михайлівна. Свій метод вокально-технічного та художнього розвитку молодих вокалістів він виклав у методичних доповідях на багатьох Всесоюзних та Всеукраїнських конференціях, а згодом узагальнив у посібнику «Питання вокальної педагогіки (історія, теорія, практика)» (1930).

Значним успіхам Харківської вокальної школи сприяла яскрава особистість учениці М.Г. Михайлова Заслуженого діяча мистецтв України, професора **Тамари**

Яківни Веске (1914–2005). Понад 50 років свого життя Т.Я. Веске віддала викладанню у Харківській державній консерваторії (пізніше – Університету мистецтв), де вона багато років працювала проректором з навчальної та наукової роботи, плідно керувала кафедрою сольного співу (1968-1988) Їй вдалося напрацювати власний метод, що націлював студентів керувати своїм голосовим апаратом, запам'ятовуючи особисті відчуття при вірному голосоутворенні. При цьому враховувався гармонійний розвиток усіх органів голосового апарату, що приймають участь у співочому процесі.

М. Г. Михайлов, заслужений діяч мистецтв України, професор

Багато років тривала плідна співпраця Т.Я. Веске з чудовим музикантом І.М. Полян, що сприяло блискучім перемогам випускників, студентів на Міжнародних конкурсах, які принесли славу вокальному факультету. Так, великою творчою перемогою було одержання звань лауреатів і дипломантів Міжнародного конкурсу ім. П.І. Чайковського у Москві – одному з найбільш масштабних та авторитетних конкурсів у світі, що відрізняється надзвичайно складними програми трьох турів, високим професійним рівнем учасників (до 500), всесвітньо відомими музикантами у складі журі. Зокрема, переможцями 1970 р. у Москві стали вихованці Т.Я. Веске В. Трішин (III премія) та Г. Ципола (диплом). В наступному П'ятому конкурсі другу премію виборола Л. Сергієнко.

Т. Я. Веске, заслужений діяч мистецтв України, професор

Неодноразово випускники класу Т.Я. Веске ставали переможцями і Всесоюзного конкурсу вокалістів ім. М.І. Глінки, що теж користується великим авторитетом у країнах СНД та за їх межами, потребує високої професійної підготовки, відмінних вокальних, виконавських даних, цікавих інтерпретацій. Варто пригадати лауреатів першої премії Г. Циполу (Київ, 1968), другої премії Л. Сергієнко та дипломанта В. Беспалова (Вільнюс, 1971), лауреатів четвертої премії В. Верестнікова (Кишинів, 1975), Х. Ширинського (Ташкент, 1979), В. Болдирєва (Баку, 1987), а також лауреата другої премії О. Дурєснєву (Смоленськ, 1993).

Ще було у вихованців професора Т.Я. Веске багато перемог на інших міжнародних конкурсах, зокрема у Швейцарії (друга премія у Л.Сергієнко – Женева, 1972), в Японії (Четвертий міжнародний конкурс «Мадам Ба-

А. Е. Резілова, заслужена артистка України, професор

терфляй» – Токіо, 1976 – перша премія у Г. Циполи), в Росії (конкурс «Янтарный соловей» – Калінінград, 1994 – перша премія О. Дурсенєва), а також конкурси ім. І. Алчевського, ім. А. Солов'яненка.

Завдяки цим блискучим перемогам ім'я Т.Я. Веске стало широко відомим не тільки в Україні, але далеко за її межами. У 1980–1990 рр. її запрошували на всеукраїнські, всесоюзні конференції, де вона неодноразово успішно проводила майстер-класи. Багато її випускників одержало почесні звання, закріпили славу Харківської вокальної школи. Це – народні артисти СРСР Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола, Ю. Богатіков; народні артисти республік Г. Горюшко, Ю. Главацький, О. Востряков, В. Верестніков, Л. Сергієнко, В. Трішин; заслужені артисти України В. Болдирєв, А. Гроза, А. Резілова, В. Підсадний, А. Шуляк, В. Єрмолов, Л. Серова.

Як справжній митець, професор Т.Я. Веске дбала про закріплення свого педагогічного методу, кращих традицій на кафедрі сольного співу, запрошуючи на роботу своїх вихованців – заслужених артистів України А.Е. Резілову, О.Г. Грозу, В.І. Підсадного, згодом лауреатів міжнародних конкурсів Н.Є. Гребенюк, Н.О. Говорухіну, заслуженого артиста України В.О. Болдирєва.

М. Ф. Маноїло, народний артист СРСР, професор

У 1994–2002 рр. кафедру академічного співу очолила випускниця класу Т.Я. Веске заслужена артистка України, професор **Резілова Алла Еммануїлівна** (1935–2002). На сцені Харківського оперного театру А.Е. Резілова створила більш сорока партій лірико-драматичного сопрано, серед них найбільш яскраві: Аїда, Леонора, Амелія («Аїда», «Трубадур», «Бал-маскарад» Дж. Верді), Тоска («Тоска» Дж. Пуччіні), Ліза («Пікова дама» П.І. Чайковського). Вона гастролювала в багатьох містах України і далеко за її межами. В педагогічній роботі велику увагу приділяла як вокально-технічній, так і виконавській стороні розвитку студентів. Серед її випускників – солістка лондонської опери Н. Компанієць, солісти оперних театрів О. Мазуренко, Л. Рекуненко; лауреати міжнародних конкурсів О. Єрмакова та О. Гонка.

Паралельно із школою Т.Я.Веске розвивалися традиції, що були закладені безпосередньо фундаторами Харківської вокальної школи професорами П.В. Голубєвим, М.Г. Михайловим, М.Л. Ремезовим. Їх успадкував та примножив **Маноїло Микола Федорович** (1927–1998) – народний артист СРСР, професор, лауреат всесоюзних конкурсів, вихованець професора П.В. Голубєва. Завідувач кафедри у 1988–1994 р. М.Ф. Маноїло ще студентом почав працювати в Харківському оперному театрі. Відмінна вокальна школа, акторський талант швидко висунули М.Ф. Маноїла в ряд видатних співаків-художників, кращих баритонів України і СРСР. Серед його незабутніх оперних образів драматичного баритона: Ріголетто, Яго, Ді Луна («Ріголетто», «Отелло», «Трубадур» Дж. Верді), Скарпіа («Тоска» Дж. Пуччіні), Князь Ігор («Князь Ігор» О. П. Бородіна), Мазепа («Мазепа» П.І. Чайковського). М.Ф. Маноїло гастролював у багатьох країнах Європи і Америки.

Свій яскравий виконавський досвід професор М.Ф. Маноїло успішно втілював у педагогічній роботі, був спадкоємцем свого вчителя П.В. Голубєва, намагався виховати співака-музиканта, співака-актора. Кращі учні – І. Сахно, О. Гавінський, М. Маркович.

З класу професора П.В. Голубєва вийшла і **Петрова Олена Павлівна** (1917–2002) – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедрою у 1965–1966 р. У О.П. Петрової виявилися аналітичне мислення, широка ерудиція, вміння велику увагу приділяти дослідницькій та науковій роботі. У 1964 р. О.П. Петрова одержала звання кандидата мистецтвознавства, захистила дисертацію «Про динаміку співочого звука», зацікавлює також її книга «Експериментальне дослідження динаміки співочого голосу». Серед багатьох її випускників – народна артистка СРСР Т. Альошина, заслужена артистка Білорусі К. Старікова, заслужений артист України К. Шаша, лауреат всеукраїнського конкурсу В. Соколік.

Свої перші кроки у постановці голосу пройшла у класі професора П.В. Голубєва **Яценко Ірина Дмитрівна** (1945–2006) – народна артистка України, професор. Після смерті свого вчителя вона продовжила навчання в Одеській державній консерваторії ім.А. В. Неждановой в класі професора О.М. Благовідової.

І. Д. Яценко, народна артистка України, професор

Вищий розквіт виконавської діяльності І.Д. Яценко припав на період роботи в Харківському театрі опери та

балету ім. М.В. Лисенка (після виступів на оперних сценах Новосибірська і Перемі). Серед багатьох чудових неповторних образів талановитої співачки: Кармен («Кармен» Ж. Бізе), Амнеріс, Еболі, Азучена («Аїда», «Дон Карлос», «Трубадур» Дж. Верді), Розіна («Севільський цирульник» Дж. Россіні), Любаша («Царева наречена» М.А. Римського-Корсакова).

Свій багатий виконавський досвід І.Д. Яценко втілювала в педагогічній роботі. Професор І.Д. Яценко проводила майстер-класи у країнах Європи та у США. Серед її вихованців: Ч. Белаонов – народний артист Осетії; В. Таранова – солістка оперного театру в Хайфі; Е. Журавльова – солістка Харківського театру музичної комедії.

Чуйним принциповим педагогом також була **Ісіченко-Бурцева Таїсія Миколаївна** (1924–1996) – заслужена артистка України, професор, випускниця професора М.Г. Михайлова. Володіючи чудовим драматичним сопрано, вона відрізнялася прекрасним артистизмом, музикальністю і зайняла провідне місце в Харківському театрі опери і балету ім. М.В. Лисенка. Серед партій – Ярославна («Князь Ігор» О.П. Бородіна), Кума, Марія («Чародійка», «Мазепа» П.І. Чайковського), Одарка («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського). Також їй були притаманні неабиякі організаційні здібності. Вона деякий час виконувала обов'язки проректора з навчальної роботи. Серед її випускників: заслужені артисти України В. Ломакін, А. Романовська, Л. Суханова, заслужений артист Росії В. Бедняк.

Близько 30 років працювала на кафедрі сольного співу і виявила надзвичайну працьовитість у пошуках гармонійного розвитку технічних і виконавських навичок студентів **Козорезова Катерина Василівна** (1902–1964) – доцент, учениця професора М.Г. Михайлова (завідувач кафедри у 1953–1964 р.). З її класу вийшли такі відомі виконавці, як народний артист Росії Б. Жайворонок, педагоги вокалу – старші викладачі І.Г. Азбель, О.І. Гребенюк.

Значних результатів, в першу чергу у роботі із студентами з високими голосами досягла **Куриленко Людмила Євгенівна** (1902–1975) – доцент, вихованка професора М.Л. Ремезова, яка завідувала кафедрою академічного співу у 1966 – 1968 р. Серед її учнів – народна артистка України В.Ф. Арканова, народний артист Росії В.А. Розанов, заслужена артистка України О.Д. Оголівець.

Довгий час у Харкові викладав видатний український бас народний артист СРСР, професор **Червонюк Євген Іванович** (1924–1982) – випускник Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського по класу народного артиста СРСР, професора І.С. Паторжинського. За часи роботи в Київському і Харківському оперних театрах талановитий співак-актор створив понад 50 незабутніх образів, серед них: Борис Годунов («Борис Годунов» М. Мусоргського), Король Рене («Іоланта» П. Чайковського), Король Філіп («Дон Карлос» Дж. Верді), Тарас Бульба, Виборний («Тарас Бульба», «Наталка Полтавка» М. Лисенка), Карась («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського). Добре відомі такі учні професор Є.І. Червонюка, як народний артист України Г. Калікін, заслужений артист України В. Самарцев, лауреат конкурсу О. Ткаченко.

Плідною є багаторічна робота на кафедрі **Підсадного Володимира Івановича** – заслуженого артиста України, доцент, випускника професора Т.Я. Веске. У Харківському театрі музичної комедії В.І. Підсадний створив низку яскравих музичних образів в класичних оперетах І. Кальмана, І. Штрауса, Ф. Легара. Серед його випускників – солісти Харківського оперного театру лауреат міжнародних конкурсів А. Мішакова, Д. Маклюк, І. Корнатовський.

У підготовці концертних співаків значну роль відігравала робота у класах концертно-камерного співу.

Довгий час керівником концертно-камерного класу, завідувачем кафедри концертмейстерської майстерності була талановитий музикант і прекрасний педагог **Ізабелла Мойсеївна Полян** (1908–1987) – доцент, дипломант міжнародних конкурсів, випускниця фортепіанного факультету (клас професора А. Лунца). Творчий шлях вона починала як концертмейстер Державного радіокомітету. Згодом плідно працювала концертмейстером вокального факультету і сумісно з педагогами кафедри сольного співу підготувала багато лауреатів національних і міжнародних конкурсів вокалістів, які потім одержали почесні звання України та СРСР.

Є. І. Червонюк, народний артист СРСР, професор

Активну концертну діяльність поєднувала із викладанням **Броніслава Мойсеївна Берлін** (1913–2006) – випускниця Московської консерваторії по класу фортепіано професора Г.Р. Гінзбурга. Блискуча піаністка працювала на кафедрі сольного співу, сприяла відкриттю багатого репертуару, розвитку виконавських здібностей студентів.

У плідній та результативній роботі кафедри на всіх етапах значну роль відігравала діяльність талановитих концертмейстерів. Невипадково найдосвідченіші серед них прекрасно вели клас концертно-камерного співу, і сьогодні продовжується ця традиція.

Сьогодні на кафедрі сольного співу працюють п'ять професорів, сім доцентів, вісім старших викладачів, один викладач; серед них чотири народних артиста України, чотири заслужених артиста України, один заслужений діяч мистецтв України, один доктор мистецтвознавства, два кандидати мистецтвознавства, тринадцять лауреатів

В. Ф. Арканова, народна артистка України, професор

В репертуарі В.Ф. Арканової також камерні твори світової класики, української та сучасної музики. Відомі українські композитори Андрієвська, А.І. Білаш, М.М. Жербін, А.І. Кос-Анатольський, Ю.С. Мейтус присвятили саме їй свої вокальні твори.

Виконавська діяльність видатної співачки В.Ф. Арканової вписала яскраву сторінку в історію вокального мистецтва України і була високо оцінена урядом і музичною спільнотою країни. В.Ф. Арканова удостоєна Ордену Червоного Прапора, Ордену «За заслуги» III ступеню; премії – Л. Вітошинського (Австрія – Україна), премії ім. О.С. Масельського, ім. М.Ф. Манойла (Харківська обласна державна адміністрація).

В університеті мистецтв В.Ф. Арканова підготувала більше 30 випускників. У Харківському театрі опери та балету В.Ф. Арканова зараз працює консультантом молодіжної групи солістів-вокалістів. З успіхом дає концерти та майстер-класи в Україні та за кордоном. Разом із учнями класу проводить велику кількість благодійних концертів. Часто її запрошують членом та головою журі національних та міжнародних конкурсів вокалістів.

Н. Є. Гребенюк, доктор мистецтвознавства, професор

Творчу та педагогічну роботу професор В.Ф. Арканова успішно поєднує з громадською діяльністю: член Правління республіканського та обласного Комітету і Фонду Миру, член правління Українського фонду культури, член правління Харківської музичної спілки, голова правління первинної організації НСТДУ в Харківському оперному театрі.

Близько 30 разів випускники та студенти професора В.Ф. Арканової одержували звання лауреатів, дипломантів міжнародних і національних конкурсів. Серед її учнів – О. Слєщова (лауреат міжнародних конкурсів, солістка Харківського театру опери та балету, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сольного співу), О. Подус (заслужена артистка України, лауреат Міжнародних конкурсів «Романсіада» та ім. І. Алчевського, концертна співачка), В. Марчак (лауреат національного конкурсу, соліст Харківського театру опери та балету), О. Лапін (лауреат національного конкурсу «Нові імена» та міжнародного конкурсу ім. І. Алчевського, соліст Харківського оперного театру), В. Стеценко (лауреат національного конкурсу, солістка Харківського оперного театру).

Молодшу генерацію визнаних фахівців представляє на кафедрі доктор мистецтвознавства, професор **Наталія Євгенівна Гребенюк** – випускниця професора Т.Я. Веске (сольний спів) і доцента Р.П. Папкової (фортепіано). У 1989–1992 рр. Н.Є. Гребенюк навчалася в асистентурі-стажуванні вокального факультету Санкт-Петербурзької консерваторії (клас доцента Т.В. Лимарєвої), стала лауреатом міжнародного конкурсу оперних співаків в Італії (Неаполь, 1991); потім стажувалася в Італії (майстер-клас Маргарет Кармен). Виступала на сцені Маріїнського театру опери та балету (Санкт-Петербург, 1989–1993, 1998–2002).

Зараз Н.Є. Гребенюк працює (за контрактом) солісткою Національного будинку органної і камерної музики в Києві виступає в ансамблі з такими відомими органістами, як М. Григоров (Москва), В. Кашуба, В. Балаховська (Київ), О. Дмитренко (Львів), В. Клімовський, С. Калінін (Харків). Підготувала більш 50 сольних програм з творів Баха, Генделя, Люллі, Вівальді, Монтеверді, Саккіні, Бортнянського, Кікти. Гастролювала у багатьох містах Італії, Франції, Угорщини, Польщі, Росії, України.

Багатогранний талант Н.Є. Гребенюк також виявився у науково-дослідницькій роботі; сьогодні професор Н.Є. Гребенюк відома в Україні та за її межами як провідний дослідник вокального мистецтва. У 1994 р. вона захистила дисертацію і здобула звання кандидата мистецтвознавства (Київ). Її докторська дисертація «Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та виконавський аспекти» (Київ, 2000) стала новим кроком на шляху пізнання законів прекрасного співу. Н.Є. Гребенюк опублікувала близько 60 наукових статей, два навчальних посібника, монографію. Під керівництвом доктора мистецтвознавства Н.Є. Гребенюк пройшов захист чотирьох кандидатських дисертацій (В.В. Михайлець, Є.В. Батовської, Л.С. Мандзюк). Авторкою однієї з них стала вперше в Україні громадянка Китаю Джан І (2006 р.). Професор Н.Є. Гребенюк – член Експертної Ради ВАК України та двох спеціалізованих рад по захисту кандидатських дисертацій.

Серед її учнів – лауреати другої премії міжнародних конкурсів вокалістів Джоу Дзисян та І. Гусак.

Свій багатий виконавський досвід на кафедрі сольного співу передає новим поколінням професор **Анатолій Григорович Гроза** (нар. 1937) – заслужений артист України, професор, випускник класу професора Т.Я. Веске.

У 1962–1982 рр. він – соліст Харківського театру опери і балету ім. М. Лисенка, де виконав багато провідних оперних партій, серед них: Онєгін, Роберт («Євген Онєгін», «Іоланта» П. Чайковського), Остап, Микола («Тарас Бульба», «Наталка Полтавка» М. Лисенка), Ріголетто, граф ді Луна («Ріголетто», «Трубадур» Дж. Верді), Валентин («Фауст» Ш. Гуно), Грязной («Царева наречена» М. Римського-Корсакова).

Наступні п'ять років А.Г. Гроза працював солістом Харківської філармонії. В його репертуарі – кращі вокальні твори світової музики, в тому числі романси, пісні сучасних українських композиторів.

В педагогічній роботі А.Г. Гроза успішно передає свій багатий виконавський досвід. Серед його вихованців – переможці міжнародних та національних конкурсів. А саме – Д. Гришин – лауреат І премії Міжнародного конкурсу ім. А. Дворжака (Карлові Вари, 1999), лауреат ІІ премії Міжнародного конкурсу ім.С. Прокоф'єва (Маріуполь, 2001), лауреат ІІІ премії Міжнародного конкурсу ім. М. Лисенка (Київ, 2002), соліст Національної опери України; Ю. Косарєв – лауреат Міжнародних конкурсів ім. Р. Шумана та ім.С. Прокоф'єва; С. Краснопьоров – дипломант І-го Міжнародного конкурсу молодих оперних співаків (1992). Професор А.Г. Гроза – автор 12 науково-методичних робіт, присвячених проблемам вокального виконавства та педагогіки.

В сузір'ї викладачів кафедри вирізняється **Таїсія Петрівна Мадишева** – кандидат мистецтвознавства, професор (2003), лауреат національного конкурсу вокалістів.

Т.П. Мадишева закінчила філологічний факультет Харківського державного університету (1968) та вокальний факультет Харківського інституту мистецтв (1973) по класу доцента І.Г. Азбель.

У 1973–1985 рр. вона працювала солісткою Харківської філармонії. У 1979 р. стала лауреатом Республіканського конкурсу камерних виконавців (ІІ премія). Відбулося близько 2000 концертів за участю Т.П. Мадишевої у супроводі симфонічного оркестру, ансамблю скрипалів, гітаристів, фортепіано. Т.П. Мадишева брала участь у концертному виконанні опер «Телефон» Дж. Менотті, «Орфей та Еврідіка» Х.В. Глюка, «Любовний напій» Г. Доніцетті та ін., гастролювала в багатьох містах України, Росії, Німеччини.

Значне місце у її концертній діяльності займала пропаганда української музики. Вона здійснила перші виконання багатьох творів сучасних вітчизняних композиторів. Її педагогічна діяльність поєднується з виконавською. Нею підготовлений ряд монографічних програм. Слід відзначити, що цікавий концертний репертуар Т. П. Мадишева використовує і у програмах своїх студентів.

Значним внеском в науку про вокальне мистецтво є дисертація Т.П. Мадишевої: «Про співвідношення мовної та музичної інтонації у вокальному виконавстві» (Київ, 1994). Серед 30 науково-методичних робіт – програми за фахом для вокальних факультетів музичних вузів України, які схвалені Міністерством освіти України: «Культура мови у співі», «Сольний спів», «Репертуарні списки до курсу "Сольний спів" (український репертуар)» (2002). Навчальний посібник Т. П. Мадишевої «Співак і мова» – перше вітчизняне видання, що розглядає проблеми виконання іноземними мовами. Цей посібник рекомендовано Вченою Радою ХДУМ до номінації на одержання державної премії України в галузі науки і культури.

Т.П. Мадишева брала участь у Міжнародних науково-методичних конференціях та музикознавчих симпозіумах (Київ, Харків), працювала в журі Міжнародних конкурсів вокалістів «С. Прокоф'єв на Батьківщині» (Маріуполь, 2000) та у Литві (Каунас, 2004).

Серед вихованців професора Т.П. Мадишевої – О. Гусарєва – лауреат Міжнародного конкурсу «Російський романс» (Москва, 1999), дипломант Міжнародного конкурсу ім. А. Дворжака (Карлові Вари, 2000); Н. Водоп'янова – лауреат І премії Міжнародного конкурсу молодих виконавців у Литві (Каунас, 2004); Х. Король – лауреат ІІ премії того ж конкурсу.

Л. В. Тарасова, заслужена артистка України, доцент

На кафедрі сольного співу заслужена артистка України, доцент **Тарасова Лариса Всеволодівна**. Вона закінчила з відзнакою два факультети Харківського інституту мистецтв: історико-теоретичний (клас професора М.Д. Тіца, 1956) та вокальний (клас доцента Г. С. Селюк, 1957).

Слід відзначити, що доцент Г.С. Селюк була випускницею Ленінградської консерваторії (по класу відомого професора К.М. Дорліак). Л.В. Тарасова протягом тридцяти років виконувала провідні партії ліріко-колоратурного сопрано на сцені Харківського театру опери і балету ім. М. Лисенка. Найбільш пам'ятними були: Наталка («Наталка Полтавка» М. Лисенка), Оксана («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Снігуронька («Снігуронька» М. Римського-Корсакова), Оскар («Бал-маскарад» Дж. Верді), Кароліна («Таємний шлюб» Чимароза).

Творчою подією у Харкові були камерні концерти: «85 романсів С.В. Рахманінова» за участю Л.В. Тарасової, підготовлені педагогом і концертмейстером доцентом І.М. Полян. Згодом Л.В. Тарасова підготувала нарис до 100-річчя І.М. Полян.

Сьогодні Л.В. Тарасова веде класи сольного і камерного співу, її метод базується на єдності вокально-технічного та музикально-художнього розвитку майбутніх співаків. Вона передає своїм вихованцям високу музикальну і вокальну культуру.

Клас доцента Л.В. Тарасової (сольний, камерний спів та вокальний ансамбль) закінчило понад 50 випускників. Серед них: І. Мисько – лауреат конкурсу вокалістів (Чернівці, 1993); дипломанти музичних фестивалів у м. Ялта «Золота колиска» – Н. Зайка (2004), Е. Сарихалілова, О. Коляда (2005).

З 2000 р. на кафедрі сольного співу успішно втілює свій виконавський досвід у педагогічну роботу народний

артист України, доцент **Коваль Микола Петрович** (нар. 1946). Він закінчив Харківський інститут мистецтв у старшого викладача О.О. Костюка – вихованця П.В. Голубєва (1977).

Ще студентом М.П. Коваля було запрошено солістом Харківського театру опери та балету ім. М. Лисенка. У 1980 р. одержав звання лауреата І премії на Всеукраїнському конкурсі молодих оперних співаків (Одеса).

Серед 50 оперних партій провідного баритона, створених талановитим співаком, найбільш яскраві: Ріголетто, Яго, Амонасро («Ріголетто», «Отелло», «Аїда» Верді); Скарпіа («Тоска» Дж. Пуччіні), Борис («Борис Годунов» М. Мусоргського), Онєгін, Томський («Євген Онєгін», «Пікова дама» П. Чайковського). З 1982 р. він постійно гастролює в багатьох країнах Європи, де виступає з концертами і в оперних спектаклях. Починаючи з 1984 р. співпрацює з Національною оперою України (Київ), співає в багатьох оперних спектаклях і концертах. Його запрошували на оперні фестивалі у різних містах.

Виявив свій педагогічний хист у харківському університеті мистецтв і народний артист України, доцент, лауреат Міжнародного конкурсу вокалістів ім. М.І. Глінки, дипломант конкурсу вокалістів «Мін-Он» (Японія), володар Кубка токійської концертної організації «Мін-Он» **Болдирєв Володимир Олександрович** (нар. 1955). Він навчався в Харківському інституті мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу сольного співу у старшого викладача О.О. Костюка і професора Т.Я. Веске. Він брав участь у багатьох міжнародних фестивалях: Fiesta в Україні (Київ), оперні фестивалі в Іспанії (Сеговія) і в Італії (Флоренція), «Собіновський» – в Росії (Саратов), «Шаляпінський» – в Росії (Казань).

В.О. Болдирєв – провідний соліст Харківського театру опери та балету ім. М. Лисенка, він виконав 32 оперні партії, серед них – Онєгін, Слецький, Роберт («Євген Онєгін», «Пікова дама», «Іоланта» П. Чайковського), Жермон («Травіата» Дж. Верді), Дон Жуан («Дон Жуан» В. Моцарта), Ескамільо («Кармен» Ж. Бізе), Фігаро («Севільський цирульник» Дж. Россіні), Остап («Тарас Бульба» М. Лисенка) та ін. Він постійно гастролює у різних країнах світу. У репертуарі – понад 500 творів камерної музики.

В.О. Болдирєва запрошували членом журі Міжнародних конкурсів вокалістів ім. І. Алчевського (1999, 2001), Міжнародного конкурсу «Fortissimo» (2004), Міжнародного конкурсу ім. М. Дунаєвського (2005)

З 2003 р. почала працювати на кафедрі сольного співу **Величко Лідія Андріївна** – заслужена артистка України, доцент, лауреат національного конкурсу камерних виконавців, випускниця М.М. Долідзе – учениці народної артистки СРСР, професора О.А. Шульгіної. М.М. Долідзе багато уваги приділяла технічному розвитку голосу, пошукам прикрашення тембру, розвитку діапазону, художній інтерпретації творів. Доцент Л.А. Величко у педагогічній роботі наслідує метод свого вчителя.

З 1978 по 2003 рр. Л.А. Величко працювала солісткою Харківської філармонії, стала прекрасним майстром камерного співу. У великому репертуарі співачки – різноманітні вокальні твори світової класичної музики різних країн та епох. Серед багатьох програм безперечним досягненням виконавиці є велика вокально-органна програма «Ave Maria», яка протягом 20 концертних сезонів прозвучала понад 200 разів.

Працюючи на кафедрі сольного співу, Л.А. Величко виявила творчий пошук, аналітичне мислення. Її учениця В. Погребна-Лялікова стала дипломантом міжнародних конкурсів вокалістів.

Одним з авторитетних викладачів кафедри наразі є **Володимир Андрійович Северін** (нар. 1955) – доцент, випускник професора Л.Г. Цуркан.

Після закінчення Харківського інституту мистецтв (1984) він працював солістом оперної студії, де виконав ряд провідних партій: Альфред («Травіата» Дж. Верді), Володя («Не тільки любов» Р.Щедріна), Дон Жуан («Кам'яний господар» О. Даргомижського), на кафедрі концертмейстерської майстерності, де брав участь у концертних виконаннях опер та різноманітних концертах. Має записи на радіо та телебаченні.

Педагогічну діяльність успішно розпочав у Харківському музичному училищі: з 1991 р. веде клас сольного співу на кафедрі сольного співу. В.А. Северін орієнтується на досягнення світової вокальної педагогіки і виконавства, має ерудицію, художній смак; написав низку методичних робіт. Серед його учнів – П. Морозов – лауреат національного конкурсу (Київ, 2002), дипломант міжнародного конкурсу (Донецьк, 2002), соліст Московського театру «Геліком-опера»; О. Дутінов – дипломант V Міжнародного конкурсу «Романсіада» (Могильов, 2001), соліст Харківського театру опери і балету; М. Стецюн – лауреат міжнародного конкурсу (Харків, 2003), солістка Харківської філармонії; Я. Боброва – лауреат III Міжнародного конкурсу «Fortissimo» (Харків, 2003), солістка Харківської філармонії; О. Писаренко – лауреат II Міжнародного конкурсу вокалістів «Алчевський-дебют» (Харків,2005).

Відмінну вокальну школу передає студентам **Олена Вікторівна Слєпцова** – кандидат педагогічних наук, доцент, лауреат міжнародних конкурсів. Вона закінчила Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського (клас народної артистки України, професора В.Ф. Арканової). Комплекс яскравих вокальних даних виявилися у виконавській діяльності О.В. Слєпцової як солістки Харківського театру опери і балету, де вона виконує провідні партії сопрано. Лауреат І премії Міжнародного конкурсу ім. Лисенка (Одеса, 1991р.), О.В. Слєпцова веде активну концертну діяльність у Харкові і багатьох містах України. На кафедрі сольного співу ХДУМ плідно працює у контакті із своїм вчителем і наставником – професором В.Ф. Арканової, викладає сольний спів і концертно-камерний спів.

О.В. Слєпцова має багато публікацій, науково-методичних робіт; успішно керує педагогічною практикою студентів старших курсів і магістрів.

Продовжує з 1980 р. плідно працювати на кафедрі випускниця Київської державної консерваторії (клас народної артистки України, професора М.Е. Донець-

М. І. Червонюк

Тессейер) **Червонюк Маргарита Іванівна**. Вона виступала на сцені Харківської філармонії, згодом стала солісткою Харківського оперного театру. Серед виконаних партій: Джільда («Ріголетто» Дж. Верді), Розіна («Севільський цирульник» Дж. Россіні), Мюзетта («Богема» Дж. Пуччіні), Марильця («Тарас Бульба» М. Лисенка).

Клас М.І. Червонюк закінчило 25 випускників, з них 9 лауреатів, дипломантів міжнародних і національних конкурсів. У Харківському театрі опери та балету працюють: В.Є. Червонюк, О. Старікова, О. Красильнікова, С. Сидоренко. У Харківській філармонії – заслужений артист України М. Колодочка. У Харківському театрі музичної комедії – І. Васильєва, Л. Ларкіна, Я. Харитонов, І. Лахтін.

Сьогодні на кафедрі працює ще одна вихованка професора А.Е. Резілової – лауреат Міжнародного конкурсу вокалістів ім. І. Паторжинського (Луганськ, 1997), дипломант Міжнародного конкурсу вокалістів «Янтарний соловейко» (Калінінград, 1997) **Деркач Лариса Анатоліївна**.

У 1998 р. вона закінчила асистентуру-стажування і була запрошена викладачем на кафедру сольного співу (за сумісництвом працювала солісткою Дніпропетровського театру опери та балету).

В ансамблі з Д.А. Гендельман нею зроблено багато концертних програм, з якими вони виступали у містах України та Росії. Серед її випускників – лауреат III Всеросійського конкурсу молодих виконавців російського романсу (Москва, 1999) Е. Джулік, дипломант конкурсу «Алчевський-дебют» (Харків, 2004) Н. Полікарпова, лауреат конкурсу «Алчевський дебют» (Харків, 2005) Шао Сі.

Відмінна вокальна школа, здобута у професорів А.Е. Резілової та Т.Я. Веске, характеризує старшого викладача, дипломанта Міжнародного конкурсу ім. А. Дворжака (Карлови Вари, 1999) **Наталію Олегівну Говорухіну**. Вона закінчила у 1992 р. Харківський державний інститут культури з фаху хорового диригування. Вокальну освіту здобула в Харківському державному інституті мистецтв ім. І.П. Котляревського, де закінчила асистентуру-стажування. З 2002 р. її запросили на кафедру сольного співу як перспективного молодого викладача. Вона проводить концертно-виконавську діяльність, видала друком монографічний нарис, присвячений Т.Я. Веске (Харків, 2007).

Кафедра зацікавлена у залученні до викладання всіх кращих співаків та педагогів регіону. Нещодавно розпочали на кафедрі сольного співу свою педагогічну діяльність провідні солісти Харківського театру опери та балету ім. М. Лисенка: народна артистка України Романенко Олена Вікторівна, заслужена артистка України Соболєва Олена Дмитрівна, лауреат міжнародних конкурсів Німенська Жанна Валентинівна. Також з 2000 р. веде клас сольного співу Ігор Костянтинович Присталов (нар. 1950) – випускник Одеської консерваторії ім. А.В. Нежданової (клас професора Е.В. Летягіної). Він працював солістом в Одеській та Білгородській філармоніях. З 1990 р. викладає у Харківському музичному училищі. Серед його учнів – В. Шут-Рябоконь – лауреат II премії на Міжнародному конкурсі ім. Дворжака (Карлови Вари, 2003); К. Безугла – лауреат II премії на Міжнародному конкурсі «Fortissimo» (Харків, 2006).

У плідній та результативній роботі кафедри сольного співу значну роль відігравала діяльність талановитих концертмейстерів, адже роботу по класу концертно-камерного співу прекрасно вели і ведуть досвідчені сьогодні – доцент, дипломант міжнародних конкурсів Нікітська Євгенія Семенівна; старші викладачі, дипломанти міжнародних конкурсів Гендельман Діана Аркадіївна і Клебанова Світлана Володимирівна.

Як концертмейстер **Гендельман Діана Аркадіївна** – старший викладач, провідний концертмейстер, дипломант міжнародних конкурсів працювала в класах сольного співу професорів Т.Я. Веске, Т.М. Ісіченко-Бурцевої, А.Е. Резілової, Л.Г. Цуркан, Т.П. Мадишевої, доцента В.І. Підсадного, старших викладачів Л.С. Юкеліс, І.Г. Азбель. Має понад 40 випускників, з якими працювала в класах цих педагогів; серед них 2 народних артиста, 4 заслужених артиста.

У 1970 р. закінчила з відзнакою Харківський інститут мистецтв (клас доцента Р.П. Папкової). За 23 роки викладання концертно-камерного співу випустила близько 70 співаків, серед яких – лауреати міжнародних конкурсів В. Таранова (Канада), Н. Компанієць (Англія), М. Пастер (Великий театр Росії), А. Позняк (Національна опера України), О. Старікова, Ж. Німенська (Харківський оперний театр), Л. Деркач (ХДУМ).

Д.А. Гендельман підготувала до участі у різноманітних вокальних конкурсах студентів та випускників ХДУМ, які здобули 10 дипломів та 11 лауреатських нагород. Вона одержала 8 дипломів за концертмейстерську майстерність, в тому числі дипломи таких авторитетних міжнародних конкурсів, як конкурс ім. М. Глінки, конкурс ім. А. Дворжака (Чехія), конкурс ім. Б. Гмирі (Київ), конкурс «Янтарний соловейко» (Калінінград).

Д.А. Гендельман веде широку концертну діяльність у Харкові, у містах України та за її межами.

Старший викладач, провідний концертмейстер, дипломант міжнародних конкурсів **Клебанова Світлана Володимирівна** закінчила з відзнакою Харківський інститут мистецтв (клас професора Б.О. Скловського) у 1967 р. Вона працювала концертмейстером у класі заслуженого діяча мистецтв, професора Т.Я. Веске, також у класах народних артистів СРСР, професорів Є.І. Червонюка, М.Ф. Маноїла; професорів А.Е. Резілової, Л.Г. Цуркан; доцентів І.Г. Азбель, М.М. Долідзе.

З 1983 р. почала викладати у класі концертно-камерного співу, продовжуючи роботу провідного концертмейстера. Як результат: 81 випускник, із них 56 по класу концертно-камерного співу. Серед них – 3 заслужених артиста, 17 лауреатів, 4 дипломанта міжнародних, всесоюзних та українських конкурсів.

С.В. Клебанова брала участь у міжнародних конкурсах: ім. Рози Поисель (США), ім. Франсіско Віньяса (Іспанія), ім. А. Дворжака (Чехія), ім. М. Глінки, «Янтарний соловейко», ім. А. Солов'яненка; ім. С. Прокоф'єва та ін. Веде активну концертну діяльність, виступала з концертами в ансамблі з народним артистом Росії Владиславом Верестніковим, народним артистом України Олександром Востряковим, солістом «Гранд-опера» в Парижі Сергієм Стильмашенко.

Плідно співпрацює з кафедрою сольного співу доцент, завідуюча кафедрою концертмейстерської майстерності, дипломант міжнародних конкурсів **Нікітєська Євгенія Семенівна**, передаючи свій талант високопрофесійного музиканта молодим концертмейстерам кафедри сольного співу.

Є.С. Нікітєська веде багату концертну діяльність, активно включалася у підготовку студентів до конкурсів. Серед них – багато лауреатів, дипломантів міжнародних, національних конкурсів, таких як: ім. М. Глінки, ім. Віньяса, ім. О. Образцової та інших.

Крім вже названих на кафедрі сольного співу працюють високопрофесійні концертмейстери: дипломанти міжнародних конкурсів, провідні концертмейстери М. Тальвінська, О. Левашова, С. Стеценко, О. Григор'єва; лауреати і дипломанти міжнародних конкурсів, провідні концертмейстери С. Проненко, А. Тарабанов; провідні концертмейстери Л. Венжега, О. Кобленць, О. Чорна; концертмейстери О. Дьомочка, Г. Котелевець, С. Копилова, К. Краснощок, Д. Треничев. Майже всі провідні концертмейстери постійно беруть участь у авторитетних міжнародних конкурсах, фестивалях; проводять широку концертну діяльність.

За останнє десятиріччя звання лауреатів, дипломантів міжнародних і національних конкурсів одержали 95 випускників і студентів. Ось далеко не повний перелік талановитих співаків – випускників останніх років, які прикрашають кращі оперні сцени світу, гастролюють у багатьох країнах Європи, Америки.

Франція. Париж, «Grande Opèra» – лауреат міжнародних конкурсів *С. Стильмашенко* (клас професора Т.Я. Веске).

Італія. Оперні театри Італії, Європи (за контрактами) – лауреат 4-х міжнародних конкурсів в Італії, премії Марії Каллас *О. Журавель* (клас професора Л.Г. Цуркан)

Англія. Лондон (за контрактами) – *Н. Компанієць* (клас професора А.Е. Резілової)

Чехія. Прага, оперний театр – лауреат міжнародного конкурсу *В. Попов* (клас професора Л.Г. Цуркан)

Угорщина. Будапешт, оперний театр – лауреат національних конкурсів *Б. Матей* (клас професора В.Ф. Арканової)

Росія. Москва, Великий театр – заслужена артистка Росії, лауреат міжнародних конкурсів *О. Дурсенєва* (клас професора Т.Я. Веске); лауреат міжнародних конкурсів («Гран-прі», І премії) *М. Пастер* (клас професора Л.Г. Цуркан)

Москва, «Геліком-опера» – дипломант міжнародного конкурсу *П. Морозов* (клас доцента В.А. Северіна);

Санкт-Петербург, Капела ім. М. Глінки – лауреат міжнародного конкурсу *Л. Сіденко* (клас доцента О.В. Арцемюк); *П. Бондаренко* (клас професора Л.Г. Цуркан).

Україна. Київ, Національна опера України – заслужений артист України, лауреат міжнародного конкурсу П. Домінго в Парижі, приз «Grande opèra» *Д. Попов*, (клас професора Т.Я. Веске і доцента О. Вострякова); лауреат міжнародних конкурсів (І премії) *О. Крамарєва* (клас професора Л.Г. Цуркан); лауреат міжнародних конкурсів *Д. Іршин* (клас професора А.Г. Грози); лауреат міжнародного конкурсу *А. Позняк* (клас професора Т.Я. Веске)

Харків, Театр опери і балету ім.М. Лисенка – лауреат міжнародних конкурсів *Ж. Німенська* (клас професора Л.Г. Цуркан); лауреат національного конкурсу *А. Мішакова* (клас доцента В.І. Підсадного); лауреат міжнародного та національного конкурсів *О. Лапін* (клас професора В.Ф. Арканової), лауреат міжнародного конкурсу *О. Старікова* (клас ст. викладача М.І. Червонюк), лауреат національного конкурсу *О. Красильнікова* (клас ст. викладача М.І. Червонюк); лауреат національного конкурсу *Д. Маклюк* (клас доцента В.І. Підсадного); дипломант національного конкурсу *О. Дугінов* (клас доцента В.А. Северіна).

Харків, Обласна філармонія – Заслужена артистка України, лауреат міжнародних конкурсів *О. Подус* (клас професора В.Ф. Арканової); лауреат міжнародного конкурсу *М. Стецюн* (клас доцента В.А. Северіна).

Стислий огляд основних досягнень професорсько-викладацького і концертмейстерського складу кафедри свідчить про те, що Харківська вокальна школа зберігає і розвиває кращі традиції провідної вокальної школи в Україні.

Колектив кафедри сольного співу пишається своїм минулим, успішно розбудовує своє сьогодення, вірить у майбутнє.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

CONCERTO GROSSO:
КАФЕДРА СТРУННИХ ІНСТРУМЕНТІВ

О. М. Щелкановцева

У Харківській консерваторії, що відкрилася у 1917 р., струнна кафедра[21] в силу малої кількості студентського контингенту входила до складу оркестрового факультету поряд із класами духових, ударних та народних інструментів. І тільки у 1921 р. вона стала самостійним підрозділом. В перші роки існування кафедру представляли чотири імені: В.М. Гольфельд, Є.І. Гольдберг, І.В. Добржинець та Л.Ф. Тимошенко. **В.М. Гольдфельд** (1893–1982) очолював кафедру. Після занять у С. Томсона в Брюсселі він навчався у Петербурзі по класу Л.С. Ауера. Коли у вересні 1941 р. В.М. Гольдфельд переїхав до Києва, керівництво кафедрою перейшло до професора І.В. Добржинця – вихованця Петербурзької консерваторії, учня Л.С. Ауера. В класі І.В. Доржинця навчалися К. Варенберг (в майбутньому концертмейстер симфонічного оркестру Ленінградської філармонії під керівництвом Є. Мравинського), В. Добржинець, І. Заславський, Ю. Андрусенко, Р. Рихнін, Л. Сароян, Р. Клименська, Л. Зейде та ін.

З 1921 р. на кафедрі струнних інструментів працював професор Є.І. Гольдберг, який одержав освіту у Варшавській консерваторії. У нього навчалися І.А. Жук – в майбутньому концертмейстер оркестру Великого театру та Державного симфонічного оркестру СРСР, А. Гришпун, Ф. Новиков.

В кінці 30-х років в Харкові заблищала нова музична зірка – **Адольф Ліщинський** (1915–1995). Для харків'ян старшого покоління це ім'я пов'язано з незабутніми враженнями юності, коли концерти чудового скрипаля стали яскравою подією в музичному житті міста. Не дивлячись на те, що концертне життя Харкова носило в ті роки вельми інтенсивний характер і меломани могли насолоджуватися грою Сигеті, Кубеліка, Полякіна, Ерденко, виступи А.А. Ліщинського відразу привернули до себе увагу. Блискучий віртуоз, він володів прекрасним звуком рідкісної краси і наповненості, трепетною кантиленою, філігранними штрихами, незвичайною

[21] Більш детально про історію струнної кафедри Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського можна прочитати у книзі «Харковский интитут искусств 1917–1992» (Харьков, 1992, С. 158–181) та на сайті «Елена Михайловна Щелкановцева» у розділі 3. «Статьи и другие «малые» формы».

художньою інтуїцією. Це був поет скрипки, що полонив слухачів, буквально гіпнотизуючи їх. Ще під час навчання в берлінській академії Ліщинському було надано блискучу характеристику від його всесвітньо уславленого педагога Карла Флеша. «Адольф Ліщинський з Харкова був моїм учнем з 1929 по 1932 роки, – писав маестро. – За цей час він розвинувся у відмінного скрипаля. Він володіє як класичним, так і сучасним репертуаром, отримав у Вищій школі добру оркестрову практику, а також виявив велике зацікавлення педагогікою. Але в першу чергу, він є абсолютно видатним солістом, з однаково блискучими звуковими, технічними і музичними якостями»*. Г. Шерінг, що навчався в Берліні в ті ж роки, згадував, що в класі Флеша у нього був один суперник – Адольф Ліщинський[22].

В. Добржинець, професор

Важко уявити більш багатий в стильовому відношенні перелік творів, що становлять концертний репертуар Ліщинського: скрипкові концерти від Баха до Клебанова, сонати від Моцарта до Косенка, значна кількість творів малої форми. І для кожного з них скрипаль знаходив єдино вірне тлумачення. Концертна діяльність Ліщинського була інтенсивна. Географія гастролей – вся країна. За пультом оркестрів, з якими грав скрипаль, стояли К. Зандерлінг, Н. Рахлін, О. Клімов. Артистична слава Ліщинського грунтувалася не лише на його виступах як соліста. Вже в берлінський період життя він проявив себе і як майстер камерного музикування. В Харкові він багато виступав в дуеті із Б. Скловським. В 1946 році був відновлений квартет ім. Леонтовича в наступному складі: А.А. Ліщинский – I скрипка, В.Л. Лазарев – II скрипка, Е.І. Шор – альт, І.М. Коган – віолончель. В 1952 році А.А. Ліщинский очолив квартет педагогів консерваторії. Його партнерами були Р.Я. Клименська – II скрипка, Ф.М. Хоміцер – альт, І.М. Гельфандбейн – віолончель. В 1964 році Ф.М. Хоміцера замінив С.Г. Кочарян – колишній учасник київського квартету ім. Лисенка. Репертуар квартету складали твори вітчизняної і зарубіжної класики, опуси українських композиторів – Д. Клебанова, К. Данькевича, М. Тіца, В. Борисова, В. Бібіка, Г. Цицалюка, Л. Шукайло.

С. Г. Кочарян, заслужений діяч мистецтв України, професор

* З листа До. Флеша, датованого 15.XI.1933 р., Баден-Баден

[22] Ці слова були сказані на зустрічі Г. Шеринга зі студентами в Малому залі московської консерваторії в 1962 році.

«До питання про розвиток лівої руки скрипаля» – так називаються опубліковані методичні рекомендації А.А. Ліщинського, в яких він висловлює свої педагогічні принципи. Про ступінь їх плідності можна судити по рівню професіоналізму молодих музикантів, що виходили з класу Ліщинського. Вимогливий і чуйний педагог, він завжди добивався скрупульозного виконання авторських вказівок, був нетерпимий до недбалості інтонації і звукового браку. А.А. Ліщинский завжди прагнув допомогти своїм вихованцям виявити своєрідність їх особистості і, найголовніше, – він будив в них творче відношення до виконання: ніхто з його учнів після закінчення навчання не зупинявся в своєму розвитку. У А.А. Ліщинского вчилися А. Марков, В. Селицький, Г. Фейгін, М. Могилевський, М. Пітельман, В. Ушков і багато інших. Професор А.А. Ліщинський завідував струнною кафедрою з 1958 по 1980 рр.

А. А. Ліщинський з учнем

У середині 40-х років на струнній кафедрі працювали колишні випускники Харківської консерваторії Р.Я. Клименська та І.В. Заславський. **І.В. Заславський** (учень І.В. Добржинця) разом із Р.С. Горовиць та І.М. Коганом був учасником фортепіанного тріо – цікавого ансамбля, у виконанні якого вперше прозвучало багато творів харківських композиторів.

Зліва направо: А. А. Ліщинський, Р. Я. Клименська, С. Г. Кочарян, І. М. Гельфандбейн

Усе своє життя присвятила педагогічній діяльності дипломант Республіканського конкурсу **Р.Я. Клименська**, яка очолювала кафедру струнних інструментів з 1987 по 1989 р. Вона одержала початкову освіту під керівництвом уславленого одеського педагога П.А. Столяреського та продовжила її у класі професора С.І. Гольдберга у Харківській консерваторії. В класі Р.Я. Клименської осягали таємниці професії заслужений діяч мистецтв України Г.М. Куперман – концертмейстер оркестру Харківського театру опера та балету ім. М.В. Лисенка, заслужений артист України, концертмейстер оркестру Дніпропетровського оперного театру Л. Логвинов та ін.

На струнній кафедрі працював після закінчення аспірантури Київської консерваторії ім. П.І. Чайковського **Г.О. Гиносян**, який продовжив свою діяльність у Єреванській консерваторії.

В середині 60-х років клас скрипки вів **В.І. Руденко** (1938) – учень А.А. Ліщинського, нині директор музею-квартири .С. Голованова у Москві та педагог Московської консерваторії з дисциплін «Історія скрипкового мистецтва» та «Методика викладання гри на скрипці», автор навчальних програм з цих курсів.

Протягом семи років (1980–1987) кафедру струнних інструментів очолював спадкоємець традицій Петербурзької скрипкової школи А.Ю. Юр'єв (1933–1994) – кандидат мистецтвознавства, професор, який закінчив Ленінградську консерваторію та аспірантуру при ній по класу професора Ю.І. Ейдліна. Велику увагу у своїй діяльності А.Ю. Юр'єв приділяв питанням розвитку методичної науки. Посмертно у видавництві «Ut» вийшла в світ його монографія «Нариси історії та теорії смичкової культури скрипаля» (Санкт-Петербург, 2002). В класі А.Ю. Юр'єва навчалися І. Сайфутдинова – артистка оркестру Санкт-Петербурзької філармонії, А. Рахліс – артист Маріїнського театру, лауреат Республіканського конкурсу скрипалів ім. М. Лисенка І. Холкіна.

Протягом двох років на кафедрі струнних інструментів працював випускник Московської консерваторії (клас професора Ю.І. Янкелевича) **Г.Є. Жиелін** (1945) – лауреат багатьох престижних конкурсів, зокрема І премія конкурсу скрипалів ім. Н. Паганіні у Генуї. Його учень в аспірантурі Московського музично-педагогічного інституту (нині академії ім. Гнесіних) М.Р. Могілевський (1955) закінчив Харківський інститут мистецтв по класу А.А. Ліщинського. Лауреат трьох конкурсів (ім. Н. Паганіні в Генуї, Всесоюзного у Москві та Республіканського конкурсу камерних ансамблів у Києві), М.Р. Могілевський гастролював як соліст та камерний виконавець (в дуеті із Є. Могілевською та в тріо з нею та віолончелісткою О. Щелкановцевою). У теперішній час він є концертмейстером симфонічного оркестру в Мельбурні та викладачем Мельбурнського університету.

На кафедрі струнних інструментів працює вихованець Горьківської (нині Нижегородської) скрипкової школи **Леонід Олексійович Холоденко** (нар. 1935). Закінчивши Горьківську консерваторію по класу професора М.Р. Дрейєра, він продовжив освіту в аспірантурі Московського музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних. Серед більш ніж 100 вихованців Л.О. Холоденка багато лауреатів та дипломантів оглядів-конкурсів, фестивалів, міжнародних конкурсів (зокрема, І. Чернявський, С. Сандюк).

З 1992 р. на кафедрі працює **Сергій Анатолійович Свдокимов** (нар. 1949). Після закінчення Львівської консерваторії він продовжив навчання в аспірантурі

Київської консерваторії по класу професора Б.А. Которовича. В його класі виросли лауреати престижних міжнародних конкурсів В. Соколов (нині навчається в Лондонській Королівській академії музики), Т. Гапєєва, Ю. Рубанова, І. Маслова.

Більше десяти років поспіль роботу на кафедрі струнних інструментів з посадою концертмейстера оркестру Харківського театру опери та балету ім. М.В. Лисенка заслужений артист України **Григорій Моісейович Куперман** (нар. 1944) – вихованець корифеїв скрипкового класу Р.Я. Клименської та А.А. Ліщинського. Він багато років співпрацює з колегами в тріо «Classic» (партію фортепіано в ньому виконували В. Лозова, а після її кончини – І. Приходько, партію віолончелі – професор кафедри камерного ансамблю І. Гайда). Багато випускників Г.М. Купермана працюють в різних оркестрах України та за її межами (С. Старжинський – у Голландії, С. Сазоненко – у Франції).

З 1987 р. клас скрипки на струнній кафедрі веде її випускник **Ігор Петрович Шаповалов** (нар. 1946) – учень І.В. Заславського. Ставши концертмейстером симфонічного оркестру Харківської філармонії (1975), він поєднує роботу в оркестрі з педагогічною діяльністю. 2005 р. І.П. Шаповалову присвоєно звання народного артиста України.

Випускниця А.А. Ліщинського **Алла Олексіївна Мельник** (нар. 1970) ще за років навчання (1992) стала лауреатом Республіканського конкурсу скрипалів ім. М.В. Лисенка (тоді А. Замотайло). Після закінчення аспірантури по класу професора С.Г. Кочаряна стала працювати на струнній кафедрі. Випускники А.А. Мельник працюють в різних містах України, близького та дальнього зарубіжжя (Росія, Швеція).

Ігор Віталійович Чернявський (нар. 1967) навчався в Харківському інституті мистецтв в класі професора А.Ю. Юр'єва та Л.О. Холоденка. Роботу на кафедрі струнних інструментів він поєднує із роботою на кафедрі камерного ансамблю. Він дипломант міжнародних конкурсів – камерних ансамблів «Золота осінь» та скрипалів ім. Віотті (Італія), лауреат І премії Міжнародного конкурсу ім. С. Прокоф'єва у двох номінаціях –квартет та камерний ансамбль.

У різні роки на кафедрі працювали лауреат Республіканського конкурсу скрипалів М.Н. Пітельман (1948), В. Ушков – учні А.А. Ліщинського. А. Хургін – вихованець видатного музиканта О.В. Криси (керує камерним оркестром старовинної музики у Москві), лауреат Республіканського конкурсу скрипалів ім. М.В. Лисенка І. Холкіна (працює у Дніпропетровському музичному училищі).

Клас альта на струнній кафедрі вів Ф.М. Хоміцер – учасник квартету педагогів консерваторії (А.А. Ліщинський, Р.Я. Клименська, Ф.М. Хоміцер, І.М. Гельфандбейн). У нього навчалися І. Сиротін (нині працює у Каїрській опері), В. Банкевич, О. Бахтіозін.

З 1989 р. до теперішнього часу кафедру струнних інструментів очолює заслужений діяч мистецтв України, професор **Сурен Гарнікович Кочарян**. Вихованець Київської консерваторії (клас І.Г. Вакса), він протягом восьми років грав у Київ-

ському квартеті ім. Лисенка.

С.Г. Кочарян був деканом оркестрового факультету, завідувачем кафедри камерного ансамблю. З 1987 р. він є художнім керівником та диригентом студентського камерного оркестру – дипломанта міжнародного фестивалю музики на Мальті, лауреата І премії Республіканського конкурсу, переможця фестивалів «Київська весна», «Молоді голоси», «Золота осінь», «Київ-Фест».

І. П. Шаповалов, народний артист України

В класі С.Г. Кочаряна навчались лауреати республіканських та міжнародних конкурсів Г. Вайнштейн (працює у Німеччині), М. Удовиченко, В. Шульга, Е. Купріяненко, О. Воробйова, О. Чуйко, Т. Тіунов, О. Данилова, В. Ткаченко, Ю. Холодов, С. Шелест, Ю. Тіунова.

На струнній кафедрі працювали учні С.Г. Кочаряна В.В. Ковальчук, Є.А. Амстібовський. У теперішній час клас альта веде **Миколо Миколайович Удовиченко** (нар. 1960), який закінчив асистентуру-стажування у Київській консерваторії.

Клас віолончелі на струнній кафедрі очолювала **Л.Ф. Тимошенко** – учениця А.А. Брандукова в Москві. У її класі розпочав навчання майбутній видатний віолончеліст В. Фейгін, її учнем був **І.М. Гельфандбейн**, який протягом багатьох років керував квартетним класом Харківської консерваторії.

Після війни керівництво віолончельним класом перейшло до вихованця Ленінградської консерваторії, учню А.Я. Штримера **І.М. Когану** (1902–1995). У нього навчався Ю. Лосвський – концертмейстер групи віолончелей Державного симфонічного оркестру Росії, Є.І. Іллютович, О.М. Щелкановцева – професор Харківського університету мистецтв.

Г. Б. Авер'янов, професор

Георгій Борисович Авер'янов (1930–1991) пройшов у своїй кар'єрі всі ієрархічні сходинки – від педагога віолончельного класа до ректора. Він приїхав до Харкова

після закінчення аспірантури Київської консерваторії, де він навчався у класі професорів Г.І. Пеккера та Г.І. Васильєва. Він багато грав соло та в ансамблях. Його партнерами в тріо були піаніст Г.Л. Гельфгат та скрипач І.В. Заславський, якого замінив А.Ю. Юр'єв.

В класі у Г.Б. Авер'янова навчалися лауреати конкурсу ім. Лисенка різних років В. Мальцев, Н. Клочко, які працюють у Київській національній опері, В. Кругляков, С. Рассоха (проживає у Німеччині,), А. Єздаков, М. Авер'янова, А. Шапіро.

Олена Михайлівна Щелкановцева працює на кафедрі після закінчення Московської консерваторії та аспірантури при ній. Її педагогами були С.Н. Кнушевицький, М.Л. Ростропович, Н.Н. Шаховська. Кандидат мистецтвознавства, професор, вона є автором двох монографій («Сюити И.С. Баха для виолончели» та «Валентин Фейгин и его время») та низки статей. В її класі навчалися більш ніж 70 студентів, серед яких лауреати та дипломанти міжнародних конкурсів А. Круглов, І. Єременко, Є. Сапожников, С. Скрипка, М. Чернявська, В. Рекало, О. Шадрін, М. Римар, В. Федоров.

У різні роки на кафедрі струнних інструментів працювали В. Мальцев, В. Кругляков (учні Г.Б. Авер'янова), Є.І. Іллютович –концертмейстер групи віолончелей оркестру харківської філармонії, учень І.М. Когана, І.Ф. Гайда – учень Г.Б. Авер'янова, нині завідувач кафедри камерного ансамблю Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.

У зв'язку із малочисленістю контингенту студентів по класу контрабасу та арфи викладачами за цими спеціальностями були солісти симфонічного оркестру Харківської філармонії та оперного театру. Перед війною на кафедрі працювали контрабасисти **А. Резинкін** – учень К.Ф. Бринкбока та Ф.В. Кучери, та **І. Углицький** – учень Ф.В. Кучери. З 1950 по 1960 рр. клас контрабаса вів концертмейстер симфонічного оркестру **І.Ф. Дяченко** (1917–1960), якого змінив на цій посаді **В.І. Герасичкін**. Далі контрабасистів навчав **Г.Я. Грабовський** (1914–1973), після якого на кафедрі працювали **А.Г. Грабовський** (1947), **В.А. Смирнов** (1944) – учень В.І. Герасичкіна. У теперішній час клас контрабаса веде **Станіслав Григорович Мельник** (1961), який поєднує роботу педагога з обов'язками помічника концертмейстера групи у симфонічному оркестрі філармонії.

Клас арфи протягом довгих років очолювала **А.Я. Гельрот** (1890–1973) – вихованка Петербурзької консерваторії, учениця Вальтера Кюне. Далі на кафедрі працювала **К.А. Дяченко** (1920–2002) – солістка оркестру філармонії. Її змінила **Н.Г. Каневська**, що нині проживає в Ізраїлі. Останнім часом клас арфи був під наглядом **А.І. Дяченко** – солістки симфонічного оркестру філармонії.

Прикрасою струнної кафедри завжди були концертмейстери, які допомагали створювати творчу атмосферу в класі. Гра багатьох з них відзначена дипломами на республіканських та міжнародних конкурсах. Серед них К.А. Скловська, Е.М. Цукурова, Ю.С. Чурюкіна, Н.А. Зац, Н.Ю. Гольдінгер, К.І. Кац,

Т.Я. Сирота, Е.А. Шпет, О.І. Могілевська, М.І. Ровинська, Г.Р. Павловська, Н.Б. Гнатовська, А.М. Агішева, Н.Б. Прокопович, І.З. Сурженко, П.І. Дейнова, А.І. Радченко, О.І. Волкова, С.Н. Білокур, Т.І. Кравченко, Т.Б. Смоловик, І.О. Русанова, О.А. Візавітіна, О.Є. Манівська, Н.А. Іванова, С.О. Калінін, Є.В. Присяжна.

Декілька слів необхідно сказати про студентський симфонічний оркестр. Нажаль сьогодні цей колектив втратив свої традиції, закладені його першим керівником – І.І. Слатіним, коли студентський оркестр повністю обслуговував музичні потреби Харкова. Просвітницьку діяльність продовжив його керівник професор Я.А. Розенштейн, який став до диригентський пульт після І.В. Добржинця. Студентський оркестр виступав в консерваторському музичному лекторії, виконуючи твори вітчизняної та світової класики.

За диригентським пультом студентського оркестру стояли багато відомих у Харкові музикантів. У післявоєнний період ним керували Д.І. Злобинський, І.С. Штейман, І.Б. Гусман, В.С. Міхелевич, Є.В. Дущенко, В.Г. Жорданія, Н.А. Шпак, А.В. Алексєєв, О.І. Литвинов, Д.Ф. Журавель. У теперішній час студентським симфонічним оркестром керує заслужений діяч мистецтв України Ш.Г. Палтаджян.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ШКОЛА ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ:

КАФЕДРА ОРКЕСТРОВИХ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

В. О. Богданов

1 жовтня 1871 року в Харкові відбулося відкриття музичних класів, зокрема й з духових інструментів, але на другому році існування духові класи довелося закрити з причини відсутності бажаючих навчатися в них.

8 вересня 1883 року на базі вже зміцнілих музичних класів відбулося відкриття музичного училища, директором якого було призначено І. Слатіна. Розуміючи, що концертну діяльність у Харківському відділенні ІРМТ немає змоги широко розгорнути з-за відсутності оркестрових музикантів, особливо виконавців на духових інструментах, І. Слатін на засіданні дирекції відділення у травні 1886 р. запро-

понував вжити усіх заходів до відкриття в 1886/1887 навчальному році класів духових інструментів. За активної підтримки дирекції (а саме М. Летуновського, О. Залеської, В. Іванова і А. Рубінштейна) училищу було виділено кошти на придбання потрібних духових інструментів і через п'ятнадцять років з дня заснування музичних класів було відкрито класи гри на духових інструментах.

Харківське музичне училище було одним з кращих по підготовці оркестрових музикантів. Тут у різні роки викладали відмінні виконавці –К. Кестнер, Ф. Прохазка, брати А. і Ю. Юр'ян, Е. Прилль, Г. Гек, Ф. Кучера, К. Брінкбок, Б. Кричевський й інші. Добрі музичні традиції і любов до оркестрового виконання сприяли успішному вихованню молоді. Варто згадати, що в 1890–1898 роки тут навчався відомий згодом гобоїст Я. Куклес, який потім продовжив навчання в Берлінській консерваторії. У 1901 році закінчив училище по класу гобоя М. О. Іванов, який протягом тривалого часу був солістом оркестру Великого театру СРСР, а потім (з 1939 по 1941 і з 1943 по 1957 роки) вів клас гобоя в Московській консерваторії (з 1943 року – професор). У 1903 році училище по класу валторни закінчив Г.Я. Білоцерківський – майбутній професор Саратовської консерваторії, по класу труби – П.В. Рязанцев, який протягом тривалого часу був солістом оркестрів харківського, київського оперних театрів, московського радіо й оперної студії при Московській консерваторії, вів клас труби в Київській консерваторії (1920–1932). В училищі навчався Б.Н. Кричевський – майбутній професор по класу флейти в Харківській консерваторії і т.і.

Таким чином, класи духових інструментів музичного училища зіграли важливу роль в підготовці і формуванні консерваторської виконавської і педагогічної шкіл Харкова. Ось рядки з кореспонденції в «Русскую музыкальную газету» від 1 грудня 1917 року, які змальовують атмосферу того часу стосовно відкриття консерваторії в Харкові: «С первых же чисел сентября в новой Харьковской консерватории ИРМО музыкально-педагогическая жизнь забила ключом: сначала шли приемные экзамены, а затем, после скромного молебна, начались занятия; музыкальные торжества с разными адресами и кантатами отложены до более светлых дней. Развиваясь органически и последовательно в течение почти полстолетия, наше бывшее музыкальное училище просто и естественно преобразовалось в консерваторию, доказав прочность и плодотворность своей работы. Теперь консерватория насчитывает 650 учащихся (из них – 100 стипендиатов). Администрации и художественному совету пришлось энергично работать все лето, чтобы в должной мере подготовить почву для дела вновь реформированного учреждения. Помещение расширено, вновь отремонтировано, выглядит приветливо и нарядно». Потрібно також відзначити, що в числі нішістьох адміністративних співробітників директора консерваторії І. Слатіна були і викладачі класів духових інструментів – Д.І. Катанський і Б.Н. Кричевський.

Відділ духових і ударних інструментів існував сначатку при кафедрі струнних інструментів, яка була сформована в консерваторії у 1921 році і лише в 1968 році одержав статус самостійної кафедри.

Впродовж десятиліть кафедра виховувала професійні кадри, які отримували солідну виконавську і загальномузичну підготовку і вправно застосовували свої знання в різних сферах музичної діяльності.

Б. Н. Кричевський

Класи духових дерев'яних інструментів

Клас флейти. З дня заснування консерваторії і до своєї кончини викладав в класі флейти професор **Борис Нісанович Кричевський** (1883–1933). Початкову освіту він здобув у Харківському музичному училищі (клас Ф.В. Кучери), у 1908 році закінчив Петербурзьку консерваторію у класі професора Ф.В. Степанова – чудового флейтиста і першого педагога, який розпочав у Петербурзі навчати грі на інструменті бемської системи.

Відмінний виконавець і педагог він за шістнадцять років роботи у вузі виховав багатьох флейтистів, виконання яких відрізнялося благородним звучанням, неабиякою музикальністю, відчуттям фрази, логічністю і закінченістю. Крім викладацької, Б.Н. Кричевський активно займався і виконавською діяльністю – грав в оркестрах державної опери, радіокомітету і Укрфіла, охоче виступав з концертами в різних аудиторіях.

Б.Н. Кричевський приймав також участь в музично-суспільному житті Харкова: був одним із організаторів, а пізніше скарбником і заступником голови Спілки оркестрантів, членом Міськради.

Після смерті Б.Н. Кричевського клас флейти вели його учні Ф. Прохачьов і **Порфирій Костянтинович Риков** (1902–1966). Закінчивши Харківське музичне училище, а потім і наш вуз, П.К. Риков продовжив справу свого вчителя. Одним з найкращих його учнів, продовжувачем педагогічних надбань був **Олександр Григорович Шустер** (1929–1989). Закінчивши в 1951 році Грозненське музичне училище, а потім і наш вуз, він прийняв клас флейти після смерті свого вчителя в 1966 році. Ставши солістом Харківського філармонічного оркестру, О.Г. Шустер розкрив свої неабиякі виконавські здібності. Йому були підвладні найскладніші твори флейтового репертуару, що безсумнівно накладало відбиток і на його педагогічну діяльність. Незадовго до смерті він залишив клас, і всі сили віддав роботі в симфонічному оркестрі філармонії.

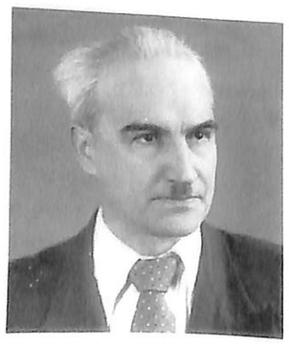

І. В. Андріяш

Московську школу в класі флейти представляла випускниця професора Ю.Г. Ягудіна **Ізольда Володимирівна Андріяш** (1937–1982), яка 10 років очолювала клас флейти в нашому вузі (1972–1982). У 1956 році вона закінчила Донецьке музичне училище, а в 1962 році Московську консерваторію й аспірантуру (1962–1966). З 1967 року починає викладацьку діяльність в Донецькому музично-педагогічному інституті спочатку педагогом, а потім завідуючою кафедрою духових і ударних інструментів. І.В. Андріяш володіла чудовим звуком, виразною кантиленою, тембровою різноманітністю. Ці якості вона успішно формувала у своїх учнях, але, на жаль, передчасна смерть обірвала її яскраве, творче і педагогічне життя.

Г. А. Гек

М. О. Шевченко

В нинішній час в класі флейти викладають **Аркадій Васильович Войнов** (нар. 1945) і **Валерій Олексійович Марченко** (нар. 1964). Перший в 1974 р. закінчив Московський державний музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних. У 1982 році його було запрошено вести клас флейти, коли він був солістом симфонічного оркестру філармонії. Обдарований флейтист, він часто виступає з сольними програмами, які відрізняються високим ступенем майстерності. Це визначає цільові установки доцента кафедри А.В. Войнова при вихованні студентів, в кожному з яких він хоче бачити істинного професіонала.

Його учень, викладач В.О. Марченко також суміщає педагогічну роботу з виконавською. Ґрунтовна професійна база (у 1983 році він закінчив Харківське музичне училище, в 1990 році – Харківський інститут мистецтв, в 2001 році – аспірантуру при Харківському інституті мистецтв) дозволяє йому бути першим флейтистом оркестрів ХАТОБу і молодіжного «Слобожанського».

Клас гобоя. З 1917 по 1920 рік в класі гобоя викладав **Ґуго Альбертович Гек** (1861–1935). Музичну освіту він здобув у Магдебурзі (Німеччина). У 1879 році закінчив Магдебурзьку музичну школу, потім приїхав до Росії і грав в багатьох провінційних оркестрах. У 1885 році Г.А. Гек переїхав до Харкова, де працював в оркестрі оперного театру. З 1890 року і до відкриття консерваторії Г.А. Гек викладав в Харківському музичному училищі. Чудовий виконавець, він був вимогливим педагогом, непримиренно

боровся з проявами вульгарності і дилетантизму в музиці. Заняття його відрізнялися продуманістю, суворою послідовністю Потрібно також відзначити його велику заслугу в організації класів духових інструментів в консерваторії. Не випадково в 1920 році він був запрошений очолити клас гобоя в Московській консерваторії, де пропрацював до 1935 року (з 1926 на посаді професора).

Після переїзду Г.А. Гека до Москви клас гобоя очолив його учень **Василь Володимирович Бровкович**, випускник Харківського музичного училища (1905). Музикант романтичного напряму, В.В. Бровкович вважав, що на духовому інструменті треба грати мелодійно навіть в складних технічних епізодах. Для передачі тонких ліричних відчуттів він вдавався до різноманітної динаміки, збагачуючи тим самим спектральний склад звуку гобоя. У такій манері В.В. Бровкович виховував і своїх учнів. Зазначимо, однак, що традиції німецької класичної школи (й Г.А. Гека) залишалися своєрідним еталоном. Тому вийшов особливий сплав методичних напрямів, який багато в чому визначив шлях становлення харківської школи.

Перед війною В.В. Бровковича запросили працювати в оркестр Великого театру (Москва) і клас гобоя очолив один з його кращих учнів – **Михайло Олександрович Шевченко** (1899–1976). Він закінчив Харківське музичне училище (1916, клас Г.А. Гека), з 1919 по 1923 рік навчався у нашому вузі, але не закінчив його. З молодих років і до кінця своїх днів працював солістом Харківського симфонічного оркестру. Заняття зі студентами М.О. Шевченко проводив з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня, у його класі завжди панувала атмосфера доброзичливості. Більше уваги М.О. Шевченко приділяв розвитку звуку, звукоутворенню і шляхом багаторазових повторень примушував учня доводити музичні фрази до досконалості. Трохи менше зверталося на технічну сторону, але учні були зобов'язані щодня працювати над гаммами і етюдами. М.О. Шевченко вважав, що звучання гобоя слід підрозділяти на оркестрове і камерне – все залежить від технічних установок: формування амбушюра, дихання і т. і.

Кращими учнями М.О. Шевченка були М. Богаченко, В. Лебедєв, Г. Головін, Ю. Горський, С. Лабазов, Р. Литвицький, І. Морштейн й Михайло Вікентьєвич Армсйцев (1937–1987), який очолив клас після М. О. Шевченка (1972–1973). На зміну йому (1973–1979) прийшов Анатолій Григорович Андріяш (нар. 1943). У 1961 році він закінчив Донецьке музичне училище, в 1966 році – Московську консерваторію, працював солістом оркестру Донецького оперного театру (1966–1972), з 1972 року поєднував викладацьку роботу в нашому вузі з виконавською діяльністю (соліст оркестру Харківської філармонії).

З 1979 року і по теперішній час клас гобоя веде професор **Володимир Ілліч Лебедєв** (нар. 1940). Він закінчив Харківське музичне училище (1962, клас І.С. Морштейна), Харківський інститут мистецтв (1968, клас М.О. Шевченка). Прекрасний виконавець, професор В.І. Лебедєв як соліст оркестру і артист камерного ансамблю Харківської філармонії вів активну концертну діяльність, виконав близько 1000 концертних програм, зробив багато фондових записів. Інтерес до

педагогічної і наукової діяльності проявився в нього ще зі студентських років. Як чудовий музикант і технічно здібна людина, він сконструював прилади, за допомогою яких досліджують і вдосконалюють мистецтво гри на духових інструментах. В процесі своїх досліджень В.І. Лебедєв створив новий напрям у вивченні духового виконання, заснований на точних лабораторних вимірюваннях.

Професор В.І. Лебедєв – автор 30 виданих наукових праць, серед них монографія «Технические средства обучения игре на духовых музыкальных инструментах», декілька вузівських програм і 20 винаходів в галузі вдосконалення інструментального виконання, за які його було нагороджено Золотою медаллю ВДНГ СРСР. Результати наукових розробок професора В.І. Лебедєва широко використовуються в Україні і далеко за її межами, але він і далі, ґрунтуючись на новітніх наукових даних, постійно вдосконалює методику викладання на гобої.

З 1980 року і по теперішній час професор В.І. Лебедєв веде курс «Методика навчання грі на духових інструментах». Його лекції завжди цікаві, змістовні, що в результаті приносить велику користь студентам. Він володіє винятковою теоретичною підготовкою і високим професіоналізмом; перед студентами завжди ставить точні вимоги, конкретні завдання й обов'язково добивається їх виконання. Від В.І. Лебедєва студенти завжди отримують конкретні поради по методиці гри на духових інструментах, виходячи з набутого ним виконавського досвіду.

Багато учнів професора В.І. Лебедєва є лауреатами і призерами різних конкурсів, а також працюють в оркестрах і займаються педагогічною діяльністю як в Україні, так і за її межами.

Клас кларнета в перші роки існування консерваторії вів випускник Харківського музичного училища **Михайло Абрамович Гольдштейн**. Ще як студент останнього курсу, він за рекомендацією свого вчителя Г.А. Гека, практикував як педагог зі студентами молодших курсів. У 1927–1929 роках, в період створення симфонічного оркестру Харківської філармонії, М.А. Гольдштейн став його соліст. Прекрасне володіння звуковою динамікою, необмежені технічні можливості, майстерність віртуоза створили йому славу яскравого музиканта. Багато закордонних диригентів, які гастролювали в Харкові, неодноразово запрошували його на роботу в інші країни. Педагогічна діяльність М.А. Гольдштейна, що тривала приблизно до середини 30-х років, значно вплинула на подальший розвиток школи гри на кларнеті, заснованої Г.А. Геком.

Певний час педагогом консерваторії був кларнетист **І. Розенберг**, який, за спогадами музикантів, хоча і не відрізнявся віртуозним володінням інструментом, але володів чудовим звуком.

Високий престиж класу кларнета наприкінці 30-х років забезпечував **Григорій Костянтинович Риков** (1898–1955). Вихованець Г.А. Гека (музичне училище закінчив у 1915 році) розпочав свою творчу діяльність в оркестрі Харківського оперного театру. Г.К. Риков був прекрасним музикантом, який володів великими технічними і звуковими можливостями. У педагогічній практиці він приділяв вели-

ку увагу постановці амбушюра, не дозволяв формального ставлення до музичного тексту, вимагав осмисленого виконання вже на початкових етапах вивчення твору. В процесі занять з учнями він часто брав кларнет і показував їм, як потрібно виконувати той або інший твір. Відомий композитор, народний артист України, академік, професор Національної Музичної академії України Л.М. Колодуб, згадуючи ці заняття, говорить, що саме Г.К. Риков зробив його музикантом. Кращими учнями Г.К. Рикова є В. Іванов, Л. Колодуб, В. Коломиченко, А. Олійник, А. Шевчук, А. Сиромуков, П. Калашник. Останній (1932–1993) був завідувачем кафедри теорії музики ХІМ, кандидатом мистецтвознавства, професором.

З 1955 по 1972 рік клас кларнета вів **Борис Олександрович Козлов**. У 1944 році він закінчив Московську консерваторію по класу професора А.В. Володіна. Ще студентом консерваторії грав в оркестрі Великого театру СРСР, з 1944 по 1948 рік був солістом оркестру Харківської філармонії, з 1949 по 1953 – солістом оперної студії при Харківській консерваторії. З 1955 по 1957 рік Б.О. Козлов – завідувач відділянням духових інструментів при струнній кафедрі консерваторії. Він був талановитим виконавцем і педагогом. Його інтелігентність, обов'язковість і коректність в спілкуванні сприяли вихованню загальнолюдських і музикантських якостей його студентів.

У 1968 році вести клас кларнета був запрошений **Ян Олексійович Токарчук** (нар.1942). У цьому ж році відділ духових інструментів перетворили в кафедру, яку він і очолив. Освіту Я.О. Токарчук здобув у Ставропольському музичному училищі (закінчив у 1961 році), Горьківській консерваторії (закінчив у 1966 році), аспірантурі при Московській консерваторії (1968 рік). Він виховав декілька лауреатів Республіканських конкурсів: В. Курилова (Київ, 1976), Я. Яхніна (Донецьк, 1980), В. Чурікова (Київ, 1987), С. Низькодуба (Київ, 1987). Саме **Сергій Іванович Низькодуб** (нар.1953) вів клас кларнета після Я.О. Токарчука (1982-2000). Ініціативний музикант-виконавець, він часто виступав з сольними програмами, що включали часто і твори харківських композиторів. Піклуючись про підготовку кадрів для вузу, С.І. Низькодуб приділяв велику увагу навчанню юних кларнетистів – учнів Харківської середньої спеціальної музичної школи-інтернату.

З 1994 року і по теперішній час клас кларнета веде за сумісництвом професор кафедри, директор Харківської середньої спеціальної музичної школи, заслужений діяч мистецтв **Валерій Миколайович Алтухов** (нар.1941), лауреат (1957) і дипломант (1963) Всесоюзного і Республіканського конкурсів кларнетистів, досвідчений педагог. Початкову музичну освіту В.М. Алтухов отримав у Ташкентській військово-музичній школі, яку закінчив в 1960 році з золотою медаллю. У 1965 році він з відзнакою закінчив Ленінградську консерваторію по класу видатного музиканта, професора В.І. Генслера. З 1966 року він працює в середній спеціальній музичній школі-інтернаті, зараз є її директором. В.М. Алтухов є організатором декількох музичних фестивалів і дитячих виконавських конкурсів. Чудовий педагог з великим досвідом роботи В.М. Алтухов володіє як класичним, так і сучасним репертуаром,

В. М. Алтухов

що створює в його класі справжню творчу атмосферу. Його кларнетовий клас закінчили біля 30 лауреатів міжнародних конкурсів.

У 2003 році за вагомий особистий внесок у розвиток культури і мистецтва Кабінет міністрів України нагородив В.М. Алтухова Почесною грамотою.

З 2000 року клас кларнета за сумісництвом веде **Ігор Олександрович Галь** (нар.1976), випускник ХССМШ (1991) й ХІМ (1998) по класу професора кафедри В.М. Алтухова, лауреат Всесоюзного і Республіканського конкурсів, соліст оркестру ХАТОБу.

Клас фагота бере свій початок у 1917 році, коли його очоловав (по 1920 рік) **Карл Францевич Брінкбок**, випускник Амстердамської консерваторії, викладач Харківського музичного училища по класах фагота і контрабаса (з 1911 року). Учень К.Ф. Брінкбока К.Н. Білоцерківський розповідав про майстерну гру свого вчителя на багатьох духових і струнних інструментах. Володіння, до того ж на належному рівні, грою на декількох інструментах – особливість виконавської культури XVIII (частково XVII) століття зникає в XIX столітті, але тільки не у К.Ф. Брінкбока.

Після від'їзду К.Ф. Брінкбока за кордон (1920) в консерваторію був запрошений вести клас фагота **Микола Миколайович Арабей** (1881–1928), вихованець Харківського музичного училища по класу Ф.В. Кучери. Після закінчення училища (1901) до 1904 року грав в оркестрі Харківського оперного театру, з 1905 по 1920 рік і з 1922 по 1928 – в оркестрі московського Великого театру. М.М. Арабей викладав в класі фагота лише два роки (1920–1922), але залишив по собі добрі спогади.

Г. А. Абаджян

Його спадкоємцем став **Костянтин Наумович Білоцерківський** (1894–1978). Хоча з його ім'ям зазвичай поєднують народження харківської школи гри на фаготі, сам музикант вважав себе нащадком педагогічного досвіду К.Ф. Брінкбока. Його педагогічна діяльність відрізнялася активністю і високою мірою самовіддачі. Він ніколи не обмежував час уроку і був готовий займатися з учнем до цілковитого досягнення мети. К.Н. Білоцерківський надавав великого значення розвитку техніки, володів різними технічними прийомами, багато уваги приділяв опрацю-

ванню штрихів, особливо стаккато. Спеціальний час відводився для самостійного виготовлення тростин, про що всі його учні і дотепер із вдячністю згадують.

З 1976 року справу наставника продовжив його учень **Гаррій Артушевич Абаджян** (нар.1939). Випускник Харківського музичного училища (1961 рік), ХІМ (1968 рік), асистентури-стажування в Московській консерваторії (1971–1974, керівник професор Р.П. Терьохін). У 1982 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «Розвиток засобів художньої виразності при грі на фаготі у світлі сучасних наукових досліджень». Розроблені ним науково-методичні настанови Г.А. Абаджян успішно застосовує в педагогічній практиці. Його виконавська і педагогічна діяльність стала вагомим внеском у музичну культуру Харкова. Студенти Г.А. Абаджяна грають приємним вібруючим звуком і володіють тонким фразуванням. З 1983 року і по теперішній час заслужений діяч мистецтв України, професор Г.А. Абаджян – завідувач кафедрою оркестрових духових інструментів, з 2005 року одночасно – проректор з навчальної роботи. За час своєї педагогічної діяльності у вузі професором Г. А. Абаджяном було виховано більше 20 лауреатів національних і міжнародних конкурсів.

У 1992 році під керівництвом професора Г.А. Абаджяна з найбільш талановитих студентів оркестрового факультету був створений Молодіжний симфонічний оркестр «Слобожанський», який став справжньою школою виховання високопрофесіональних музикантів. Відтоді професор Г.А. Абаджян є його художнім керівником. За підтримку молодих талантів і вміле керівництво Молодіжним симфонічним оркестром «Слобожанський» в березні 2006 року він став лауреатом престижної премії «Народне визнання».

З 2006 року в класі фагота викладає випускник нашого вузу **Михайло Анатолійович Зозуля** (нар. 1979). У 1998 році він закінчив Луганське музичне училище по класу В.Я. Ляшенко, в 2003 році з відзнакою – клас професора Г.А. Абаджяна. З 1998 року працював в оркестрі Харківського театру музичної комедії і Молодіжному оркестрі «Слобожанський», нині є концертмейстером групи фаготів в симфонічному оркестрі Харківської філармонії.

Клас саксофона вперше відкрився на кафедрі в 1985 році. Його очолив доцент **Віктор Васильович Чуріков** (нар.1948). Закінчивши Харківський інститут мистецтв як кларнетист, він з 1977 р. почасово працював на кафедрі і протягом багатьох років грав на саксофоні в різних оркестрах міста. Любов до цього інструмента визначила його подальшу долю. В.В. Чуріков талановитий музикант і вимогливий педагог, його випускники є лауреатами Міжреспубліканських і Республіканських конкурсів. За цей час клас саксофона завоював визнання не тільки в Україні, але і за її межами.

Класи мідних духових і ударних інструментів

Клас валторни. У перші роки існування консерваторії клас валторни вів соліст Харківського оперного театру **В.А. Кокотов** – відмінний виконавець, який бездо-

В. І. Лебедєв, професор

ганно володів технікою, культурою звуку, тонким нюансуванням. Педагогічні успіхи В.А. Кокотова не поступалися його виконавським якостям, але незадовго до початку війни він виїхав до Сталінграду (нині Волгоград) і присвятив себе виконавській діяльності в оркестрі театру оперети.

За наступні 10 років у класі валторни змінилося три викладачі. З 1946 по 1948 рік в класі валторни викладав **В.С. Селіванов**, про якого відомо, що він був випускником Харківського музичного училища (1915) і працював в оркестрах м. Харкова. Далі (1948–1951) клас валторни вів **Олександр Іосифович Кричевський** (1892–1957). Випускник Полтавського музичного училища, він грав в симфонічних оркестрах, якими диригували Курт Зандерлінг, Олександр Глазунов, Натан Рахлін й ін., а також в довоєнні роки – у оркестрі Харківського радіокомітету. У 1951 році з Тбілісі до Харкова приїхав **Євген Іванович Друпп** (1915–1968), який став працювати першим валторністом в оркестрі філармонії. Не дивлячись на зайнятість в оркестрі, він ніколи не нехтував своїми педагогічними обов'язками і його популярність як педагога була значною. У 1957 році він виїхав з Харкова працювати в оркестр Запорізької філармонії.

І. В. Якустіді, доктор мистецтвознавства, професор

Тридцять років (1957–1997), коли клас валторни вів доктор мистецтвознавства, професор **Іван Васильович Якустіді** (1926–1997), стали роками стабілізації харківської валторнової школи. Після закінчення Харківської консерваторії (1957), він був запрошений в оркестр філармонії на посаду регулятора першої валторни. За сумісництвом І.В. Якустіді завідував відділом духових інструментів при струнній кафедрі до 1968 року і працював педагогом класу валторни. Науково-методична і дослідницька робота І.В. Якустіді була тісно пов'язана з його педагогічною діяльністю. У 1983 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «До питання про формування губного апарату валторніста», а в 1994 році – докторську дисертацію «Дослідження спектральних характеристик звукоряду валторни і роль амбушюра у формуванні якісного тембру її звучання». Кращими учнями І. В. Якустіді є лауреат 1-й премії Республіканського конкурсу (1986) А. Кононко, А. Кременчуцький, О. Маліченко, Н. Островський, В. Куценко.

Після смерті професора І. В. Якустіді клас валторни з 1997 по 1999 рік вів його учень **Олександр Павлович Овчар** (нар.1956). Грамотний виконавець, О. П. Овчар суміщає виконавську діяльність з педагогічною: з 1981 і по теперішній час він є артистом оркестру Харківської філармонії, з 1993 по 1998 рік працював як викладач в Харківській середній спеціальній музичній школі-інтернаті, з 2005 року є викладачем по класу валторни в Харківському музичному училищі.

З 1999 року і по теперішній час клас валторни успішно веде **Олександр Вікторович Маліченко** (нар.1958). У 1973 році він закінчив Харківське музичне училище, а в 1983 році Петрозаводський філіал Ленінградської консерваторії по класу валторни професора П. К. Орєхова. Впродовж багатьох років О.В. Маліченко з успіхом грає як концертмейстер групи валторн в оркестрі Харківського оперного театру і Молодіжного симфонічного оркестру «Слобожанський», є також солістом Брас-квінтета, викладачем ХССМШ. У складі оркестрів оперного театру і Молодіжного симфонічного брав участь в міжнародних фестивалях в Голландії, Німеччині, Італії, Іспанії й Франції.

Першим викладачем **класу труби** був **Ф.Ф. Цубічка**. Відомо, що він закінчив Празьку консерваторію і вів в перші роки існування нашого вузу ще класи туби і контрабаса. Декілька років клас труби вів чудовий трубач, соліст оркестру оперного театру **Федір Костянтинович Пархомов**. За короткий час він підготував ряд яскравих музикантів, таких як Ф. Жогов, А. Родман і С. Лібман. Інтенсивна виконавська практика Ф.К. Пархомова ніколи не велася в збиток заняттям зі студентами, на неї завжди вистачало терпіння і наполегливості. Велику увагу Ф.К. Пархомов приділяв зміцненню амбушюра, бо вважав, що якщо губний апарат у студента слабкий і не розвинений – і результат буде низький. Багато часу Ф.К. Пархомов приділяв розвитку техніки і для цього ретельно підбирав тренувальний матеріал, на кожному уроці проходив зі студентами етюди, вважаючи їх необхідним компонентом занять.

На початку 20-х років викладали також і гру на корнеті-а-пістоні. Ці традиції, що йдуть з середини XIX століття, збереглися тому, що довгий час труба вважалася недосконалим інструментом, а корнет володів м'яким, оксамитовим звуком. Тому композитори XIX століття включали в партитури не тільки дві труби, але і два корнети. У Харківській консерваторії в перші роки її існування клас корнета-а-пістона вів **Антонов**, суміщаючи роботу у вузу з виконавською діяльністю в оркестрі оперного театру. Методичні принципи Антонова ґрунтувалися на традиції школи знаменитого французького корнетиста Ж.Б. Арбана.

На початку 30-х років класи цих двох інструментів об'єднав блискучий трубач, учень Ф.К. Пархомова, **Федір Іванович Жогов** (1904–1943). З його ім'ям пов'язано становлення виконавської школи трубачів, яка розвивалася не без впливу московських музикантів, зокрема, професора М.І. Табакова. Ф.І. Жогов не раз їздив консультуватися до Москви, що поза сумнівом допомагало виховувати нове покоління трубачів. Величезний вплив на педагогічну практику Ф.І. Жогова мала його виконавська діяльність в оркестрах філармонії і оперної студії. На жаль, в 1943 році Ф.І. Жогов загинув в Лебедині.

А. Г. Родман

З 1943 по 1945 рік клас труби вів І. Гедроіц, а у 1945 році його прийняв **Абрам Григорович Родман**, вихованець Ф.К. Пархомова (закінчив Харківський музично-драматичний інститут у 1929 році). Так само, як і Ф.І. Жогов, він неодноразово бував у професора М.І. Табакова, виявляв живе зацікавлення стосовно методики знаменитого трубача. У середині 30-х років А.Г. Родман працював регулятором першої труби в симфонічному оркестрі, а після загибелі Ф.І. Жогова став солістом. А.Г. Родман володів прекрасним сріблястим звуком, грав легко і невимушено, чому неабиякою мірою допомагав і сам інструмент, вентильна труба з томпаку знаменитої фірми Г.Ю. Циммерман. За багато років роботи у вузі А.Г. Родман виховав плеяду трубачів, які прославили його ім'я. Це В. Чумак, Р. Паржицький, лауреат Всесоюзного конкурсі А. Дитяткін (на останньому курсі він перевівся в Московську консерваторію) і багато інших. У 1976 році, у зв'язку з виходом на пенсію А.Г. Родман залишив роботу в класі труби.

Вихованець ХССМШ і Московської консерваторії (клас професора Ю.О. Усова), лауреат Всесоюзного конкурсу (1980), доцент кафедри **Олександр Сергійович Бевз** (нар.1951) працював у Харківському інституті мистецтв з 1976 по 1985 рік. Фанатично відданий своєму інструменту, О.С. Бевз багато часу приділяв вдосконаленню виконавської майстерності, що створило йому авторитет першокласного виконавця на трубі.

Д. І. Катанський

Один з кращих учнів О.С. Бевза – **Юрій Петрович Тарарак** (нар.1956) свій виконавський рівень підвищував, навчаючись в аспірантурі у видатного трубача Т.О. Докшицера. Доцент кафедри Ю.П. Тарарак – лауреат II-го Всесоюзного конкурсу виконавців на мідних духових інструментах. Лауреатські звання мають і деякі його студенти. Ю.П. Тарарак є одним з найактивніших концертуючих педагогів кафедри. Він виступає як соліст, а також і у складі квартету трубачів, що складається зі студентів його класу, є солістом оркестрів оперного театру і Молодіжного «Слобожанського». Брас-квінтет, керований Ю.П. Тараракам, часто гастролює не тільки в Україні, але і за її межами.

Клас тромбона і туби. Першим викладачем в класі тромбона був **Дмитро Іосифович Катанський**

(1864–1927). Ще учнем він відрізнявся вже неабиякими здібностями, свідченням чого є тромбон, подарований йому за відмінні успіхи після закінчення музичного училища. Не дивлячись на слабке здоров'я, Д.І. Катанський суміщав роботу в оркестрі Харківського оперного театру і музичному училищі, де працював як бухгалтер і завідувач бібліотекою. Очевидно, бібліотечна справа серйозно захопила Д.І. Катанського, оскільки після відкриття консерваторії, відновивши заняття зі студентами в класі тромбона, він не залишив роботи в бібліотеці і одночасно був завідуючим відділом духових інструментів.

Н. Г. Рахлін

Незадовго до смерті Д.І. Катанський передав свій клас тромбоністу оперного театру **Михайлу Челпанову**, який за спогадами колег, хоча і не мав академічної освіти, проте був зарахований викладачем в консерваторію завдяки прекрасному володінню інструментом. Відсутність міцної теоретичної і методичної бази спонукала М. Челпанова покладатися на заняттях зі студентами виключно на власний практичний досвід і, судячи з відгуків, він добивався непоганих результатів. У 1932 році він залишив клас і протягом декількох років, а саме з 1933 по 1935 рік клас тромбона і студентський духовий оркестр очолював **Натан Григорович Рахлін** (1905/1906-1979) – згодом відомий радянський диригент, народний артист СРСР, професор. У юності трубач-сигналіст в бригаді Г.І. Котовського, потім музикант в оркестрі Вищої об'єднаної школи командного складу в Києві (1922–1926): спочатку трубач, потім кларнетист, баритоніст і, нарешті, тромбоніст. Не можна не відзначити, що останніми двома інструментами – баритоном і тромбоном – Н.Г. Рахлін володів досконало, виконуючи на них складні віртуозні п'єси. У 1926 році він служив баритоністом в оркестрі школи зв'язку, у 1923–1927 році займався в Київській консерваторії (клас скрипки), у 1930 році закінчив музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка, де навчався в класі диригування у В. Бердяєва й А.І. Орлова. Був диригентом першого симфонічного оркестру на радіо в Харкові.

Після від'їзду Н.Г. Рахліна до Києва в 1935 році клас тромбона очолив **Митрофан Захарович Корнєєв** – військовий диригент із м. Суми. У 30-і роки на струнній кафедрі нашого вузу також працював **Іван Іванович Уліцький**, який був прекрасним контрабасистом і пе-

І. І. Уліцький

Ш. Г. Палтаджян

вав у класі ударних інструментів після О.Г. Мултанова (з 1964 року). Серед його студентів ніколи не було тих, що відстають, а їх виступи відрізнялися високим професійним рівнем. Вимогливість педагога поєднувалася у Є.С. Іванова з добротою і чуйністю. Тому учні і колеги згадують про нього з теплотою.

У 1985–1993 роках в класі ударних інструментів викладав учень Є.С. Іванова **Юрій Григорович Медовник** (нар. 1940). Початкову музичну освіту він здобув у Полтаві, де навчався грі на скрипці в музичному училищі. Як скрипаль працював в оркестрі Харківської філармонії, там освоїв ударні інструменти, гра на яких стала сенсом всього його життя. Успішно розвиваючи педагогічні традиції свого вчителя, Ю.Г. Медовник багато часу і сил приділяв сучасним виконавським методикам, які вміло застосовував у класі за фахом. Студенти Ю.Г. Медовника були дипломантами (А. Бєлєнький, Дніпропетровськ, 1991) й лауреатами (А. Бабій, Луганськ, 1986, III премія) Республіканських конкурсів.

Сьогодні клас ударних інструментів веде ще один вихованець Є.С. Иванова – досвідчений музикант, соліст симфонічного оркестру Харківської філармонії **Олександр Тимофійович Агєєв** (нар.1954), який за 25 років роботи в класі підготував чимало професійних виконавців на ударних інструментах.

На кафедрі вельми змістовно і планомірно проводиться робота в **класах камерного ансамблю**. Сьогодні тут працює заслужений діяч мистецтв України **Шаліко Гарегінович Палтаджян** (нар.1941). Початкову музичну освіту він здобув у музичному училищі м. Гюмрі (Вірменія, 1959), у 1964 році закінчив Харківський інститут мистецтв по класу валторни професора І.В. Якустіді і працював у Харківській філармонії як соліст симфонічного оркестру (1961–1972). У 1972 році закінчив факультет оперно-симфонічного диригування по класу народного артиста України, професора Є.В. Дущенко. Відтоді працював диригентом Луганської філармонії (1972–1975), оперної студії Харківського інституту мистецтв (1975–1979), головним диригентом Харківського театру музичної комедії (1979–1993), з 1992 року постійно співпрацює з Молодіжним оркестром «Слобожанський».

В. О. Богданов

Ш.Г. Палтаджян багато гастролював по містах України, Росії, Грузії, Латвії, Іспанії, Італії і Македонії, нині успішно займається диригентською і викладацькою діяльністю.

У класах камерного ансамблю за сумісництвом працює **Сергій Миколайович Третяков** (нар.1974), випускник ХССМШ (1992) й ХІМ (1997) по класу кларнета професора кафедри В.М. Алтухова, лауреат II премії Національного конкурсу юних музикантів (1990), концертмейстер групи кларнетів в оркестрі Харківської філармонії (з 1994 року).

У 1992–1994 роках, а також з 2005 року і по теперішній час в класі камерного ансамблю працює кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри **Валерій Олександрович Богданов** (нар.1939).

У 1962 році закінчив Військово-диригентський факультет при Московській консерваторії. У 1962–1974 роках диригент військових оркестрів. З 1974 по 1987 рік – начальник оркестрової служби ряду військових оркестрів і групи радянських військ у Німеччині. Заслужений артист РСФСР (1981), член Національної спілки композиторів України (2004), лауреат муніципальної премії імені І.І. Слатіна (2001), полковник у відставці.

Починаючи з кінця 70-х років XX століття на кафедрі значно активізувалася науково-методична і дослідницька робота. В цей час відчутнішим стає внесок педагогів кафедри в створенні навчально-методичної літератури для навчання грі на духових інструментах. За цей час на кафедрі були написані і захищені одна докторська дисертація (професор І.В. Якустіді); три кандидатські дисертації (професор Г.А. Абаджян, доцент В.О. Богданов, професор І.В. Якустіді), видано 2 монографії «Історія духового музичного мистецтва України (від найдавніших часів до початку XX століття)» (В.О. Богданов, Харків, 2000; 2007). З'явилися роботи, що ставлять перед собою практичні завдання – «Методика навчання грі на валторні» І.В. Якустіді (Київ,1977), «Новая методика обучения игры на духовых инструментах» (Харків, 1981) й «Новое о вибрато на фаготе» (Москва, 1987) Г.А. Абаджяна, «Развитие исполнительского дыхания духовика» В.І. Лебедєва (Харків, 1985). Розроблені методичні рекомендації «Развитие исполнительской техники на духовых инструментах с помощью визуального индикатора» (Харків, 1981) й «Развитие рациональных способов создания вибрато на язычковых инструментах» (Харків, 1984) Г.А. Абаджяна; «Гами для гобоя» В.І. Лебедєва (Харків,1992); видані методичний посібник «Ежедневные упражнения для разыгрывания на кларнете» С.І. Низькодуба (Харків, 1996) й навчально-методичний посібник «Методика навчання грі на музичних інструментах у системі підготовки вчителя музики» В.В. Чурікова (Київ, 1997). Викладачі кафедри постійно працюють над розробкою нових програм учбових курсів, в тому числі вузівських. Серед них: «Програма по імпровізації на мідних інструментах для музичних відділень дитячих музичних шкіл-інтернатів (1-10 класів)» І.В. Якустіді (Харків, 1993), «Історія та теорія виконавського мистецтва на духових інструментах» В.І. Лебедєва (Харків, 1994); «Вивчення оркестрових партій та читання нот. Валторна, фагот, гобой, труба, кларнет, саксофон, тромбон, флейта»

(редакція І.В. Якустіді, Г.А. Абаджян, В.І. Лебедєв, Ю.П. Тарарак, С.І. Низькодуб, В.В. Чуріков, О.В. Федорков, В.О. Марченко, Харків, 1994); «Методика навчання грі на духових інструментах для вузів» В.І. Лебедєва (Харків, 1997).

З перших днів існування консерваторії при відділі духових інструментів був створений духовий оркестр. Першим його керівником був Д.І. Катанський. В 30-і роки його очолювали Н.Г. Рахлін і П.Д. Леонтьєв. З 40-х і аж до 80-х років минулого століття діяльність духового оркестру звелася до обслуговування святкових і суспільно-масових заходів, що нівелювало усталену практику підготовки диригентів. Проте потреба в кваліфікованих кадрах примусила кафедру поставити в 1988 році питання про необхідність планомірної підготовки диригентів духового оркестру зі студентів, що виявили схильність і здібність до цієї спеціальності. З 1988 і по 1994 рік клас диригування вів народний артист України, професор **Олександр Ісаакович Литвинов** (1927–2007), у 1992–1994 роках – кандидат мистецтвознавства, заслужений артист Росії В.О. Богданов.

Суттєве значення у вихованні і навчанні майбутніх виконавців на духових інструментах має робота концертмейстерів кафедри. Так, в різні роки в класах працювали: А.М. Агішева, А.І. Волков, О.І. Габай, Е.С. Клігман, І.В. Крижевая, Л.Н. Лозинська, С.Я. Рабинович, В.І. Саламатіна, Е.А. Шпет, В.Ф. Шукайло й інші. Сьогодні на кафедрі працюють досвідчені концертмейстери, лауреати і дипломанти різних конкурсів О.В. Грицина-Алтухова, А.Ю. Должикова, Л.М. Суздальцева, В.В. Киряєв, М.С. Мохначьова-Лінник, Н.Б. Міхєєва, О.Ю. Першина, С.Т. Стеценко.

Можна з впевненістю сказати, що викладачі кафедри оркестрових духових інструментів як в минулому, так і тепер із честю справилися і справляються зі своїм завданням. Найбільш переконливо про успіхи цієї роботи свідчать справи випускників, які працювали і працюють на важкому терені музичної культури як в Україні, так і за її межами.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

СУЗІР'Я МАЙСТРІВ:
КАФЕДРА ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Н. А. Бєлік-Золотарьова

Історія кафедри хорового диригування ХДУМ ім. І.П. Котляревського бере свій початок у другій половині 30-х рр. минулого століття. У цей історичний період багато що для нас ще лишається невідомим, ледве не назавжди стертим із нам`яті

нащадків реальних подій. Історія кафедри хорового диригування теж має свої «білі плями». Достеменно невідомо в якому році, якого числа був виданий наказ про створення цього підрозділу в Харківській консерваторії. Зі спогадів, листів, архівних матеріалів була здійснена спроба відтворити деякі сторінки історії кафедри хорового диригування, віднайти ті ниті спадкоємності, що єднали різні покоління, ті традиції вітчизняного хорового виконавства та педагогіки, що плідно вплинули на становлення харківської диригентсько-хорової школи.

З перших кроків існування діяльність кафедри хорового диригування ґрунтувалася на творчих засадах практичної диригентсько-хорової педагогіки. І це було природно, коли хормейстери-практики почали передавати свій досвід молодому поколінню. Треба пам'ятати, що 30-і рр. XX ст. в Харкові відзначалися, з одного боку, бурхливим розвитком хорової самодіяльності (хор БК «Металіст», капела ХТЗ, аматорські колективи у ВНЗ та армійських підрозділах) та різнобічною виконавською діяльністю Столичної хорової капели (з 1936 р. капела Харківської обласної філармонії). З іншого боку, в той же час набуває широкого та войовничого характеру діяльність АПМУ (Асоціація пролетарських музикантів України). Діячі цієї організації були у фарватері примітивного агітмистецтва, вони вважали акапельний спів культовою спадщиною, що заважає комуністичному вихованню широких мас. І це ставало серйозним гальмом на шляху розвитку хорового мистецтва. Таким чином, створення кафедри хорового диригування відповідало вимогам часу, бо назріла нагальна необхідність у кваліфікованих, професійно підготовлених хорових диригентах, які б сприяли виконанню не тільки масових пісень, а пропагували в своїй діяльності кращі зразки світової класики, відроджували вітчизняні традиції хорового мистецтва.

Важко переоцінити значення творчих особистостей та діяльності фундаторів кафедри хорового диригування для формування традицій харківської диригентсько-хорової школи: Олександра Арсеньєвича Перунова, Костянтина Миколайовича Греченка, Зіновія Давидовича Заграничного.

Перунов Олександр Арсеньєвич (1894–1981) – один з визначних діячів української хорової культури, поєднував у своїй особі талант організатора, глибокі знання, якими охоче ділився з кожним бажаючим, і настільки мужні вольові якості, що не підкоритися його художній особистості було неможливо. О.А. Перунов отримав ґрунтовну освіту (регентсько-учительські курси в Петербурзі та Харківський державний музично-драматичний інститут). З 1913 по 1923 рр. працював в різних навчальних закладах Маріуполя – викладав спів та теорію музики, організовував хори, давав благодійні концерти, тобто вів велику просвітницьку роботу. У 1923–1927 рр., навчаючись у Харківському музично-драматичному інституті (надалі ХМДІ), О.А. Перунов продовжує розвивати хорову самодіяльність, віддаючи цій нелегкій справі свою майстерність і невгамовну енергію. Тому невипадково, що 1928 р. його запросили на педагогічну роботу до ХМДІ, де він плідно працював у науково-методичній галузі й активно включився в процес підготовки

хормейстерських кадрів. У воєнні роки О.А. Перунов працював головним диригентом та художнім керівником ансамблів пісні і танцю Сталінградського, Південно-східного округів. Після Великої Вітчизняної війни керував ансамблем пісні і танцю Харківського воєнного округу, де досягав довершеності всіх компонентів хорової звучності. В 1947 р. він повертається до роботи на кафедрі хорового диригування, з 1949 р. – професор кафедри, у 1950–1951 р. – завідувач кафедри, у 1953 р. – декан всіх виконавських факультетів, з 1954 по 1959 рік – завідувач кафедри хорового диригування, з 1959 по 1960 рр. – працював за сумісництвом. У 1955 р. він створив міський аматорський чоловічий хор при Харківській державній консерваторії (надалі ХДК). О.А. Перунов зміг згуртувати ідеєю хору велику кількість молодих людей і через деякий час в концертах зазвучали «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського, «Гой, ты Днепр» з опери «Аскольдова могила» О. Верстовського, хори з опери Ж. Бізе «Пертська красуня» за його аранжуванням.

Результатом осмислення багатого досвіду роботи в школах, вузах, самодіяльних хорових колективах, військових ансамблях, стали науково-методичні праці Олександра Арсеньєвича, статті історичного, хорознавчого змісту, присвячені проблемам розвитку хорового мистецтва. Його авторитет був настільки високим, що на основі статей «Покращити виховання хорових кадрів» та «Невирішені питання» Міністерством культури України були проведені дві конференції діячів хорового мистецтва в Києві (1955) та Одесі (1956). Педагогічна діяльність О.А. Перунова в ХДК, педагогічному інституті, державному університеті та з 1959 р. в інституті культури відрізнялася високим професіоналізмом, творчим підходом до справи та значними результатами. Всі справи він завжди методично доводив до логічного завершення і привчав до цього учнів свого класу.

О.А. Перунов вимагав шанобливого відношення до кожної вказівки композитора, вчитуватись в літературний текст, якомога більше грати, наближаючись до хорового звучання, партитуру твору, бережно ставитись не тільки до музичного матеріалу, а й до нотного. О.А. Перунова вирізняли поважливість у ставленні до колег і студентів, бажання допомогти їм у скрутну годину. Серед його випускників народний артист України, професор В.С. Палкін, Є.І. Попков, А.П. Трошин, Ю. Кресак.

Греченко Костянтин Миколайович (1904–1981) – один з фундаторів кафедри хорового диригування, митець, що плідно працював з професійними хоровими колективами України та підіймав на більш високий рівень хорову самодіяльність. Випускник Полтавського музичного технікуму та Київського музично-драматичного інституту ім. М.В. Лисенка, він почав роботу на кафедрі ХМДІ 1930 р. Надалі, з 1932 по 1941 рік – диригент, художній керівник Державної української хорової капели Харківської філармонії; у 1943–1945 рр. – диригент Державної заслуженої хорової капели УРСР «Думка»; з 1956 по 1960 рік – художній керівник і головний диригент Державного хору української пісні Харківської філармонії. З самодіяльних хорових колективів варто згадати заслужену хорову капелу БК «Металіст», якою Костянтин Миколайович керував з 1953 по 1956 рік.

На кафедрі хорового диригування у різні рр. працював на посадах старшого викладача (1938–1941, 1945–1951 роках), доцента (з 1951 р.), в.о. професора (з 1960 р.), завідував кафедрою (1951–1954, 1960–1971 роках) Найбільш плідною діяльність Костянтина Миколайовича була, перш за все, як керівника студентського хору. Це був натхненний диригент, виконавському стилю якого були притаманні такі якості, як музична гнучкість, проникливість, вміння знайти найвиразніші тембральні фарби для створення необхідного образу. Велику увагу Костянтин Миколайович приділяв бережному відношенню до поетичного тексту, завжди осмисленій подачі слова хором. Повнокровне звучання хору студентів під орудою К.М. Греченка – результат планомірної, кропіткої вокальної роботи. Особливою проникливістю вирізнялися його інтерпретації обробок українських народних пісень М. Леонтовича – «Пряля», «Котилася зірка», «Ой, устану я в понеділок». У класі з диригування К.М. Греченко-викладач надавав великого значення розвиткові музикантських якостей, відповідності жесту музиці, максимально допомагав віднайти індивідуальну манеру диригування. Серед його випускників: заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор А.А. Мірошникова, заслужений діяч мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор В.І. Рожок, викладачі ХДК О.Т. Середа, З.В. Яковлева, Т.О. Ткачова.

К.М. Греченко і З.Д. Заграничний зі студентами. 40-і рр. XX ст.

Заграничний Зіновій Давидович (1900–1966) з успіхом поєднував композиторську, педагогічну та виконавську діяльність. Випускник С.С. Богатирьова (ХМДІ, 1927), він багато працював з хоровими колективами і створював для них неперевершені зразки як оригінальних композицій («У неділю рано-вранці», «Огні горять», «Я люблю тебе, мій краю», «Україно, зоре моя»,

«Береза»), – так і аранжировок («Не щебечи, соловейко», та «Гуде вітер» М. Глінки, «Вечірня пісня» К. Стеценка, «Горные вершины» А. Рубінштейна та ін.). Багато і плідно Зіновій Давидович працював у жанрі обробки народних пісень («Ой чи чуєш, Дніпре», «Сонце низенько», «Явтуше»), він входив до групи митців, що створили Гімн УРСР. Працюючи на кафедрі, пройшов шлях від викладача до професора кафедри, заслуженого артиста України. В кінці 40-х рр. XX ст. був завідувачем кафедри та деякий час керував хором. Блискучий хормейстер-практик, він викладав аранжування і клас з фаху. У диригентському класі Зіновія Давидовича завжди панувала творча атмосфера, великого значення він надавав набуттю студентами практичних навичок, тому учні його класу працювали помічниками хормейстера в самодіяльних колективах, якими керував вчитель (Єврейська державна хорова капела, хор студентів Харківського музичного училища). Але не тільки хормейстери мали професійну допомогу Зіновія Давидовича. Його влучні поради до цього дня згадує відомий харківський композитор Т. Кравцов, а в славетному хорі трудових резервів (лауреат фестивалю молоді та студентів, володар срібної медалі, Москва, 1957 р.) помічником хормейстера працював визначний український композитор В. Губаренко, співала всесвітньо-відома співачка, народна артистка СРСР Є. Мірошніченко.

Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін завжди цікавили З.Д. Заграничного. Свої міркування щодо цього він виклав у методичних роботах: «Хрестоматія з хорового диригування для диригентсько-хорових факультетів», «Посібник з хорового аранжування для музичних училищ УРСР», «Навчально-виховна робота в хоровому колективі трудових резервів» (рукописи). Великого значення в роботі з хором він надавав розспівуванню. «Збірка хорових розспівок З.Д. Заграничного» дійсно сприяє вихованню вокально-хорових навичок, бо пройшла апробацію в численних хорових колективах, керованих Майстром.

Серед його учнів: доктор педагогічних наук, професор В. Чабанний, заслужені діячі мистецтв України Н. Бабіч та професор О.П. Петросян, кандидат мистецтвознавства, професор Н. Королюк.

Лебединець Антон Дмитрович (Бас-Лебединець, 1895–1979) – випускник С.С. Богатирьова (ХМДІ, 1932), працював у різних вищих та середніх навчальних музичних закладах України. 1939 р. створив хорову капелу ХТЗ. Це був один з ініціаторів хорової самодіяльності в армії, де його діяльність отримала високу оцінку. Так, в статті газети «Ворошиловець» за №20 від 26 жовтня 1935 р., зокрема, відзначалося: «Десятки високоякісних хорових колективів і прекрасних індивідуальних виконавців виховав він. Його знають бійці Криму, Криворіжжя, Черкас і, особливо, Харкова». Композитор-пісенник, він написав велику кількість прекрасних зразків цього жанру, наприклад: «Партизанская», «Поема про Дніпрогес», «Все за Родину в бой» та інші, входив до групи композиторів, що створили гімн УРСР. У 1944 р. – старший викладач ХДК, у 1950 р. – завідувач кафедри теорії музики і композиції, з 1951 по 1962 р. – ректор. В подальшому працював на посаді професора кафедри хорового диригування.

Діяльність А.Д. Лебединця в якості художнього керівника (приблизно з 1951 по 1959 р.) студентського колективу дуже вплинула на формування світогляду студентів, вироблення ними принципів роботи з колективом, де першочерговим є створення художнього образу за рахунок кропіткої роботи над технічним боком виконання у поєднанні з осмисленням змісту. До сьогодні випускники тих років згадують зворушливе виконання хором під орудою Антона Дмитровича обробки української народної пісні М. Леонтовича «Зашуміла ліщинонька», а проникліва інтерпретація знаменитого опусу Я. Степового «Ой літає соколонько» завжди отримувала слухацьку овацію. Хор під орудою А.Д. Лебединця ніби створював живописні картини, настільки виразними були штрихова та вокальна культура колективу.

Файнтух Соломон Євсійович (1899–1985) – закінчив 1927 р. ХМДІ по класу композиції С.С. Богатирьова. Прекрасний музикант, він працював у різних галузях музичного мистецтва: 1932–1935, 1940–1941, 1946–1950 – викладач ХДК, 1938-1940 рр. – художній керівник і головний диригент Державного симфонічного оркестру єврейської музики. 1932-1937 рр. – музичний керівник і головний диригент експериментального оперного театру-студії. У роки війни – працював у Ташкенті, Хабаровську, з 1944 по 1946 рр. – художній керівник Ворошиловградської (нині Луганської) філармонії. Така різнобічна особистість привнесла на кафедру хорового диригування атмосферу творчого пошуку. Сучасники згадують його діяльність у якості керівника студентського хорового колективу, спроби виконання музики a cappella. Серед творів композитора С.Є. Файнтуха «Ораторія-балада» (про Велику Вітчизняну війну), хори, обробки народних пісень, музика до театральних вистав, він був у складі композиторської групи, що створила гімн УРСР.

Фундатори кафедри хорового диригування заклали основи для виховання хормейстерських кадрів. Творчі особистості композиторів-диригентів А.Д. Лебединця та С.Є. Файнтуха сприяли становленню однієї з головних дисциплін циклу підготовки хорового диригента – хорового класу. Отже, слід вважати, що на початку 50-х рр. XX ст. були закладені підвалини харківської диригентсько-хорової школи. І головним свідоцтвом цього є той факт, що на кафедру приходять працювати її випускники (Л.О. Карпова, О.Т. Середа, Д.А. Гершман, З.В. Яковлева, А.А. Мірошникова). Таким чином почався II етап розвитку кафедри хорового диригування. III етап розвитку – поява на кафедрі випускників А.А. Мірошникової (Ю.І. Кулик, В.М. Ходько, С.М. Прокопов, Н.А. Бєлік, С.В. Письменна, Є.С. Панков); В.С. Палкіна (А.І. Сиротенко, О.М. Батовська, Г.В. Парфьонова).

IV етап – новітній період історії кафедри хорового диригування – на роботу до кафедри приходять учні Ю.І. Кулика (Д.А. Бондаренко, Є.І. Кучерова), Н.А. Бєлік (Ю.М. Іванова, І.В. Вербицька). Таким чином відбувається зв'язок поколінь на кафедрі, передаються та множаться традиції, закладені О.А. Перуновим, К.М. Греченко, З.Д. Заграничним. Своєрідною ознакою шляхів розвитку кафедри хорового диригування є наявність на сучасному етапі представників різних поколінь – різних вікових груп: корифеї хорової педагогіки А.А. Мірошни-

кова, В.С. Палкін; визначні хормейстери С.М. Прокопов, Н.А. Бєлік; досвідчені фахівці Ю.М. Іванова, А.І. Сиротенко, О.М. Батовська; викладачі-початківці Г.В. Парфьонова, І.В. Вербицька, Є.С. Панков.

Карпова Людмила Олександрівна (1920–1978) – випускниця відомого диригента, фундатора оркестрів народних інструментів у Харкові В.А. Комаренка (ХДК, 1947 р.) Відмінні музичні та організаторські здібності дозволили їй поєднувати виконавську (диригент Харківського театру музичної комедії), педагогічну (ХДК, з 1947 по 1965 рр.) та адміністративну діяльність (директор Харківської середньої спеціальної музичної школи-інтернату (надалі ХССМШ-і).

Середа Олександр Тимофійович (1918–1977) – випускник К.М. Греченка. Він в рік закінчення ВНЗ (1949) почав працювати в консерваторії, спочатку на кафедрі хорового диригування, у 1959–1960 рр. був в.о. завідувача кафедри, з 1961 по 1967 рік – завідувач кафедри музично-педагогічного факультету, з 1973 р. – на посаді доцента кафедри хорового диригування.

Гершман Доба (Дора) Абрамівна (1908–2004) – випускниця З.Д. Заграничного (1947), досягла значних успіхів на посаді головного хормейстера оперної студії ХДК. З 1950 по 1979 рік працювала на кафедрі хорового диригування: викладала читання хорових партитур та проводила виробничу практику студентів диригентсько-хорового факультету з хором оперної студії. Дора Абрамівна блискуче володіла фортепіано і могла відтворювати хорове звучання на фортепіано та результативно навчати цьому студентів. Вона настільки цікаво проводила практичні заняття в оперній студії, що багато випускників пов'язали своє майбутнє з професійним оперним та симфонічним виконавством (народний артист Росії С. Скрипка, В. Мутін, Л. Шеметов, Л. Бакуменко та інші).

Нагорний Олег Антонович (нар. 1929) – випускник ХДК 1954 р., кл. З.Д. Заграничного. У 1954–1960 рр. – викладач Житомирського музичного училища, з 1957 р. – художній керівник Житомирської обласної філармонії, з 1960 р. – асистент кафедри хорового диригування ХДК, з 1962 р. – викладач. Поєднував педагогічну роботу з адміністративною: 1970–1977 рр. – декан загальномузичних факультетів, доцент кафедри.

Яковлєва Зоя Вікторівна (1915–1998) – закінчила Запорізьке музичне училище 1939 р. і вступила до Харківської державної консерваторії, але війна змусила її перервати навчання і добровольцем йти на фронт. Тому диригентсько-хоровий факультет ХДК (клас К.М. Греченка) вона закінчила лише 1948 р. Зоя Вікторівна з 1948 по 1952 рік працювала у музичному училищі та за сумісництвом у ХДК. З 1952 по 1956 рік – заступник директора музичного училища, старший викладач ХДК. З 1957 по 1970 рік – декан виконавських факультетів, з 1970 р. до кінця життя – доцент кафедри. Зоя Вікторівна багато сил та енергії віддавала керівництву самодіяльними хоровими колективами (хор Харківського університету ім. М. Горького, хорові колективи військових частин).

На посаді декана виконавських факультетів вона знаходила час вникати у всі сторони життя факультету – від стану педагогічного навантаження і розкладу до

потреб кожного студента. Зоя Вікторівна знала всіх не лише в обличчя, а й за прізвищами, її доброта випромінювалась на всіх. Її любили всі за розуміння, людяність та доброзичливість. Людина ґрунтовних знань, безмежної чуйності, блискучої пам'яті, високого професіоналізму, вона виховала яскравих представників музичної культури. Серед них: народний артист України, професор О.І. Литвинов, заслужений артист Росії О. Пономарьов, заслужений діяч мистецтв України Г.В. Селіхов, доктор педагогічних наук, професор Т.А. Смирнова та багато інших. З.В. Яковлєва не мала гучних звань та високих нагород, але її авторитет на кафедрі був незаперечний.

У 60-70 рр. XX ст. на кафедрі хорового диригування за сумісництвом працювали: А.М. Птіц, Є.О. Конопльова, Г.С. Семененко, Ф.О. Бєлорус, І.Т. Богатова, Л.Б. Францкевич.

Андрос (Королюк) Ніна Іванівна (нар. 1933) – випускниця З.Д. Заграничного (ХДК, 1957). На кафедрі хорового диригування Ніна Іванівна працювала з 1961 по 1972 р. У 1969 р. захистила кандидатську дисертацію «Особливості музичного втілення поезії Т.Г. Шевченка в хорових творах великої форми українських радянських композиторів». Вона вела спеціальні дисципліни, зокрема, клас з диригування, читання хорових партитур. Н.І. Андрос – відомий музикознавець, автор багатьох монографій, професор Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського.

Гритчина Елла Михайлівна (нар. 1938) – 1961 р. закінчила диригентсько-хоровий факультет ХДК, клас З.В. Яковлєвої. Вона працювала на кафедрі з 1961 р. по 1973 р., з 1971 р. – старший викладач. Вела клас диригування, лекційний курс «Хорова література», читання хорових партитур. З 1973 р. працювала в Київському педагогічному університеті.

Ткачова Тетяна Олександрівна (1916–1991) – випускниця К.М. Греченка. Т.О. Ткачова з 1967 по 1983 рр. працювала на кафедрі хорового диригування. Вела курси читання хорових партитур, методику дитячого музичного виховання. Особливою заслугою Т.О. Ткачової була організація дитячого хору при секторі педагогічної практики інституту мистецтв. Студенти диригентсько-хорового факультету з великим ентузіазмом працювали з цим колективом під її керівництвом.

Кулик Юрій Іванович (1937–1988) – випускник Московського хорового училища (1956 р.), диригентсько-хорового факультету ХДК (клас К.М. Греченка, А.А. Мірошникової, 1961), пройшов шлях від асистента кафедри музично-педагогічного факультету (1962), викладача кафедри хорового диригування (1965) до професора (1986), завідувача кафедри (1973–1983), проректора з навчальної роботи нашого ВНЗ (1983–1988), заслуженого діяча мистецтв України (1985). Навіть за цими скупими інформаційними рядками видно стрімке професійне зростання людини. Людини, що з дитинства мріяла про музику і яку, враховуючи відмінні музичні здібності, прийняли до столичного хорового училища. Людини, що все життя невтомно і наполегливо працювала: як студент ХДК, як керівник багаточисленних хорових колективів. Людини, що закохана у хоровий спів, красу

Ю. Г. Кулик,
А. А. Мірошникова,
К. М. Греченко,
З. В. Яковлєва
з випускниками 1968 р.

і довершеність якого він досягав скрізь, де працював: з хором української пісні Харківської обласної філармонії, зі студентськими хоровими колективами ХМУ та ХІМ, з аматорськими колективами (хорами вчителів м. Харкова та області, української пісні БК «Серп і молот», ветеранів війни Валківського РБК). Він володів унікальною культурою хорового виконавства, бо у своїй діяльності поєднав досягнення української та московської хорових шкіл. Художня інтуїція та бездоганне вокальне чуття, бережне відношення до звуковидобування і продуманість кожного ланцюжка виконавської концепції, осмислена вимова кожного слова і кристальна інтонаційна чистота — принципи хормейстерської роботи диригента Ю.І. Кулика.

Особистість Ю.І. Кулика вражала разючою концентрацією волі та енергії. Він поєднував у собі, здавалось, різні властивості: витончений знавець стилю, він в той же час був зворушливим ліриком, митець, що інтуїтивно осягав складний психологічний підтекст музичного образу, чудово уживався в ньому з умілим аналітиком, що методично вів пошук розкриття таємниць хорового мистецтва. Концертне виконання демонструвало величезну силу артистичного впливу Ю.І. Кулика на колектив. Його виконавська манера буквально гіпнозувала надзвичайною переконаністю, захоплювала піднесеністю. Концертні

програми студентського хорового колективу завжди були цікаві та різноманітні. У репертуарі хору були твори різних епох та напрямів: «Requiem» Г. Форе, «Хустина» Л. Ревуцького, «Курські пісні», «Ладога» Г. Свиридова, «Gallia» Ш. Гуно, «Червона зима» Т. Кравцова, хорові твори a cappella, серед яких шедеврами виконавської майстерності Ю.І. Кулика були «Вершник» Г. Майбороди, «Тече вода в синє море» Б. Лятошинського, цикл хорів Р. Щедріна на вірші А. Вознесенського, обробки М. Леонтовича «Котилася зірка», «Піють півні», «Гра в зайчика».

У роботі в диригентському класі Ю.І. Кулик вирішального значення надавав художньо-образному змісту виконавства, підкоряючи йому різнобарв'є технічних засобів.

Серед його учнів — заслужений артист України Е. Кузьма, кандидат філософських наук В.П. Матюхін, старші викладачі ХІМ Д.А. Бондаренко, Є.І. Кучерова. Студенти різних років, що безпосередньо не навчалися у класі з фаху, а співали у хорі диригентсько-хорового факультету під керівництвом Юрія Івановича, з гордістю вважають його своїм вчителем. Коли випускники згадують Майстра, у душах піднімається хвиля вдячності до цього видатного хормейстера, дійсно великого художника, що барвами хору міг змалювати будь-який образ і щедро ділився своїми знаннями, талантом з молоддю.

Крім диригентського класу та керівництва студентським хором Ю.І. Кулик викладав аранжування — один з його улюблених предметів. Талановитий аранжувальник, збірка композицій якого «Співає академічний хор» (Київ, 1987) й досі має величезний успіх. Нерідко програми хорових колективів, якими він керував, включали його обробки українських народних пісень: «Летіла зозуля», «Оріхове сіделечко», «Ой, у полі верба», аранжировки романсів О. Бородіна та неперевершений «Романс Женьки» з опери О. Молчанова «Зори здесь тихие».

Просвітницька та громадська діяльність Ю.І. Кулика була напрочуд продуктивною: упродовж 17 років він був Головою правління Харківського відділення музичного товариства України.

Коломієць Ольга Миколаївна (1936–1994) — з 1973 по 1994 р. працювала на кафедрі випускниця Л.О. Карпової (1960), відомий хоровий диригент, викладач, що виховала десятки висококваліфікованих хормейстерів. Упродовж 14 років, до 1974 р., вона працювала в ХССМШ-і, де керувала хором і вела диригентський клас. Учні, що співали в загально-шкільному хорі, до сьогодні згадують, що О.М. Коломієць завжди притягувала до себе молодь, бо володіла виразною виконавською майстерністю, добротою та чуйністю, і разом з тим, була рішуча і ніколи не зраджувала своїм поглядам. Вона завжди багато працювала саме з хорами, бо це було дійсно її покликання: 25 років керувала студентським хором ХІКБу, 18 років очолювала славетний колектив, лауреата різноманітних конкурсів та фестивалів — заслужену народну капелу БК «Металіст». Як головний хормейстер ХАТОБу (1985–1989), прийняла участь у постановках опер: «Сват поневоле» В. Губаренка, «Бегущая по волнам» І. Ковача та інш.

О. М. Коломієць

О.М. Коломієць завжди працювала в повну силу, без залишку, чи на репетиції з хором, чи на уроці зі студентом. Щира, відверта, інколи досить прямолінійна, вона була фанатично віддана хоровій справі, якій присвятила все життя. Ольга Миколаївна на уроках з фаху завжди була доброзичлива, тактовна, без надмірної суворості і, разом з тим, вимоглива. Вона вчила професії хорового диригента, як хормейстер-практик, не занурюючись у теоретизування, завжди йшла від музичного образу до жестового виразу. Серед її учнів – кандидати педагогічних наук, доценти Л. Булатова, А. Соколова.

Петросян Олександр Петрович (1928–1996) – випускник З.В. Яковлевої (ХМУ, 1955), З.Д. Заграничного (ХДК, 1960), він все своє життя поєднував виконавську діяльність (Орловська академічна капела, Ансамбль пісні і танцю «Донбас», навчальні та самодіяльні хорові колективи) з педагогічною в Орловському і Таганрозькім педагогічних інститутах, Харківському інституті культури, з 1978 по 1994 рр. працював на кафедрі хорового диригування ХІМ (доцент – 1976 р.; професор – 1991 р.) Саме в період роботи на кафедрі створив один з кращих аматорських колективів Харкова – камерний хор БК студентів ХПІ – лауреата Всесвітнього фестивалю молоді й студентів (Москва, 1985). Репертуар колективу вражав різнобарв'ям епох та стилів – від Баха і Моцарта до Свиридова і Фаліка. Олександр Петрович у роботі з хором був невтомний і безкомпромісний. Його музична інтуїція була безпомилковою. Він, завдяки внутрішньому чуттю, влучно використовував той чи інший штрих, нюанс, агогіку. Дуже наполегливо працював над інтонацією, поєднуючи її вокальну сутність з образністю. Весь свій багатий досвід Олександр Петрович передавав молоді на заняттях з аранжування, на виробничий практиці, а особливо під час хорової лабораторії, яка за часів його керівництва дійсно сприяла отриманню хормейстерами-початківцями навичок практичного спілкування з хоровим колективом. Студенти IV курсу самостійно готували до відкритого концерту свої програми, а Олександр Петрович дуже делікатно, наодинці давав неоціненні практичні поради, про які й досі згадують випускники. Справжнім святом було виконання у 1980 р. фрагментів з «Хорових акварелей»

О. П. Петросян

Т. Кравцова хором студентів диригентсько-хорового факультету, яким керували їх колеги четверокурсники. І все це було завдяки його енергії, його авторитету, його фантастичній відданості хоровій справі. Значні заслуги О.П. Петросяна в розвитку хорового виконавства були оцінені багатьма грамотами, медалями, він удостоєний почесного звання заслуженого діяча мистецтв України. Але головне – це людська пам'ять про видатного хормейстера, що без залишку віддавав свої сили на благо національного мистецтва.

Ходько Володимир Михайлович (нар. 1947) – випускник ХІМ (клас А.А. Мірошникової, 1970). По закінченні ВНЗ рік працював викладачем Чернігівського музичного училища, а з 1972 по 1977 р. – хормейстер ХАТОБу і за сумісництвом – викладач кафедри хорового диригування ХІМ. Саме успішна практична робота В.М. Ходько сприяла запрошенню його в 1977 р. до роботи на кафедрі як основного працівника. Він викладав лекційний курс «Зарубіжна хорова література», вів диригентський клас та виконував обов'язки хормейстера студентського хорового колективу. З 1988 р. – старший викладач. З концертів, де хор студентів співав під його керівництвом, найбільш пам'ятним було виконання кантати Г. Ахіняна «Саят – Нова». На кафедрі працював до 1993 р. Серед його учнів заслужений діяч мистецтв України, професор **І. Заболотний.**

Бондаренко Дмитро Андрійович (нар. 1951) – випускник ХССМШ-і (кл. М. Герасимчука, 1969), ХІМ (кл. Ю.І. Кулика, 1974), асистентури-стажування Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського (кл. Героя України, народного артиста СРСР, професора Л.М. Венедиктова, 1983). Тяжів до оркестрового виконавства, брав консультації у заслуженого діяча мистецтв України Р.І. Кофмана, закінчив асистентуру-стажування з хором та оркестром КДК. В ХІМ з 1974 по 1991 рр. викладав на кафедрі хорового диригування читання хорових партитур, вів клас з фаху, працював з хором та оркестром інституту. Він диригував такими творами, як «Иоанн Дамаскин» С. Танєєва, «Москва» П.І. Чайковського; «Gloria» Вівальді з оркестром Бєлгородської філармонії. Успішно працював із хоровими колективами – капелою заводу «Електроважмаш» та хором історико-теоретичного факультету ХІМ.

Його диригування вирізнялося емоційністю, лапідарними диригентськими засобами виразності, достатньо переконливими виконавськими інтерпретаціями. В класі з фаху Д.А. Бондаренко любив працювати над великими формами, багато уваги приділяв вибудовуванню структури, виявленню кульмінацій, асоціативному ряду. Він завжди мав особисту точку зору і наполегливо її відстоював. Д.А. Бондаренко крім музичних, мав великі акторські здібності, які з успіхом використовував у ролі читця в творах «Патетична ораторія» Г. Свиридова, «Ave Maria» О. Флярковського. Серед його учнів доцент Г. Чурова-Михайліченко.

У 80-90-ті рр. XX ст. на кафедрі за сумісництвом працювали: заслужений діяч мистецтв України Г.В. Селіхов, кандидат мистецтвознавства, професор І.І. Гулеско, кандидат філософських наук, доцент В.П. Матюхін, доктор педагогічних наук,

професор Т.А. Смирнова, кандидат мистецтвознавства О.П. Гужва, О.М. Кошман та доцент В.І. Ніколаєв.

Кучерова Євгенія Іванівна (1949-2004) – випускниця ХМУ (кл. Л.Б. Франкевич, 1973), ХІМ (кл. Ю.І. Кулика, 1979). Прекрасну чуйну людину, професіонала Є.І. Кучерову, що завжди сумлінно виконувала обов'язки секретаря кафедри, всі поважали за об'єктивність та людяність. Доля щедро нагородила Є.І. Кучерову гарним голосом (вона працювала артисткою вокального квартету Киргизької філармонії), виразною зовнішністю, музичним обдаруванням. Але життя склалося таким чином, що Євгенія Іванівна з об'єктивних причин не змогла повністю реалізуватися, хоча зроблено нею немало. Вона результативно працювала з дитячими хорами (ДМШ №7, ХССМШ-і), зі студентськими колективами (ХІМЕСГ, ХІІТ), була художнім керівником заслуженої народної хорової капели БК «Металіст».

У педагогічній роботі на кафедрі хорового диригування ХІМ (з 1980 р. – за сумісництвом, з 1983 по 2004 рр. – як основний працівник) Є.І. Кучерова багато уваги приділяла художньому замислу твору, знаходженню адекватних засобів диригентської виразності. Вона опікувалася своїми учнями, її клас з фаху був, по суті, її родиною, а учні – дітьми. Серед її випускників: заслужені діячі мистецтв України О. Переверзєв, І. Заболотний та В. Таран.

Вона мала великий науковий потенціал, про що свідчать її статті, рукописи лекційного курсу «Історія та теорія хорового виконавства». Є.І. Кучерова завжди прагнула до гармонії між собою й оточуючим світом, тому її завжди згадують як світлу людину, що нікому не спричинила зла.

Ліньков Олександр Борисович (нар. 1960) – представник російської хорової школи, випускник Нижньогородської консерваторії (клас доцента А.О. Лебединського). З 1988 р. викладав на кафедрі хорового диригування ХІМ, з 1990 р. – керівник хору студентів диригентсько-хорового факультету, з 1992 по 1994 рр. – старший викладач. Під його керівництвом хор студентів диригентсько-хорового факультету значно підвищив технічний рівень виконавства. У своїй творчій роботі О.Б. Ліньков прагнув до максимально ансамблевого звучання та виразного інтонування. Інструментальне звучання хору давало змогу блискуче виконувати найскладніші твори a cappella, зокрема: «Хабанера», «Незнакомка» Ю. Фаліка та твори великої форми – «Симфонія псалмів» І. Стравинського та ін.

Студентам на заняттях хорового класу надавалася можливість активно працювати з хором – V курс самостійно готував програму державних іспитів.

В класі диригування О.Б. Ліньков працював зацікавлено і послідовно. Найбільш повно талант музиканта розкрився на посаді художнього керівника хорового колективу студентів ХМУ (з 1992 р. по теперішній час), який за останні роки став лауреатом трьох міжнародних і всеукраїнського конкурсів.

Письменна Світлана Василівна (нар. 1953) закінчила 1974 р. ХІМ (клас А.А. Мірошнікової), аспірантуру Московського державного інституту культури (1993). Працювала в Харківському Педагогічному Училищі (1977–1978), ХДІК

(1978–1993), з 1993 р. по 2000 р. – на кафедрі хорового диригування ХІМ, з 1993 р. – старший викладач, з 1997 р. – доцент. Її педагогічне навантаження складалось з лекційного курсу «Зарубіжна хорова література», класу з диригування та читання хорових партитур. Плідно працювала в науково-методичній галузі: створила програму «Зарубіжна хорова література» та посібник «Навчально-педагогічний репертуар з курсу «Робота з хором»» (Харків, 1996).

Апарін В'ячеслав Дмитрович (нар. 1945) – випускник ХІМ (1972), заслужений працівник культури України (1988 р.). На кафедру був запрошений для керівництва хором 2001 р., як професіонал, що мав значний досвід педагогічної роботи (Запорізький педагогічний інститут 1973–1979 рр., Харківський державний педагогічний університет 1999–2001 рр.) та вагомі досягнення у хоровому виконавстві (з 1974 по 2001 р. керував камерним хором БК Запорізького алюмінієвого комбінату, що успішно гастролював у Росії, Польщі, Німеччині, Франції, Швейцарії).

У 2001/2002 навчальному році В.Д. Апарін керував діяльністю хорового колективу студентів, у 2002/2003 – вів аранжування.

На сучасному етапі на кафедрі хорового диригування ХДУМ працюють:

Палкін В'ячеслав Сергійович (нар. 1936) – завідувач кафедри хорового диригування, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, член-кореспондент АМУ, професор, лауреат премій ім. О. Масельського, І. Слатіна, «Народне визнання», рейтингу «Харків'янин століття».

Отже, В.С. Палкін – володар безлічі заслужених звань, посад і нагород. Їх кількість – результат великого, невтомного служіння національному мистецтву. Шлях майбутнього митця розпочався в далекому селищі Голубівка Луганської області, завдяки батькові, що майстрував скрипки і навчив малого сина грати. Мабуть тому, нота ностальгії за дитинством, тути за батьком так виразно звучить у виконанні камерним хором під орудою В'ячеслава Сергійовича улюбленого твору Сергія Петровича Палкіна «Стоїть гора высокая». В.С. Палкіна прийняли спочатку до Луганського музичного училища (клас М.М. Буряка, 1955), потім до ХДК (кл. О.А. Перунова, 1960): скрізь екзаменаторів підкоряли його музикальність, невтомна енергія та жага до знань. І вже на першому курсі диригентсько-хорового факультету ХДК він віднайде один з принципів, що стане вирішальним в його подальшій роботі: теорію обов'язково треба поєднувати з практикою. Диригування в класі під рояль – це допоміжний засіб навчитися мистецтву диригування, а справжня наука – живе спілкування з колективом, де на практиці, шляхом спроб і помилок можна знайти прийоми досягнення максимальної виразності хорового виконання. Невипадково, ще з І курсу ХДК – В.С. Палкін керівник хорової капели ХІІІ, а через рік цей колектив виступав з концертами у Києві, Львові, Ленінграді, Москві, Тбілісі, Сухумі. 1960 р. розпочав творчу діяльність як хормейстер, потім художній керівник та диригент професійного хору української пісні Харківської

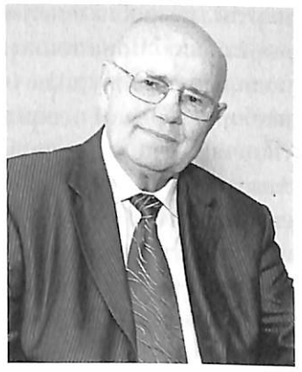
обласної філармонії. У 1962-1975 рр. – викладач інституту культури; з 1975 по 1978 р. викладав курс естетики в Харківському юридичному інституті. З 1978 р. В'ячеслав Сергійович працює доцентом, завідуючим кафедри хорового диригування ХІМ, з 1988 р. – професор.

Різні грані особистості В.С. Палкіна гармонійно поєднуються, і без будь-якої з них його творчий портрет буде не повним.

У кожного митця є своя зоряна година, коли народжується щось нове, принципово важливе, що надалі визначатиме його життя у мистецтві. Для В.С. Палкіна це було створення 1980 р. аматорського камерного хору. Це була його мрія, до здійснення якої він пройшов довгий творчий шлях. Але пройде ще 10 років, сповнених тяжкої праці, щоб 1990 р. народився професійний камерний хор Харківської філармонії. А нині, вже чверть століття цей творчий колектив визначає рівень та динаміку розвитку хорового мистецтва Слобожанщини. Концертна діяльність камерного хору під орудою В.С. Палкіна сприяє визнанню національного хорового виконавства за межами нашої держави (Німеччина, Польща, Росія, Грузія, Молдова). Тріумфом виконавської хорової культури України став переможний виступ камерного хору у Хайновці на фестивалі церковних піснеспівів (Польща, 2005). Концерти колективу під орудою В'ячеслава Сергійовича завжди неповторні, емоційно насичені, сповнені натхнення. Диригентський почерк Майстра лаконічний, виразний, переконливий. Відчувається, що кожен жест, кожен погляд, кожна інтонація не просто продумана, а вистраждана художником-хормейстером. Інтерпретації таких творів як «Stabat Mater» Дж. Россіні, «Requiem» В. Моцарта, Л. Керубіні, А. Шнітке, кантати «Иоанн Дамаскин» С. Танєєва та «Перезвоны» В. Гавриліна по праву називають вершинними досягненнями В.С. Палкіна і керованого ним колективу. Але треба пам'ятати, що саме В'ячеслав Сергійович був серед тих митців, що відроджували в Харкові хоровий спів a cappella у 50-60 рр. XX століття. Неперевершеними зразками виконавської майстерності камерного хору є геніальні твори К. Стеценка «Благослови, душе моя, Господа», Г. Майбороди «Спадають роси», В. Дробязгіної «Тайна», В. Мужчиля «Прощавай, XX сторіччя». На репетиціях хору завжди панує атмосфера колективної творчості, дивовижного взаєморозуміння, коли артисти хору, здається, відчувають задум В.С. Палкіна з півслова, з одного лише погляду. Керівник не просто підкорює колектив, він згуртовує його однією ідеєю, розкриваючи при цьому творчу індивідуальність кожного артиста хору.

Є музиканти милістю Божою, які володіють безпомилковою інтуїцією щодо талановитої молоді навколо, і щодо своєї творчої праці. Такий В'ячеслав Сергійович Палкін. Найважливішою турботою в його педагогічній роботі є гармонічний розвиток особистості, духовно-моральне виховання, що допомагає виявляти кращі риси творчої індивідуальності хормейстера-початківця. В.С. Палкін завжди заперечує розвиток суто технічних засобів мануальної техніки без розуміння художнього змісту виконуваного твору. І своє ставлення до музики, свою безмежну любов до професії хормейстера він прищеплює своїм учням. Серед його випускників – Герой України,

лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, народна артистка України Р.А. Кириченко, заслужений діяч мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор В.І. Рожок, доктор педагогічний наук О. Михайліченко, кандидати наук Р. Любар, О. Батовська, лауреати Всеукраїнських конкурсів хорових диригентів А. Сиротенко, Н. Тягноренко[23], Г. Парфьонова. Всі хормейстери, які працювали у камерному хорі В.С. Палкіна, досягли значних успіхів у хоровому виконавстві. Серед них: заслужені діячі мистецтв України Н. Бєлік, Ю. Янко. Це ще одне свідоцтво наявності у керівника камерного хору дивовижної інтуїції та педагогічного таланту. Традиція участі камерного хору в державних іспитах випускників диригентсько-хорового факультету ХДУМ, започаткована 1981 р., існує і досі, залучаючи до співпраці зі славетним колективом молодих хормейстерів.

В. С. Палкін

Творча та педагогічна діяльність В.С. Палкіна визнана в Україні, він безперечний лідер, що гідно продовжує справу визначних хорових майстрів – О.А. Перунова, К.М. Греченка, З.Д. Заграничного.

Мірошникова Агнеса Анатоліївна закінчила ХДК за двома спеціальностями: як піаністка (кл. Л.О. Фаненштиля, 1948) та як диригент хору (кл. К.М. Греченка, 1952). Свою працю в ХДК вона розпочала у якості концертмейстера оперної студії, де почала практичне спілкування з хоровим колективом. 1956 р. успішно закінчила аспірантуру Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського – концертом-іспитом з капелою «Думка» та захистом кандидатської дисертації «Хорова творчість К. Стеценка». Агнесса Анатоліївна в своїй педагогічній діяльності упродовж 55 років поєднує та примножує кращі традиції харківської та київської диригентсько-хорових шкіл. Всі ці роки праця А.А. Мірошникової вирізнялася творчим підходом до дисциплін, що нею викладалися: диригування, хорознавство, методика викладання хорових дисциплін, читання хорових партитур. З 1992 р. – професор. На заняттях в диригентському класі Агнесса Анатоліївна завжди підтримує ініціативу учня, розвиває самостійність мислення, працює над ясністю диригентського жесту. Ве-

А. А. Мірошникова, кандидат мистецтвознавства, професор

[23]Тягноренко Н. нині художній керівник камерного оркестру «Diletto Grazioso» (Австрія).

ликого значення вона надає грі виконуваного твору на фортепіано, виразному співу партій, розробці виконавського плану твору та віднайденню диригентських засобів виразності. Вона тонко відчуває індивідуальність учня, тому може передбачити його подальшу творчу долю і розвиває найкращі якості вихованця за допомогою влучного підбору програм з диригування. Атмосфера у класі з фаху завжди не напружена, творча, хоча вимогливість професора широко відома. Блискучий лектор, Агнесса Анатоліївна вміє так розтлумачувати самі складні проблеми викладання диригентсько-хорових дисциплін, що не оволодіти її методикою просто неможливо. А читання хорових дисциплін – це взагалі улюблений предмет професора, де вона охоче передає своїм учням секрети якісного виконання хорових партитур на інструменті. З її диригентського класу вийшли відомі майстри хорового мистецтва: народний артист України Г. Кас'яненко, заслужені діячі мистецтв, професори Ю.І. Кулик, В.Л. Бахарєв, Н.А. Бєлік, С.М. Прокопов, Ю.В. Янко; голова Ростовського відділення спілки композиторів Росії, професор В. Красноскулов, заслужений працівник культури України І. Бідак, кандидат мистецтвознавства, заслужена артистка України В. Осипенко, кандидат педагогічних наук О. Васил'єва; лауреати Всеукраїнського конкурсу хорових диригентів Є. Гундер, Д. Морозов, Є. Панков.

А.А. Мірошникова керувала кафедрами хорового диригування (1972–1973) та концертмейстерської майстерності (1979–1989). Вона не тільки сприяла підвищенню наукового цензу кафедри концертмейстерської майстерності, а й безпосередньо готувала концертмейстерські кадри для кафедри хорового диригування. В її класі працювали: Л.Н. Маргаріус (нині – професор Вищої школи піаністичної майстерності (м. Імалі, Італія), І.М. Приходько (ст. викладач ХДУМ), провідний концертмейстер Г.О. Саламатова.

Агнесса Анатоліївна завжди жваво цікавилася громадським життям, багато років очолювала Харківське відділення хорового товариства України, вона стала лауреатом рейтингу «Харків'янин 2006».

Її заслуги по вихованню цілої плеяди відомих музикантів були гідно оцінені державою – 2007 р. А.А. Мірошниковій присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв України.

Прокопов Сергій Миколайович (нар. 1953) – заслужений діяч мистецтв України (1994), професор (1997), декан виконавсько-музикознавчого факультету (2006). С.М. Прокопов з 1977 р. працює на кафедрі хорового диригування. У 1972 р. закінчив Курське музичне училище (клас А.Д. Корольової) і ХІМ (клас А.А. Мірошникової, 1977), асистентуру-стажування при Ленінградській (нині Санкт-Петербурзькій) консерваторії ім. М. Римського-Корсакова (клас народної артистки Росії, професора Є.П. Кудрявцевої-Муріної). Ще зі студентських років (1974) керує народним художнім колективом – лауреатом І премії ІІ Всеукраїнського конкурсу хорових колективів ім. М. Леонтовича (1993), міжнародного конкурсу «Артеківські зорі» (1999), володарем Гран-Прі Всеукраїнського фестивалю хорового мистецтва «Співає юність України» (2004) – дитячим хором «Весняні голоси» Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості. З цим колективом

С.М. Прокопов репрезентував хорове мистецтво України у Польщі, Франції, Болгарії, Литві, Білорусі, Росії. В репертуарі хору складні твори різних епох від мотетно-мадрігальної музики до творів сучасних авторів: Д. Перголезі «Stabat Mater», кантати В. Моцарта «Dir Seele des Weltalls… », В. Панченко ««Віфлеємська зірка», Ш. Гуно «Гимн природе» та інші. До основних рис методики роботи С.М. Прокопова з дитячим хором належить принципове ставлення до музики як до мистецтва емоційного. Розкриття образного змісту творів, цирість і змістовність почуттєвої сфери вирішується на основі взаємодії мовної та музичної інтонації. Майстерне виконання дитячим хором під орудою С.М. Прокопова вражає своєю творчою фантазією. Його методичні принципи роботи з хором спрямовані на виявлення певного тембрового забарвлення, дзвінкості, яскравості звучання, чіткої дикції.

З 1976 по 1986 рр. працював з хором ХССМШ-і, який у 1977 р. став переможцем республіканського огляду творчих колективів учбових закладів мистецтв і культури. З 1988 по 1990 рр. С.М. Прокопов успішно керував хором студентів ХІМ, який здійснив гастролі до Польщі (1989 р.) та Росії (1990) з новою програмою духовних творів. Народний артист СРСР А.І. Авдієвський у звучанні хору відзначав наявність слов'янської розспівності, гнучкості та витонченої культури хорового виконання. І це, безперечно, є результатом поєднання і примноження С.М. Прокоповим традицій харківської і санкт-петербурзької хорових шкіл.

На кафедрі хорового диригування С.М. Прокопов веде диригування, курс «Російська хорова література», багато років викладав «Методику дитячого хорового виховання та освіти», педагогічну практику. На уроках з диригування професор виховує у студента-хормейстера органічне поєднання почуттєвого та інтелектуального, детально працює над пошуками осмисленого диригентського жесту, що повністю розкриє художній зміст твору.

Плідно працює у науково-методичній галузі, виступає з доповідями на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Його збірка «Произведения для детского или женского хора» (Москва, 2002) та методичні рекомендації «Очерки по методике детского хорового воспитания и образования» (1990) є провідними для багатьох хормейстерів регіону.

Серед випускників С.М. Прокопова викладачі вищих та середніх навчальних закладів: Н. Михайлова; Я. Кириленко, Л. Дітте, Н. Тарарак, Т. Шуть, Т. Самородова, головний хормейстер Запорізької філармонії С. Чорногор та керівник хору «D'accord Frohnleiten» О. Пивоварський (Австрія).

С.М. Прокопов багато енергії віддає громадській діяльності. Він голова журі міжнародного конкурсу дитячих хорових колективів «Золотий Орфей» (Кіровоград) та конкурсів дитячих хорових колективів Харкова та області, відмінник народної освіти України, лауреат муніципальної премії ім. І. Слатіна (2000).

Бєлік (Бєлік-Золотарьова) Наталія Андріївна[24] – випускниця ХССМШ-і (кл. О.М. Коломієць, А.А. Мірошникової, 1976), ХІМ (кл. А.А. Мірошникової,

[24] Матеріал про Н.А. Бєлік наданий кандидатом мистецтвознавства, доцентом Ю.М. Івановою.

1981), асистентури-стажування Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського (кл. Героя України, народного артиста СРСР, головного хормейстера Національної опери ім. Т.Г. Шевченка, професора Л.М. Венедиктова, 1984). З 1981 р. працює в ХІМ – асистент кафедри оперної підготовки. 1984 р. – старший викладач кафедри хорового диригування та хормейстер оперної студії, з 1986 р. – головний хормейстер. 1994 р. – доцент, з 2000 по 2005 рр. – декан вокально-хорового факультету. 2002 р. їй було присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв України, з 2004 р. – професор. Н.А. Бєлік здійснила постановку хорових сцен у 25 операх: «Любов до трьох помаранчів» С.С. Прокоф'єва, «Франческа да Ріміні» С.С. Рахманінова, «Царева наречена» М.А. Римського-Корсакова, «Утоплена» М.В. Лисенка, «Євгеній Онєгін» П.І. Чайковського, «Дідона та Еней» Г. Перселла та ін. Також керований Н.А.Бєлік хор оперної студії виконав вперше у Харкові такі твори, як Te Deum А.Брукнера, Carmina Burana К.Орфа, «Ромео і Джульєтта» Г. Берліоза та численні опуси a cappella. На кафедрі хорового диригування викладає диригування, курс лекцій «Українська хорова література», практику роботи в оперному театрі, читання хорових партитур. В класі з фаху Наталія Андріївна надає студентам повну свободу щодо виразу своїх творчих намірів. Упродовж навчання у ВНЗ всі студенти її класу працюють помічниками у хорі оперної студії, де отримують неоціненний досвід практичної роботи з професійним колективом.

Багато працює у науково-методичній галузі. Має понад 20 публікацій: програму з диригування (Київ, 1996 р.), навчальний посібник «Оперно-хорова творчість українських композиторів 80-90-х рр. XX ст.» (Харків, 2004 р.), методичні рекомендації та численні статті. Серед її випускників заслужена артистка України М. Гончаренко, кандидати мистецтвознавства, доценти Ю.М. Іванова, О.М. Батовська, кандидат філософських наук, доцент О.М. Полтавцева, кандидат педагогічних наук, доцент В.В. Тушева, хормейстер ХАТОБу О.Є. Чумак. Н.А. Бєлік-Золотарьова – лауреат муніципальної премії ім. І. Слатіна та рейтингу «Харків'янин-2004».

Сиротенко Андрій Іванович (нар. 1967) закінчив Полтавське музичне училище (кл. В.В. Сидорова, 1988), ХІМ (кл. В.С. Палкіна, 1994).

А.І. Сиротенко у 1998 р. став лауреатом І Всеукраїнського конкурсу хорових диригентів (Київ). З 1997 р. – викладач кафедри хорового диригування, керівник хору студентів. З 1994 р. – головний хормейстер камерного хору Харківської обласної філармонії. Під керівництвом А.І. Сиротенка цей колектив стає лауреатом всеукраїнських та міжнародного конкурсів: ім. С.А. Дехтярьова та Т.Я. Ломакіна (Бєлгород, 2004); Гран-прі; ім. Л. Українки (Луцьк, 2006), І премія; ім. М. Леонтовича (Київ, 2006), І премія; бере участь у фестивалях «Рахманінов та українська культура», «Харківські асамблеї». Він також має учнів з фаху та веде курс аранжування. Багато років Андрій Іванович керував вокальним ансамблем «Екіпаж», що став володарем Гран-прі двох міжнародних та національного конкурсів. У 2004 році він організував хор студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, який у 2007 році отримав диплом Всеукраїнського православного фестивалю «Від Різдва до Різдва».

Батовська Олена Миколаївна закінчила Ворошиловградське музичне училище (кл. П.Т. Мальцева, 1989), ХІМ (кл. Н.А. Бєлік, 1995), асистентуру-стажування ХІМ (кл. В.С. Палкіна, 1999). По закінченню асистентури-стажування працює старшим викладачем кафедри хорового диригування нашого ВНЗ. Викладає диригування, читання хорових партитур, зарубіжну хорову літературу.

У 2005 р. захистила кандидатську дисертацію: «Драматургія хорових сцен в операх В. Губаренка (на прикладі «Загибелі ескадри», «Пам'ятай мене», «Вій», «Згадайте, братія моя... »), має численні статті, методичні розробки з проблем історії та теорії хорового виконавства.

О.М. Батовська поєднує педагогічну діяльність з виконавською. З 2003 р. – керівник заслуженої народної хорової капели та вокального ансамблю «Слобожани» БК «Металіст», з 2006 р. – керівник жіночого хору Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого.

Іванова Юлія Миколаївна. Закінчила Харківське музичне училище (кл. З.Н. Артюхової, 1984), а потім диригентсько-хоровий факультет ХІМ (кл. Н.А. Бєлік, 1989). Ще в студентські роки вона почала працювати хормейстером молодшої групи хору «Скворушка», з 1990 р. – художній керівник цього колективу. Осмислення експериментальних наукових підходів до роботи відбулося в її дисертації: «Дитяча хорова культура Харківщини останньої третини XX сторіччя» (2000). Виявлена нею концепція розвитку дитячого виконавства Харківщини є актуальною й дозволяє віднайти нові шляхи розбудови дитячого хорового мистецтва.

Завдяки постійному творчому пошуку Юлії Миколаївни та вдосконаленню професійної майстерності колективу, за останні роки хор «Скворушка» здобув звання «Народний» (2000), став лауреатом ІІІ Міжнародного конкурсу – фестивалю «Артеківські зорі» (2000), І Всеукраїнської хорової асамблеї (Мелітополь, 2000), міжнародного конкурсу «Рівенські дзвіночки» (2001), міжнародного конкурсу «Весняні дзвіночки» (2006), отримав Гран-прі Всеукраїнського конкурсу «Співає юність України» (2007). У репертуарі хору поєднуються класика і сучасність, стародавні піснеспіви та авангардні композиції. Ю.М. Іванова має відзнаки: «Відмінник народної освіти» та «Софія Русова». Успіхи в творчо-виконавській діяльності та досягнення на науковій ниві спричинили запрошення Ю.М. Іванової у 2001 р. на кафедру хорового диригування ХДУМ.

Педагогічні принципи Ю.М. Іванової, що викладає диригування, читання хорових партитур, педагогічну практику та практику роботи з дитячим хором, читає лекційний курс «Історія та теорія хорового виконавства», спрямовані на виховання думаючих, різнобічно освічених музикантів. Особливу увагу вона приділяє вихованню практичних навичок хорового диригента, максимальному наближенню теоретичного навчання до виконавства.

Парфьонова Ганна Володимирівна – випускниця ХМУ (1996), ХІМ та асистентури-стажування нашого ВНЗ (кл. В.С. Палкіна). З 2004 р. працює викладачем кафедри хорового диригування, поєднуючи педагогічну роботу з виконавською діяльністю в якості головного хормейстера камерного хору Харківської обласної фі-

лармонії та хормейстера народної чоловічої хорової капели Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Результатом досягнень у творчо-виконавській роботі є перемога на III Всеукраїнському конкурсі хорових диригентів (Київ, 2005, I премія) та присвоєння звання стипендіата Харківської облдержадміністрації в галузі культури і мистецтва імені Миколи Федоровича Манойла.

Вербицька Ірина Володимирівна закінчила ХМУ (кл. Л.І. Бакуменко, 1998), диригентсько-хоровий факультет ХДУМ та асистентуру-стажування (кл. Н.А. Бєлік, 2003, 2006). З 2004 р. почала працювати викладачем кафедри хорового диригування, а з 2005 р. і викладачем кафедри оперної підготовки. З 2002 р. працює в якості помічника хормейстера оперної студії ХДУМ. Зараз вона навчається в аспірантурі ХДУМ (наук. кер. – доктор мистецтвознавства, професор О.Г. Рощенко), брала участь у 12 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, має друковані статті.

Панков Євген Сергійович (нар. 1983) – випускник ХССМШ (кл. О.М. Кошмана, 2001) та ХДУМ (кл. А.А. Мірошникової, 2006), навчається в асистентурі-стажуванні нашого ВНЗ. Лауреат Всеукраїнського конкурсу хорових диригентів (Київ, 2005, III премія), розпочав професійну діяльність як хормейстер дитячого хору «Весняні голоси». На кафедрі працює з 2006 р.

З самого початку існування кафедри хорового диригування приділялася особлива увага викладанню найважливішого з предметів навчального циклу підготовки диригента – **сольного співу**. Як справедливо вважав один з фундаторів кафедри хорового диригування К.М. Греченко, – «особистий професійний показ хормейстера – найкращий шлях до бажаних результатів виконання». Крім того, надання випускникам диригентсько-хорового факультету нової кваліфікації «артист хору» теж сприяє підвищенню рейтингу цієї дисципліни.

Викладачі кафедри неодноразово наголошували, що завдання предмету «сольний спів» – не виховувати соліста, а навчити студента володіти власним голосом, навчити його визначати недоліки виконання та засоби їх усунення. Великого значення тут набуває і лекційний курс «Основи вокальної методики», в результаті проходження якого хормейстер повинен розуміти технологію звукоутворення, знати основи постановки голосу. До роботи на кафедрі хорового диригування в якості викладачів сольного співу завжди запрошували спеціалістів високої кваліфікації з великим досвідом професійного виконавства. У 60-70 рр. XX ст. сольний спів викладала **Скляр–Білокур Людмила Михайлівна** (1924–1978 рр.) – випускниця ХДК, кл. П.В. Голубєва, що була солісткою Донецького та Харківського театрів опери та балету. Вона працювала на кафедрі хорового диригування з 1967 р., з 1972 р. – старший викладач. Доброзичливість і професіоналізм, бажання розібратися у співацьких проблемах студента і визначити шляхи їх подолання – ось, мабуть, головні риси Л.М. Скляр-викладача. **Мадишева Таїсія Петрівна**, випускниця ХДК, кл. І.Г. Азбель, І.М. Полян. На кафедрі працювала у 1978/1979 та 1985/1986 навчальних роках, нині – кандидат мистецтвознавства, професор кафедри сольного співу ХДУМ. Вона прищеплювала студентам художній смак до

виразного осмисленого слова, до створення засобами співу образної сфери виконуваного твору. **Кузьміна Валентина Гаврилівна** – випускниця ХІМ: акторського факультету (1964) та вокального (1974). На кафедрі працювала з 1979 по 1984 рр. З 1984 р. викладач сольного співу в педагогічному, а згодом музичному училищі. **Парчеллі-Якубова Валентина Євгенівна** – заслужена артистка України, випускниця ХІМ, солістка Харківського театру музичної комедії з 1971 р. Саме на сцені цього театру В.Є. Парчеллі співала Сільву в однойменній опереті, Віолету («Фіалка Монмартра»), Керрі («Сестра Керррі») й отримала визнання. Працювала на кафедрі як сумісник з 1971 по 1988 рр., з 1987 р. доцент кафедри. **Арцемюк-Райгородська Олександра Володимирівна** – заслужена артистка України, доцент. Прийшла до ХДУМ у 1988 р. і мала педагогічне навантаження на кафедрах сольного співу і хорового диригування після багаторічної праці солісткою ХАТОБу (1961–1988), де вона створила незабутні образи Амнеріс і Азучени, Графіні та Ольги. О.В. Арцемюк закінчила Чернівецьке музичне училище як диригент-хормейстер, а Московську державну консерваторію – як академічна співачка. Такий синтез призвів до значних результатів – безперечного розуміння специфіки викладання предмету. Великого значення набув розроблений нею лекційний курс «Основи вокальної методики». **Стахевич Олександр Григорович** (1953) – по закінченню вокального факультету Московського музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних (кл. Л.Б. Дмитрієва, 1980) розпочав свою професійну діяльність як соліст філармонії та викладач музичного училища (Суми, 1980–1983). 1984–1996, 2001 по теперішній час – викладач факультету мистецтв Сумського педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, нині завідувач кафедри сольного співу, професор. 1993 р. О.Г. Стахевич захистив кандидатську дисертацію: «Вчення про співацький голос в італійській оперній культурі XVII-XIX ст.», 1997 – докторську: «Мистецтво сольного співу в оперній культурі XIX ст.» З 1997 по 2000 рр. працював у Харкові: доцентом, з 1998 р. професором кафедри хорового диригування ХІМ та ХДАК. В цей же час був членом експертної Ради з питань культури і мистецтв ВАК України.

Томчук Тамара Миколаївна – закінчила Харківський інститут культури, 1969 р. та вокальний факультет ХІМ, 1973 р. (клас заслуженого діяча мистецтв України, професора Т.Я. Веске). Заслужена артистка України, лауреат національного конкурсу, доцент; має великий досвід виконавської діяльності як солістка Харківської філармонії. Т.М. Томчук на уроках завжди користується таким дієвим методом як особистий показ, що сприяє знаходженню студентом високої позиції звуку, відчуттю опори дихання. Цікаво працює у науково-методичній галузі, нею видані статті та методичні рекомендації. що пов'язані з вихованням вокальної культури студента-хормейстера.

Михайлець Вікторія Вікторівна – випускниця ХІМ (кл. Т.М. Ісіченко-Бурцевої, 1997), асистентури-стажування нашого ВНЗ (кл. доктора мистецтвознавства, професора Н.Є Гребенюк). На кафедрі хорового диригування працює з 1998 р., плідно займається дослідницькою діяльністю, що пов'язана з вихованням

вокальних навичок студента-хормейстера. 2004 р. захистила кандидатську дисертацію за темою: «Роль сольного співу у підготовці хормейстера».

Випускник диригентсько-хорового факультету отримує три кваліфікації: диригент хору, викладач хорових дисциплін, артист хору. У зв'язку з цим різним видам практичної діяльності студентів на кафедрі традиційно приділяється велика увага.

Педагогічна практика проводиться на базі музичного училища. Студенти IV курсу відвідують індивідуальні та лекційні заняття, проводять самостійні уроки з диригування, читання хорових партитур, викладають окремі лекції з курсів «Хорознавства», «Методики роботи з хором» та «Хорової літератури». Кафедра доручає керівництво практикою провідним викладачам, що мають значний досвід педагогічної праці. У різні роки педагогічною практикою керували: викладачі музичного училища Г.С. Семененко, Л.І. Бакуменко, З.В. Яковлєва, професор С.М. Прокопов, доцент Ю.М. Іванова.

Базою виробничої практики у дитячому хорі завжди слугували кращі хорові колективи міста. У 70–80-ті рр. – це хор сектора педпрактики ХІМ, у 1990–2000 рр. – лауреати багатьох конкурсів, хорові колективи «Весняні голоси» та «Скворушка». Практика в учбовому хорі традиційно проводиться на заняттях хорової лабораторії, якою в різні часи керували: Е.М. Гритчина, О.П. Петросян, Д.А. Бондаренко, О.Б. Ліньков. На сьогодні діяльність хорової лабораторії проходить під орудою А.І. Сиротенка. Практика в професійних колективах відбувається на базі хору оперної студії нашого ВНЗ або ХАТОБу та у камерному хорі. Специфіку роботи з оперним хором студенти в різні рр. опановували під керівництвом Д.А. Гершман, заслуженого діяча мистецтва України, професора Є.О. Конопльової, старшого викладача, головного хормейстера ХАТОБу О.В. Чернікіна, професора Н.А. Бєлік. Керівник практики у камерному хорі незмінний – професор В.С. Палкін.

Важко переоцінити вклад у підготовку диригентсько-хорових кадрів концертмейстерів кафедри. Заслуженим авторитетом у 50-60 рр. XX ст. користувалися досвідчені музиканти: М.М. Гольцман. О.В. Гончарова. П.М. Марголіна, О.Я. Рабіновіч, К.І. Зоріч. У 70-80 рр. XX ст. – Т.Й. Володарська, О.Є. Остроконь, С.В. Фрадкіна, М.О. Волчукова, В.В. Белий. Саме у цей період концертмейстерами хору працювали блискучі піаністи Л.Н. Маргаріус, В.Б. Лінецький. Зараз концертмейстерський склад кафедри укомплектований досвідченими фахівцями. Це Г.О. Саламатова, О.А. Рукіна, Т.В. Горбенко, О.О. Голенко, О.Б. Прокопович, М.В. Фісун, С.В. Присталова, Г.В. Колонєй, О.Ю. Корєнєва, О.В. Міхайлова.

Отже, сьогодні на кафедрі хорового диригування працює колектив провідних хормейстерів регіону, що успішно поєднують творчо-виконавську діяльність з хоровими колективами різних творчих спрямувань з педагогічною та науково-методичною. Це, безперечно, сприяє подальшому розвитку традицій харківської диригентсько-хорової школи. Завдання кафедри на сучасному етапі – створювати кадри різнобічно освічених і висококваліфікованих музикантів, що здатні рухати вперед мистецтво, допомагати естетичному вихованню суспільства. Саме сполучення переконливої мануальної техніки, постійного творчого пошуку з глибоким проникненням у суть винонуваних музичних творів і вирізняє вихованців кафедри хорового диригування ХДУМ.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ПЕРШІ В УКРАЇНІ:

КАФЕДРА НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

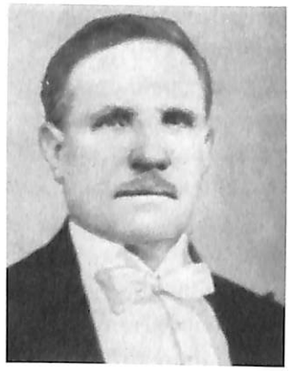
Н. Є. Костенко, Л. С. Мандзюк, Ю. В. Ніколаєвська

Історію кафедри народних інструментів складають багато яскравих сторінок. Кафедра була відкрита у 1926 р. за ініціативою ректора Музично-драматичного інституту, композитора, фольклориста, хорового диригента С. П. Дрімцова і стала першою кафедрою цього профілю серед вищих навчальних закладів колишнього Радянського Союзу. До моменту її організації в інституті працювали вже класи домри і балалайки. Саме у 1926 р. до них приєднався клас бандури, з тих часів почав працювати студентський оркестр, а згодом – квартет бандуристів.

У повоєнні роки у зв'язку зі зменшенням кількості студентів кафедра була перетворена на відділ народних інструментів, який входив до складу диригентсько-хорового факультету. Студенти-народники співали у хорі й набували хормейстерських навичок. Але керівники відділу (В. А. Комаренко, 1944–1947 рр. та К.Л. Дорошенко, 1947–1957 рр.) приділяли велику увагу збереженню народного відділу як самостійного навчального підрозділу. Бажаючи підняти рівень навчання, **К.Л. Дорошенко** уводить до навчального плану викладання предметів циклу диригентських дисциплін. Для цього у 1950 р. до роботи був залучений І.Б. Гусман – випускник воєнно-диригентського факультету Московської консерваторії. За його допомогою К.Л. Дорошенко затвердив положення щодо обов'язкового оволодіння студентами-народниками двох спеціальностей – виконавця-інструменталіста та диригента.

К.Л. Дорошенко приділяв увагу вдосконаленню методики підготовки диригентів, зумів створити власну диригентську школу і захопити цим видом діяльності своїх учнів. Справою першорядної ваги для кафедри стала робота зі створення оркестрового класу, котрим у ті роки керували М.Т. Лисенко, а згодом – В.М. Кончич.

З 1951 р. відділ народних інструментів увійшов до складу оркестрового факультету. Відтоді плідними стали взаємовідносини зі струнною та духовою кафедрами, а також кафедрами сольного співу та концертмейстерської майстерності.

В. А. Комаренко

Важливою подією в житті кафедри стало відкриття у 1951 р. класу баяна, який очолив випускник Київської консерваторії **Л.М. Горенко**. Енергійний популяризатор цього інструменту на Харківщині, він у числі перших увів до навчального процесу найбільш прогресивний вид баяна – готово-вибірний.

З 1958 р. кафедру очоловав **М.Т. Лисенко**, який викладав домру, гітару, балалайку, диригування, інструментування, ансамбль, методику викладання гри на народних інструментах. М.Т. Лисенко приділяв велику увагу науково-методичному оснащенню навчання, активізував наукову роботу. На кафедрі почалась теоретична розробка виконавських проблем, зокрема розглядалися питання артикуляції, штрихової техніки, культури звука. Саме під керівництвом М.Т. Лисенка була написана та захищена дисертація Є.О. Бортника, у 1967 р. вийшла друком його власна «Школа гри на 4-х струнній домрі», а у 1989 р. у співавторстві з Б.О. Михєєвим – «Школа гри на чотириструннії домрі», яка і тепер є основним підручником для студентів музичних навчальних закладів.

Після М.Т. Лисенка завідування кафедрою переходить спочатку до Л.М. Горенка (1968–1972), потім В.Ф. Савіних, Ф.І. Коровая, діяльність яких була спрямована на розвиток кращих кафедральних традицій.

Сьогодні до складу кафедри входять викладачі різних поколінь. І майже всі вони – її вихованці. З 1989 р. по теперішній час кафедру очолює заслужений діяч мистецтв України, професор **Б.О. Міхєєв** (з 1991 по 2005 рр. він також обіймав посаду проректора з навчальної роботи). Б.О. Міхєєв – видатний представник вітчизняної домрової виконавської школи, диригент оркестру народних інструментів, композитор, член Спілки композиторів України.

К. Л. Дорошенко

Він започаткував нові перспективні напрямки в роботі кафедри: були відкриті класи гітари, цимбалів, автентичних народних інструментів. З 1994 р. кращі випускники кафедри мають можливість підвищити свою кваліфікацію. Асистентуру-стажування пройшли теперішні педагоги: Н. Башмакова, Я. Данилюк, Л. Колуканова, А. Стрілець, А. Гетьман, С. Костогриз та інші. Активізувалася наукова робота кафедри – захищено кандидатську дисертацію (Л. Мандзюк), видані наукові

статті (О. Костенко, Н. Башмакова, Н. Костенко) і науково-методичні роботи (О. Міщенко, О. Костенко, В. Доценко); 15 випускників закінчили магістратуру, силами студентів почав видаватися науковий журнал «Молодий народник», перший випуск якого вийшов до 80-річчя кафедри (2006).

Серед членів кафедри був і почесний професор **П.Г. Черемський** (1942–2006). Активний пропагандист творчої спадщини Г. Хоткевича, віце-президент Державно-громадського фонду національно-культурних ініціатив ім. Г. Хоткевича, співорганізатор міжнародних фестивалів фортепіанної музики «Павло Луценко і сучасність», голова Асоціації захисту історичного середовища, П.Г. Черемський був співзасновником і директором міжнародного конкурсу виконавців на народних інструментах ім. Гната Хоткевича, який вже чотири рази проходив у Харкові (1998, 2001, 2004, 2007) та отримав широкий громадський резонанс не тільки в Україні, але й за її межами.

За останні роки кафедра поповнилася талановитою молоддю, більша частина з них – лауреати перших премій різних виконавських конкурсів. Це – домристи Л. Колуканова, Н. Башмакова, Ю. Яковенко, Н. Костенко, Я. Данилюк, Ю. Шаршонь, баяністи А. Стрілець, А. Гетьман, балалаєчник С. Костогриз, бандуристка Н. Мельник, гітаристка В. Ткаченко та ін.

Поряд із викладачами на кафедрі працює високопрофесійний колектив концертмейстерів. Серед них – неодноразові дипломанти міжнародних та національних конкурсів: Т. Міленіна, Т. Єфімова, Т. Цимбалюк, О. Ровна, Г. Чумаченко, О. Батаєва, О. Бойко, М. Холодна, А. Поврозіна, О. Калашнікова, Т. Ганжа та інші. На кафедрі функціонує секція педагогічної практики під керуванням О.А. Бойко (струнні інструменти) та А.М. Стрілець (баян, акордеон).

На сьогоднішній день кафедра народних інструментів об'єднує декілька потужних народно-інструментальних шкіл.

Клас домри. Харківська домрова школа має плідні традиції, які започаткував **В.А. Комаренко**, який взагалі був засновником професійної освіти на народних інструментах в Україні. Помітною особистістю серед педагогів кафедри був **Ф. І. Коровай** (1927–1989), талановитий виконавець-домрист, лауреат республіканського, всесоюзного та міжнародного конкурсів. Тривалий час він працював у системі «Укрконцерту» і першим із домристів був удостоєний звання Заслуженого діяча мистецтв України. З його класу вийшло понад 50 домристів, в тому числі лауреати національних конкурсів.

Якщо В. Комаренко був засновником професійної освіти на народних інструментах, М. Т. Лисенко – фундатором професійного навчання на домрі у Харківській консерваторії, то **Борис Олександрович Міхєєв** (нар. 1937) з успіхом продовжив справу попередників і його сміливо можна назвати корифеєм сучасного домрового мистецтва. Уславлений домрист-віртуоз, талановитий композитор, диригент, педагог, методист, професор (1993), заслужений діяч мистецтв України (1997) Б.О. Міхєєв ще під час навчання у ХМУ став солістом ансамблю народних інструментів Харківської обласної філармонії (1955–1961), пройшов стажування в ан-

самблі «Росія» (Москва, 1980–1982), був солістом Російського народного оркестру «Баян» (Москва), державного камерного оркестру Литви, Державного оркестру Національного держтелерадіо України, камерного ансамблю «Київські солісти». Б.О. Міхєєв має численні фондові записи на Російському та Українському держтелерадіо, платівки із сольними виступами. Найкращою оцінкою творчих здобутків Б.О. Міхєєва-виконавця є його успіх у залах Москви, Києва, Мінська, Єкатеринбурга, Софії (Болгарія), міст України та країн СНД. Він – лауреат Муніципальної премії ім. М. Манойла, як художній керівник і диригент Ансамблю народної музики Харківської обласної філармонії та студентського оркестру народних інструментів ХДУМ неодноразово нагороджувався дипломами Міжнародних конкурсів ім. Гната Хоткевича. За участь у Фестивалі, присвяченому 100-річчю домри, отримав Подяку мерії Москви (Росія, 1998).

Б.О. Міхєєв має великий досвід викладацької та організаційної роботи. Він працював директором Харківського музичного училища (1975–1978), ректором Донецького музично-педагогічного інституту (1978–1985), викладачем Воронізького інституту мистецтв (1985–1987), художнім керівником Запорізької обласної філармонії (1987–1988), доцентом Львівської консерваторії (1988–1989). Досвідчений педагог, водночас вимогливий та натхненний, Б.О. Міхєєв підготував майже 80 висококваліфікованих спеціалістів у сфері домрового виконавства та понад 50 диригентів. Серед його вихованців – 25 лауреатів національних та міжнародних конкурсів, зокрема перших премій: В. Матряшин, І. Кононова, Н. Костенко, О. Савицька, Я. Данилюк, К. Шатило, Н. Корчинська та багато інших.

Найбільш відомі твори Б.О. Міхєєва – Три концерти для домри з оркестром народних інструментів, цикли «Ліричний альбом» та «Сім п'єс» для домри соло, домрові етюди, п'єса «Хоровод» для домри з фортепіано. Диптих «Протяжна і Весела» для домри з народним оркестром посів друге місце на Міжнародному конкурсі композиторських творів для народних інструментів (Москва, 1998) та був включений як обов'язковий твір III туру в програму Другого Міжнародного конкурсу ім. Г. Хоткевича (Харків, 2001). Б.О. Міхєєв є редактором і першим виконавцем творів українських композиторів, зокрема, В. Подгорного, І. Ковача, Д. Клебанова, В. Борисова. Окрім того, Б.О. Міхєєв – автор дослідження «Акустичні закономірності звуковидобування на домрі», що витримало кілька видань (останній випуск – 1989 р.), а також інших науково-методичних робіт.

Неодноразово Б.О. Міхєєв був Головою та членом журі національних та міжнародних конкурсів виконавців на народних інструментах. У 1998 та 2001 рр. очолював журі I, II III міжнародних конкурсів виконавців на українських народних інструментах ім. Гната Хоткевича у Харкові, був членом оргкомітету конкурсів, головою Оглядової Ради I та II всеукраїнських оглядів автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах, в рамках цих конкурсів.

Усі сфери діяльності Б.О. Міхєєва – педагогічна, виконавська, композиторська, диригентська, науково-методична, виховна, адміністративна, громадська – позначе-

ні високим професіоналізмом та відповідальним ставленням до виконуваної справи. Сьогодні Б.О. Міхєєв є душею кафедри народних інструментів в ХДУМ, людиною, яка координує всі її процеси, навколо якої зібралися талановиті музиканти.

Одним з викладачів домрового класу є **Колуканова Ліна Степанівна** – обдарована домристка, лауреат I премії Республіканського конкурсу (Донецьк, 1992), яка неодноразово виступала з концертами у різних містах України (Харків, Донецьк, Кривий Ріг, Житомир). Серед студентів її класу – лауреати міжнародних та національних конкурсів виконавців на народних інструментах: О. Кондратенко, О. Турчіна.

Нову генерацію харківської домрової школи репрезентують **Яна Владиславівна Данилюк** та **Наталія Євгенієвна Костенко**. Ще за роки навчання Я.В. Данилюк була удостоєна звання лауреата Міжнародних конкурсів (Харків, 2001 – II премія; Харків, 2004 – I премія). Її студентка В. Кікас стала дипломантом на міжнародному дитячо-юнацькому конкурсі «Срібний дзвін», а також отримала II премію у міжнародному конкурсі імені Гната Хоткевича (Харків, 2007). Молодий педагог, вона у той же час, і сама не покидає сцени. Поряд із сольними виступами концертує у складі ансамблю «Гротеск».

Справжньою зіркою сучасного домрового мистецтва України є викладачка кафедри Н.Є. Костенко. Вона є неодноразовим учасником міжнародних конкурсів та фестивалів у Греції, Італії, Польщі, Німеччині, Росії, Україні, Угорщині, Франції, Фінляндії, де виборола звання лауреата: II премія (Польща, Санок, 1998), Гран-прі (Україна, Харків, 2001), Гран-прі «Кубок Європи» (Франція, Париж, 2007). Разом з концертмейстером Т. Міленіною записала два диски, на яких представлена музика зарубіжних та вітчизняних композиторів.

Безумовно, харківська школа домрового мистецтва – одна з найяскравіших в Україні.

Клас баяну та акордеону. Початок професійного баянного мистецтва на Харківщині пов'язаний з відкриттям баянного класу та діяльністю **Л.М. Горенка**, який докладав зусиль до популяризації баяну. Він працював у Харківській школі-десятирічці, кожного року залучаючи у свій клас музично-обдарованих учнів середніх шкіл. Багато з його учнів сьогодні є визнаними баяністами-виконавцями і педагогами: доктор мистецтвознавства, професор інституту ім. Гнесіних М.І. Імханицький, В.Я. Подгорний, Т. Большакова, Л. Гура, І. Ліпницький. Останні з названих музикантів склали дует, який був першим професійним ансамблем баяністів у Харкові.

У 1950-ті рр. почалася педагогічна діяльність професора, заслуженого діяча мистецтв України **Володимира Яковича Подгорного** (нар. 1928). Це –видатний діяч баянного мистецтва України, виконавець, досвідчений педагог, всесвітньо відомий композитор, талановитий аранжувальник, майстер транскрипцій та перекладень для баяна, автор віртуозніших творів для готово-вибірного баяна. Він – один із перших в Україні став на шлях збагачення баянної літератури тво-

В. Я. Подгорний, заслужений діяч мистецтв України

рами композиторів-класиків та прагнув перетворити баян на універсальний інструмент, здатний розкрити глибокі філософські концепції, багатогранний емоційний світ людини.

Серед науково-методичних робіт В.Я. Подгорного навчальний посібник із технічного й музично-теоретичного виховання баяніста для учнів ДМШ та училищ, а також «Школа технічної майстерності та ладо-гармонічного мислення баяніста», в якій автор намагається зацікавити юних баяністів вивченням технічного матеріалу, стимулювати їх слух, ініціативу і гармонічне мислення, розвинути оригінальний смак. Для цього В.Я. Подгорний пропонує вправи та етюди, що ґрунтуються на різноманітних гармонічних, поліфонічних і технічних прийомах, винайдених ним особисто. Творчий підхід до навчання, професіоналізм найвищої проби, а також повага і довіра у спілкуванні педагога й студента, дозволили В.Я. Подгорному виховати чимало лауреатів, дипломантів міжнародних та регіональних конкурсів. Серед них: Ю. Абраменко, А. Гайденко, О. Міщенко, О. Назаренко, В. Зеленюк. Багато випускників класу В. Я. Подгорного плідно працюють у середніх та вищих музичних навчальних закладах України, продовжуючи та зміцнюючи педагогічні традиції свого наставника.

Досягнення В.Я. Подгорного у музичній педагогіці великою мірою обумовлені його здобутками у композиторській сфері. Він закінчив клас композиції В. Борисова (1956). Його твори для баяна – класика музичного репертуару XX століття – звучать у виконанні найкращих музикантів у багатьох країнах світу. Оркестрові партитури В.Я. Подгорного включаються до концертних програм Державного ансамблю «Росія», оркестру народних інструментів «Баян» (Москва). У 1975 р. «Російська фантазія» В. Подгорного (у редакції для баяна) входила до програми Міжнародного конкурсу баяністів та акордеоністів у Клінгенталі, інші твори, зокрема, обробка народної пісні «Бариня», «Імпровізація і токата», «Прелюдія» постійно виконуються провідними виконавцями у конкурсних та концертних програмах. Відомий як неабиякий майстер аранжувань симфонічних творів для баяна, В.Я. Подгорний зробив (нині вельми популярні) перекладення II части-

ни Симфонії №5 та фіналу Симфонії № 6 П.І. Чайковського, які з надзвичайним успіхом сам виконував на авторських вечорах у Москві, Ленінграді (1988). Серед його симфонічних творів найбільшого визнання набули «Російська фантазія», «Балада», «Варіації», а також Концерт для домри з народним оркестром (перший виконавець – Б. Міхєєв).

Твори В.Я. Подгорного, записані на платівки, зберігаються у фондах Російського та Українського держтелерадіо. Він нагороджений медалями «За доблесну працю» та «За досягнення у галузі мистецтва», має урядові Подяки, Почесні грамоти.

В.Я. Подгорний багато зробив для розвитку ансамблевого виконавства. У його класі склався нині широко відомий дует О. Міщенка та І. Снєдкова, естафету якого перейняли молоді баяністи, лауреати і дипломанти багатьох національних і міжнародних конкурсів.

В.Я. Подгорний широко відомий як прекрасний виконавець, і хоча й не веде постійної концертної діяльності, природна обдарованість дозволяє йому завжди бути «у формі», блискуче виконувати найскладнішу програму.

Творча діяльність Л. Горенка та В. Подгорного визначила рівень подальшого розвитку баянного мистецтва на Харківщині. Саме вони затвердили новий камерно-інструментальний напрямок у сольному баянному виконавстві, який і визначив обличчя харківської баянної школи.

Багатогранною є творча діяльність учня В.Я. Подгорного **Анатолія Павловича Гайденка** (нар. 1937). Він викладає баян, акордеон, інструментовку, інструментознавство та читання партитур. Це – яскравий музикант, відомий баяніст-педагог, музикознавець, композитор, професор, заслужений діяч мистецтв України. Він є автором навчального посібника «Інструментовка для оркестрів народних інструментів» (1974) та інших методичних робіт, неодноразово брав участь у роботі міжнародних симпозіумів, був членом журі міжнародних конкурсів (Чехія, Болгарія, Польща, Румунія, Куба). А.П. Гайденко добре відомий в Україні та за її межами композитор –автор великої кількості симфонічних, камерно-інструментальних, вокальних, хорових творів. Але особливого значення він надає роботі над творами для баяна та інших народних інструментів. А.П. Гайденко має численні фондові записи у телерадіокомпаніях Росії та України. Він – лауреат Премії ім. Б. Лятошинського, кількох республіканських та Міжнародного конкурсу композиторів у Канаді (Торонто, 2000, I премія), нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради України (1988).

Серед випускників А.П. Гайденка – композитор та виконавець, заслужений діяч мистецтв України Ю. Алжнєв, кандидат мистецтвознавства, декан факультету мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка Є. Іванов, керівник оркестру ансамблю Чорноморського флоту С. Колодяжний, керівник оркестру Буковинського ансамблю А. Жуков, керівник ансамблю «Ярмарок» В. Гейко та інші.

З 1972 р. на кафедрі працює **Олександр Іванович Назаренко** (нар. 1938), який викладає баян, акордеон, інструментовку, керує оркестром баяністів (з 1993).

Заслужений діяч мистецтв України, професор (1992), різнобічно обдарований музикант, відомий діяч народно-інструментального мистецтва, декан оркестрового факультету (1992–2006), він продовжує закладені В.Я. Подгорним традиції баянного виховання на Харківщині. Значну виконавську та організаційну роботу плідно поєднує з науково-методичною і творчою діяльністю. О. Назаренко – автор програми «Змішані ансамблі» для студентів музичних училищ (Київ, 1989), монографічного нарису «Володимир Подгорний» з серії «Творчі портрети українських композиторів» (Київ, 1992, співавтор О. Кононова). Нагороджений знаком «Відмінник народної освіти України» (1989). Як керівник ансамблю баяністів ПК ХТЗ на всеукраїнських фестивалях самодіяльного мистецтва отримав бронзову (1970) та срібну (1972) медалі. Серед випускників класу – заслужений артист України В. Губанов, заслужений діяч мистецтв України М. Сукач, доцент П. Зуєв, кандидати мистецтвознавства Ю. Лотков, лауреати міжнародних конкурсів В. Кириченко, Т. Липчанська, Б. Нестеренко. Ансамбль баяністів ХДІМ, керований О. І. Назаренком, отримав диплом на Міжнародному фестивалі у Пшемишлі (Польща, 2000).

Не менш плідною є творча діяльність О.І. Назаренка. Він автор оригінальних творів, обробок, виконавських редакцій, транскрипцій, перекладень для баяна, акордеона, ансамблів тощо.

Сьогодні завідувачем секції баяна та акордеона на кафедрі є професор, заслужений артист України **Олександр Володимирович Міщенко** (нар. 1956). Він працює в університеті з 1980 р. після закінчення асистентури-стажування (Музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних, Москва, клас М.Й. Імханицького). Плідну педагогічну роботу поєднує з концертною діяльністю. Виступав із симфонічними оркестрами під орудою В. Гнєдаша, В. Жорданії, А. Калабухіна, В. Куценка, Ю. Янка. У складі дуету баяністів із І. Снєдковим О. Міщенко – переможець Міжнародного конкурсу баяністів та акордеоністів (Клінгенталь, 1996, І премія) та призер ще трьох конкурсів – «Кубок Далекого Сходу» (Владивосток, Росія, 1998, ІІІ премія), «Сіта ді Кастельфідардо» (Італія, 1994, диплом), ІІІ Всеросійський конкурс (Тула, 1986, диплом). Ним здійснені понад 40 фондових записів української та російської телерадіокомпаній, записані кілька дисків. Вражає географія його гастролей –Україна, Росія, США, Франція, Німеччина, Болгарія, Італія, Норвегія, Литва.

О. Міщенко – член Музичного товариства України та Харківської асоціації баяністів-акордеоністів. Серед його вихованців – лауреати національних та міжнародних конкурсів: І. Нікулін, В. Луньов, Д. Шаршонь, Ю. Мараховський, В. Зеленюк, В. Луньов, М. Шейко, М. Величко.

О. Міщенко – автор близько 40 публікацій. Найпомітніші з них – посібник «Перекладення музичних творів для дуету баянів»; методичні праці «Початкове музичне виховання в класі баяна», «Психологічні особливості ансамблевого музикування», «Деякі особливості виконавської техніки в ансамблі баяністів», «Виховання навичок ансамблевого музикування», «Принципи добору репертуару для ансамблю баянів», «Методика перекладення музичних творів для ансамблю баянів»,

«Регістровка в ансамблі баянів», «Дует баяністів (питання теорії та практики)» у співавторстві з М. Імханицьким, три випуски «Виховання навичок інтонування на баяні», «Вдосконалення ансамблевої майстерності баяніста».

Постійним партнером О. Міщенка у складі дуету баяністів став яскраво талановитий **Ігор Іванович Снєдков** (нар. 1954). Свою виконавську діяльність дует розпочав у 1979 р. Саме у їх співдружності з композиторами В. Подгорним, Н. Коридфордом, А. Гайденком, Ю. Кукузенком, В. Золотухіним створювалися нові оригінальні твори для дуету баянів, які доповнили ансамблевий репертуар та дали поштовх подальшому розвитку нових жанрів баянної ансамблевої гри. Кожен з учасників дуету є яскравою особистістю, що проявилося і після закінчення гастрольної діяльності.

На кафедрі ХДУМ І.І. Снєдков працює з 1990 р. (з 1996 – доцент). Як досвідчений викладач, він склав програму з педагогічної практики (1995). У 1998 р. І.І. Снєдков організував ансамбль народних інструментів «Три плюс два», який у 1999 р. став лауреатом ІІ премії на Міжнародному конкурсі у Клінгенталі та розпочав активну концертну діяльність як колектив Харківської обласної філармонії. У складі ансамблю І. Снєдков постійно гастролює у різних країнах світу – Іспанії, Бельгії, Франції, США, Болгарії, Німеччині, Італії, Норвегії, має численні схвальні відгуки у вітчизняній та зарубіжній пресі.

«Три плюс два» – несхибний плід творчого натхнення І. Снєдкова. Серед колективів, ідейним чи художнім керівником яких він був – професійні ансамблі народних інструментів «Biss+x», «Гротеск», «Слобідські балалайки», «Стожари», «Сірий Голк». Він робить фондові записи на Національному та Російському держтелерадіо, випустив кілька дисків. Також І. Снєдков є автором численних перекладень класичних та сучасних творів для дуету баяністів (у співавторстві з О.В. Міщенком). Серед його випускників – лауреати та дипломанти національних і міжнародних конкурсів А. Стрілець, А. Гетьман, С. Шелест.

З кінця 1990-х років баян, акордеон та мистецтво гри в ансамблі на кафедрі викладає **Андрій Анатолійович Гетьман**. Поряд з педагогічною та сольною діяльністю він грає в дуеті «Classik» з Д. Шаршоном, який взяв І премію на міжнародному конкурсі (Клінгенталь, Німеччина).

Ще один з яскравих молодих педагогів – **Андрій Миколайович Стрілець**. Саме він першим з харківських музикантів посів як соліст І місце на міжнародному конкурсі у Клінгенталі (Німеччина). З 1994 р. А.М. Стрілець – соліст міського театру народної музики України «Обереги», з 1998 р. – диригент його оркестру. За внесок у розвиток культури Слобожанщини він був нагороджений грамотами міської та обласної рад. На кафедрі також викладає диригування.

Отже, школа харківських музикантів-баяністів і понині є дійсно особливою у своїх творчих досягненнях та постійно йде вперед, втілюючи в життя нові ідеї.

Клас бандури. У витоків професійного бандурного мистецтва на Харківщині стоїть видатний діяч вітчизняної культури, один з перших професійних бандуристів

України **Ігнат Мартинович Хоткевич**. Протягом 12 років (1926–1938) він керував класом бандури у Харківській консерваторії і по суті став засновником професійної школи кобзарського мистецтва письмової традиції. Закладені ним основи педагогіки та професійного виконавства на бандурі надали можливість у подальшому створити класи бандури у всіх ланках музичної освіти в Україні.

Після Г. Хоткевича, який був репресований у 1938 р., професійне бандурне мистецтво зазнало занепаду. Ще двічі відроджувався клас бандури у Харківській консерваторії – у 1957–1962 рр., коли її викладав П.Г. Іванов, та на початку 1980-х років, відколи починається регулярний набір студентів. Викладачами працювали В.І. Лобас, Н.Б. Брояко, а з 1989 р. очолює клас бандури талановита бандуристка-інструменталістка, палкий пропагандист свого улюбленого інструмента **Любов Сергіївна Мандзюк**. Вона закінчила Київську консерваторію (1983–1989) та асистентуру-стажування (1991–1993, клас С.В. Баштана), стала лауреатом Міжнародного конкурсу бандуристів ім. Г. Хоткевича у номінації «Бандурист-інструменталіст» (1993), І Міжнародного конкурсу ім. Г. Хоткевича у номінації «Ансамблі» (1998). У 2007 р. захистила кандидатську дисертацію.

Концертно-виконавську діяльність Л.С. Мандзюк успішно поєднує з методичною та педагогічною, глибоко вивчає питання бандурного виконавства, здійснює перекладення творів для бандури. Їй належать три зошити вибраних етюдів для бандури (1999). Л.С. Мандзюк успішно виступала із сольними концертами в Німеччині (Лейпциг, Веймар, Дрезден, 1986), на сцені Національної музичної академії України, у Великому залі Київського оперного театру, Колонному залі ім. Лисенка (сольні виступи та у складі тріо), а також у концертних залах Харкова і області.

У педагогіці Л.С. Мандзюк – послідовний продовжувач традицій, закладених Г. Хоткевичем. Серед її випускників – лауреати міжнародних конкурсів: М. Заіченко, Т. Слюсаренко, Т. Таран, Ю. Курочка, О. Слюсаренко, А. Тимощенко, Б. Стандара, С. Захарець.

До її вихованців також належить **Надія Валентинівна Мельник** – обдарована бандуристка-солістка, ансамблістка, диригент. Професійну трудову діяльність розпочала на посаді концертмейстера кафедри народних інструментів ХДІМ (1995), з 1996 р. – викладач бандури, керівник капели бандуристів. Вона є артисткою ансамблю народної музики «Розмай» Харківської обласної філармонії (з 1996 р.), лауреат міжнародних конкурсів (Хмельницький, 1995, II премія, соло; Харків, 1998, III премія, у складі тріо). Активно працює над перекладеннями творів для бандури, створює обробки пісень для тріо бандуристок та аранжування для капели бандуристів.

Свої вміння та навички передають студентам-бандуристам на уроках вокалу Заслужені артистки України солістка Харківської філармонії Лідія Андріївна Величко-Стецон та солістка Харківського академічного театру опери та балету ім. М.В. Лисенка, заслужена артистка України Олена Дмитрівна Соболєва.

Час ставить перед бандурними виконавцями нові завдання, але харківська школа завжди демонструвала опанування та збереження глибоких традицій українського бандурного мистецтва.

Клас гітари. Відкриття класу гітари у Харківському інституті мистецтв відбулося у 1989 р. Відтоді його веде **Володимир Ігоревич Доценко** (нар. 1962) – відомий гітарист та концертний виконавець, творча манера якого позначена експресивністю, яскравим темпераментом у поєднанні з високим професіоналізмом, блискучою технічністю та глибоким проникненням у зміст виконуваних творів.

Капела бандуристів. Диригент Н. Мельник

В.І Доценко закінчив музично-педагогічний інституті ім. Гнесіних (1981–1986), та асистентуру-стажування (1990–1992, клас О.К. Фраучі). Ще під час навчання він став лауреатом Всеросійського (Тула, 1986) та Міжнародного конкурсів (Краків, 1990). В.І. Доценко має фондові записи на Російському (Москва) та Українському Держтелерадіо. Найяскравішою оцінкою творчих здобутків майстра є його незмінний успіх у слухацької аудиторії найпрестижніших залів України, Росії, Німеччини, Польщі, Румунії, Туреччині, Югославії, Білорусії.

Невтомну концертну діяльність В.І. Доценко успішно поєднує з напруженою педагогічної роботою. Серед 50 випускників його класу – лауреати міжнародних конкурсів: В. Ткаченко, О. Шеляженко, дует А. Кривенко – О. Шеляженко; У. Мачнєва, О. Олєйникова, Б. Бельський, М. Тищенко, І. Євтушенко, Д. Панченко, О. Кулік. Продовжують навчання у вищих школах музики за кордоном Н. Каратєєва та В. Віхров. У 1998 р. з ініціативи Б.О. Міхєєва відкрито клас гітари на струнному відділі Харківської середньої спеціальної музичної школи-інтернату, де В.І. Доценко з успіхом веде виховання юних обдарованих музикантів. Свій досвід він узагальнив на сторінках трьох навчальних посібників для студентів вузів.

В. І. Доценко, заслужений діяч мистецтв України, доцент

У зв'язку з розширенням класу гітари в університеті з 1999 р. працює лауреат міжнародних конкурсів **Вікторія Миколаївна Ткаченко**, яка відома гітарній аудиторії як

учасниця різноманітних ансамблів – квартету гітаристів Харківської обласної філармонії (1995), дуету з В. Доценком, дуету «Фієста» з А. Кривенко. Вона постійний учасник гітарних фестивалів та конкурсів і є лауреатом Міжнародного конкурсу гітаристів «Кримські струни» (Сімферополь, 1995, III премія), Регіонального конкурсу-фестивалю (Бєлгород, Росія, 1990, III премія).

Про авторитет харківської гітарної школи красномовно свідчать великий конкурс серед абітурієнтів, що прагнуть підвищувати свій професійний рівень саме у Харківському університеті мистецтв.

Клас цимбалів у Харківському інституті мистецтв було відкрито у 1990 р. і цей період взагалі характеризується становленням харківської цимбальної школи. Цьому приділила велику увагу **Олена Опанасівна Костенко** – активний пропагандист цимбалів на Слобожанщині, обдарований виконавець та педагог. Вона закінчила Мінську консерваторію (1966-1971, клас І. Жиновича), була солісткою-цимбалісткою Державного оркестру народних інструментів Білорусі (1969–1979). У 1979 р. заснувала клас цимбалів у Харківській ДМШ №9, у 1986 – у Харківському музичному училищі. Завдяки її зусиллям в регіоні була реалізована ідея професійного навчання на цимбалах на трьох рівнях навчання – від музичної школи до консерваторії. Серед 16 випускників її класу – лауреати міжнародних, всеукраїнських та регіональних конкурсів О. Польова, О. Савицька, Л. Тюкова, М. Кіслова, О. Юрченко, О. Лебединська та інші. О. О. Костенко є активним учасником всесвітніх конгресів, активно співпрацює з харківськими композиторами над оригінальним репертуаром для цимбалів. Серед її науково-методичних праць – «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару ДМШ» (1998).

Секція диригування. Вагомий внесок у розвиток кращих кафедральних традицій зробили педагоги, які ще недавно були у складі кафедри – В.Ф. Савіних, В.І. Михеліс, у розвитку диригентської школи на кафедрі неоціненна заслуга кандидата мистецтвознавства, професора Є.О. Бортника та В.О. Гризодуба.

Тривалий час очолює секцію диригування на кафедрі **Володимир Іванович Ніколаєв** (нар. 1939) – диригент, досвідчений педагог, методист, активний громадський діяч. Ще в студентські роки він працював диригентом Харківського театру музичної комедії (з 1962), з 1964 р. – викладач музичного училища, з 1965 – викладач кафедри народних інструментів ХДІМ, доцент (1987), професор (1992). У 1982–1983 та у 1989–1990 роках очолював кафедру хорового диригування.

В.І. Ніколаєв має значний творчий доробок. В театрі музичної комедії він поставив п'ятнадцять оперет, а в оперній студії ХДІМ – вісім опер, зокрема, уперше в Харкові – «Кам'яного господаря» О. Даргомижського. Інший напрямок диригентської діяльності В.І. Ніколаєва – робота зі студентськими оркестрами (симфонічними та народних інструментів). Керований ним оркестр народних інструментів музичного училища двічі був лауреатом І премії в оглядах-конкурсах творчих

колективів навчальних закладів України. За час роботи у творчих колективах він гастролював у багатьох містах України, зробив фондові записи на Державному і Харківському телебаченні та радіо. Серед його випускників із диригування – заслужені артисти України (В. Герасимов), Росії (М. Рєпка); лауреати всеукраїнських та міжнародних конкурсів. В.І. Ніколаєв – автор «Методичних рекомендацій для студентів музичних навчальних закладів з класу домри та диригування» (1983), програми для музичних училищ «Оркестровий клас» для студентів відділів народних інструментів, перекладень симфонічних творів для двох фортепіано (для використання у класі диригування), обробок народних пісень.

Майже 30 років В.І. Ніколаєв виконував обов'язки декана заочного відділення університету. Водночас він – активний музично-громадський діяч, член Всеукраїнської спілки музичних діячів (президент Асоціації оркестрів народних інструментів) та Спілки театральних діячів України, нагороджений Почесними грамотами Міністерства культури, Міністерства освіти України.

З недавнього часу інструментовку на кафедрі викладає **М.Г. Стецюн** (нар. 1942) – заслужений діяч мистецтв України, композитор, твори якого (в тому числі і для народних інструментів) є широко відомими.

Основи диригування також викладає на кафедрі **Юрій Олександрович Яковенко** (нар. 1978). Це – яскравий, вдумливий, харизматичний диригент, який озвучує музичні шедеври разом з оркестрами Харківського академічного театру опери та балету ім. М.В. Лисенка. Блискучий домрист, він виступає сольно та у квартеті «Сірий Волк». Його виконавську майстерність оцінили не лише пересічні слухачі, але й журі багатьох конкурсів («Слов'янські перебори», Брянськ, 1996; І Міжнародний конкурс виконавців на українських народних інструментах ім. Г. Хоткевича, Харків, 1998; І Всеукраїнський конкурс артистів естради у складі ансамблю «Biss + x», Київ, 2002).

Кафедра народних інструментів прагне залучити до викладацької роботи і яскраву талановиту молодь, яка вже здобула визнання на концертній естраді. Останнім часом проявляють себе як викладачі диригування учасниці ансамблю народних інструментів «Три плюс два» Харківської обласної філармонії **Наталія Вікторівна Башмакова** – дипломант І Міжнародного конкурсу ім. Г. Хоткевича (1998), лауреат XVII Міжнародного конкурсу акордеоністів-баяністів (Клінгенталь, II премія) та першого Всеукраїнського конкурсу артистів естради (у складі ансамблю «Три плюс два») та **Юлія Ігоревна Шаршонь**.

Клас балалайки – один з найстаріших у Харківському університеті мистецтв. Зараз його веде **Сергій Олександрович Костогриз** (нар. 1972) – яскравий виконавець та вдумливий педагог. Роботу на кафедрі народних інструментів він розпочав відразу після закінчення інституту (1996). У цьому ж році отримав звання лауреата на Міжнародному конкурсі у Клінгенталі (III премія). С.О. Костогриз часто гастролює за кордоном, неодмінно отримуючи схвальні відгуки слухачів та преси. Крім концертних залів України, його сольні виступи відбулися у Росії, Німеччині.

Отже, сьогодні є всі підстави стверджувати, що харківська школа гри на народних інструментах знаходиться на злеті, постійно йде вперед, втілюючи в життя нові ідеї. Її вихованці неодноразово демонстрували артистизм та звукову культуру, тонкий художній смак та високий професіоналізм. Виконавський досвід, помножений на ґрунтовні теоретичні пошуки, дозволяє сподіватися на плідне продовження її традицій наступними поколіннями.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

В ДУЕТІ З ФОРТЕПІАНО:
КАФЕДРА КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Є. С. Нікітська

Професія концертмейстера припускає багато чорнової, зовні непомітної, але дуже складної роботи, що вимагає, крім гарних піаністичних даних, педагогічних здібностей і тонкого ансамблевого чуття, ще й особої любові до своєї справи, любові подвижницької, позбавленої марнославства, честолюбства, бажання мати власний успіх.

Клас спільної гри[25], у якому формувалися навички ансамблевого виконавства, був відкритий з перших днів існування музичного училища і вихованню в ньому надавав великого значення І.І. Слатін. Серед педагогів музичного училища була, наприклад, піаністка Ф.Є. Фаненштиль, яка крім сольних концертів часто виступала як учасник ансамблю; Федеріко Бугамеллі, різнобічно обдарований музикант, автор скрипкових, вокальних, фортепіанних творів (останні сам виконував), співак (педагог М. Рейзена по вокалу в Харківській консерваторії в 1917 р.), диригент та концертмейстер.

Важливість підготовки саме концертмейстерів стала відчутною у 1920-і роки, коли, незважаючи на великі труднощі післяжовтневого періоду, музичне та театральне життя Харкова було інтенсивним. Виникло безліч різних студій і музичних гуртків, Театр Юного Глядача, Шкільний театр, Театр Мініатюр й Естради; перший на Україні Державний оперний театр, знов відкрилася консерваторія, активізувалася діяльність філармонії. І все це різноманіття форм театрального й

[25] Ця стаття є логічним продовженням попередніх публікацій про кафедру концертмейстерської майстерності. Більш детальний історико-біографічний матеріал дивіться у монографії «Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского (1917-1992)». — Х., 1992. — С.133-144

музичного мистецтва вимагало, крім професійних режисерів, співаків, диригентів, ще й підготовлених концертмейстерів. У 20-і роки навчання концертмейстерській майстерності включили у навчальні плани дитячих музичних шкіл, в 30-і роки акомпаніаторів для самодіяльності Харкова готували на музичних курсах для дорослих, куди приймалися особи у віці від 17 до 35 років. І тільки близько 40-х років піаністи стали одержувати спеціалізовану концертмейстерську підготовку в Харківській державній консерваторії.

Першим педагогом у Харківській консерваторії, що багато років керувала концертмейстерським класом і виховала плеяду високопрофесійних концертмейстерів, була **Лідія Іванівна Финкельштейн**, яка привчала студентів до великої точності, академізму, не терпіла неохайності в роботі, прагнула до серйозного, глибокого прочитання музичного й поетичного тексту, вчила розбиратися у характері музичного супроводу, знайти й зрозуміти у фортепіанній партії той музичний образ, що заданий композитором у вокальному творі. Закладені нею традиції виховання молодих концертмейстерів продовжили її учні-викладачі кафедри концертмейстерської майстерності – **Віра Михайлівна Мурзіна**, глибокий знавець вокального репертуару **Лідія Леонідівна Монахова** та **Ірина Йосипівна Козловська** (1922–1983), яку неодноразово відмічали як кращого концертмейстера Республіканських оглядів випускників консерваторій, Всеукраїнського конкурсу вокалістів (1957), Міжнародного конкурсу VI-го Всесвітнього фестивалю молоді й студентів (1957).

В.М. Мурзіна, І.І. Козловська й Л.Л. Монахова виховали прекрасні концертмейстерські кадри, які успішно продовжили традиції викладання й виконавства своїх педагогів. Не тільки плідно працювали викладачами, але й вели активну концертну діяльність ще два педагоги кафедри – **Ольга Василівна Хлопова-Обухова** (1914–1989) і **Надія Сергіївна Крамаренко**, яка довгий час працювала концертмейстером на різних кафедрах у ХГК, приділяла багато уваги роботі зі співаками, допомагала в роботі солістам оперного театру й філармонії. І О.В. Обухова, і Н.С. Крамаренко були музикантами, що віддано любили вокал, жагуче пропагандували сучасну і, особливо, українську вокальну музику.

З 1964 по 1978 р. кафедру концертмейстерської майстерності (на той час відокремлену в самостійну кафедру)[26] очолювала яскравий музикант,блискуча піаністка **Ізабелла Моісеївна Полян** (1908 – 1987). Будучи яскраво обдарованою піаністкою, вона все життя присвятила концертмейстерській роботі, виступала з П.М. Норцовим, Д.Г. Бадрідзе, М.Г. Райським, А.Ф. Кривченей, А. Івановим, В. Норейком та іншими. Працювала концертмейстером в Харківській консерваторії з 1936 р. Це був шлях талановитого педагога й музиканта, що виховав багатьох видатних виконавців камерної вокальної музики. Одним з перших успіхів І.М. Полян у її роботі з молодими співаками була підготовка під керівництвом заслуженого діяча мистецтв, професора П. Голубєва, студента вокального факультету Б. Гмирі й

[26] Деякий час була сумісна кафедра камерного ансамблю й концертмейстерства

І. М. Полян

успішний виступ з ним на Першому Всесоюзному конкурсі вокалістів в 1939 р. (Б.Р. Гмиря одержав 2-ю премію й став лауреатом конкурсу). Після конкурсу І.М. Полян з Б. Гмирею роблять велике концертне турне (Москва, Ленінград, Київ, Ростов, Єйськ, Донецьк).

Після евакуації в м. Красноярськ, де І.М. Полян була головним концертмейстером об'єднаного Одеського й Дніпропетровського театрів опери й балету, вона знову вела клас камерного співу на вокальному факультеті Харківської консерваторії. Багато випускників І.М. Полян були підготовлені нею до республіканських, всесоюзних і міжнародних конкурсів, де вони стали лауреатами. Виступи її класу завжди відрізнялися високою музичною культурою, глибоким проникненням у стиль виконуваних творів. Серед величезної кількості її випускників: народні артисти – Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина, Г. Ципола, Л. Сергієчко; заслужені – Б. Жайворонок, Л. Соляник, С. Трішин, Л. Морозова, А. Резілова.

Діяльна, натхненна натура І.М. Полян не дозволяла працювати винятково в рамках навчальних планів. Вона була постановником, режисером і виконавцем, головою вечорів рахманіновської музики, а у 1960 р. зі своїми учнями в трьох концертах виконала всі 84 романси С.В. Рахманінова. На думку І.М. Полян, у концертмейстерському класі піаністи повинні одержати основні навички концертмейстерської спеціальності, які потім у самостійній роботі розвиваються й підкріплюються власним досвідом. Для придбання цього досвіду потрібна велика й різноманітна практика. Саме тому І.М. Полян залучала до роботи на кафедрі молодих, але вже досить досвідчених концертмейстерів з кафедри сольного співу – Т.І. Кондратьєву (учениця В.М. Мурзіної) і Є.С. Нікітську (учениця О.В. Обуховой), які могли передати студентам-піаністам своє «живе» володіння тонкощами концертмейстерської майстерності. І по виходу на пенсію (1978) І.М. Полян продовжувала надавати допомогу молодим музикантам (так, у неї постійно консультувалася Є.С. Нікітська).

З 1980 по 1989 р. кафедру концертмейстерської майстерності очолювала **Агнеса Анатоліївна Мірошнікова**, професор кафедри хорового диригування. Блискучий організатор, вона розширила напрямки роботи кафедри

і значно «омолодила» її склад. У виконанні молодих викладачів – В.Ю. Соляникова, Н.В. Іноточкіної (учнів І.І. Козловської), Т.Ю. Калугіної (учениці Т.І. Кондратьєвої), І.М. Приходько (учня Є.С. Нікітської) стали звучати твори сучасних авторів, харківських композиторів, на кафедрі були введені колоквіум і читання хорових партитур тощо.

З 1989 р. і по теперішній час кафедру очолює доцент **Євгенія Семенівна Нікітська** – прекрасний фахівець, що сполучає яскраві виконавські якості з безсумнівною педагогічною обдарованістю. За роки роботи концертмейстером вокальної кафедри ХІМ, Харківського академічного театру опери й балету, державної філармонії вона накопила величезний виконавський досвід. Її великий репертуар містить у собі вокальні твори західної й російської класики, романсову творчість радянських і українських композиторів, а також інструментальні твори. Є.С. Нікітська, як тонкий і чуйний піаніст-акомпаніатор, брала участь у різних Всесоюзних і Міжнародних конкурсах вокалістів (СРСР, Японія, Франція, Україна). Зокрема це Всесоюзні конкурси вокалістів ім. М.І. Глінки (на трьох з них, в 1977, 1979, 1987 рр., вокалісти, що виступали з нею, стали лауреатами – В. Ломакін – II премія, Х. Ширінський – III премія, В. Болдирев – IV премія), VI Міжнародний конкурс ім. П.І. Чайковського (з В. Ломакіним), Міжнародний конкурс вокалістів у м. Токіо (В. Болдирев – диплом), XXXIII конкурс вокалістів у м. Тулузі (Франція), Міжнародний конкурс оперної, камерної вокальної музики ім. І. С. Паторжинського (Луганськ, 1997) з Ж. Німенською – I премія, Т. Гармаш – II премія, М. Стеціон – диплом, О. Чубаревою – диплом, Республіканський конкурс вокалістів ім. М. Лисенка (1998), II Міжнародний конкурс ім. І. Алчевського (1999) з Ж. Німенською – II премія, Міжнародний конкурс виконавців у м. Барселона (Іспанія, 2000 р.) з Ж. Німенською-ю – диплом, III Міжнародний конкурс вокалістів О. Образцової (Санкт-Петербург, 2005 р.) з О. Крамаревою – I премія. На цих конкурсах Є.С. Нікітська отримала 5 дипломів кращого концертмейстера.

Нею було виконано понад 100 концертних програм на сценах Харкова, Києва, Нюрнберга (Німеччина), Тулузи, Марселя, о. Корсика (Франція), Барселони (Іспанія). Вона також є обов'язковим учасником фестивалю «Харківські асамблеї». Є.С. Нікітська має багату кількість фондових записів на радіо та телебаченні.

У 1993–1996 рр. Є.С. Нікітська була художнім керівником та головним концертмейстером камерного музичного театру «Amore», де були здійснені вистави «Сільської честі», Р. Масканьї, «Служниці – господині» Дж. Перголезі, «Іспанської години», М. Равеля, «Телефону» Дж. Менотті тощо. Вона є переможцем Національної іміджевої програми «Лідери XXI століття» (2001), обласного конкурсу «Вища школа Харківщини. Кращі імена» (2005). Є. С. Нікітська неодноразово приймала участь у роботі журі Національного конкурсу «Алчевський-дебют» (2003–2005), є головою журі Міжнародного конкурсу молодих виконавців-ансамблистів «Амадеус» (2005, 2006, 2007).

Плідна педагогічна діяльність Є.С. Нікітської виразилася в підготовці високопрофесійних концертмейстерських кадрів. Серед більш ніж 150-ти випус-

кників — більше 35 дипломантів республіканських та міжнародних конкурсів (В. Цимощук, А. Морозова, Д. Назаренко, В. Марковский, С. Давидов, О. Лічний, І. Приходько, М. Тальвінська, О. Григор'єва, А. Тарабанов, О. Коренєва, А. Сагалова, О. Першина), багато з них працюють концертмейстерами в ХІМ. З 1994 р. Є.С. Нікітська веде асистентуру-стажування за фахом «Концертмейстерський клас» і вже випустила 12 асистентів-стажистів.

Дбайливо зберігаючи й розвиваючи кращі концертмейстерські традиції нашого навчального закладу, Є.С. Нікітська згуртувала навколо себе всіх педагогів кафедри, активізувала виконавську й науково-методичну роботу. Є.С. Нікітська була ініціатором серії відкритих концертів викладачів і студентів кафедри, присвячених 100-річчю від дня народження П.І. Чайковського. Цікавим явищем у житті інституту стали концертні виконання опер силами студентів класу Є.С. Нікітської й ілюстраторів кафедри («Євгеній Онєгін», «Пікова дама» та «Іоланта» П.І. Чайковського, «Алеко» та «Скупий лицар» С.В. Рахманінова, «Борис Годунов» М.П. Мусоргського, «Чіо-Чіо-Сан» Дж. Пуччіні, «Весілля Фігаро» В. Моцарта, «Царська наречена» М. Римського-Корсакова). Цю традицію підтримали інші викладачі кафедри.

Вже 30 років (з 1976) викладає на кафедрі доцент **Кондратьєва Тетяна Ігорівна**. За цей період вона підготувала біля 130 випускників, кращі з яких працюють концертмейстерами у ХДУМ. Серед них є дипломанти Міжнародних та Республіканських конкурсів (В. Осіння, О. Левашова, Т. Ганжа, І. Красинська). Студенти класу Т.І. Кондратьєвої щорічно виступають у відкритих концертах як і їх педагог —Т.І. Кондратьєва брала участь у фестивалі «Дні Моцарта в Харкові», Міжнародному конкурсі вокалістів у м. Тулузі (Франція), Всесоюзних і республіканських конкурсах вокалістів, багаторазово виступала з концертами з народним артистом України М. Ковалем. Має фондові записи на радіо та телебаченні.

Досить відомим виконавцем була і **Емілія Семенівна Серебреннікова**, яка працювала на кафедрі з 1983 по 1992 р. Випускниця Ленінградської консерваторії (клас професора Н.Є. Перельмана, 1968), вона створювала програми монографічних концертів —творів І.С. Баха, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта. Р. Шумана, Й. Брамса, С. Прокоф'єва.

Після закінчення фортепіанного факультету ХІМ по класу спеціального фортепіано (Р.С. Горовиць, 1980) на кафедрі працює доцент **Соляников Володимир Юрійович** (нар. 1956), лауреат II премії Республіканського конкурсу камерних виконавців «Золота осінь» і лауреат IV Міжнародного фестивалю сучасної музики в Москві. Його клас закінчили понад 100 випускників, серед яких є дипломанти Міжнародних та Національних конкурсів: О. Вороніна, Л. Тюкова, А. Свіреденко, В. Лосєв. Окрім концертної, В.Ю. Соляников веде і активну громадську діяльність. Він очолив Театрально-концертне підприємство «Такт» (1991), яке є співорганізатором Міжнародного фестивалю «Харківські асамблеї» і Міжнародного дитячого фестивалю «Наш дом». Разом із професором Г.А. Абаджяном В.Ю. Соляников провів восьмигодинний благодійний телемарафон «Ми — дітям», в якому прийняли

участь понад 1500 дітей, та заснував Фонд юних обдарувань м. Харкова, стипендіати якого стали переможцями багатьох конкурсів в Україні, Росії, Італії, Німеччині та Японії. У 1992 році також за участю В.Ю. Соляникова був заснований перший в Україні професійний молодіжний симфонічний оркестр «Слобожанський»; у 1996 р. В.Ю. Соляников очолив концертну групу для благодійних концертів (Берлін, Потсдам), кошти від яких пішли на створення реабілітаційного центру «Фенікс» (для дітей, постраждалих від наслідків Чорнобильської катастрофи). Він гастролював з Харківським театром опери та балету ім. М.В. Лисенка в Німеччині, Голландії, Швейцарії (як піаніст і художній керівник), а у складі камерних ансамблів — в Іспанії, Португалії та Росії. Має багату кількість фондових записів на радіо та телебаченні, а також записи компакт-дисків.

За декілька років роботи в Харківській обласній філармонії (з 2004) В. Ю. Соляников створив цикли абонементних концертів для музичних закладів міста та області, він також є ініціатором створення та керівником творчого центру «Нові імена», став переможцем у номінації «Вами гордится Харьков» (2005).

В.Ю. Соляников неодноразово працював у складі журі Міжнародних конкурсів: «Золотая осень» (1994), «Фортиссимо» (2004), був головою журі конкурсу, присвяченого 60-річчю Перемоги (м. Харків) та IV Міжнародного конкурсу «Крымская весна 2005».

Одним з тих, хто складає сучасну історію кафедри є досвідчений концертмейстер **Іноточкіна Ніна Валентинівна**. За 25 років плідної праці з її класу вийшло 90 випускників, деякі з них працюють у ХДУМ й Харківському музичному училищі. Серед них є дипломанти Міжнародних та Республіканських конкурсів: І. Безкаравайна, М. Трембовлева, Т. Красюк, Н. Федоренко, К. Агішева, О. Єпанешнікова. Н.В. Іноточкіна постійний учасник Міжнародного фестивалю «Харківські Асамблеї», член Шубертівського та Вагнерівського товариств. Вона постійно виступає в сольних й ансамблевих концертах, активно пропагує музику харківських композиторів. З 2004 р. працює над кандидатською дисертацією.

У 1987—1994 рр. на кафедрі працював старший викладач **Приходько Ігор Михайлович** (нар. 1963), талановитий піаніст, композитор, теоретик, лауреат республіканського конкурсу камерних виконавців та дипломант-концертмейстер багатьох республіканських конкурсів. З тих, хто вже не працює на кафедрі, слід назвати і старшого викладача **Калугіну Тетяну Юріївну**, яка за роки роботи (1981—1999) підготувала майбутніх концертмейстерів ХДУМ, Академії культури, музичних училищах різних міст. Т.Ю. Калугіна також займалася науково-дослідницькою роботою: нею зібраний багатий і цікавий матеріал по історії концертмейстерської спеціальності та історії кафедри концертмейстерської майстерності, біографічні матеріали відомих піаністів-концертмейстерів, опублікований ряд статей по історії концертмейстерського мистецтва.

Близько 20 випускників підготувала за роки роботи на кафедрі (1993—2005) лауреат Міжнародного конкурсу піаністів ім. Р. Шумана (1995) та Міжнародно-

го конкурсу камерної музики «Золота осінь» (1993), кандидат мистецтвознавства (2003), старший викладач **Ігнатченко Ірина Георгіївна** (1972).

Після закінчення асистентури-стажування за фахом «концертмейстерська майстерність» при ХДУМ ім. І.П. Котляревського (творчий керівник – доцент Є. С. Нікітська) на кафедрі працюють старші викладачі: Г.О. Зуб, Н.В. Кривицька, О.Б. Григор'єва.

Старший викладач **Зуб Галина Олександрівна** у 1993 р. закінчила фортепіанний факультет ХДІМ по класу спеціального фортепіано (клас О.М. Кармінської, клас концертмейстерської майстерності доцент Є. С. Нікітська). Працює на кафедрі з 1994 р., має більш ніж 30 випускників, активно виступає з солістами-вокалістами та інструменталістами в канцертах та фестивалях, приймає участь у міжвизвських конференціях.

Також активний концертний виконавець – один з наймолодших викладачів кафедри **Кривицька Надія Володимирівна**. Блискуча випускниця фортепіанного факультету (1999, клас професора В.О. Сирятського, клас концертмейстерської майстерності доцента Є.С. Нікітської), вона працювала провідним концертмейстером кафедри сольного співу (з 1998) та кафедри струнних інструментів (2001). За 5 років роботи на кафедрі концертмейстерської майстерності (з 2002) виховала 3 випускника.

Достатній концертмейстерський досвід мала до приходу на кафедру у 2004 р. старший викладач **Григор'єва Ольга Борисівна**. У 1998 р. вона з відзнакою закінчила фортепіанний факультет ХДІМ (клас спеціального фортепіано професор Ю.Ф. Вахраньова, клас концертмейстерської майстерності Є.С. Нікітської), у 1998–2004 рр. викладала у ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, з 1999 р. працювала концертмейстером оперної студії, з 2000 – провідним концертмейстером кафедри сольного співу. Ще за роки навчання вона здобула звання: лауреат Міжнародного конкурсу піаністів ім. Р. Шумана (Харків, 1995); дипломант II Московського відкритого конкурсу юних виконавців на народних інструментах ім. В.В. Андресва, (1999) та Міжнародного конкурсу вокалістів «Алчевський-дебют» (Харків, 2005). І зараз веде активну виконавську діяльність, має фондові записи на телебаченні.

Крім викладачів на кафедрі працюють також ілюстратори: заслужена артистка України Т. Томчук, лауреати міжнародних конкурсів Ж. Німенська, І. Сахно, О. Старикова, Є. Амстибовський, С. Колесникова, В. Орлова, Г. Кривченкова, А. Баранов, М. Гончаров, М. Чиженко, Ю. Пересада та інші.

Багато уваги на кафедрі у всі роки приділялося науково-дослідницькій роботі: теоретичні праці, що мають методичний або виконавський аспекти, впроваджуються в навчально-виховний процес. Так свого часу А.А. Мірошниковою були розроблені «Методичні рекомендації з читання хорових партитур» та «Методичні рекомендації з читання та транспонування з листа» (1994). Є.С. Нікітська та Т.Є. Калугіна розробили програми з дисциплін «Концертмейстерський клас» та «Концертмейстерська практика» для студентів фортепіанного факультету. В цих програмах були враховані вимоги, що стосуються виховання піаніста-концертмейстера на сучасному етапі.

Викладачами кафедри була виконана низка комплексних науково-методичних робіт, серед яких: «Питання підготовки кадрів із концертмейстерської спеціальності», «Деякі аспекти самостійної роботи студентів у концертмейстерському класі» та « Виховання концертмейстера у вищому навчальному закладі».

З 2005 р. кафедрою запроваджено цикл концертів «Антология русского романса», у яких активно приймають участь усі викладачі кафедри та ілюстратори. Записано компакт-диск з програм цих концертів.

Кафедра концертмейстерської майстерності сьогодні – це колектив однодумців, високий професіоналізм яких дозволяє шукати й знаходити нові форми й методи викладання, спрямованого на виховання багатосторонньо розвиненого музиканта-концертмейстера.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ТАЄМНИЦІ МУЗИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ:
КАФЕДРА КАМЕРНОГО АНСАМБЛЮ ТА СТРУННОГО КВАРТЕТУ

І. Ф. Гайда

Процес диференціації оркестрового факультету в 1960-ті рр. сприяв створенню самостійної кафедри камерного ансамблю (1964). В значній мірі це рішення було обумовлено розумінням тієї значної ролі, яка належить камерно-інструментальному виконавству в системі виховання молодих фахівців високого рівня. Керувати кафедрою доручили чудовому музиканту І.М. Полян (1908–1987). В перші роки існування на кафедрі викладались дві дисципліни – камерний ансамбль та концертмейстерська майстерність. Першими викладачами були В.М. Мурзіна, І.Й. Козловська, Б.М. Берлін, Л.А. Монахова, О.В. Обухова, Е.Д. Цукурова. Незабаром до педагогічної роботи на кафедрі приступають Р.Г. Вернік та С.Б. Дмитренко.

На початку 1968/1969 навчального року кафедра розширюється за рахунок включення до її складу квартетного класу. Для роботи викладачами струнного квартету запрошуються Й.М. Гельфандбейн та І.Д. Сиротін. Наступного навчального року (1969–1970) кафедра знов реорганізується на два структурних підрозділи: кафедра концертмейстерської майстерності (зав. І.М. Полян) та кафедра камерного ансамблю (зав. Й.М. Гельфандбейн).

У 1970 р. кафедру очолив видатний музикант С.Г. Кочарян. Новий завідувач пішов шляхом корінного оновлення викладацького складу кафедри, запросивши групу молодих та талановитих музикантів – І. Гайду, А. Аветісяна, С. Колобкова; пізніше – Н. Гнатовську, О. Могілевську, народного артиста України О. І. Літвінова та Л.С. Меркулову. З 1986 по 1991 рр. кафедрою керувала О.М. Щелкановцева, з 1991 і по теперішній час – І.Ф. Гайда.

Одним з тих, хто став «легендою» кафедри, був **Азат Амазаспович Аветісян** (1943–1995). Початкову музичну освіту він здобув у Харкові, потім два роки (1965–1967) навчався у Московської консерваторії (клас професора Якова Зака) і у 1968 р. закінчив Харківський державний інститут мистецтв (клас фортепіано Р.С. Горовиць). З 1970 р. працював на кафедрі (викладач, з 1975 – старший викладач, з 1991 – доцент).

Клас А.А. Аветісяна закінчила ціла низка відмінних ансамблістів. Серед них Е. Сковородников, І. Чернявський, І. Русанова, Е. Купріяненко та інші. Сам А.А. Аветисян був надзвичайно обдарованою людиною, виконавцем і педагогом, і його випускники і досі з вдячністю згадують настанови свого вчителя.

Започаткування так званих «квартетних четвергів» пов'язано з ім'ям **Фелікса Спартака-Карловича Щелкановцева** (1929–2007), випускника Казанської консерваторії, старшого викладача кафедри (з 1991). Він умів дійсно захопити студентів музикуванням у струнному квартеті, завжди міг зацікавити не тільки класичними, але й сучасними квартетними творами. Сам із задоволенням грав зі студентами на квартетних вечорах, а студентські квартети під його керівництвом були гідно представлені на VIII та IX конкурсах ім. С. Прокоф'єва в Маріуполі, де одержали треті премії.

Багатогранно обдарованим музикантом був **Сергій Павлович Колобков** (1947–2005) – викладач, піаніст, композитор, член Спілки композиторів України. Він закінчив два факультети Харківського державного інституту мистецтв (1970, клас фортепіано Р.С. Горовиць, 1973 – клас композиції Д.Л. Клебанова), асистентуру при Московському музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних по класу камерного ансамблю Т.С. Імохіної, факультативно – по класу композиції Г.І. Літінського (1980). З 1970 р. – викладач, з 1994 – доцент, з 1999 – професор кафедри камерного ансамблю.

Сергій Павлович – автор цілої низки творів різних жанрів. Будучи педагогом з класу камерного ансамблю, С.П. Колобков є автором цілої низки творів в жанрі камерно-інструментальної музики. Протягом свого творчого життя Сергій Павлович активно займався науковою діяльністю. Він захистив дисертацію на ступінь кандидата мистецтвознавства, створив монографію «Принцип парадоксальності в створенні та виконанні музики» (1997), а також опублікував більш, ніж 40 статей та методичних розробок.

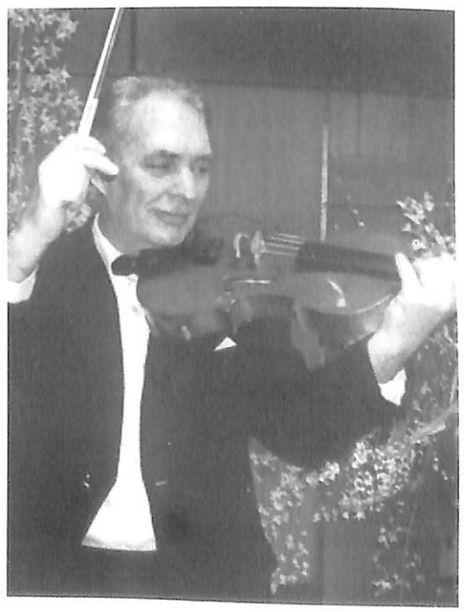
До 2006 р. на кафедрі працювала **Людмила Сергіївна Меркулова** – випускниця Харківського інституту мистецтв (1984) по класу віолончелі професора Г.Б. Авер'янова. Талановитий музикант, Людмила Сергіївна багато концертувала по містах країни та за її межами, на кафедрі викладала камерний ансамбль та струнний квартет. Її клас закінчили 70 молодих фахівців. Свою виконавську майстерність Л.С. Меркулова удосконалювала під керівництвом професора Тулузької консерваторії Терези Дюсо. В 2004 р. вона прийняла участь у Міжнародному конкурсі в Парижі, де була відзначена спеціальною премією.

А. А. Аветісян

Сьогодні на кафедрі працюють професори: Гайда Ігор Федорович – професор, завідувач кафедрою; заслужений діяч мистецтв України, професор Кочарян Сурен Гарнікович; кандидат мистецтвознавства, доцент, Дедусенко Жанна Вікторівна; старші викладачі – Купріяненко Емма Борисівна, Чабан Ірина Віталіївна, Міхєєва Надія Борисівна, Квіцинська Юлія Олегівна, Петик Олексій Васильович.

Ігор Федорович Гайда (нар. 1939) музичну освіту здобув в Харківській середній спеціалізованій музичній школі-десятирічці. Його викладачами були чудові музиканти – Н.Г. Рудинська (фортепіано) та І.М. Коган (віолончель). У 1964 р. закінчив Харківський державний інститут мистецтв по класам віолончелі, камерного ансамблю та струнного квартету у видатного педагога – музиканта, професора Г.Б. Авер'янова. З 1968 р. викладає клас камерного ансамблю та клас віолончелі на кафедрі струнно-смичкових інструментів. За час роботи в вузі пройшов шлях від концертмейстера кафедри до декана факультету, завідуючого кафедрою. Серед його 350 випускників – 19 лауреатів та дипломантів міжнародних конкурсів. Клас І.Ф. Гайди закінчили такі відомі музиканти, як В. Самошко, А. Замотайло-Мельник, С. Никитська, Н. Іноточкіна та ін.

Ф. С. Щелкановцев

З 1984 по 1987 рр. І.Ф. Гайда плідно репрезентував вітчизняну педагогічну школу за кордоном. Як виконавець Ігор Федорович відомий далеко за межами України: він гастролював як соліст

або у складі фортепіанного тріо в багатьох містах Росії, в тому числі в Москві та Санкт-Петербурзі, містах України. Неодноразово виступав в Польщі, Болгарії, Сірії, Йорданії.

У складі фортепіанного тріо (В. Лозова, Г. Куперман, І. Гайда) приймав участь у багатьох міжнародних фестивалях камерної музики. І сьогодні широкому загалу відома висока виконавська культура та технічна майстерність фортепіанного тріо у складі Г. Купермана, І. Гайди, І. Приходька. Відмінний художній смак роблять особистість Ігоря Федоровича привабливою та широко відомою: він член журі багатьох конкурсів, бажаний гість на концертних сценах України; має численні фондові записи державного радіо.

Недавно працює на кафедрі **Жанна Вікторівна Дедусенко**, випускниця ХССМШі та Харківського інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського (1987, клас фортепіано доцента В.І. Лозової). Підвищувала кваліфікацію в асистентурі-стажуванні Київської державної консерваторії (1990-1992, клас спеціального фортепіано професора О.М. Снєгірьова). Активно займалась науково-дослідницькою роботою, у 2002 р. у Києві захистила кандидатську дисертацію на тему «Виконавська школа як рід культурної традиції» (науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор А.П. Лащенко).

З 2005 р. працює на кафедрі камерного ансамблю ХДУМ, займається виконавською, методичною та науково-дослідницькою діяльністю.

Емма Борисівна Купріяненко закінчила Харківський державний інститут мистецтв (1990) по класу альта професора С.Г. Кочаряна. Під час навчання в інституті приймала участь в різних конкурсах молодих виконавців (1984, Северодонецьк, І премія; 1986, Київ, диплом міжнародного конкурсу серед камерних ансамблів; 2001, Донецьк, І премія національного конкурсу). В 1995 р. Емма Борисівна закінчила асистентуру при Київській консерваторії (творчий керівник – професор І.С. Царевич).

Е.Б. Купріяненко на кафедрі викладає камерний ансамбль та струнний квартет. Багато студентів її класу стали переможцями різноманітних міжнародних конкурсів. Серед них: І. Маслова – О. Першина, Ю. Рубанова – Л. Єпанешнікова, М. Тіунов – Л. Хрустальова (Гран-прі на конкурсі у Великому Новгороді), струнний квартет (І. Маслова, Ю. Рубанова, М. Тіунов, В. Кравець), О. Немировська – Г. Сотнікова.

Емма Борисівна відома не тільки в Україні, але й за її межами як чудовий виконавець-інструменталіст. Вона неодноразово виступала з концертами у супроводі камерного оркестру ХДУМ (диригент заслужений діяч мистецтв України, професор С.Г. Кочарян) та академічного симфонічного оркестру Харківської філармонії.

Значною повагою у фахівців користується дует у складі Е. Купріяненко – Н. Іноточкіної. Сьогодні Емма Борисівна знаходиться в розквіті свого багатобарвного таланту, що дозволяє їй також плідно працювати над кандидатською дисертацією.

Талановитий музикант, випускник Харківського інституту мистецтв по класу фортепіано Р.С. Горовиць, **Олексій Васильович Петік** (нар. 1956) з особливим

натхненням передає студентам накопичений у відомого педагога досвід. Його клас закінчила ціла низка молодих ансамблістів. Серед них – Н. Павлова, О. Степаненко, І. Павленко, які продовжили навчання в асистентурі.

Як усі педагоги кафедри, О.В. Петік активно займається виконавською роботою. З 1997 р. він – учасник фортепіанного тріо «Classic» у складі: Григорій Куперман – Ігор Гайда – Олексій Петік, з яким виступав неодноразово в Київській національній філармонії, філармоніях Харкова та інших міст. Піанізм Олексія Васильовича відзначається інтонаційною насиченістю, тембровим багатством, пластичністю фразування.

Обдарований музикант, **Ірина Віталіївна Чабан** під час навчання в асистентурі була запрошена до педагогічної роботи на кафедрі. Вихованка В.І. Лозової (1999, ХДУМ), свою професійну майстерність удосконалювала під керівництвом професора І.Ф. Гайди.

Відмінний піанізм **Надії Борисівни Міхєєвої** не міг не привернути уваги завідуючого кафедрою камерного ансамблю. Вона закінчила Харківський державний інститут мистецтв (1985, клас фортепіано ст. викл. Р.П. Попкової), плідно працювала на посаді провідного концертмейстера кафедри духових інструментів. Зі студентами-кларнетистами приймала участь в різних конкурсах, де неодноразово відзначалась дипломами «кращий концертмейстер». У 2003-2006 рр. удосконалювала свою професійну майстерність в асистентурі (творчий керівник – професор І.Ф. Гайда).

Зі значним задоволенням Н.Б. Міхєєва займається виконавською роботою. Вона приймає участь в багатьох фестивалях класичної та сучасної музики. Її клас закінчили 27 випускників.

Наймолодший викладач кафедри, **Юлія Олегівна Квіцинська** закінчила Харківський державний інститут мистецтв (2000, клас скрипки викладача Ю.В. Сухіна), удосконалювала свою професійну майстерність в асистентурі під керівництвом професора С.Г. Кочаряна. На кафедрі працює з грудня 2005 р. на посаді старшого викладача. Викладає дві дисципліни – струнний квартет та камерний ансамбль.

В її творчому доробку виконання шедеврів скрипкової музики – концерти О. Глазунова, Й. Брамса, Дм. Шостаковича у супроводі симфонічних оркестрів, значна кількість концертів у супроводі фортепіано. В 2002 та 2003 рр. гастролювала у складі струнного квартету в Валенсії, Кордові, Аліанте (Іспанія).

Напередодні ювілею слід згадати наших вірних друзів та помічників – концертмейстерів кафедри. Кафедра завжди пишалась своїми колегами-однодумцями. В різні роки на кафедрі працювали: Наум Глупаков, Леонід Зейде, Володимир Пріцкер, заслужений артист України Григорій Куперман, заслужений артист Росії Володимир Шахов, Геннадій Непомнящий.

І сьогодні на кафедрі працюють чудові музиканти – лауреати міжнародних конкурсів: Мар'яна та Ігор Черняєвські, Андрій Прись, Юлія Боброва та Ганна

Борисова, Інна Маслова. Видатні музиканти України та Росії, які в різні роки очолювали Державну екзаменаційну комісію, позитивно оцінюючи роботу педагогів кафедри, завжди відзначали високопрофесійну та натхненну виконавську майстерність наших концертмейстерів.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

КАФЕДРА КОМПОЗИЦІЇ І ІНСТРУМЕНТУВАННЯ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОЇ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Г. Рощенко-Авер'янова

Харківська композиторська школа – одна з найбільш оригінальних, плідних і історично ґрунтовних в Україні. Джерела виникнення легендарної харківської композиторської школи слід шукати в надрах XIX століття, коли виформовувались її засади, визначилися її принципи, в числі яких – самобутність музичної мови, що ґрунтується на взаємодії рис національної своєрідності і здобутків європейського мистецтва. Відкриття у 1917 р. Харківської консерваторії стало закономірним етапом в історії композиторської школи міста, а не аналогом створення світу «з нічого», на «порожньому місці»: ще до відкриття вищого навчального музичного закладу в нашому місті розпочалось становлення композиторської школи Слобожанщини. У зв'язку з цим історія харківської композиторської школи мусить бути розділеною на два періоди: до і після відкриття консерваторії в Харкові (тобто, перший – доконсерваторський і другий – консерваторський – періоди). Другому – консерваторському – періоду в свою чергу варто надати внутрішню періодизацію, результатом чого стане виявлення етапів її розвитку, що відображають логіку послідовності змін творчих поколінь, що репрезентують харківську композиторську школу.

Мистецтво харківських композиторів позначене історико-географічною специфікою прикордонного (з функціональної точки зору) міста, що незмінно тяжіє до розмикання кордонів (зокрема, і художніх), до плідного творчого діалогу із значущими явищами в культурному житті, незалежно від того, в умовах якого історичного часу і географічного простору вони виникли, і, водночас, до послідовного утвердження права на незалежність власної думки. В результаті музичному «слову», витвореному найкращими харківськими композиторами, що зберігав

упродовж більш ніж столітню історію вагомість і зрілість, виявилось властивою незапозиченість мислення і висловлювання, «лица необщее выражение», зведені в ранг художнього принципу. Феномен харківського композиторського «тексту» вирізняє взаємодія монументалізму з мініатюризмом, принципів програмності та ідеалів «чистої музики», конструктивізму, раціоналізму і відкритого емоціоналізму, тяжіння до філософського узагальнення і прагнення до максимально яскравого, чи не плакатного втілення задуму, відтворення цілісності світобудови і процесу розпилення Абсолюту на частини, що втрачають єдність зв'язків, концепції утвердження музичного Логосу і повернення до первинного Хаосу, що все породжує. Властива композиторам харківської школи переконаність в необхідності прокладати шлях в невідоме (при цьому одвічний порив «до нових берегів» почасти поєднує відважність з математичною точністю розрахунку, що виключає непередбаченість результату) в ім'я здобуття й утвердження власного творчого «я» в жодному разі не означає забуття власної історії. «Пишатись славою своїх предків», подумки повертатися до «рідного попелища» – принципи, що об'єднують в єдиний загін і визнаних майстрів, і представників молодого композиторського «племені» харківської школи. У цьому сенсі засадниче співвідношення «свого» і «чужого» втрачає значення антитези: спадкоємність, знання загальних витоків, що породили гіллясте родюче «древо» харківської композиторської школи, незмінне співпорівняння індивідуального «я» з колективним «ми» властиві і сучасним її представникам. В історії харківської композиторської школи знайшли відображення «прокляті питання сьогоденності», що хвилювали таке суперечливе, воістину «вибухове» XX століття. Проте, разом з проходженням «етапів великого шляху», що зумовив виникнення цілого ряду віх, із залученням до пошуків у сфері музичного мистецтва, що хвилювали митців усього світу, із затвердженням права на незалежний розвиток кожної творчої особистості, в історії харківської композиторської школи є наявним нерозривний зв'язок між творчими поколіннями, зумовлений приналежністю до єдиного першоджерела, що переборює тяжіння до утворення трагічних «розривів» у часі та просторі.

Перший етап консерваторського періоду в історії знаменитої харківської композиторської школи нерозривно пов'язаний з ім'ям її фундатора **Семена Семеновича Богатирьова** (1890–1960). Проте впродовж і всього подальшого розвитку харківська композиторська школа є немислимою поза історичною роллю її засновника: якщо у 30-і рр. XX століття кафедру композиції представляли «перші Богатирьовці» – «богатирі духу, думки, праці», за крилатим виразом професора Тараса Сергійовича Кравцова, у 80-і і 90-і рр. минулого сторіччя її уособлювали «внуки і правнуки» С.С. Богатирьова, то на сучасному етапі лави «богатирьовців» поповнили «праправнуки» Майстра.

З деякими перервами з 1917 по 1941 (аж до від'їзду до Москви) кафедру теорії музики і композиції очолював випускник Петербурзької консерваторії 1914 р. по класу Іосифа Івановича Вітоля (1863 – 1948), Василя Івановича Калафаті (1869–1942) і Максиміліана Осійовича Штейнберга (1883–1946) – учнів

Зліва направо сидять:
Л. Ф. Шукайло,
В. Т. Борисов,
І. Л. Золотовицька,
Д. Л. Клебанов,
М. Д. Тіц,
О. В. Гусарова,
О. М. Сіроткін;
стоять:
Л. М. Булгаков,
В. С. Бібік,
Т. С. Кравцов,
Л. Б. Решетніков,
П. І. Андросюк,
І. М. Дубінін,
І. К. Ковач,
Г. Н. Цицалюк

М.А. Римського-Корсакова — С.С. Богатирьов. Семен Семенович прищепив харківській композиторській школі (як, власне, і музикознавчій!) ті принципи та ідеї музичної творчості, які безпосередньо засвоїв у студентські роки і які були закріплені протягом перших двох років його педагогічної роботи, коли він викладав в Петербурзькій консерваторії. Очоливши композиторсько-музикознавчу школу Харкова, Семен Семенович виховав своїх учнів у дусі традицій, сприйнятих ним від його вчителів. Збереження богатирьовської традиції харківськими композиторами є, водночас, справедливою даниною її витокам, які походять від петербурзького «відгалуження», до великої російської композиторської школи, школи Римського-Корсакова. Таким чином, харківська композиторська школа генетично пов'язана з принципами славетної петербурзької школи. Функціональна спорідненість між Північною Пальмірою і столицею Слобожанщини, духовна близькість властивих їм міських текстів, відображена у визначенні Харкова як українського Петербурга, яке стало загальноприйнятим, позначилися і в початково подібних принципах, які утвердилися в композиторських школах цих міст-ексцентрів.

Значення «епохи Богатирьова» довжиною майже в чверть століття для харківської композиторської школи переоцінити неможливо. Богатирьовські традиції виявилися настільки плідними, що їх розвиток очевидний і сьогодні — 90 років потому. У їх числі — глибинне вивчення спадщини великих майстрів минулого і освоєння сміливих творчих поривань сучасників. Це зумовлює значимість властивого композиторам харківської школи арсеналу знань і вмінь, без яких мистецтво музичної композиції не може бути достатньо переконливим і претендувати на довершеність. З ім'ям С.С. Богатирьова та закладеними ним традиціями пов'язана і така риса, засадничо властива мистецтву композиторів харківської школи, як послідовний і всебічний розвиток обдарування учня, випестування в ньому індивідуальності. В результаті композитори харківської школи як носії «генетичної пам'яті», разом з тим, не є «виліпленими» за одним трафаретом — можливо, і досить непоганим, однак покликаним стерти своєрідність. Композиторські покоління харківської школи щасливо уникнули шляху «копії копій», що призводить до перетворення надто старанних учнів в «маленьких наполеончиків» (символ безликості!), нездатних вийти з тіні від «великого предка», які завжди чують за собою «кроки гіганта». Навпаки, безперечною цінністю на всіх етапах історії харківської школи є вияв самобутності музичного мислення її представників, що призводить до затвердження індивідуальних композиторських стилів. Харківську композиторську школу вирізняє продуктивний, а не репродуктивний характер.

С. С. Богатирьов, професор

Харківських композиторів вирізняє прагнення до подолання відмежованості між творчою особистістю та її оточенням. На противагу ізольованості від світу, наївності прекраснодушного митця, який замкнув себе в затишному кабінеті, обладнаному за найновішими комп'ютерними технологіями — новітньому аналогові одвічного архетипа «вежі слонової кістки», харківським композиторам до душі цілком інші ідеали — бути почутими сучасниками, піднімати в своїй творчості прокляті питання сьогодення, творити актуальне мистецтво. Однак «ходіння у народ» зовсім не означає компромісного зведення «музики до забави»: мрія бути зрозумілим і сприйнятим не тотожна бажанню «бути

доступним». Індивідуальні стилі, що викристалізувались у творчості харківських композиторів, перебувають в складній взаємодії з мінливим, широко тлумаченим, сучасним епохальним стилем, витканим із протиріч, тим самим достойно презентуючи і розширюючи його масштаби.

Прагнення до всебічного художнього засвоєння зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного в музичному мистецтві призвело до того, що композитори харківської школи тяжіють до широкого жанрового діапазону, трактуючи жанр як тип змісту. Разом з багатством жанрового пошуку і оновлення для харківських композиторів не менш плідним є і вуалювання жанрової конкретики, тяжіння до абстрактності висловлювання, звільненого від жанрового канону – до втілення безмірності і нескінченності задуму в «Музиці для ...».

Відмінною рисою харківської композиторської школи є органічність зв'язків з композиторськими школами України, Росії, Європи, що свідчить про відсутність шкідливих для творчості ізоляціоністських властивостей. Багато вихованців харківської композиторської школи на протязі її історичного розвитку перетворювали її принципи, реалізовуючи і шліфуючи свій хист, в умовах інших регіональних реалій. Як приклад – творчий шлях І.О. Дунаєвського, музика якого і зараз є символом репрезентованої композитором епохи, яка є улюбленою на всьому пострадянському просторі. Про глибину і фундаментальність професіональної освіти, здобутої в умовах харківської композиторської школи, свідчать творчі долі А.Я. Штогаренка, Л.М. Колодуба, В.С. Губаренка, О.С. Щетинського, С.Ю. Пілютікова (учня О.С. Щетинського), які пов'язали своє життя з Києвом, В.С. Бібіка, який продовжив свій творчий шлях у Санкт-Петербурзі і завершив його на «землі обітованій», В.С. Мужчиля, який упродовж багатьох років успішно працював в Дніпропетровську, О.С. Грінберґа, мистецтво якого знайшло визнання в Німеччині. Композиторам харківської школи властиве не лише збереження «недоторканими» власних високих традицій, але і здатність до сприйняття творчих принципів митців, носіїв інших композиторських еталонів. Плідним був творчий шлях представника львівської композиторської школи, вихованця С.П. Людкевича Григорія Никифоровича Цицалюка, який знайшов любов і підтримку серед харківських колег. Пошану здобув Віталій Володимирович Пацера, який яскраво і сміливо втілює в умовах харківського тексту свій творчий метод, здобувши огранку в стінах Київської консерваторії. Про органічність включення в харківський контекст митців, представників інших композиторських шкіл, свідчить, зокрема, той факт, що і Г.Н. Цицалюк, і В.В. Пацера в різні роки очолювали Харківську організацію Спілки композиторів України.

Талановитий вчений і композитор, творча спадщина якого складає і наукові праці, і музичні твори, С.С. Богатирьов, наслідуючи традиції своїх видатних вчителів – професорів Петербурзької консерваторії, «послідовник ідей С.І. Танєєва у області поліфонії» (тобто, узагальнивши принципи і московської школи!), заклав єдині основи академічної освіти в Харкові в області музичної науки і композиції. Аж

до 1970 р., на зразок того, як це було в Петербурзькій і Московській консерваторіях, заснована С.С. Богатирьовим кафедра об'єднувала теорію музики і композицію, що відображало єдність творчих і наукових устремлінь її педагогів. Сприйнявши традицію петербурзької школи, Харківська консерваторія виховувала композиторів з енциклопедичними знаннями в сфері теорії та історії музики, з науковим складом мислення. До цього зобов'язувала специфіка кафедри теорії музики і композиції, яка тривалий час базувалась на неподільній єдності її складових.

З богатирьовських часів взаємодія глибинної теоретичної бази, тяжіння до наукового узагальнення, логіко-аналітичного вишукування і свободи художнього мислення є однією з засадничих рис творчості композиторів харківської школи. Протягом більш півстоліття композиція і теорія музики були взірцем співдружності в лоні єдиної кафедри. За цей час сформувалися плідні традиції їх спільного розвитку, які є вагомими і нині. І до цього дня за кафедрою композиції і інструментування закріплений ряд теоретичних і історичних курсів, що з успіхом читаються її викладачами. Єдність теорії і практики, знання і вміння, закріплена петербуржцем С.С. Богатирьовим, зумовила той факт, що для харківської композиторської школи, яка свято зберігає традиції свого основоположника, характерним виявився тип композитора-вченого, який поєднує в собі дар митця і талант мислителя, який звуково оформлює викладені ідеї. У харківській композиторській школі поняттю «art» повернено його початковий високий зміст, що панував на протязі всього розвитку європейської культури від античності до середини XVIII століття, завдяки чому знову стало можливим поєднання первинно єдиних Мистецтва і Науки. Утвердження типу композитора-вченого в умовах харківського тексту, очевидно, через те і виявилося настільки успішним і послідовним, що не було чимось привнесеним ззовні. Прообраз композитора-вченого вбачається і в добогатирьовській епосі, передуючим, наприклад, в спадщині Володимира Івановича Сокальського – знаменитого Дон-Дісза, завдяки численним критичним статтям якого можливо реконструювати музичне життя Харкова доконсерваторського періоду.

Тип композитора-вченого представлено на всіх етапах розвитку харківської композиторської школи консерваторського періоду, здобувши в ній багатовимірне відображення. Характерна особливість втілення типу композитора-вченого в умовах харківського тексту – своєрідність кожної складової цього феномена: композиторська самобутність не затьмарює фундаментальність розробок вченого. Тип композитора-вченого представлено першими учнями С.С. Богатирьова, що закінчили Харківську консерваторію протягом 1924–1927 рр., творцями фундаментальних праць, без яких і нині немислимим є формування ні композитора, ні музикознавця. Це **Михайло Дмитрович Тіц** (1898–1978) і **В'ячеслав Андрійович Барабашов** (1901–1979), **Валентин Тихонович Борисов** (1901–1988), **Дмитро Львович Клебанов** (1907–1987), а також «один з першопроходців вітчизняної фольклористики» «знавець і збирач української пісні» **Олександр Іванович Стеблянко**. З його діяльністю пов`язане утвердження одного з значущих

Д. Л. Клебанов

напрямів харківської композиторської школи, заснованого на глибинних зв'язках з українським фольклором, з подвижницькою роботою, спрямованою на його збирання, фіксацію, вивчення. На сучасному етапі цей напрям яскраво представлено в діяльності учня В.Т. Борисова **Володимира Яковича Підгорного**, випускників класу В.М. Золотухіна **Анатолія Павловича Гайденка** та **Юрія Борисовича Алжисва** – основоположника і художнього керівника єдиного в Слобожанській Україні театру народної пісні «Обереги».

Тип композитора-вченого розвивався і в творчих індивідуальностях перших випускників учнів С.С. Богатирьова. Це – кандидати мистецтвознавства і композитори **Лев Миколайович Булгаков** (зак. у 1949 р. по класу С.С. Богатирьова і М.Д. Тіца) і **Ілля Самойлович Польський** (випускник класу Д.Л. Клєбанова 1949р. по композиції і М.Д. Тіца по музичній теорії), творчість яких цілком відноситься вже до другої половини XX століття. Усвідомлення значимості музично-теоретичного компоненту в освіті композитора відобразилось у тому факті історії кафедри композиції і інструментування, що більш ніж десятиліття тут працював видатний музичний теоретик, кандидат мистецтвознавства (1990) **Леонід Борисович Решетніков** (1933 – 1997). Учень М.Д. Тіца Леонід Борисович (випускник 1958 р.), який мав виняткову ерудицію, енциклопедизм знань, що далеко виходить за межі тільки «музичної премудрості», а також вільно володів декількома іноземними мовами, перетворював будь-яку інструктивну задачу на блискуче розв'язану, цікаво виконану творчу роботу, започаткував спеціальні курси музично-теоретичних дисциплін для студентів-композиторів, спрямовані на пробудження (і заохочення!) музичної фантазії і при виконанні навчальних завдань.

Тип композитора-вченого є характерним для харківської школи і на сучасному етапі. Протягом 55 років (з 1952 р. – часу закінчення Харківської державної консерваторії по спеціальностях композитор і музикознавець в класі М.Д. Тіца) тип композитора-вченого в нашому вузі представляє доктор мистецтвознавства, професор (кафедра гармонії і поліфонії) **Тарас Сергійович Кравцов** (р. 1922). Не лише як носій історичної пам'яті, що

поєднує покоління, але і як осереддя творчої енергії, Тарас Сергійович і нині створює самобутні наукові і художні цінності.

Педагоги кафедри композиції і інструментування на сучасному історичному етапі плідно і багатомірно представляють тип композитора-вченого. Підготований Володимиром Максовичем Золотухіним (показово, що його перший педагогічний досвід пов'язаний із викладанням музично-теоретичних дисциплін в Харківському державному інституті культури) і Валентиною Іванівною Дробязгіною (випускницею історико-теоретичного факультету Полтавського музичного училища) курс інструментознавства, що шліфується і вдосконалюється впродовж багатьох років, є настільки самобутнім, фундаментальним і актуальним, що публікація його положень у вигляді навчального посібника є вкрай необхідною. Володимир Михайлович Птушкін готує до публікації навчальні посібники з розроблених ним курсів «Композитор і театр» і «Робота режисера з композитором», що узагальнюють його значний і продуктивний досвід в області театральної музики. Низка наукових статей про проблеми музичного постмодернізму належать перу Віктора Степановича Мужчиля. У 2006 р. Ігор Анатолійович Гайденко (випускник В.М. Золотухіна) захистив кандидатську дисертацію «Роль музичних комп'ютерних технологій в сучасній композиторській практиці» (науковий керівник – кандидат мистецтвознавства Л.В. Шаповалова).

Від богатирьовської епохи походить і такий типовий для харківської композиторської школи на всіх етапах її історичного розвитку тип композитора-педагога. Утвердження і цього композиторського типу в умовах харківського тексту зумовлене ґрунтовними зв'язками з традиціями петербурзької школи, перетвореними С.С. Богатирьовим. «Число учнів Богатирьова – є величезним, – відзначає Т.С. Кравцов. – Воно вираховується сотнями представників музикантів різних спеціальностей». Виникнення типу композитор-вчений є немислимим поза професіонального середовища, оскільки вимагає регулярної, планомірної роботи, спрямованої на виховання спадкоємців.

Велика заповідь «Учитель, виховай учня, аби було у кого потім вчитися» стала реалією харківської композиторської школи, відтворивши в ній цілковите розкриття: професіональну і людську пошану відчувають не лише учні по відношенню до своїх великих вчителів, але і вчителі, захоплюючись часто не менш великими вихованцями. Завдяки послідовному шліфуванню педагогічної майстерності харківську композиторську школу консерваторського періоду презентують декілька поколінь класиків української музики.

Харківську композиторську школу утворюють видатні педагоги, які зуміли поєднувати митецький хист із педагогічною роботою. Здатність С.С. Богатирьова-педагога, який передав свій педагогічний досвід учням, розкривати митецьку індивідуальність у вихованцях успадкували М.Д. Тіц, Д.Л. Клебанов, справедливо йменованого Т.С. Кравцовим «першим вихователем нової композиторської школи», «творецем яскравої композиторської школи», В.А. Барабашов, В.Т. Борисов, В.Н. Нахабін, А.Я. Штогаренко (який надалі пов'язав свою долю з Київською кон-

В. Н. Нахабін

серваторією). Друге покоління композиторів харківської школи розвинуло принципи вчителів, скерувавши на цей шлях учнів – представників третього композиторського покоління, виховавши в них педагогічний талант. У класі М.Д. Тіца навчались А.А. Жук і Л.М. Колодуб (професор НМАУ ім. П.І. Чайковського); справу В.А. Барабашова продовжив І.К. Ковач; як композитори-педагоги яскраво заявили про себе учні Д.Л. Клебанова – В.С. Бібік, В.М. Золотухин, В.М. Итушкін; педагогічну школу В.Т. Борисова презентує В.І. Дробязгіна (тимчасово на кафедрі працював і ще один учень В.Т. Борисова – О.С. Щетинський); впродовж декількох десятиліть навчас мистецтву композиції в ХССМШ-і випускниця В.Н. Нахабіна Л.Ф. Шукайло. Композиторсько-педагогічний талант притаманний і четвертому поколінню харківської школи: В.С. Мужчиль, О.С. Грінберґ (у 2003 р. виїхав до Німеччини), О.О. Рутель (викладає основи композиції в дитячій музичній школі) розвивають творчі принципи свого вчителя В.С. Бібіка; І.А. Гайденко успадкував методи свого наставника В.М. Золотухіна; І. Альбова – випускниця В.І. Дробязгиної – викладає композицію в ДМШ.

Подібно до свого вчителя, перші випускники професора С.С. Богатирьова, навчали як композиторів, так і музикознавців, що продовжили виховання педагогічних кадрів. У класі С.С. Богатирьова здобула освіту випускниця 1936 р. Галина Олександрівна Тюменєва (1908 – 1999), з ім'ям якої пов'язано утвердження історичного музикознавства в Харкові як самостійного відгалуження музичної науки, що втілилось у створенні кафедри історії музики (1947). Успішною і плідною була діяльність М.Д. Тіца, що виховав, окрім видатних композиторів, музикознавців-педагогів, які вилинули і визначили подальший шлях розвитку теоретичного і історичного музикознавства, – Т.С. Кравцова, О.В. Гусарову, І.Л. Золотовіцьку, З.Б. Юферову.

В. С. Бібік

Активність діяльнісної позиції митця, творча енергія, що виходить за межі особистого космосу, зумовили втілення в умовах харківського тексту типу композитора-адміністратора, музичного діяча. Основоположником і цього композиторського типа в контексті харківської

композиторської школи став С.С. Богатирьов, який в різний час був заступником директора по навчальній частині, завідувачем кафедри теорії музики і композиції, деканом історико-теоретичного факультету, ректором нашої консерваторії (протягом травня-жовтня 1941 р.). Активно-діяльнісну позицію вчителя переймяли його учні. Услід за С.С. Богатирьовим посаду ректора ХІМ посідали такі композитори, як Валентин Тихонович Борисов (директор Харківської консерваторії упродовж 1944–1948 рр.), Антон Дмитрович Лебединець (протягом 1951–1962 рр.), Володимир Миколайович Нахабін (1962–1965 рр.). Першим головою Правління ХОСКУ був М.Д. Тіц, потім на цій посаді його змінювали В.Т. Борисов, П.Д. Гайдамака, В.С. Бібік, В.М. Золотухін, Н.Г. Стецон (учень І.К. Ковача); у 2001 р. В.С. Мужчиль очолював Дніпропетровську обласну організацію НСКУ, був секретарем Правління НСКУ. Петро Данилович Гайдамака (випускник С.С. Богатирьова і М.Д. Тіца) в 40-і рр. був директором Харківського театру опери і балету, а протягом наступних 16 років (з 1951 по 1967 рр.) – художнім керівником Харківської обласної філармонії. З 1983 р. цю посаду впродовж двох десятиліть посідав Н.Г. Стецон.

Притаманний харківській композиторській школі і творчий тип композитора-виконавця, який також походить від творчої індивідуальності Семена Семеновича, удостосного в роки навчання в Петербурзькій консерваторії за успіхи у фортепіанному виконавстві премії Ж. Оффенбаха. Тип композитора-виконавця також виявився плідним і перспективним в умовах харківської композиторської школи. Важливу роль в його утвердженні відіграла творча індивідуальність Михайла Дмитровича Тіца, який здобув подвійну освіту: він закінчив Харківську консерваторію в 1924 р. по двох спеціальностях – як піаніст-соліст (по класу професора П.К. Луценка) і композитор (випускник професора С.С. Богатирьова). Услід за М.Д. Тіцем фортепіанну (випускник музичної школи Г.Г. Нейгауза 1919 р.) і композиторську освіту (учень С.С. Богатирьова) здобув **Юлій Сергійович Мейтус**, що протягом 1923/4 рр. працював концертмейстером Харківського оперного театру. Після закінчення композиторського факультету Харківського музично-драматичного інституту **Дмитро Львович Клебанов**, який закінчив ХМУ як скрипаль, в 1927–1928 рр. грав в оркестрі Ленінградського театру опери і балету, а потім, повернувшись до Харкова, протягом п'яти років працював як диригент (театр малих форм «Веселый пролетарий», театр музкомедії, симфонічний оркестр Харківського обласного комітету радіомовлення). Зиновій Давидович Заграничний, Антон Дмитрович Лебединець, Соломон Овсійович Файнтух (закінчив Харківську консерваторію і як піаніст по класу А.М. Коренцєнко) – представники першого покоління богатирьовців, а згодом і один з учнів М.Д. Тіца – Данило Петрович Гайдамака (випускник В.С. Тольби по класу диригування) – ввійшли до історії української музики і як диригенти-хормейстери. Виконавську освіту спочатку здобули і випускники військово-диригентського факультету Московської державної консерваторії (1942 р.) **Борис Львович Яровинський** (надалі – учень С.С. Богатирьова і Д.Л. Клебанова по класу

композиції, 1949) і **Лев Миколайович Булгаков** (випускник С.С. Богатирьова і М.Д. Тіца, 1949). Як піаніст закінчив Московську державну консерваторію (по класу Я.В. Флієра, 1944) **Микола Іосифович Сильванський** (у середині 40-х рр. – соліст Харківської філармонії), який здобув композиторську освіту в класі В.А. Барабашова. Закінчивши Харківську консерваторію по класу Н. Ландесман як піаніст (а згодом – і аспірантуру Московської консерваторії під керівництвом Я.І. Зака), **Віталій Васильович Сечкін** продовжив освіту по класу композиції у М.Д. Тіца (випускник 1950 р.). По класу фортепіано закінчили музичне училище майбутні випускники композиторського класу Харківської консерваторії – Т.С. Кравцов, В.С. Бібік (ХМУ, випускник А.А. Жука), В.М. Золотухін (Донецьке музичне училище), В.С. Мужчиль (Білгородське музичне училище). Два факультети – фортепіанний і композиторський – закінчили Людмила Федорівна Шукайло (у І.М. Полян і В.Н. Нахабіна), В.М. Птушкін (у Р.П. Панкової і Д.Л. Клебанова), С.П. Колобков (учень Р.С. Горовиць і Д.Л. Клебанова), І.А. Гайденко (випускник Н.А. Єщенко і В.М. Золотухіна). В.Я. Підгорний, який закінчив Харківську консерваторію по класу композиції (у В.Т. Борисова) і баяна (у Л.М. Горенко), виховав спадкоємця – А.П. Гайденко, що подібно до свого вчителя, закінчив ХІМ як виконавець-баяніст (випускник В.Я. Подгорний) і композитор (учень В.М. Золотухіна). Крім композиторського, факультет народних інструментів закінчили Валентин Гаврилович Іванов (домра) і Н.Г. Стеціон. Випускник по класу композиції В.М. Золотухіна Ю.Б. Аліжнєв навчався диригентському мистецтву у Вахтанга Жорданія. Композитор-виконавець має можливість втілювати в композиторській творчості знання особистого виконавського досвіду, властивих йому виконавських ідеалів.

Хоча С.С. Богатирьов після закінчення Петербурзької консерваторії здобув «диплом і звання Вільного Художника», реально таким він, перебуваючи постійно пов'язаним з навчально-педагогічним процесом, ніколи не був. Тим не менш серед першого покоління богатирьовців виник і такий тип композитора, який присвячує всі свої життєві сили, весь свій талант максимальній реалізації свого творчого потенціалу. Це – композитор-вільний художник, композитор «моцартівського» плану. Першим серед композиторів харківської композиторської школи консерваторського періоду, що відносяться до цього типу митецької натури, став **Всеволод Петрович Рибальченко**, випускник С.С. Богатирьова 1931 р., що перейшов в 1934 р. «на творчу роботу». Показово, що надалі тип композитора-вільного художника в харківській композиторській школі найбільш послідовно представляє низка учнів Д.Л. Клебанова, який ініціював народження кафедри композиції як окремої структурної ланки, підкресливши таким чином самостійність професіональної композиторської освіти. Це – **Марк Веніамінович Кармінський** (на творчій роботі – відразу ж після закінчення вузу в 1953 р.), **Борис Миколайович Бусвський** (на творчій роботі – з1961 р.), **Віталій Сергійович Губаренко** (на творчій роботі – з 1972 р.), **Нінель Григорівна Юхновська** (на творчій роботі – з 1975 р.).

Тип вільного художника представляє також випускник В.Т. Борисова **Олександр Степанович Щетинський**, який недовго пропрацював на кафедрі композиції і інструментування (з 1991 по 1995 рр.) .

М. В. Кармінський

Отже, в харківській композиторській школі впродовж дев'яносторічного консерваторського періоду її історії послідовно – в чотирьох поколіннях (!) – і багатомірно представлені такі одвічні і, водночас, незмінно актуальні композиторські типи, як Універсальний Музикант – Майстер бахівського плану, який поєднує в собі іпостасі композитора, вченого, педагога, виконавця, музичного діяча, і Вільний Художник, який наслідує моцартівський архетип, відкинувши всі службові обов'язки в ім'я мистецтва композиції, якій призначив свій талант Аполлону у вигляді «священної жертви».

«Етапи великого шляху» – віхи історії харківської композиторської школи.

Найважливіша подія «епохи Богатирьова» в історії композиторської школи першої столиці – створення Харківської організації Спілки композиторів в 1932 р., найдавнішої і протягом п'яти років – аж до 1937 р. – часу відкриття Одеської організації – єдиної в Україні. Символічно, що 2007 р. – ювілейний і для Харківської організації Спілки композиторів України: цього року вона відзначає своє 75-річчя. Очевидно, що поза плідною засадничою професіональною композиторською освітою, яка стала можливою завдяки відкриттю консерваторії, заснування Харківської композиторської організації навряд чи здійснилося. Її народження – результат попереднього 15-річного становлення консерваторської композиторської освіти в Харкові. Створення ХОСКУ – подія рубіжна, що має подвійне значення: підбиття підсумків збіглося з початком нового етапу в історії харківської композиторської школи. До 1932 р. харківська композиторська школа, пройшовши фазу становлення, набула високого рівня художньої самосвідомості, усвідомивши себе як співдружність однодумців, об'єднаних спільними історичними шляхами розвитку. Про це красномовно свідчить факт створення ХОСКУ, що має доленосне значення в масштабах нашої країни. Ця творча спільнота об'єднала видатних українських композиторів: С.С. Богатирьова,

В. С. Губаренко

М.Д. Тіца, Д.Л. Клебанова, О.І. Стеблянка, В.А. Барабашова, В.Т. Борисова, С.Е. Файнтуха, З.Д. Заграничного, М.Т. Коляду, Ю.С. Мейтуса, А.Д. Лебединця, В.Н. Нахабіна. Перший склад Харківської композиторської організації представляють композитори-класики, гордість української композиторської школи. Золотий вік, богатирська епоха в історії харківської композиторської школи богатирьовського етапу досягла свого першого кульмінаційного піку.

Післябогатирьовська епоха в історії харківської композиторської школи, представлена першим поколінням його учнів, означена не тільки розвитком і вкоріненням закладених у «золотий вік» традицій, але і їх примноженням, оновленням, що свідчить про гідне продовження початого шляху. Ця епоха («срібний вік») в історії харківської композиторської школи охоплює майже 50 років – з 1941 аж до 1988 р.: в цей час «біля керма» кафедри, визначаючи її шлях і пріоритети розвитку, стояли безпосередні учні С.С. Богатирьова, перші богатирьовці – М.Д. Тіц (1943–1970 рр.), Д.Л. Клебанов (1970–1973), В.Т. Борисов (1973–1983).

Важливе значення для історії композиторської школи мав поділ двох творчих напрямів, раніш об'єднаних в єдиному лоні, в самостійні, самодостатні утворення – кафедру теорії музики і кафедру композиції і інструментування. Ця подія, що відбулася в 1970 р., знаменувала одночасно і закінчення завідування М.Д. Тіца, який виступив ініціатором поділу кафедри, і початок управління її «композиторською частиною» Д.Л. Клебановим. Саме тоді кафедра здобула своє нинішнє ім'я – композиції і інструментування. Поділ кафедри відобразив процес становлення композиторської (як і теоретико-музикознавчої) самосвідомості, кристалізації професіональної самодостатності, зрілості її вихованців (кафедру «клебанівського зразка» представляли В.Т. Борисов, І.К. Ковач, В.С. Бібік, В.М. Золотухін). Це був новий рубіж в історії харківської композиторської школи.

Післябогатирьовській епосі, коли кафедру очолювали перші богатирьовці, притаманні два етапи – до і після поділу кафедри (тут рубіжною датою постає 1970 р.). З 1970 р. розпочалась епоха стабілізації і нового розквіту в історії харківської композиторської школи, її розквіт, накопичення сил. На підставі єдності функціонального змісту, спільності ідеалів, властивих представникам першого і другого поколінь богатирьовців, до цієї епохи слід віднести і ті роки, коли кафедру очолював учень В.А. Барабашова І.К. Ковач (з 1983 по 1990 рр.). Таким чином, 20-річчя – з 1970 по 1990 рр. – епоха стабілізації і нового розквіту харківської композиторської школи.

З 1990 р. кафедру очолюють представники третього покоління харківської композиторської школи – учні Д.Л. Клебанова – В.С. Бібік (1990–1994) і В.М. Золотухін (з 1994 р. і дотепер). Учням Дмитра Львовича випало на долю по черзі керувати кафедрою, що виховала їх, у вельми непростий час, коли, за спостереженням великих, Музи вважають за краще мовчати: це був перелом в поступі історичного розвитку країни, що супроводився крахом імперії, народженням молодої держави, формуванням інших ідеалів, переоцінкою цінностей. У цих умовах

представникам харківської композиторської школи необхідно було вистояти, не зламатися, зберегти, утримати те, що створювалося поколіннями попередників. Нині можна впевнено стверджувати, що композитори, на долю яких припало творити в перехідний, переломний період рубежу тисячоліть, з'єднати «двух столетий позвонки», не тільки вистояли, але і примножили надбання своїх вчителів, продемонструвавши мужність, високу відданість своїй справі, що зумовила цвітіння композиторських індивідуальних стилів.

В.С. Бібік, піклуючись про долю харківської композиторської школи, запросив на кафедру представника четвертого композиторського покоління 33-літнього О.С. Щетинського – йому випалу честь першим серед своїх ровесників репрезентувати в alma mater «племя младое, незнакомое» (випускник В.Т. Борисова 1983 р. працював на кафедрі фактично виключно в «бібіківську епоху» – протягом 1991–1995) і досвідченого майстра В.М. Птушкіна (учня Д.Л. Клебанова, що працює на кафедрі з 1992 р. дотепер).

Саме В.М. Золотухін перевів «лад'ю» кафедри композиції і інструментування з берега XX століття на берег віку XXI, не припустивши фатального «зламу», що загрожує крахом. Перед Володимиром Максовичем постало двоєдине завдання: зберегти багатющі традиції легендарної харківської композиторської школи і дати імпульс їх нового розвитку, оновлення, продовження в майбутнє. З цією метою завідувачем кафедрою був зроблений пошук «свіжої крові», здійснена свого роду «селекція»: були ретельно відібрані і запрошені на кафедру талановиті, перспективні, оригінально і сміливо мислячі, володіючі фундаментальними знаннями, високим професіоналізмом вихованці харківської композиторської школи О.С. Грінберг (учень І.К. Ковача), І.А. Гайденко (випускник В.М. Золотухіна, працює на кафедрі з 1993 р.), В.С. Мужчиль (учень В.С. Бібіка, запрошений на кафедру в 2001 р.). Разом з оновленням кафедри була збережена і її «стабільна основа»: її склали В.І. Дробязгіна, що працює на кафедрі більше 30 років, В.М. Птушкін і, звичайно ж, В.М. Золотухін (цього року – ще один ювілей: 40-річчя перебування Володимира Максовича на кафедрі). У результаті кафедру композиції і інструментування ХДУМ на сучасному етапі представляють майстри, що відносяться до третього (В.М. Золотухін, В.І. Дробязгіна, В.М. Птушкін) і четвертого (В.С. Мужчиль, І.А. Гайденко) поколінь харківської композиторської школи. Мудра стратегія забезпечила кафедрі життєстійкість і міцність, спадкоємність, стійкість і оновлення її позиції.

Традиції харківської композиторської школи гідно представляють педагоги кафедри композиції і інструментування в її нинішньому складі: народний артист України Володимир Максович Золотухін, заслужений діяч мистецтв України Володимир Михайлович Птушкін, заслужений діяч мистецтв України Віктор Степанович Мужчиль, доцент Валентина Іванівна Дробязгіна, кандидат мистецтвознавства Ігор Анатолійович Гайденко, які складають свого роду українську «Могучу кучку».

харківську «п'ятірку». Сучасній харківській «п'ятірці» як і її далекому (в часовому і просторовому відношеннях) петербурзькому прообразу властива єдність творчих спрямувань і вільний розвиток індивідуальності кожного композитора. У зв'язку з цим клас кожного з педагогів кафедри є унікальною творчою майстернею, яка багатогранно відображає індивідуальність її Майстра. Представники нинішнього складу кафедри – кожен в особливому, неповторному ракурсі, індивідуальному відображенні – представляють тип Універсального Музиканта (бахівського плану), поєднуючи педагогічну, наукову, виконавську сфери діяльності.

Композитори-педагоги кафедри композиції і інструментування на сучасному етапі як носії кращих традицій харківської композиторської школи, продовживши навчання і після закінчення вузівського курсу, збагатили її досягненнями інших композиторських шкіл. В.М. Золотухін – московської, В.І. Дробязгіна – київської, І.А. Гайденко – петербурзької, на новому витку спіралі, повернувшись до витоків своєї alma mater.

Свідченням глибинних зв'язків, що мають символічне значення і є наявними між педагогами кафедри в її сучасному форматі та славетної, невід'ємної від університетської, 90-річної історії, є факт примноження, відображення спільної ідеї ювілею в композиторських біографіях. Цього року виконується 60 років з дня народження Валентини Дробязгіної і Віктора Мужчиля, 40 років роботи на кафедрі Володимира Золотухіна, який відзначив минулого року свій 70-й день народження

Володимир Максович Золотухін – голова харківської композиторської школи на сучасному етапі її розвитку (нар.1936). Пізнє залучення до музики (з 17 років), що стала його покликанням, привело до стрімкого проходження фаз початкової і середньої музичної освіти: музичну школу по класу фортепіано закінчено за два роки, навчання в Донецькому музичному училищі тривало 3 роки. У результаті в 1958 р. у віці 22-х років В. Золотухин – студент Харківської консерваторії по спеціальностях фортепіано (по класу В.В. Топіліна) і композиція (по класу В.А. Барабашова). Рік потому Володимир Максович перейшов в клас Д.Л. Клебанова, а заняття по фортепіано довелося залишити через хворобу руки. Ця обставина зумовила й остаточний вибір професії, і незмінну любов Золотухіна-композитора до фортепіано, який присвятив цьому інструменту значну частину творчих робіт. Після закінчення консерваторії Володимир Максович, прагнучи вдосконалюватися в мистецтві композиції, продовжував брати уроки в Д.Л. Клебанова, консультуватися в московських майстрів Р.С. Буніна, Б.Л. Клюзнера, Д.Д. Шостаковича.

Педагогічна діяльність Володимира Максовича розпочалась в рік закінчення консерваторії. Протягом 5 років (1963–1967) В.М. Золотухін викладав музично-теоретичні дисципліни в Харківському державному інституті культури. На кафедру теорії музики і композиції Харківського інституту мистецтв Володимира Максовича було запрошено в порубіжжя (1967), – в останні роки її існування в богатирьовському варіанті під управлінням М.Д. Тіца. З того часу творча доля Володимира

Максовича пов'язана з нашим Вузом, в стінах якого він пройшов шлях від викладача до професора, завідувача кафедри, що виростила його.

Популярність і визнання прийшли до Володимира Золотухіна в молоді роки: у 1969 р. він став лауреатом III Всесоюзного конкурсу композиторів. Його талант і професіоналізм здобули високу оцінку і далі: у 1987 р. йому присуджено звання заслуженого діяча мистецтв України, в 1996 р. – народного артиста України. Володимир Максович – лауреат творчих премій ім. І.І. Слатіна (1995), ім. Б. Лятошинського (1997), ім. О. Масельського (2001 р.), члена журі міжнародних конкурсів: у 1990 – духових ансамблів, в 2001 – ім. С. Прокоф'єва, в 2002 – ім. М. Лисенка. Твори В.М. Золотухіна входять в програми міжнародних конкурсів (ім. М. Лисенка, ім. Б. Сметани, ім. В. Горовіца, ім. В. Кліберна). 35 творчих робіт композитора записані до Фонду телерадіокомпаній України і Росії, випускаються CDдиски з його музикою. Авторські концерти, гастрольні поїздки, участь в міжнародних фестивалях, серед яких – Дні української культури в Чехії і Словаччині (1983), Дні української музики в Узбекистані (1987), Фестиваль української і американської музики у Львові (1991), Фестиваль «Харківські Асамблеї» (1991), «Київ-music-Fest» (з 1993 р.), «European youth music festival» у Данії (1996), Дні культури України в Москві (2002), Фестиваль в університеті «Nortern Kentucky» (США, 2003), Фестиваль «Рахманінов і українська культура» (2006) – свідчать про широку популярність композитора.

Значною є громадська діяльність В.М. Золотухіна. Член СК СРСР з 1965 р., НСКУ з 1991 р., Володимир Максович протягом 1993–1998 рр. очолював Харківську організацію НСКУ, багато сил віддав роботі у Фонді підтримки молодих дарувань, колегії Міністерства культури України, художній раді Харківського обласного управління культури і обласний филармонії.

Творчу спадщину В.М. Золотухіна представлено різними жанрами. Це – і балет «Вогонь Еліди», і героїко-романтична музична драма «Й один в полі воїн», і хореографічна поема «Безсмертя», і чотири симфонії, а також два фортепіанні концерти, концерт для чотирьох скрипок з оркестром «Купальські ігрища» для симфонічного оркестру, вокально-інструментальний цикл «Медальйони», музика до кінофільмів, театральних спектаклів. Домінуючим першоджерелом в мистецтві Майстра, яке об'єднує твори різних жанрів, є звернення до високої теми, симфонізм мислення, монументалізм. Золотухін-симфоніст – визначальна іпостась композитора. Його творчості властивий широкий діапазон задіяння жанру симфонії: її трактування крізь призму симфоджаза (2 Симфонія – свого роду автопортрет молодого композитора, відображений на тлі світлого урбаністичного інтер'єру), в аспекті прихованої програмності (1 Симфонія, присвячена В. Гнедашу, навіяна спогадами про трагічні події Великої Вітчизняної війни, прагненням поєднати їх з сучасністю), програмності узагальнено-філософського типу (4 Симфонія «Іспанська балада» за романом Л. Фейхтвангера). Різнобарвно представлено в творчості композитора і жанр концерту: Перший фортепіанний являє собою драму, Другий (присвячений

його першому виконавцю – заслуженому діячу мистецтв України, професору ХДУМ Наталії Мельникової) пов'язаний з симфоджазовою стилістикою, Концерт для 4-х скрипок і камерного оркестру, специфічно відтворюючи принципи concerto grosso, відтворює ідею подолання Апокаліпсису.

Автор більше ста творів, В.М. Золотухін, разом з активною громадською діяльністю, наділяє значної уваги педагогічній роботі. За 40 років роботи на кафедрі композиції і інструментування В.М. Золотухін виховав 19 композиторів, серед яких найбільш відомими є член НСКУ, заслужений діяч мистецтв України, лауреат державної премії ім. Лятошинського, міжнародного конкурсу в Канаді (Торонто), премії ім. І. Слатіна, професор ХДУМ А. Гайденко; член НСКУ, заслужений діяч мистецтв України, лауреат премії ім. І. Слатіна і республіканської премії ім. Огієнка, художній керівник і диригента театру народної музики «Обереги» Ю. Алжнєв; член НСКУ, заслужений діяч мистецтв України, лауреат міжнародних конкурсів, стипендіат Ізраїльської фундації культури, організатор фестивалів духовного хорового співу в Україні М. Шух; член НСКУ, лауреат Міжнародного конкурсу в Канаді (Торонто) і премії ім. І. Слатіна, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри композиції і інструментування ХДУМ І. Гайденко. Поруч з учнями Володимира Максовича, що закінчили університет мистецтв в XX столітті, роки навчання яких співпали з композиторськими шуканнями минулого сторіччя, в його класі здобули освіту і композитори «взірця XXI століття» – випускники 2006 р. А. Невілько і Ю. Лелюк, випускниця 2007 р. В. Паллай. Нині в класі Володимира Максовича навчається студент-композитор Б. Севастьянов (V курс). Композиторська школа В. Золотухіна вже знайшла своє продовження в XXI столітті.

У 1973 р. В.Т. Борисов, очоливши кафедру композиції і інструментування, запросив тоді молодого композитора, недавню випускницю свого класу **Валентину Іванівну Дробязгіну**, що дотепер пропрацювала на кафедрі 35 років. Випускниця історико-теоретичного відділення Полтавського музичного училища, В.І. Дробязгіна, закінчивши в 1971 р. ХІМ, продовжила вдосконаловати свою майстерність в аспірантурі Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського по класу М. Скорика.

В.І. Дробязгіна працює в жанрах симфонічної, камерно-інструментальної, вокальної, хорової музики; особливою сферою її творчих інтересів є музика для дітей (зокрема, балет «Руки, ноги, туфельки», – проект Харків-Нюрнберг, 1992). У ранній період творчості Валентина Іванівна тяжіла до монументальних жанрів, про що свідчать блискучий Дивертисмент для камерного оркестру (1970), Перший і Другий концерти для фортепіано і симфонічного оркестру (1971, 1976), Симфонічна фреска «Софія Київська» (1981). Згодом композитора більш приваблювала можливість розкриття свого внутрішнього світу засобами камерної інструментальної (сюїта «Знаки Зодіаку» для фортепіано, 1995; джазова сюїта «Ностальгія», 1999) і вокальної музики (вокальний цикл «Барвиста стрічка» на вірші Т. Шевченка і народні слова), в творах для хору a capella (Фантазія-вокаліз

«В джазових ритмах» для жіночого хору і фортепіано, 1983; Концерт для жіночого хору a capella «Травневий сад», 1998; «Український триптих» для хору a capella на вірші Т. Шевченка і Л. Талалая, 2004), де найбільше виявляється така сутнісна риса хисту Валентини Дробязгіної, як тяжіння до лірико-філософського узагальнення. Проте тенденція ліризації і камерізації творчості зародилась ще в межах першого періоду творчості композитора (Камерна музика для 11-ти інструментів і фортепіано, 1977), остаточно утвердившись в зрілий період.

Школу В.І. Дробязгіної пройшли 13 вихованих нею композиторів. Серед них – Л. Катишева (Долинська) – член Спілки композиторів Росії (Москва), члени НСКУ І. Альбова, А. Дмитрук, Ю. Гусєв, О. Протопопова. Валентина Іванівна є спадкоємицею творчих зв'язків, що походять від В.Т. Борисова, а через нього – до С.С. Богатирьова, в третє тисячоліття, випустивши протягом перших років XXI століття композиторів Л. Пакош (2001), С. Смекодуб (2003), О. Бідніну (2004).

Володимир Михайлович Птушкін (нар. 1949) перш, ніж пов'язати своє життя з кафедрою композиції і інструментування, пройшов значну частину творчого шляху, утвердивши свій індивідуальний стиль. Після закінчення Луганського музичного училища по класу фортепіано Володимир Птушкін в 1967 р. вступив до ХІМ, двічі закінчивши його – в 1972 р. як піаніст-соліст (клас Р.П.Попкової) і в 1973 р. як композитор (клас Д.Л. Клебанова). Наступне 30-річчя в житті і творчості композитора виявилося нерозривно пов'язаним з Харківським академічним російським драматичним театром ім. А.С. Пушкіна, завідувачем музичною частиною якого Володимир Михайлович був усі ці роки, створивши музику більш ніж до 40 вистав драматичних театрів Харкова, Москви, Тбілісі, Чернігова, Ужгорода. Творчість Володимира Михайловича як театрального композитора була настільки успішною і плідною, що він був прийнятий не лише до НСКУ, але й до Спілки театральних діячів України. Робота в театрі сприяла кристалізації таких рис таланту Птушкіна-композитора, як яскрава театральність, жанровість, образність мислення. Театральність, яка взаємодіє з концертністю, що спирається на плакатну, іронічну подачу гіперболізованих виявів як емоціонального так і раціонального першоджерел, на естетизацію і гротескову подачу банального, – ці принципи мислення є властивими творам Володимира Михайловича, що виникали на різних етапах його творчого шляху. Серед них – «Concerto-buffo» для скрипки, фортепіано і симфонічного оркестру, «Театральна сюїта» для фортепіано і оркестру, Концертний триптих для фортепіано, Інтродукція і токата для фортепіано, фортепіанні п'єси «Ostinato», «Калейдоскоп», «Експромт», «Partita quasi burlesca» для духового квінтету, Концерт для симфонічного оркестру, Сюїти для симфонічного оркестру з музики до комедій Ж.Б. Мольєра «Міщанин у дворянстві» і В. Шекспіра «Віндзорські витівниці».

Однак настільки послідовно виявлена в музиці В.М. Птушкіна театральність, помножена на концертність, зовсім не є єдино можливим принципом мистецтва композитора. Її доповнює ліричне дарування композитора, представлене з неабиякою послідовністю, що виявилося в таких творах, як кантата на вірші поетів епохи

Відродження «Весняні пасторалі», духовна кантата «Salve Regina» (на латинський текст), камерна кантата «Во имя Госпожи Любви» (на вірші Данте Аліг'єрі), вокальні цикли «Полночные песни» (на вірші А. Ахматової) і «Нічна музика» (на вірші Н. Ленау), Соната пам'яті Д.Л. Клебанова для альта і фортепіано, Концерт для скрипки з оркестром, Перший і Другий концерти для віолончелі з оркестром, «Приношення Берліозу». Серед ліричних творів композитора особливе значення має твір унікальний за жанром — моносимфонія «Сповідь», наділена рисами вокального циклу (для сопрано, фортепіано, кларнета та віолончелі), що стала першим й дотепер єдиним композиторським зверненням до віршів чудового харківського поета Бориса Чічібабіна. Осмислення трагедії українського народу завдяки взаємопроникненню фольклорних і західно-європейських образів-символів набуває в «Українському реквіємі» В. Птушкіна (на вірші лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка С. Сапеляка) воістину вселенських масштабів. І, врешті, особливу сферу творчості композитора представляє музика для дітей — опера «Дива дивні», мюзикли «Гулівер», «У лукоморья дуб зеленый».

Плідну творчу роботу В.М. Птушкін поєднував із роботою педагогічною, початково в Харківському державному інституті культури (нині — академії культури), де викладав музично-теоретичні дисципліни, потім (з 1992) — в Харківському університеті мистецтв. За 15 років роботи на кафедрі композиції і інструментування заслужений діяч мистецтв України, лауреат всеукраїнського конкурсу композиторів ім. В. Косенка (1997), премії ім. І. Слатіна (1998), міжнародного конкурсу композиторів, присвяченого 300-річчю Санкт-Петербурга (2003) Володимир Птушкін пройшов шлях від старшого викладача до в.о. професора. Крім лекційних курсів, В.М. Птушкін веде клас композиції. Його учні — випускники рубежу XX-XXI ст.: Т. Копитіна (1999), І. Степаненко (2000), В. Алексеєнко (2002), О. Похило — лауреат 1 і 2 премії міжнародного конкурсу композиторів «Gradus ad Parnassum» (2005), аспірантка кафедри композиції і інструментування.

Музика композитора звучить в Росії, Польщі, Франції, США, Німеччині, Швейцарії, Македонії, Угорщині, Японії та у багатьох містах України.

У 2000 р. відбулось виконання духовної кантати «Salve Regina» Муніципальним жіночим хором м. Туріна у Ватикані.

Багато творів В. Птушкіна записані та ввійшли у Золотий Фонд Національного Радіо.

Численні авторські концерти, які відбулись в у Колонному залі ім. М. Лисенка Національної філармонії України, Харківському оперному театрі та інших концертних залах України, де автор бере участь і як соліст-піаніст, свідчать про те, що В. Птушкін знаходиться в постійному творчому пошуку.

Віктор Степанович Мужчиль (нар.1947) після закінчення ХІМ по класу В.С. Бібіка в 1979 р. більш ніж на 20 років пов'язав своє життя з Дніпропетровськом, де розгорнулась творча та адміністративна робота композитора. У 1979-1982 рр. — відповідальний секретар Дніпропетровської обласної організації

СКУ, в 1982–1985 рр. – диригент Дніпропетровської обласної спілки ансамблів і дискотек, в 1982–2001 рр. – викладач композиції Дніпропетровського музичного училища і Павлоградської ДМШ, В.С. Мужчиль в 2001 р. був обраний головою Дніпропетровської обласної організації НСКУ і секретарем Правління НСКУ.

Талант Віктора Мужчиля був визнаний в консерваторські роки: у 1978 р. він став лауреатом всесоюзного конкурсу студентів-композиторів. І надалі доля була прихильна до його творчих пошуків, а колеги високо цінували його професіоналізм і композиторське обдарування: з 1983 р. Віктор Степанович – член Спілки композиторів України (з 1991 – НСКУ), в 1992 р. нагороджений Державною премією ім. М. Лисенка, в 1999 р. удостоєний високого звання заслуженого діяча мистецтв України, в 2002 р. – Почесної грамоти НСКУ, в 2006 р. – премії ім. С.С. Богатирьова (раніше премія носила ім'я І. Слатіна).

Однак, мабуть, найвагомішим визнанням таланту Віктора Степановича і найбільш доленосною подією в його житті стало одержане ним в 2001 р. від В.М. Золотухіна запрошення на кафедру композиції і інструментування, що означало можливість повернення в alma mater. Рідний ВУЗ тепло прийняв свого славного випускника: Віктора Степановича утверджено на посаді доцента, а протягом 2005/2006 навчального року йому був довірений відповідальний пост декана вокально-хорового факультету ХДУМ. Нарешті, Віктор Степанович отримав можливість реалізувати свій педагогічний талант, створивши протягом декількох років творчу майстерню. Його випускники – Р. Гольцов (2004), дипломант міжнародного конкурсу композиторів «Gradus ad Parnassum» 2005 р.; Є. Марчук (2005), дипломант міжнародного конкурсу композиторів «Gradus ad Parnassum» 2005 р. і переможниця Всеукраїнського конкурсу, присвяченого Т. Шевченкові, з написання вокального твору 2006 р.; А. Левандовський (2007). Нині в класі Віктора Степановича навчаються студенти-композитори III і IV курсів.

Розпочинаючи свій творчий шлях як композитор-симфоніст (Симфонія, 1979; симфонічні картини «Фарби осені», 1980), В.С. Мужчиль, зберігши значення симфонізму як творчого методу, надалі пов'язав своє мистецтво з вокально-інструментальними жанрами, хоровою музикою, музикою для театру і кіно. Робота з словом, спрямована на виявлення його найдрібніших смислових елементів в звуко-літерних низках і пересемантизацію їх значень, «анатомія звуку», питання «сучасної музичної фонетики» – джерела натхнення для композитора. Про жанрові «модуляцію» свідчать твори Віктора Мужчиля 1980-х рр.: ораторія «Не будьмо байдужими» (вірші О. Завгороднього, 1983), моноопера-кантата «Пісні кохання» (вірші Ю. Саакяна, 1988), музичний фейлетон (міні-опера) «Сімейна ідилія» (лібрето Г. Гельфера, 1989), а також музика до спектаклів «Макбет» В. Шекспіра (1986), «Мангілі» (лібрето Л. Струмбе, І. Березіня, М. Брауна, 1987). У 1990-і рр. Віктору Степановичу відкриваються духовні глибини християнського світосприйняття, які знайшли відображення в таких творах, як хоровий концерт-дума «Да святится ім'я Твоє» (вірші І. Драча, Т. Шаповаленка, А. Кравченко-Русіва, сл. О. Гончара, В. Мужчиля,

1990), духовний концерт «Возлюби ближнього свого» (1993), музична духовна сповідь «Голос волаючого в пустелі» (на канонічні тексти, 1999), «Поклоніння Святій Марії» (на канонічні тексти, 1999). Опора на національну традицію, включену в сучасний контекст, є значимою в творах для хору a capella – думі «Краю мій» (вірші А. Кравченко-Русіва, 1991), «Вмирала річка» (вірші Т. Шевченка, 1992), в музиці до драми «Мазепа – гетьман України» (1994). Крім цього, в творчості В.С. Мужчиля здійснилося поглиблення в авангардову систему засобів музичної виразності, завдяки чому виникли гостро сучасні, оригінальні твори – космогонія-перформанс «Чорний квадрат» (слова В. Мужчиля, 1996), перформанс «Преодоление» (вірші С. Щипачева, слова В. Мужчиля, 2000). Значні успіхи композитора і в сфері кінномузики (музика до художніх фільмів «Втрачений рай» (2000), «Дикий табун», знятих режисером В. Рожком за романами В. Веретеннікова).

В.С. Мужчиль належить до так званих «пізніх творчих особистостей», добре відомих в історії музики. Проте порівняно пізній вихід на творчу арену, відносно пізнє саморозкриття особистості не перешкоджають композитору такого плану сповна реалізувати оригінальність художнього мислення, а постійна наполеглива праця, помножена на прагнення до постійного самовдосконалення, дозволяють створити об'ємну спадщину, яка різнобарвно відображає його творчу індивідуальність.

Ігор Анатолійович Гайденко (нар. 1961 р.) після навчання в ХІМ по класу фортепіано (клас професора Н.О. Єщенко, 1985) і композиції (клас професора В.М. Золотухіна, 1990) здобув кваліфікації композитор, викладач музично-теоретичних дисциплін, концертний виконавець, концертмейстер, соліст камерного ансамблю. У студентські роки визначилися деякі пріоритетні напрями творчості композитора: увага до фортепіанної, вокально-хорової музики, робота в сфері музичного оформлення спектаклю. У той час І. Гайденком був створений, який і понині залишається єдиним в його творчій спадщині, жанровий феномен – «Sinfonia» для великого симфонічного оркестру (1990).

І.А. Гайденко вдосконалював майстерність в асистентурі-стажуванні (1990–1993) Санкт-Петербурзької консерваторії по класу професора С.М. Слонімського, на композиторських курсах в Казімеж-Дольному (Польща), де його вчителями були К. Пендерецький і М. Стропа, у Вищій музичній академії в Парижі, в Американській консерваторії у Фонтебло (у Ж. Амі, Ф. Манурі). Проникнення в сутність композиторського ремесла видатних майстрів XX і XXI століть сприяло вияву індивідуального стилю І.А. Гайденка.

Знання, одержані в Санкт-Петербурзі, дозволили молодому композитору піти по шляху творчого експерименту. В «Концерті для струнних і духових» (1991) поєднуються оригінальні акустичні концепції з драматургічною ідеєю змагання інструментальних груп. У камерній кантаті «Шість жіночих пісень» на народні тексти (1992) поєднується неофольклорна модальність і структуралізм.

На композиторських курсах, що проводяться К. Пендерецьким (осінь 1991), під керівництвом Марко Стропи І. Гайденко, познайомившись з досягненнями

в галузі музичних комп'ютерних технологій IRCAM, зайнявся вивченням електронного інструментарію і методів роботи з ним. Підсумком цього етапу в творчій долі І.П. Гайденка став твір «Solo for Kelley» для скрипки (Фонтебло, 1993).

Стажування в Американській консерваторії у Фонтебло (Франція, літо 1992) дало Ігореві Анатолійовичу можливість практичного ознайомлення з обладнанням IRCAM при центрі Дж. Помпіду в Парижі. З того часу композиторський метод І. Гайденка передбачає використання комп'ютерних технологій на різних стадіях творчого процесу. Практичну реалізацію ідеали композитора віднайшли, зокрема, в структуралістських «Метаморфозах» для баяна, фортепіано, скрипки і віолончелі (1993), експериментальних «Осцилограмах-Транскрипціях» (1995), в п'єсі для комп'ютера «Йдучи за собою» (1997). Теоретичне узагальнення свого досвіду І. Гайденко втілив у кандидатській дисертації (2006).

Плідно працює композитор у сфері театральної музики. І.А. Гайденко – автор музики більш ніж до 40 спектаклів, що йдуть в театрах Харкова, Сум, Луганська, Сімферополя, Черкас, Чернігова, Тули, Орла, Вольська, Білгорода, Краснодара, Саратова. Музика до п'єси М. Куліша «Мина Мазайло» (1989) стала невід'ємним компонентом спектаклю, який став культовим і витримав майже 400 постановок в постановці Харківського академічного театру ім. Т.Г. Шевченка. Музика І. Гайденка відіграє в спектаклях настільки значну роль, що трансформує їх то в музичну комедію («Пошились у дурні» за п'єсою М. Кропивницького, 1900), то у водевіль («Лев Гурич Синиця», 1997), то в музичну казку («Джельсоміно у країні брехунів», 2005), а почасти і в оперу («Ромео і Джульєтта», 2001).

Діапазон творчих пошуків композитора настільки широкий, що охоплює твори як для електронних інструментів, що втілюють експериментальний дух науково-технічних досягнень сучасності, так і для тих, що відтворюють давню традицію в її автентичному «ключі» – бандури і цимбалів. Творчим рубежем став 1999 р., коли І.А. Гайденко написав для бандури соло Три п'єси, а в 2000 р. – п'єсу «Старий млин». Віртуозний Концерт для цимбалів з оркестром «Сонячне коло» (2004), визначеного як обов'язковий твір III Міжнародного конкурсу виконавців на народних інструментах ім. Гната Хоткевича, ввійшов до репертуару народного артиста України Георгія Агратіни. Поява оригінальних творів для бандури і цимбалів не спричинили радикального перелому в творчій долі композитора, який залишився вірним як експериментам в області інструментальної музики («Musica militari» для кларнета, труби, фортепіано і ударних), так і пошукам у сфері музики до драматичних спектаклів (наприклад «Гамлет», 2001; «Алые паруса», 2003; «Траса 60», 2004).

І.А. Гайденко – автор ряду хорових творів, серед яких – різдвяні хори a capella «Carol» (1998/19899) для хору, органа й електрогітари на тему різдвяного хоралу (колись використану Й.С. Бахом), «Дощик» для хору і симфонічного оркестру (2001), «Sanctus» для хору і оркестру (2002), в якому неокласична інтонаційна палітра поєднується з арт-роковою ритмікою, кантата «Три хорові наспіви» на тексти Г. Сковороди, що відтворює атмосферу українського бароко.

Творчі досягнення І.А. Гайденка (член НСКУ з 1992 р.) позначені перемогами на Всеукраїнському конкурсі ім. Косенка (1996), І міжнародному конкурсі композицій для бандури ім. Г. Китастого (Канада, 2000), преміями ім. І. Слатіна (2000), «Харків'янин року» (2003).

На кафедрі композиції і інструментування ХДУМ І. Гайденко викладає з 1993 р. Веде клас композиції, заняття з інструментовки, читання симфонічних партитур, лекційні курси «Техніка композиції XX століття», «Робота режисера з композитором», «Електронна музика». Учні І.А. Гайденка – Н. Шкода (лауреат всеукраїнського конкурсу ім. Косенка, 1996), У. Мачнєва (лауреат конкурсу творів для гітари – Гомель, 2004), П. Рукавіцин (лауреат міжнародного конкурсу ім. С. Прокоф'єва – Москва, 2004; член Спілки композиторів Росії); Т. Чекрижова-Харченко, С. Кухарській, Н. Лосєва.

***

Харківська композиторська школа подібна до величного древа, зрослому на благодатному ґрунті; його коріння сягають глибинних пластів музичної культури, від його стовбура відгалужується безліч гілок, його крона по-царському пишна, його плоди прекрасні, довкола нього – молоді паростки, що несуть нове життя.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ТЕОРЕТИЧНЕ МУЗИКОЗНАВСТВО: РУХ У ЧАСІ

М. Ю. Борисенко

Життя будь-якої школи уможливлюється через зв'язок поколінь. Принаймні, такий ланцюг традицій ніколи не втрачала харківська музично-теоретична школа з початку свого існування аж до сучасного її етапу. Саме ця ознака, що і є для неї показовою, мотивує її постійний розвиток, значні творчі відкриття, поза яких не існує мистецька думка.

Розквіт останньої у Харкові був цілком закономірним, адже мав власну передісторію та джерела, якими безумовно стали високі надбання української культури та мистецтва, активне театральне і концертне життя міста. Вони формували сприятливі умови для приїзду у Харків музикантів-фахівців, як вітчизняних, так і зарубіжних композиторів і виконавців, чия мистецька подвижницька діяльність

з часом склала підґрунтя для відкриття ще на початку XIX століття місцевих музичних класів, у 70-ті рр. того ж століття – Харківського філармонічного товариства, 1883 р. – музичного училища. Саме тут поступово впроваджувалася система музичної освіти, набирали вагу музично-теоретичні дисципліни, та, як наслідок – просвітницька теоретична думка [7].

С. С. Богатирьов, професор

Високий рівень підготовки професійних кадрів у музичному училищі, значна кількість викладачів якого отримала музичну освіту у провідних вітчизняних та європейськихконсерваторіях, лише прискорив відкриття у Харкові в 1917 р. консерваторії, про що невипадково клопотав сам директор училища, а потім – і консерваторії, крупний музичний та громадський діяч Ілля Ілліч Слатін, до речі, знавець теорії та історії мистецтва, автор праці «Нариси історії розвитку оркестрів у Росії».

Заснована ним консерваторія стала тією логічною і надзвичайно важливою ланкою, якої бракувало діючій на той час у місті системі музичної освіти. Консерваторія відкрила музикантам різних спеціальностей перспективу подальшого удосконалення професійної майстерності, а також наукового усвідомлення різноманітних музичних явищ: їх спеціального поглибленого вивчення і теоретичної оцінки, що й призвели до виникнення фундаментальних та прикладних досліджень, до формування у новоствореному закладі музично-теоретичної школи.

У її витоків стояв **Семен Семенович Богатирьов** (1890–1960) – людина непересічної науково-творчої думки, величезного таланту та ерудиції.

Отримавши, крім юридичної (у Харківському університеті), музичну освіту в Санкт-Петербурзькій консерваторії по класу теорії композиції професорів Й.І. Вітоля, В.П. Калафаті, М.О. Штейнберга (учнів М.А. Римського-Корсакова), з 1917 р. він працює у Харківській консерваторії (пізніше і в музичному училищі, тоді Технікумі) викладачем музичної теорії і композиції, завідувачем профільною кафедрою, деканом теоретико-композиторського факультету, заступником директора і, зрештою, директором. Деякий час займав посаду професора та ректора у кубанській Єкатеринодарській консерваторії, у роки вітчизняної війни – працював у Київській

консерваторії, тоді її було поєднано зі Свердловською. 1934 р. йому присуджено звання заслуженого професора за підготовку висококваліфікованих музичних кадрів. З 1943 р. – професор Московської консерваторії, 1946 – нагороджений званням заслуженого діяча мистецтв Росії, 1947 – захистив докторську дисертацію, минувши перший рівень вченого звання – кандидата наук.

Досліджуючи величезний вплив цієї історичної постаті на становлення та розвиток харківської теоретичної школи – як системи освіти, успадкованого інтелектуального науково-творчого, а також педагогічного досвіду, зрештою – як певної єдності художніх уподобань, принципів, традицій – раптово відкривається низка іноді досить несподіваних паралелей, які не втрачають своєї актуальності також і в новітній її історії.

Зокрема, як різносторонній фахівець – композитор, музикознавець, виконавець (піаніст, валторніст) – С.С. Богатирьов, очоливший у консерваторії на початку 1920-х років теоретико-композиторський факультет та його базову кафедру, консолідував навколо них діяльність спеціалістів самого широкого профілю, які впродовж наступних десятиліть викладали у ВНЗ єдиний на той час комплекс історико-теоретичних дисциплін.

Імена цих видатних митців-вчених, що сьогодні містяться у реєстрі авторитетних вітчизняних та зарубіжних науково-довідкових видань, увійшли в славетну історію харківської музично-теоретичної наукової школи (презентуючи, водночас, інші школи – композиції, фольклористики, виконавства) і зробили останню широко відомою як в Україні, так і за її межами.

Значна кількість представників школи належала до випускників класу С.С. Богатирьова, унаочнюючи у такий спосіб одну з її особливих прикмет – непорушний зв'язок поколінь, віддзеркалений у міцній генерації вихованців та послідовників свого фундатора.

Серед них окрему групу складають викладачі-композитори, які у різні роки, окрім композиції, читали в консерваторії курси лекцій з інструментознавства, поліфонії, гармонії тощо – доцент **Петро Іванович Андросюк**, професори – **В'ячеслав Андрійович Барабашов**, заслужений діяч мистецтв України, лауреат державної премії України ім. М.В. Лисенка Валентин Тихонович Борисов, заслужений діяч мистецтв України, скрипаль, диригент **Дмитро Львович Клебанов**, заслужений діяч мистецтв України, диригент **Володимир Миколайович Нахабін**, доцент, заслужений артист УРСР, хормейстер **Зіновій Давидович Заграничний**.

Надзвичайно цінним був досвід роботи на теоретико-композиторському факультеті і тих послідовників науково-педагогічної школи Богатирьова, які брали участь у фольклорних експедиціях, збирали та ґрунтовно вивчали різні національні зразки народної творчості, являлись співпрацівниками кабінету музичного фольклору Української Академії наук. Це композитори Микола Терентійович Коляда, який записував та обробляв народні мелодії під час подорожей та альпіністських експедицій у Крим, на Тянь-Шань, був знавцем українського, татарського, кир-

гизького фольклору; Олександр Іванович Стеблянко – відомий в Україні етнограф, завідувач кабінетом музичного фольклору при Харківській державній консерваторії, зібравший біля 2000 (!) народних пісень (переважно Лівобережної України та Північного Кавказу).

До генерації учнів Богатирьова належать і видатні музикознавці, теоретики та історики – доцент **Олександр Мойсейович Сироткін**, професор, кандидат мистецтвознавства, піаністка **Галина Олександрівна Тюменєва**.

Корифеями школи Богатирьова були і ті, хто поєднував у власному творчому доробку кожну з названих граней музичної діяльності: це, зокрема, професор, композитор, музикознавець, піаніст Михайло Дмитрович Тіц, клас якого, у свою чергу, закінчила ціла плеяда видатних мистецтвознавців – кандидати наук, професори **Ольга Василівна Гусарова**, **Ірма Львівна Золотовицька**, доктор мистецтвознавства **Віктор Никифорович Золочевський**, музикознавці і піаністи **Павло Павлович Калашник**, **Зінаїда Борисівна Юферова**, а також доцент, композитор-музикознавець **Лев Миколайович Булгаков** (вчився в класі С.С. Богатирьова і М.Д. Тіца), доценти **Ігор Миколайович Дубінін**, кандидат мистецтвознавства **Леонід Борисович Решетніков** та інші.

Педагогічна спадщина Богатирьова певним чином уплинула на діяльність викладачів, які працювали на теоретико-композиторському, а потім історико-теоретичному факультетах, однак отримали музичну освіту в інших консерваторіях, зокрема, Петербурзькій та Одеській – Яків Якович Полфьоров (професор; композитор, диригент; у Петербурзі його вчителями були, у тому числі, В.П. Калафаті та М.О. Штейнберг, у яких навчався і Богатирьов), Московській – Борис Олександрович Любімов (доцент; музикознавець, віолончеліст), Павло Володимирович Шокальський (доцент; музикознавець), Київській – Йосиф Михайлович Міклашевський (кандидат мистецтвознавства, професор; музикознавець, піаніст), Львівській – Григорій Никифорович Цицалюк (професор; заслужений діяч мистецтв України, композитор, музикознавець). Деякі з цих талановитих майстрів були залучені до роботи у консерваторії за особистою рекомендацією С.С. Богатирьова.

Таку блискучу плеяду музикантів-викладачів прикрашають і ті, хто працює в Харківській консерваторії у наш час.

Натомість, серед них є безпосередні свідки наукових подій минулого, посередники кращих традицій школи різних її періодів, старійшини історико-теоретичного факультету, професори, музикознавці **Тарас Сергійович Кравцов** (вихованець класу М.Д. Тіца), **Людмила Тихонівна Жигачова** (клас Г.О. Тюменєвої, консультант М.Д. Тіц).

Повертаючись до історичної ролі педагогіки С.С. Богатирьова, слід особливо підкреслити, що багатопрофільність його вихованців (серед яких були композитори, музикознавці, виконавці, фольклористи) формувала один з головних критеріїв музично-теоретичної школи Харкова – енциклопедизм знань її представників в галузях професійної та народної творчості, музики минулого та сучасності, взаємодію в авторських наукових розвідках теорії і практики музичного мистецтва.

Ці мотивації стали природним імпульсом для виникнення перших фундаментальних праць, оригінальних наукових концепцій, в яких відбито розмаїття творчої думки з найактуальніших проблем теорії композиції, поліфонії, гармонії, інструментознавства, фольклору, з історії світової та вітчизняної музичної культури. Серед них роботи самого С.С. Богатирьова – «Подвійний канон» (докторська дисертація), «Обернений контрапункт», В.Т. Борисова – «Оркестрові стилі композиторів-класиків. Оркестровка М.І. Глінки», «Оркестровка О.П. Бородіна», Д.Л. Клебанова – «Виражальна інструментовка», «Мистецтво інструментовки», О.М. Сироткіна – «Історія Харківської державної консерваторії. Очерк», О.І. Стеблянко – численні наукові роботи про ладову структуру, ритміку, поліфонію української народної пісні, М.Д. Тіца – «Про тематичну та композиційну структуру музичних творів», «Про сучасні проблеми теорії музики», «Нариси з курсу поліфонії», Г.О. Тюменєвої – «Чайковський і «Могучая кучка»» (кандидатська дисертація, тему якої запропонував дослідниці Богатирьов), «Чайковський і Україна», «Чайковський і українська народна пісня» та інші.

Відлунням процесу подальшого розширення наукових пошуків та, водночас, їх інтеграції навколо певної музикознавчої проблематики стало відокремлення на теоретико-композиторському факультеті консерваторії структурних підрозділів її колишньої єдиної кафедри теорії, історії і композиції, фундація якої належала С.С. Богатирьову.

У результаті відмежувалися також дослідницькі напрямки школи, відкривши шлях для самостійного, утім, традиційно взаємодіючого розвитку історичного і теоретичного гілок музикознавства, невипадково сполучених у сучасному форматі найстарішого консерваторського факультету, за яким з середини 1940-х рр. закріплено назву «історико-теоретичний». Так виникають у 1947 р. кафедра історії музики на чолі з Г.О. Тюменєвою, теорії музики і композиції під керівництвом М.Д. Тіца, у 1970 – теорії музики, завідувач Т.С. Кравцов, композиції та інструментовки, керівником якої стає Д.Л. Клебанов, 1989 – історії української культури, завідувач Н.Л. Очеретовська.

Продовжує власний розвиток і теоретична школа. Панорама її наукових досягнень в історичній перспективі склала багатовекторний контекст дослідницьких розвідок наступних поколінь музикознавців. Принаймні, роль фундаментального напрямку лише зростала, а тематика досліджень ставала більш диференційованою.

Зокрема, з 1960-х років серед музикознавців-теоретиків появляються кандидати, а пізніше і доктори наук, дисертаційні захисти яких відбулися у різних містах колишнього Радянського Союзу, що природно посилювало контакти між харківською та іншими музикознавчими школами.

Лише за сорокалітній період, до реорганізації теоретичної кафедри, за матеріалами кандидатських та докторських дисертацій були представлені різноманітні монографічні наукові розробки, хронологію яких складають: «Поліфонія А.Я. Штогаренка» (кандидатська). «Гармонічна інтонація» (докторська) Т.С. Кравцова, «Деякі

Зліва направо стоять:
Л. С. Салманова,
Г. Б. Полтавцева,
Л. І. Григор'єва,
Л. М. Трубнікова,
П. П. Калашник,
Н. Л. Очеретовська,
О. Г. Пінчук,
Л. Т. Жигачова,
В. Г. Іванченко;
сидять:
Л. М. Булгаков,
І. М. Дубінін,
О. В. Гусарова,
М. Д. Тіц,
Т. С. Кравцов,
І. Л. Золотовицька,
Л. Б. Решетніков

особливості поліфонії П.І. Чайковського» О.В. Гусарової, «Народнопісенні основи творчості В.Т. Борисова» П.П. Калашника, «Деякі особливості тематизму драматичних симфоній українських радянських композиторів» І.Л. Золотовицької, «Про специфіку відбиття дійсності в музиці» (кандидатська), «Зміст та форма в музиці» (докторська) Н.Л. Очеретовської, «Поліфонія в драматургії симфоній С. Прокоф'єва» В.Г. Іванченка, «Про прояв сонатності у хоровій музиці» Л.Т. Жигачової, «Про динамічні процеси в музичній фактурі» Г.І. Ігнатченка, «Про взаємодію внутрішньої та зовнішньої форми в історичній еволюції музичної жанровості» Л.В. Шаповаловой, «Теоретичні та методичні основи музикознавчої інтерпретації» І.М. Полуємяк, «Про форму строфи та періоду у фортепіанних сонатах віденських класиків» Л.Б. Решетнікова, «Інтерпретація жанрів сюїти та партити у творчій практиці XX сторіччя (на прикладі фортепіанних циклів українських композиторів)» М.П. Калашник, «Про підголосочність в українській музиці» Л.М. Трубнікової.

Кількість нових фундаментальних праць щорічно зростає. За останні 10 років їх перелік послідовно попо-

внився дисертаційними концепціями «Епос та епічне в музиці» Г.Б. Полтавцевої, «Принципи фактурно-поліфонічної організації в сучасній українській фортепіанній музиці» І.В. Цурканенко.

Готуються до захисту кандидатські дисертації О.Г. Пінчук «Становлення сонатних принципів та сонатної форми в інструментальній музиці Й.С. Баха», І.М. Приходька «Елементарний контрапункт в теорії строгого стилю».

Цей вагомий список досліджень можна було б продовжити, адже теоретична кафедра (після відкриття у навчальному закладі аспірантури, 1990-ті рр.) у різні роки випускала, а також продовжує випускати чимало аспірантів. Серед них є і ті, хто працював у консерваторії раніше або працює сьогодні, презентуючи різні консерваторські кафедри. Ось лише деякі з них: В.О. Сирятський – дисертація «Піаністична спадщина М. Мусоргського в контексті європейської фортепіанної культури», В.А. Омельченко – «Аконфліктність та аконфліктна драматургія в художній культурі XX століття європейської традиції (на прикладі музичного мистецтва). Культурологічний аспект», Ю.В. Ніколаєвська – «Символ дзеркала в музиці: від метафори до метафізики образу».

Для сучасного етапу розвитку харківської теоретичної школи показовим було відкриття в Університеті у 2004 р.спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських дисертацій. Першими кандидатами мистецтвознавства невипадково стали вихованці історико-теоретичного факультету М.Ю. Борисенко (тема дослідження «Жанр транскрипції в системі індивідуального композиторського стилю», науковий керівник професор Г.І. Ігнатченко) та О.В. Курчанова (тема «Елегія в музиці: досвід жанрового моделювання (на матеріалі творів російських та українських композиторів XIX – XX ст.»), науковий керівник професор Л.В. Шаповалова).

Того ж року у зв'язку із реорганізацією ВНЗ у Харківський державний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського (після низки перейменувань, які мали місце протягом усього 90-річного періоду існування консерваторії), відбулася чергова реорганізація кафедр – теорії музики (останній завідувач – професор Г.І. Ігнатченко), яка розділилася на кафедру гармонії та поліфонії (завідувач – професор Н.Л. Очеретовська) і інтерпретології та аналізу музики (завідувач – професор Л.В. Шаповалова); а також кафедри історії української культури – на кафедру історії та теорії світової та української культури (завідувач – професор О.Г. Рощенко-Авер'янова).

Сьогодні, минаючи період внутрішніх структурних перетворень, музикознавчий факультет, як і раніше, демонструє величезний науковий потенціал[27].

З метою широкого розгортання теоретико-культурологічних концепцій, модернізації методології та методики досліджень в галузі гармонії, поліфонії, сольфеджіо, теорії музики, музичної естетики, удосконалення педагогічного процесу,

[27] Детальніша інформація по реструктурованих кафедрах міститься в авторських матеріалах збірки: О.Г. Рощенко-Авер'янової – кафедра композиції та інструментовки, історії музики, історії та теорії світової та української культури, Л.В. Шаповалової – кафедра інтерпретології та аналізу музики.

активного розвитку і пропаганди багаторічних традицій харківської музично-теоретичної наукової школи і було створено **кафедру гармонії та поліфонії**, до складу якої увійшли корифеї вітчизняної музичної науки та інші досвідчені фахівці.

Т. С. Кравцов, доктор мистецтвознавства, професор

Незважаючи на реструктуризацію, її позачасовою ознакою, як і раніше, залишаються кращі надбання школи у проведенні різноманітних розробок науково-дослідницького та навчально-методичного профілю, у розвиткові фундаментального та прикладного напрямків теоретичного музикознавства. Традиційно високим видається інтерес науковців до маловивчених теорій та музично-культурних явищ, історична амплітуда яких постійно збільшується, сягаючи від старовинних та навіть архаїчних шарів творчості до її новітніх «площин», простежується також спрямованість на залучення знань інших наук і, водночас, розвиток базових принципів музикознавчої методології, на оригінальність концепцій, позначених яскравою авторською позицією тощо.

Сучасний стан теоретичної школи Харкова віддзеркалюється крізь особистий науково-творчий та педагогічний внесок її персоналій.

Одним з найдосвідчених викладачів кафедри є **Тарас Сергійович Кравцов** – її справжній науковий «літопис» (1970–1986 рр. був на посаді завідувача), видатний вчений, педагог, музикознавець і композитор (автор симфонічних, вокальних, вокально-хорових творів), відомий музично-громадський діяч Харківщини, доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, лауреат муніципальної премії м. Харкова ім. І. Слатіна, нагороджений медалями та орденом Вітчизняної війни II ступеня, Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтв України «За багаторічну плідну працю в галузі культури», член Національної Спілки композиторів України.

Т.С. Кравцов – автор нової оригінальної універсальної музично-теоретичної концепції, викладеної у докторській дисертації («Гармонічна інтонація»), двох монографіях («Гармонія в системі інтонаційних зв'язків» та «Гармонія як музично-інтонаційний феномен»), численних статтях, навчально-методичних посібниках, спеціаль-

них навчальних курсах, доповідях. Коло його наукових інтересів є надзвичайно широким – від проблем музичного фольклору до філософського усвідомлення закономірностей музичного мислення, від окремих питань музичної теорії до фундаментальних естетичних узагальнень, від розробки окремих навчально-методичних тем до цілісних сучасних навчальних курсів.

Подібно першим корифеям харківської теоретичної школи С.С. Богатирьову і М.Д. Тіцу, Т.С. Кравцов, як педагог-вчений, виховав власну генерацію видатних діячів музичного мистецтва України (усього 54 випускники).

Серед них – і нинішня завідуюча кафедрою (колишній проректор з наукової роботи Харківського інституту мистецтв), доктор мистецтвознавства, професор, лауреат муніципальної премії м. Харкова ім. І. Слатіна, член Національної Спілки композиторів України Неоніла Леонідівна Очеретовська (Бабій). Вона є автором монографії: «Зміст та форма в музиці», «Про відбиття дійсності в музиці», «Григорій Цицалюк», «Михайло Дмитрович Тіц» (у співавторстві з П.П. Калашником та М.П. Калашник), укладач наукового збірника «Музична Харківщина», редактор монографії Г.О. Тюмєнєвої «Микола Коляда», наукового збірника «Павло Кіндратович Луценко і сучасність», зараз готує до друку підручник з поліфонії (спираючись на матеріали Г.Н. Цицалюка), а також монографію «Основні естетичні категорії та музика».

Н.Л. Очеретовська розробила оригінальні навчальні курси з музичної естетики, музичної соціології та опублікувала за даною тематикою ряд статей у наукових збірниках та журналах, також має публікації з теорії та історії гармонії, культурології.

Серед випускників її класу, кількість яких сягає більше 20, у тому числі нинішні завідувачі університетських кафедр, професори – доктор мистецтвознавства О.Г. Рощенко-Авер'янова, кандидат мистецтвознавства Л.В. Шаповалова, а також кандидат мистецтвознавства, доцент Київської національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського І.М. Яоханик (Зеброва,), заслужений діяч мистецтв України, провідний спеціаліст Харківської музичної школи-десятирічки Т.Ю. Синченкова та інші.

До плеяди випускників класу Т.С. Кравцова належить і кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, член Національної Спілки композиторів України **Георгій Ігорович Ігнатченко** (у різні роки перебував на посадах завідувача кафедрою теорії музики, проректора з наукової роботи, ректора Харківського інституту мистецтв). Він спеціалізується в галузях гармонії, теорії фактури – запропонував ексклюзивну систематизуючу теорію фактури як фактора динаміки у музиці, є дослідником творчої спадщини видатних українських композиторів та виконавців; автором методичних посібників, статей, рекомендацій з музичного диктанту, аналізу, питань викладання курсів сольфеджіо, гармонії. До сфери його наукових інтересів входять також процеси творчості композитора, проблеми психології музичного сприйняття, свідомості, мислення, що віддзеркалюється у тематиці робіт зі студентами – співпошукувачами, магістрами, спеціа-

лістами, а також дисертантами. В класі Г.І. Ігнатченка у різні роки навчалися біля 50 випускників, серед них 8 кандидатів мистецтвознавства – В.О. Сирятський, І.В. Цурканенко, В.А. Омельченко, Н.В. Крихтіна, М.Ю. Борисенко та інші.

Клас Т.С. Кравцова представляє ще один досвідчений викладач кафедри гармонії та поліфонії – кандидат мистецтвознавства (аспірантуру закінчила при Московській державній консерваторії ім. П.І. Чайковського у професора Є.В. Назайкінського), професор **Галина Борисівна Полтавцева**, яка має більше 40 наукових статей з музичної теорії, психології (семіології), аналізу, філософії музики; є співавтором монографії «Метроритм» (видання НАНУ, інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського); підготовила до друку навчальний посібник «Психологія музичного тексту», монографії «В. Мужчиль. Музика фонем», «Музична композиція. Риторика образу». Г.Б. Полтавцева спеціалізується з усіх предметів теоретичного циклу, у тому числі – з методики викладання сольфеджіо, елементарної теорії музики, гармонії, розробила також авторський курс «Психологія музичного тексту». Має 20 випускників-дипломників, зараз керує трьома кандидатськими дисертаціями.

До сучасного складу теоретичної кафедри увійшли також старші викладачі. **Олена Григорівна Пінчук**, яка представляє школу М.Д. Тіца; після закінчення консерваторії продовжила навчання в аспірантурі Московської консерваторії (клас професора В.М. Холопової). Вона є спеціалістом в галузі поліфонії, досліджує проблеми тематизму та формоутворення епохи бароко, зокрема, становлення сонатності у творчості Й.С. Баха.

Людмила Іванівна Григор'єва – випускниця МДК ім. П.І. Чайковського, клас професора В.М. Холопової. Її педагогічні інтереси знаходяться у сфері поліфонії та аналізу музичних творів. Духовне відродження сучасного суспільства на території колишнього Союзу спонукало авторку до розробки нового курсу «Вітчизняна духовна музика», в якому культурологічного, історико-теоретичного усвідомлення отримали жанри та форми української і російської духовної музики.

Ігор Михайлович Приходько – старший викладач кафедри, випускник фортепіанного та композиторського факультету ХДУМ, лауреат Всеукраїнського конкурсу камерних виконавців, автор вокальних циклів на вірші Б. Пастернака, А. Ахматової, Л. Українки. Він досліджує проблеми структури музичної мови, зокрема, в поліфонії строгого стилю та додекафонії, питання музично-теоретичних систем європейського музикознавства, а також – методології поліфонічного і гармонічного аналізу, що знайшло втілення у підготовлених навчально-методичних посібниках з курсів поліфонії та гармонії. Нині є дисертантом кафедри (науковий керівник – Г. Б. Полтавцева).

У 1999 р. склад кафедри було поновлено також ще одним музикознавцем – це кандидат мистецтвознавства, старший викладач **Марія Юріївна Борисенко**, яка досліджує питання взаємодії композиторської та виконавської творчості, проблеми художньої інтерпретації, методології жанрово-стильового аналізу музичних творів,

що впроваджуються у навчально-педагогічний процес; також веде наукові розвідки з теорії жанру транскрипції в аспекті композиторської інтерпретації, гетерогенних жанрово-стильових явищ, інтонаційної фактури; є автором публікацій – наукових статей у фахових збірках, рецензій та нарисів у всеукраїнських та міських періодичних виданнях (понад 40), співредактором (зі старшим викладачем театрального факультету ХДУМ Є.Т. Русабровим) збірника наукових тез «Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців». Вона була лауреатом Міжнародного Фестивалю молодих виконавців ім. М.В. Лисенка, м. Київ (секція-конкурс музикознавців), стипендіатом Фонду підтримки молодих дарувань, м. Харків, Ріхард-Вагнер-Фестивалю, м. Байройт (Німеччина).

Традиції харківської і московської теоретичної школи синтезувала у науково-педагогічній діяльності і кандидат мистецтвознавства, доцент Наталя Миколаївна Беліченко – випускниця Московського державного музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних (клас професора Н.С. Гуляницької), яка приєдналася до складу кафедри у 2000 р.

Н.М. Беліченко – автор низки наукових статей з музично-теоретичних проблем, де опрацьовує нетрадиційні методи аналізу музичного твору на базі сучасних літературно-семіологічних підходів, які знайшли втілення у темі її кандидатської дисертації «Структурна поетика музичного твору». До сфери її наукових інтересів входять також проблеми поліфонії, питання духовності в музиці. Серед методичних робіт авторка підготувала навчальний посібник з курсів сольфеджіо та гармонії для студентів ВНЗ.

Важливо зауважити, що науково-теоретичні ідеї спеціалістів кафедри знаходять органічне відлуння в їх педагогіці, в розроблених загальних та спеціальних навчальних курсах, в оригінальних підходах щодо вирішення методичних завдань з музично-теоретичних дисциплін. Цей напрямок діяльності кафедри у різні роки її існування сприяв залученню до співпраці з нею педагогів-фахівців, методистів з інших спеціалізованих навчальних закладів, зокрема, Харківського музичного училища, академії культури тощо. Серед них – Л.Б. Бортник, кандидат мистецтвознавства Г.Г. Газдюк, Г.І. Ганзбург, І.Л. Глауберман, В.А. Гортіков, О.А. Жук, Т.С. Колесник, Н.Б. Мешойрер, Л.О. Орлова, Л.С. Салманова, Г.А. Смаглій.

Проблеми методичного характеру успішно розв'язують і педагоги кафедри **Любов Василівна Біляєва** та **Наталя Володимирівна Ткаченко**, які вже тривалий час працюють на підготовчому відділенні консерваторії (університету) і готують абітурієнтів-співаків. Специфіка роботи цього напрямку полягає в тому, щоб у досить короткий строк надати студентам із природним співочим талантом базові знання з теорії музики, які вони, можливо, не отримали за браком початкової музичної освіти.

Оскільки комплексне вивчення теоретичних дисциплін є обов'язковим для музиканта-фахівця та, услід за впровадженою видатними педагогами-методистами системою фахової освіти, обіймає усі музичні факультети та спеціальності консер-

ваторії, то закономірно виникає і необхідність специфікації навчальних курсів відповідно до спеціалізації студентів. Такий досвід педагогічної та методичної роботи має кожний викладач кафедри гармонії та поліфонії. Натомість, з метою оптимального змістовного наповнення того чи іншого курсу, до кафедри запрошуються і педагоги суміжних навчальних підрозділів закладу. Вже кілька років, зокрема, із кафедрою співпрацює Сергій Петрович Давидов – блискучий піаніст, фахівець в галузі джазового мистецтва, який викладає студентам естрадного факультету ХДУМ курс джазової гармонії, що продовжує етап вивчення класичних закономірностей музично-гармонічного руху. Елементи сучасного джазового мистецтва впроваджували в академічну музичну освіту і деякі колишні викладачі власне теоретичної кафедри. Серед них – автори оригінальних методик викладання теоретичних курсів, зокрема, сольфеджіо – професори П.П. Калашник, Л.М. Трубнікова (кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, зараз викладач Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого).

Історично традиційна багатопрофільність спеціалістів теоретичної кафедри знайшла відлуння в розгалуженій мережі загальних та спеціальних музичних курсів, що викладаються в університеті сьогодні. Серед них, перш за все, базові – гармонія, поліфонія, сольфеджіо, елементарна теорія музики та методики їх викладання. Як складові вони увійшли до інших курсів, розроблених педагогами кафедри – музично-теоретичні системи, методологія теоретичного музикознавства, теоретичні проблеми музики XX століття, вітчизняна духовна музика, музичні естетика, соціологія, психологія, а також основи наукових досліджень (зараз, поряд із дисципліною «аналіз музичних творів» і методикою його викладання на кафедрі музичної інтерпретології та аналізу музики).

І знов виникають природні історичні паралелі між педагогічним досвідом сучасних та колишніх викладачів кафедри, між новітнім життям Харківської теоретичної школи та її минулим, коли формувалися традиції школи.

Адже початок самостійного існування останньої був безпосередньо пов'язаний із затвердженням автономії музикознавчих дисциплін у рамках єдиного теоретико-композиторського факультету. Ще починаючи з С.С. Богатирьова, їх викладання мало творчий, комплексний характер, спрямований, передовсім, на опанування учнями цілісною музичною формою, складання власних композицій і, у такий спосіб, глибоке, вдумливе проникнення у зміст інтонаційного процесу та, відповідно, у природу музики як виду мистецтва.

Цьому і сприяв повний цикл теоретичних предметів, які сучасна педагогіка, як і раніше, невипадково називає «базовими» – тобто такими, що забезпечують практичну базу, насамперед, для оволодіння технікою композиції.

Так, С.С. Богатирьов, викладаючи весь цей цикл, приділяв особливу увагу інтонаційно-виражальним засобам музики: принципам голосоведіння, тембровій колористиці – своєрідному музичному «живопису», музичній «архітектурі» – формі, а також стилям і жанрам, навколо яких, власне, й були центровані предмети

циклу – поліфонія, гармонія, аналіз музичних форм, інструментознавство та оркестровка, аналіз та читання партитур, музична література. Саме як колишній випускник класу теорії композиції, професор вважав композиторів невід'ємною частиною музикознавчого відділу та, відповідно, спеціальності «викладач теоретичних дисциплін». Ця вітчизняна традиція, яку у Харкові один з перших започаткував Богатирьов, збереглася в університеті і донині.

Всебічне знання техніки композиції, законів побудови музичної архітектоніки, виховували у Богатирьова стиль та форму його теоретичних концепцій, що вирізнялись такою самою ясністю, відточеністю, завершеністю, як і його композиторські задуми.

Цікавим є факт неприхованої критики Богатирьовим тих навчально-методичних настанов, які не отримували очікуваних результатів. Його думка щодо цього (йдеться про наставляння молодим композиторам, яке, однак, набуває сенсу і для музикознавців – генераторів наукових ідей про музику) не втратила своєї актуальності і сьогодні: «Поступово міцно укріпився погляд ..., що писати треба по можливості складно, прямуючи до максимально оригінальної, нової форми вираз своїх думок. Писати просто стали соромитися, традиційність стала вважатися гріхом більшим, ніж недостатня музикальність. Не придавали великого значення і розвиткові мелодичного відчуття, незважаючи на те, що певний час у консерваторіях існувала дисципліна під назвою «мелодика» (напевно, у цій дисципліні більш говорилось про лінеарність, аніж про наспівність)» [3, с. 77].

Як педагог-вчений, Богатирьов у своїх теоретичних працях – статтях і дослідженнях творчості вітчизняних та західноєвропейських композиторів, а також у фундаментальних розробках з теорії поліфонії, що стали унікальними для теоретичного музикознавства – «Подвійний канон», «Обернений контрапункт» – керувався, у першу чергу, критеріями художньої практики. Так, детально аналізуючи віртуозну поліфонічну техніку подвійного канону з імітацією у прямому русі, автор, зокрема, свідомо не звернувся до подвійних канонів із штучними формами імітації: збільшенням, зменшенням, обертанням, про що писав: «...Не тільки це, однак, змушує нас утриматися від залучення до ... роботи розділу, присвяченого розгляду подвійних канонів з особливими формами імітації, а й та явна перевага, яку мають перед ними у художній практиці канони з імітацією у прямому русі. До того ж, опанування навіть тільки цими видами подвійного канону вже представляє завдання достатньо складне та, безсумнівно, може сприяти розвиткові поліфонічної техніки» [2, с. 127].

Цей педагогічний досвід унаочнює свою надзвичайну цінність і сьогодні, складаючи негласну філософію теоретичної школи. Ось чому «статут» теоретика-спеціаліста, як раніше, так і зараз вимагає від нього володіння практикою, яка включає композиторську та виконавську складові – написання авторських завдань, практичних вправ з теоретичних курсів з метою розвитку музичних даних студентів, насамперед, їх слухового сприйняття, нам`яті тощо, а також – ілюстрацію

зразків з музичної літератури за певними темами курсу. Такими прикладами були (або могли бути) і авторські твори генерації музикознавців-композиторів, згадаємо З.Д. Заграничного – викладача сольфеджіо, автора понад 100 хорових («сольфеджійних») творів та обробок українських, російських, єврейських, корейських народних пісень, або педагогічну діяльність сучасного музикознавця-композитора Т.С. Кравцова. Їх колеги – колишні викладачі кафедри теорії музики, композитори Л.М. Булгаков, В.А. Барабашов з цього приводу зазначали наступне: «Дані вправи виховують слух, сприяють розвитку доброго голосоведіння, виробляють навички імпровізації. Таку роботу рекомендується вести щодня», «У професійному відношенні ми повинні домагатися такої досконалості, щоб, за висловом Шумана, очі чули, а вуха бачили, тобто щоб зорове сприйняття написаного асоціювалось з його реальним звучанням, а почуте уявлялося нам написаним на нотному папері» [4, с. 6; 1, с. 15].

Аналогічну спрямованість мають численні посібники, хрестоматії, підручники, що стали необхідною складовою навчального процесу, якій забезпечувала теоретична кафедра на різних етапах свого розвитку – «Про тематичну та композиційну структуру музичних творів» М.Д. Тіца, «Практичний курс гармонії» В.А. Барабашова, «Гармонія в музичних прикладах» П.І. Андросюка, «Гармонія» І.М. Дубиніна, «Навчально-методичний посібник з гармонії» Т.С. Кравцова, «Завдання по гармонії», «Основні прийоми мелодичної фігурації та їх практичне використання», «Деякі особливості народної поліфонії та її використання у хорових творах радянських композиторів» Л.М. Булгакова, «Форми понятійної та практичної орієнтації в курсі поліфонії» В.Г. Іванченка, «Поліфонія у прикладах» Г.Н. Цицалюка, «300 триголосних поліфонічних диктантів» співавторів Л.Б. Решетнікова, П.П. Калашника, «Музичні диктанти. Мелодії для гармонізації» співавторів Л.М. Булгакова, П.П. Калашника, «210 озвучених музичних диктантів» у співавторстві Т.С. Кравцова і П.П. Калашника, «Усні та письмові вправи до курсу «Елементарна теорія музики»», «Як навчитися писати музичні диктанти» М.П. Калашник та інші.

До цього реєстру слід залучити також посібники зі спецкурсу інструментознавства та інструментовки, який й досі залишається обов'язковими для композиторів і музикознавців. З метою викладання даних дисциплін, у різні роки на теоретичну кафедру, поєднану із кафедрою композиції, запрошувалися справжні знавці оркестрової музики, кращі майстри-симфоністи серед українських композиторів. Результатом їх педагогічної діяльності, а також методико-теоретичних розвідок і стали, зокрема, «Хрестоматія з інструментовки» К.Л. Дорошенка та В.Т. Борисова, «Збірник прикладів та завдань з оркестровки. Частина І», «Інструментовка як фактор виразності» та інші роботи Д.Л. Клебанова, посібник з оркестровки «Органіка» Я.Я. Полфьорова тощо.

Такі методичні розробки ведуться і зараз, натомість, вже викладачами кафедри композиції та інструментовки В.І. Дробязгіною – «Оркестр барокко»,

В.М. Золотухіним – аналіз оркестрових стилів І.Ф. Стравинського, Д.Д. Шостаковича, С.С. Прокоф'єва, а також іншими композиторами-інструментознавцями – В.М. Птушкіним, В.С. Мужчилем, І.А. Гайденко[28]. Важливість цих дисциплін Д.Л. Клебанов сформулював так: «Інструментовка є прикордонною ділянкою композиторської та виконавської творчості...В музиці не має жодного компоненту, на який би [вона] не вплинула», «Етап в роботі композитора над інструментовкою твору за часом може співпадати з його написанням. Отже, питання тембрового втілення музики є найважливішими» [5, сс. 2-3; 6, с. 1].

Нагадаємо, що Д.Л. Клебанов адресував свої слова, насамперед, композиторам та музикознавцям як фахівцям-практикам, для яких музична теорія є формою наукового знання – «знати як здійснити», «знати як надихнути» звукову матерію!

Ця теза, на нашу особисту думку, має стати ключовою у визначенні якісних критеріїв вітчизняної музично-теоретичної освіти, в системі якої особливе місце посідає музично-теоретична наукова школа Харкова – одна з найстаріших в Україні.

Без її творчого, натхненного «подиху» наразі важко уявити і славетну історію Харківської консерваторії майже столітнього періоду, мистецьку «тональність» якої завжди складали яскраві авторські «інтонації», що не згасають і сьогодні, демонструючи кращі традиції консерваторії. Остання покликана дбайливо оберігати їх непорушний зв'язок – адже італійське conservatorio і є – «охороняти»...

Список літератури

1. Барабашов В. О преподавании гармонии на специальном факультете консерватории: Доклад на музыкально-теоретической конференции в г. Киеве.— Х., 1962. Рукопись.
2. Богатырев С.С. Двойной канон.— М.-Л.: ГМИ, 1947.— 128 с.
3. Богатырев С.С. О перестройке композиторского образования // Сов. музыка.— 1949.— № 6.— С. 76-78.
4. Булгаков Л.Н. Основные приемы мелодической фигурации и их практическое применение: Метод. рекомендации для студентов исполнительских факультетов по курсу полифонии.— Х.: ХГИИ, 1988.— 24 с.
5. Клебанов Д. Выразительная инструментовка.— Х., 1971. Рукопись.
6. Клебанов Д. Инструментовка как фактор выразительности: Уч. пособие.— Х., 1958. Рукопись.
7. Кравець В.Ф., Машута О.В. Сторінки історії музичної освіти у Харкові. До 120-річчя ХМУ ім. Б.М. Лятошинського.— Х.: Колорит, 2003.— 40 с.

[28]Див. у матеріалі даної збірки «Кафедра композиції і інструментовки крізь призму історії харківської композиторської школи» О.Г. Рощенко-Авер'янової.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ARS LONGA ІСТОРИЧНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА

І. Л. Іванова, А. А. Мізітова, О. Г. Рощенко-Авер'янова

Зародження харківської школи історичного музикознавства пов'язане з 20–30-ми рр. XX сторіччя, епохою формування молодого ВНЗ. В той час вагомою була традиція професійного навчання музикантів, яка асоціювалася із здобуттям виконавських навичок, засвоєнням знань у сфері теорії музики та композиції. Через це курс історії музики мислився не як спеціальний, а, скоріш, загальногуманітарний, який наслідує просвітницькі тенденції музичної культури минулого, діяльності РМТ. Формування харківської школи історичного музикознавства пов'язане з діяльністю С.С. Богатирьова, його учня О.В. Ольховського, який систематизував навчальні дисципліни історії музики на початку 30-х років XX ст. Тоді ж для читання лекційних курсів запрошувалися фахівці з Московської консерваторії – К. Кузнецов, Т. Ліванова, Е. Ферман, Т. Федорова, які сприяли формуванню вітчизняної музично-історичної науки як спеціальної сфери музикознавства. Харківська школа історичного музикознавства на етапі свого формування успадкувала традиції петербурзької (по лінії С.С. Богатирьова, який зініціював її розвиток на слобожанській землі, а згодом і І.М. Міклашевського) і московської шкіл; потім – у період становлення і розвитку – досвід київської музикознавчої школи. Закладена біля витоків формування взаємодія теоретичного та історичного підходів визначила шляхи розвитку харківської школи історичного музикознавства.

Надалі С.С. Богатирьов доручив розробку і ведення курсів історії музики випускниці свого класу Галині Тюменєвій, Б.О. Любимову. Згідно штатному розкладу від 15 вересня 1946 р., з дванадцяти членів кафедри теорії музики та композиції лише Г.О. Тюменєва та Б.О. Любимов читали історичні курси; І.М. Міклашевський, що завідував кабінетом історії музики, вів факультативні дисципліни і бібліографію. Рік по тому до складу факультету теорії музики та композиції за наказом Міністерства вищої освіти СРСР від 2 серпня 1947 р. – через 30 років після заснування Харківської консерваторії – була введена кафедра історії музики. Її першими викладачами були кандидат мистецтвознавства, доцент Г.О. Тюменєва, кандидат мистецтвознавства, ст. викладач І.М. Міклашевський і Б.О. Любимов. Відкриття

Г. О. Тюменєва

кафедри історії музики – свідчення закінчення етапу формування та початку становлення харківської школи історичного музикознавства.

Галина Олександрівна Тюменєва (1908–1999) народилася в Полтаві, де навчалася в музичному училищі по класу фортепіано. Через рік після занять на фортепіанному факультеті в Харківському музично-драматичному інституті за пропозицією В. Барабашова і В. Павковича перевелася на кафедру теорії музики та композиції, здобувши в класі С.С. Богатирьова фундаментальну теоретичну освіту. Схильність до досліджень історичного плану була підтримана вчителем, який запропонував своїй учениці тему кандидатської дисертації «Чайковський и «Могучая кучка»» (захищена в МДК в 1945 р.; опоненти Л. Мазель, К. Кузнецов, Т. Ліванова).

Більше 30 років – з 1947 по 1979 р. – Г.О. Тюменєва очолювала кафедру історії музики. Тюменівська епоха в розвитку харківської школи історичного музикознавства відрізняється взаємодією дослідницького і культурно-просвітницького напрямів. Цьому сприяла робота Галини Олександрівни як художнього керівника філармонії (1943–1949), керована нею лекторська діяльність. Наукові дослідження Галини Олександрівни присвячені встановленню міжнаціональних культурних зв'язків (праці «Чайковський і Україна», «Чайковський і українська народна пісня»), проблемам взаємодії мистецтв («Гоголь і музика», «Музика в житті Рєпіна», «Тичина і музика»). Автор нарису про І.М. Міклашевського, Галина Олександрівна – редактор праці вченого «Музична культура Харкова в XVIII і першої половини XIX століть». Монографія про М. Коляду – плід багатолітніх досліджень життя і творчості передчасно загиблого композитора-новатора – опублікована після смерті Галини Олександрівни завдяки її учениці Л.І. Шубінній. Підготовані Галиною Олександрівною до видання збірки творів М. Коляди – «Пісні та хори» і «П'ять українських народних пісень» – чекають публікації. Г.О. Тюменєва – автор підготованих для Української радянської енциклопедії статей про О. Аляб'єва, С. Аренського, Б. Асаф'єва, С. Богатирьова. Спільно з Ю.М. Холоповим Галина Олександрівна редагувала збірку статей і спогадів «С.С. Богатирьов».

Б.О. Любимов

Основна сфера педагогічних інтересів Галини Олександрівни – фольклор, історія російської та української музики. 117 випускників класу Г.О. Тюменєвої продовжили її справу, займаючись фольклористикою, історією вітчизняної музичної культури.

Керована Галиною Олександрівною кафедра стала джерелом підготовки професіональних кадрів високого рівня. Перші випускники її класу вийшли зі стін Харківської консерваторії в 1938 р., останні – в 1989 р. Серед консерваторських випускників Галини Олександрівни – доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент АМУ, зав. кафедри історії зарубіжної музики НМАУ ім. П.І. Чайковського М.Р. Черкашина-Губаренко; доктор мистецтвознавства, зав. сектором музики Білоруської академії наук Г. Кулешова; доктор мистецтвознавства, професор, зав. кафедри музичної культурології НМАУ С.В. Тишко. Впродовж 50-70 рр. XX ст. кафедру поповнювали випускники класу Г.О. Тюменєвої – Лідія Іванівна Мицька (Шуаєва), Нінель Олександрівна Пирогова, Марина Романівна Черкашина-Губаренко, Лідія Іванівна Шубіна, Ольга Григорівна Лисяна.

Такий довгий і, водночас, короткий творчий шлях Галини Олександрівни стверджує вічну істину «Ars longa, vita brevis».

Однодумцем Галини Олександрівни в розвитку харківської школи історичного музикознавства став **Борис Олександрович Любимов** (1898–1963). Продовжуючи родинні традиції, Б.О. Любимов в 1918 р. вступив на медичний факультет Харківського університету, через рік перевівся на історико-філологічний факультет. Лише в 1919 р. Борис Олександрович вступив до Ростовської консерваторії, де навчався по класу віолончелі у професора Штримера. Працював солістом симфонічного оркестру оперного театру. Продовжував навчання в Московському музичному технікумі ім. О.М. Скрябіна (1921), в Московській консерваторії по класу віолончелі у професора С.М. Козолупова (1927–1930). У 1934 р., повернувшись до Харкова, викладав в музичному училищі і консерваторії, працював старшим науковим співробітником консерваторської бібліотеки. Знання мов дозволило йому поповнити фонди бібліотеки закордонними виданнями, пристрасть до виконання зв'язала його з концертною практикою, талант лектора-просвітителя розкрився у веденні концертів у філармонії, педагогічний дар сприяв вихованню учнів. Архів Любимова зберігає конспекти лекцій про творчість Чайковського, Скрябіна, Стравинського, нововіденців, музичну культуру Іспанії, Фінляндії, Чехії, Угорщини, Болгарії, Швеції, США, країн Сходу. Інтерес до живопису, природний хист до малювання стимулювали розширення кола читаних тем (нариси лекції про абстракціонізм). Б.О. Любимов не залишив після себе фундаментальних праць, хоча тривалий час працював над темами «Вагнер і Серов», «Вагнер і російська музика». Своє покликання він бачив у педагогічній, виконавській, музично-критичній і просвітницькій роботі. Серед випускників Б.О. Любимова – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії та теорії світової та української культури ХДУМ І.Я. Беленкова, зав. теоретичним відділом ХМУ Г.А. Смаглій.

Любов студентів і колег викликала особистість Б. Любимова: пунктуальність уживалася в ньому з почуттям гумору, пристрастю до розиграшів, умінням поті-

шити оточуючих сюрпризами-самовиробами, малювати дружні карикатури-шаржі, створювати своєрідні вернісажі акварелі, поетичні строфи, що виникали під час літніх вакацій.

І.М. Міклашевський

З 1947 по 1959 рр. на кафедрі історії музики працював **Іосиф Михайлович Міклашевський** (1882–1959). Він народився в Санкт-Петербурзі, з семирічного віку займався музикою (його мати була чудовою піаністкою, ученицею Лешетицького). Студент юридичного факультета Петербурзького університету (1901–1909) І.М. Міклашевський вчився в Київському музичному училищі (1906–1911). Це дозволило йому 1913 р. екстерном скласти іспити до Київської консерваторії на звання вільного художника. По класу фортепіано Іосиф Михайлович навчався у професора В. Пухальського, по теоретичних дисциплінах у Є. Риб – учня М.А. Римского-Корсакова. І.М. Міклашевський вивчав живопис в Ермітажі, західно-європейських музеях. Енциклопедизм пізнань, різносторонняя обдарованість дозволяли йому виконувати обов'язки рецензента газети «Киевские вести», завідувати музичним відділом, редагувати журнал «В мире искусств», писати фейлетони і статті, стати автором однієї з перших публікацій про творчість М.В. Лисенка. З праць І.М.Міклашевського того часу значним є «Нарис діяльності Київського російського музичного товариства за 50 років (1863-1913)».

Тяжіння до вдосконалення піаністичної майстерності спонукали І.М. Міклашевського продовжити освіту у професора Петербурзької консерваторії М.Н. Баринової. Диплом вільного художника дав можливість Іосифу Михайловичу присвятити себе музично-критичній, концертній, педагогічній діяльності. З 1913 по 1918 рр. він – директор Петербурзького музичного інституту;

у 1914–1916 рр. концертував і виступав як лектор в камерних концертах графа А. Шереметьєва; писав статті про Чайковського, Аренського, імпресіонізм. Задумана в ті роки праця «Бібліографія джерел по історії російської музики» була завершена до початку 1950-х рр.

У 1918 р. Міклашевський вимушено покинув Петербург і переїхав до Харкова, де читав лекції з історії музики в музичному технікумі, в ЦНБ, в Інституті підвищення кваліфікації працівників мистецтв, в консерваторії і театральному інституті. Лише в 1940 р. Іосиф Михайлович одержав постійне місце роботи, став завідуючим кабінетом історії музики ХДК, а в 1943 р. здобув можливість читати лекції студентам консерваторії. У 1944 р. вчена рада МДК присудила йому вчений ступінь кандидата мистецтвознавства за монографію «Музична культура Харкова XVIII – першої половини XIX ст.». У 1951 р. Міклашевський здобув вчене звання доцента. Авторитет Іосифа Михайловича в колах науково-творчої інтелігенції був значним, свідченням чого є книга «Харківський університет мистецтв як центр музичної культури Слобідської України першої половини XIX століття», замовлена йому ректором університету академіком І. Буланкіним до 150-річчя ВНЗ (1955). З 1944 р. І.М.Міклашевський – художній керівник Центрального лекторію при Харківській консерваторії; ним було прочитано більш ніж 2500 лекцій.

І.М. Міклашевський розділив долю творчої інтелігенції, продовживши традиції вітчизняної культури XIX століття в умовах століття XX. До часу виникнення кафедри історії музики І.М. Міклашевському було 65 років, в пам'яті студентів того часу він залишився «интеллигентным старичком», сентиментальним нагадуванням про минулу епоху. Сьогодні, коли цікавість до культури XX століття є предметом наукового осмислення, спадщина І.М. Міклашевського заслуговує уваги дослідників.

Лідія Іванівна Мицька, вступивши в Харківську консерваторію на фортепіанний факультет, продовжила освіту як музикознавець. З 1953 по 1977 рр. – асистент, старший викладач кафедри історії музики. Тяжіла до журналістської діяльності, лекторського мистецтва. З 1970 по 1971 – художній керівник Харківської філармонії. Після повернення в ХІМ читала курси історії російської та радянської музики, народної творчості, методики викладання музичної літератури, керувала лекторською та педагогічною практиками, вела клас по спеціальності. З 1977 р. працювала в ХМУ.

Нінель Олександрівна Пирогова з 1945 по 1949 навчалася на вокальному факультеті ХМУ, потім – на історико-теоретичному факультеті Харківської консерваторії. На основі дипломної роботи підготувала брошуру «Опера «Богдан Хмельницький» Данькевича» (опублікована в Москві). Н.О. Пирогова – автор монографії «Становлення музичної культури Харкова (1917–1932)» (10 д.а.; рукопис). Розпочатий І.М. Міклашевським архівно-бібліографічний дослідницький напрям продовжено в розвитку харківської школи історичного музикознавства. Нінель Олександрівна читала курси української і російської музики; спеціалізувалася по музичній культурі західно-європейських країн. Серед її вихованців – кан-

дидат мистецтвознавства Г. Полянська, автор написаної за матеріалами дипломної роботи книги «Людина з Ламанчі»; кандидат мистецтвознавства А. Гужва; доцент ХДУМ Л.І. Новикова.

Тамара Всеволодівна Краснопольська після закінчення історико-теоретичного факультету ХДК з 1962 по 1968 рр. – асистент, старший викладач кафедри історії музики. Розроблений нею курс «Семінар із сучасної музики» давав студентам можливість вивчати кращі твори музичного мистецтва XX ст. У 1968 р. Тамара Всеволодівна пройшла по конкурсу в Петрозаводську філію Ленінградської консерваторії. Результатом її досліджень стали книги «Песни Заонежья в записях 1880–1980 годов», кандидатська дисертація «Музыкальный фольклор Пудожской свадьбы» (Київ, 1991).

Лариса Олександрівна Ложникова (1923–1993) народилася в Харкові, в сім'ї журналіста. Закінчила історико-теоретичний факультет ХДК (1949), з 1965 р. працювала на кафедрі історії музики. Читала курси історії зарубіжної, російської музики, фольклору, керувала лекторською і педагогічною практиками. Випускниця її класу О.Сакало захистила кандидатську дисертацію (під керівництвом М.Р.Черкашиної). Л.О.Ложникова досліджувала вплив музики на різні сфери людської діяльності. У 1977 р. Всесоюзним методичним центром організації праці і виробництва була видана її стаття «Опыт составления программ функциональной музыки».

Своєрідною особистістю був **Павло Олексійович Івановський** (1919–1988). Син професора географії і викладача англійської мови, він закінчив філологічний факультет Харківського університету (1938-1945), оволодівши німецькою і французькою мовами. У 1937 р. в Москві вийшла його книга про славетного українського співака Івана Алчевського. У 1938 р. на Всесоюзному конкурсі на кращу програму радіоконцерту П.О. Івановський отримав І премію. З 1964 р. був членом редакції Харківського облрадіокомітету, вів концерти-звукозаписи в Центральному лекторії товариства «Знання» в Києві. Успіхом користувався створений ним цикл передач «Золоті голоси». Яскраво заявив про себе як журналіст, публікуючи статті в «Музыкальной жизни», харківських газетах. У 1965 р. П.О. Івановський у співавторстві з К. Мілославським і Г. Штоль видає книгу «Харківський театр опери і балету». Вшануванням вокального мистецтва майстрів оперної сцени продиктоване написання монографій П.О. Івановського, присвячених Ю. Кипоренко-Доманському та А. Левицькій.

На кафедрі історії музики Павло Олексійович працював з 1968 р., читаючи музично-історичні дисципліни для студентів вокального і театрального відділень. П.О. Івановський – автор методичних розробок, текстів лекцій («Становлення оперного мистецтва в Італії», «Еволюція вокального стилю в операх Верді», «Російська оперна школа»).

У 1957 р. на кафедру прийшов **Павло Володимирович Шокальський** (1917–1983). Син лікаря і сестри милосердя, він, рано осиротівши, здобув робочу

Зліва направа:
Л. І. Шубіна,
Н. А. Пірогова,
П. О. Івановський,
І. Я. Беленкова,
Г. О. Тюменєва,
З. Б. Юферова,
М. Р. Черкашина,
П. В. Шокальський

спеціальність (закінчив ФЗУ при Московському заводі ім. Лихачова, працював слюсарем). «Перепусткою», що дозволила вступити в 1936 р. в музичне училище при МДК, стала написана ним радіопередача про Шосту симфонію Чайковського. Навчався на історико-теоретичному факультеті Московської консерваторії в класі професора Р. Грубера, працював на Всесоюзному радіо як ведучий музичних передач.

З 1951 по 1956 викладав у Киргизькому музично-хореографічному училищі ім. Муратали Куренкова, сприяв становленню професіональної музичної освіти республіки. Виступав із статтями в місцевій пресі, вів численні концерти у філармонії, готував радіопередачі.

Близько чверті століття (з 1957 по 1983 рр.) П.В. Шокальський працював на кафедрі історії музики ХІМ. Читав лекції з історії російської і радянської музики, вів лекторську практику, семінар з критики, клас зі спеціальності. Серед його випускників – зав. циклової комісії з музичної літератури ХМУ В. Липчанська (Кравець), кандидати наук І.Л. Іванова, А.А. Мізітова, Л.О. Мирошникова. Автор брошури «Мистецтво музики», що пережила два видання, член Спілки композиторів України, він читав лекції в Центральному лекторії, здійснював гастрольні поїздки по Україні з симфонічним оркестром Харківської філармонії. П.В. Шокальський вважав просвітництво головною справою свого життя.

Зінаїда Борисівна Юферова (1931–1999) у 1948 р. вступила одночасно в інститут іноземних мов і ХМУ, де вчилася по класу фортепіано у М. Сильванського та історико-теоретичним дисциплінам у А. Жука і Е. Польської. З 1950 по 1955 рр. навчалась на історико-теоретичному факультеті ХДК по класу професора М.Д. Тіца. В 1958 закінчила аспірантуру Київської консерваторії під керівництвом професора Ф.Е. Козицького. В 1972 захистила кандидатську дисертацію, присвячену вивченню творчої спадщини В.І. Сокальського, видатного діяча української музичної культури, композитора і критика, що пов'язав своє життя з Харковом. За матеріалами дисертаційного дослідження надруковано брошуру. Зінаїдою Борисівною підготовлено до друку монографію «Володимир Іванович Сокальський: композитор та критик» (рукопис, 10 д.а.). Історія української дожовтневої і сучасної музики, музичної культури Харкова – найважливіша сфера наукової і публіцистичної діяльності З.Б. Юферової, яка активно працювала не тільки на ниві музикознавства, але і краєзнавства. З 1975 р. Зінаїда Борисівна – член Спілки композиторів України, з 1990 – член асоціації краєзнавців, з 1991 – Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Більше 40 років (з 1959) Зінаїда Борисівна працювала на кафедрі історії музики, кафедрі української культури, послідовно і гідно представляючи і розвиваючи традиції харківської школи історичного музикознавства. Читала курси української музики, історії зарубіжної музики, сучасної музики, музичної історіографії, керувала лекторською, педагогічною та архівно-бібліографічною практиками, прищеплюючи студентам любов і уміння працювати з книгою, архівними документами. Під її керівництвом було захищено 26 дипломних робіт.

До кола її наукових інтересів входили проблеми вивчення музичного мистецтва прадавніх цивілізацій, старовинної музики, мистецтва Баха, віденських класиків, Генделя, дослідженням ораторіальної творчості якого Зінаїда Борисівна займалася довгі роки. Розробляла такі галузі музикознавства, як бахознавство, моцартознавство, бетховенознавство. В кінці 1990-х рр. Зінаїдою Борисівною був виявлений в архівах ХІМ рукопис невідомого автора, присвячений життю і творчості українського композитора Павла Сениці. Пройнявшись трагічною долею митця-вигнанця, Зінаїда Борисівна зайнялася вивченням архівних матеріалів про П. Сеницю, опублікувала в журналі «Музика» розгорнену статтю про його творчий шлях, готувала до видання монографію, в якій спадщина композитора розглядалася в контексті загальних процесів розвитку української культури першої половини XX століття.

Зінаїда Борисівна вела активну лекторську і критичну діяльність, проводячи численні лекції-концерти, виступаючи на телебаченні, публікуючи статті в газетах і журналах (близько 80 публікацій).

Одна з найіменитіших випускниць Г.О. Тюменєвої – **Марина Романівна Черкашина-Губаренко**. Народилася в славетній акторській сім'ї: її батько – відомий в Україні актор і театральний діяч, заслужений артист України Роман Олексійович Черкашин і мати Юлія Гаврилівна Фоміна працювали в легендарному театрі «Березіль». З 1957 по 1962 рр. М.Р. Черкашина – студентка історико-теоретичного факультету ХДК. Із студентських років виявляла цікавість до наукової, журналістської і лекторської діяльності. Поїздка до Польщі на фестиваль «Варшавська осінь» (1968) стимулювала її інтерес до сучасної музики, що в подальшому втілився в лекційному курсі по сучасній музиці і в науковій діяльності.

У 1970 р. Марина Романівна закінчила аспірантуру Московської консерваторії по класу професора Б. Ярустовського, в 1971 р. захистила кандидатську дисертацію «Сучасна музично-психологічна драма (про деякі тенденції трактовки жанру)». У 1973 р. затверджена в званні доцента. Читала весь цикл лекцій з історії музики: української, російської, радянської, зарубіжної, сучасної. З 1976 по 1985 рр. завідувала кафедрою історії музики. У 1983 р. захистила докторську дисертацію «Историческая опера первой половины XIX столетия. Проблемы интерпретации истории. Судьбы жанра». Список її наукових і критичних робіт харківського періоду (з 1985 р. Марина Романівна – зав. кафедрою історії музики, згодом – історії зарубіжної музики НМАУ) є значним, серед них – монографії «Опера XX века. Очерки», «А.Н. Серов», «Историческая опера эпохи романтизма», безліч статей в збірках «Музыкальный современник», «Проблемы музыкальной науки», «Українське музикознавство», в журналах «Советская музыка», «Музыкальная жизнь», «Музыка», в періодичному друці.

У Харкові Марина Романівна почала поєднувати наукову, критичну і педагогічну діяльність з літературною. На харківській землі нею були складені лібрето до музично-театральних творів В.С. Губаренка – опери «Альпійська балада» (1974) за однойменною повістю В. Бикова, опери-балету «Вій» (1980), комічної опери «Сват мимоволі» за водевілем Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик» (1982).

Перспективною є наукова робота її випускників, які представляють харківський період діяльності Марини Романівни. Серед них – кандидати мистецтвознавства К. Геївандова, Г. Куколь (Тишко), О. Енська, О. Сердюк, С. Лащенко, О. Сакало, доктор мистецтвознавства І. Драч (нині – проректор з наукової роботи ХДУМ).

І нині не уриваються зв'язки Марини Романівни з ХДУМ, які сприяють розвитку харківської школи історичного музикознавства. Багаторазово Марина Романівна була головою ДЕК в нашому Вузі: її об'єктивна критика і оцінка наукових робіт студентів і магістрів ХДУМ суттєво впливає на становлення молодих фахівців. Її досвід і знання сприяють затвердженню Спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій (за фахом 17.00.03), відкритому в ХДУМ, членом якого є Марина Романівна.

Протягом 1985-1989 рр. кафедрою історії музики завідувала **Людмила Олександрівна Мирошникова (Галенко)**. В 1974–1975 рр. закінчила ХІМ по спеціальностях фортепіано (клас Р.С. Горовіц) і музикознавство (клас П.В. Шокальського). З 1981 по 1984 рр. навчалася в аспірантурі Московської консерваторії за фахом естетика (науковий керівник – доктор філософських наук, професор С.Х. Раппопорт). Захистила кандидатську дисертацію «Нравственно-эстетическая

сущность героического и проблема его художественного воплощения». Автор статей та науково-методичних робіт з музичної естетики.

У ХІМ читала курс історії радянської музики, вела клас зі спеціальності (її випускники – С. Хівоянц, яка довгі роки працювала в Радіокомітеті, О. Синявська і О. Шевченко – вчителі ХССМШ, О. Уманець – доцент НІОАУ ім. Ярослава Мудрого). У 1989 р. Л.О. Мирошникова здобула вчене звання доцента, стала проректором з навчальної роботи, в 1991–1992 рр. – проректором з наукової роботи. Сприяла реорганізації навчального процесу, підготовці абітурієнтів до вступних іспитів (відкриття платних підготовчих курсів), створення бази для виробничої практики, розвитку міжнародних зв'язків інституту (участь Камерного оркестру під управлінням С.Г. Кочаряна у фестивалі камерної музики на Мальті; творчий обмін візитами хорових колективів Польської академії музики в Познані і ХІМ; перші виїзди піаністів, скрипалів, вокалістів з метою підвищення кваліфікації на Міжнародні виконавські курси до Чехословакії).

З 1989 р. по теперішній час кафедрою історії музики завідує учениця Г.О. Тюменєвої **Лідія Іванівна Шубіна**. Музичну освіту здобула у Волгоградському музичному училищі (1961–1966) по спеціальностях фортепіано і музикознавство. Після закінчення історико-теоретичного факультету ХІМ приступила до роботи на кафедрі історії музики. З 1975 по 1978 вчилася в аспірантурі Всесоюзного науково-дослідницького інституту мистецтвознавства (Москва) під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора М.Д. Сабініної. Захистила кандидатську дисертацію «Жанрові процеси в радянській масовій пісні» (1987).

Напрями дослідницької роботи Лідії Іванівни – сучасна популярна музика, методика викладання історичних дисциплін в початковій і середній ланках, різні жанри та історичні періоди розвитку російської музичної культури. Особливу увагу приділяє питанням вивчення російської духовної музики. Автор розділу «Песня» у 6-му томі «История музыки народов СССР». Науково-дослідницька діяльність педагога одержала розвиток в дипломних роботах 30 випускників її класу. Розробила курси російської, радянської, сучасної музики, музичної критики, методики викладання музичної літератури, основ редагування. Приймала участь в організації та проведенні міжнародних наукових конференцій. З 1987 р. – член НСКУ.

Більш ніж сорок років харківську школу історичного музикознавства представляє учениця Б.О. Любимова **Інна Яківна Беленкова**, яка успішно поєднує наукову, педагогічну, журналістську і просвітницьку діяльність. Закінчивши історико-теоретичний факультет ХДК (1958), Інна Яківна до 1963 р. працювала редактором Харківського державного комітету з телебачення і радіомовлення. Нею був створений цикл радіоп'єс для дітей «Наш музичний радіословник» («Словничок», як злюбов'ю називали його маленькі слухачі), до участі в як запрошувалися видатні артисти харківських драматичних театрів (Л. Тарабаринов, Р. Колосова, Л. Биков, Ю. Фоміна). Серед її виступів на телебаченні найбільш вдалою є поетична композиція «Серце Шопена», збережена Фондом українського радіо. З 1964 р. Інна

Яківна активно працювала як лектор. Вела музичний лекторій у Великому залі ХІМ, виступала на різних концертних майданчиках міста, багато років працювала у товаристві «Знання», одержавши в 1975 р. почесне звання лектор Республіканської категорії. Протягом чотирьох десятиліть Інна Яківна вела активну музично-критичну роботу, публікуючи статті, рецензії, нариси, інтерв'ю в міській пресі, газеті «Культура і життя», де було надруковано більше ніж 30 її робіт.

З 1968 по 2005 р. Інна Яківна – старший викладач, потім доцент кафедри історії музики; нині викладає на кафедрі історії та теорії світової та української культури. Читає курс зарубіжної музики, вела заняття з лекторської та педагогічної практики, керувала курсовими і дипломними роботами (має 9 випускників).

Значним є внесок Інни Яківни в розробку проблем музичної семіотики. Її праці, присвячені даній проблематиці, ввійшли в «Международный каталог работ по музыкальной семиотике», складений В. Гошовським (Москва, 1980). Кандидатська дисертація «К проблеме диалога в опере (на материале лирико-психологической оперы П.И. Чайковского)», виконана під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора М.Г. Арановського, захищена у 1983 р. (ЛДІТМіК). Надалі метод аналізу, запропонований Інною Яківною, був застосований автором і до інших оперних зразків, наприклад, опери М. Мусоргського «Борис Годунов» (опублікована в зб. «Мусоргский и музыка XX века», 1990). І.Я. Беленкова – автор наукових робіт по французькій ліричній опері.

До 2006 р. на кафедрі історії музики працювала **Ольга Григорівна Лисяна (Герасименко)**. Після закінчення ХІМ у 1975 р. вихованка Г.О. Тюменєвої вела дисципліни теоретичного циклу в ХМУ, з 1977 по 2005 р. – асистент, старший викладач, доцент кафедри історії музики. Після закінчення аспірантури Київської консерваторії (1980) захистила кандидатську дисертацію «Претворение константных принципов формообразования в советской фуге 50-70-х гг. (на материале полифонических циклов Д. Шостаковича, Р. Щедрина, В. Бибика)» (1983). Працювала над дослідженням «О некоторых романтических тенденциях в русской опере последней трети XIX века», докторською дисертацією, за матеріалами якої в 1993 р. нею була опублікована монографія «Пути развития русской и украинской музыкальной культуры: от Средневековья к XIX веку». Спеціалізувалася по курсах історії російської, сучасної музики, керувала курсовими і дипломними роботами. Об'єктом її уваги були забуті сторінки російської оперної класики, про що свідчать дослідження «Творчество русских композиторов второй половины XIX века на материале оперы Н. Соловьева «Корделия»», «Большая историко-романтическая опера и ее традиции в отечественном музыкальном театре 80-ых годов XIX века» (рукописи).

Ірина Петрівна Шумська (Горячева) – вихованка ХССМШ-і кафедри композиції та інструментовки ХІМ (клас професора В.Т. Борисова), оскільки тема її дипломної роботи пов'язана з питаннями оркестрового стилю І.Ф. Стравинського. Одначе консультативна допомога Г.О. Тюменєвої дозволяє вважати її і випускни-

цею кафедри історії музики. З 1974 р. Ірина Петрівна викладає музично-історичні дисципліни в ХДУМ (з 1991 – доцент). У 1986 р. закінчила аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії ім. М.Т. Рильського АНУ, в 1988 р. захистила кандидатську дисертацію «Перетворення традицій народного інструменталізму в оркестровому письмі радянських композиторів» (науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор М.М. Гордійчук). Дослідницькі інтереси І.П. Шумської обумовлені вивченням проблем сучасної симфонічної музики, взаємодії народного і професіонального інструменталізму, творчості українських композиторів (Є. Станковича, М. Скорика, В. Сильвестрова, В. Бібіка). І.П. Шумська – автор розділів в академічному виданні «Історія української музики». У 2002 р. завершила докторську дисертацію «Взаємодія стильових систем в симфонічних творах українських композиторів другої половини XX ст.». Підготовлені до публікації монографії «Є. Станкович. Симфонічна творчість»; «Українська симфонічна музика XX століття. Парадокси часу».

Наукові інтереси Ірини Петрівни відбиті в курсах української і сучасної музики, дипломних роботах 16 випускників її класу. І.П. Шумська читає авторський курс «Основи ораторської майстерності» в ХІМ, керує лекторським клубом НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. За активну лекторську роботу нагороджена грамотами і Почесним Знаком Міністерства культури Росії.

Протягом 30 років на кафедрі історії музики працює випускниця П.В. Шокальського **Ірина Леонідівна Іванова**[29]. На формування її індивідуальності значний вплинув батько – доктор філологічних наук, завідувач кафедрою зарубіжної літератури Дніпропетровського університету. Після третього курсу Дніпропетровського музичного училища, де вона навчалася на фортепіанному (клас М.Л. Обермана і М.Ю. Гейман) і теоретичному відділеннях, Ірина Леонідівна вступила на історико-теоретичний факультет ХІМ. Закінчивши інститут у 1972 р., протягом року працювала в ДМШ; з 1973 по 1977 викладала історію музики в Киргизькому інституті мистецтв і спеціальній музичній школі-десятирічці (м. Фрунзе). У 1976 р. вступила в аспірантуру кафедри історії зарубіжної музики Ленінградської консерваторії (клас канд. мистецтвознавства, професора С.Н. Богоявленського). З 1977 працює на кафедрі історії музики ХДУМ. Вела курси української, зарубіжної, радянської музики, семінар з сучасної музики, розробила спецкурс «Вступ до всесвітньої літератури».

У 1984 р. І.Л.Іванова захистила кандидатську дисертацію «Музичний театр Алана Буша». Предмет її наукових досліджень – проблеми музичного театру XIX-XX ст., питання міфотворчості. У 1989 р. здобула звання доцента, з 1992 р. – на посаді професора. У співавторстві з А.А. Мізітовою І.Л. Івановою опубліковані три монографії: «Опера и миф в музыкальном театре И.Ф. Стравинского» (1992). «Поэтика показа и переживания в русской опере XIX века и оперный

[29] Статю про І.Л.Іванову писала О.Г.Рощенко-Авер'янова

театр С. Прокофьева» (2005), «Фрагменты творчества Валентина Бибика» (2006). Разом з М.Р. Черкашиною-Губаренко і Г.В. Куколь Ірина Леонідівна – автор посібника «Історія опери» (Київ, 1998). Спільно з Н.Й. Некрасовою та А.А. Мізітовою видала навчальний посібник «Классическая музыкальная литература XVII – первої половины XIX вв.» (Київ, 2003). І.Л. Іванова – член Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ.

Вагома частина педагогічної роботи Ірини Леонідівни пов'язана з підготовкою дипломників, магістрів, аспірантів. Наукові роботи, виконані в класі Ірини Леонідівни, відмічені дипломами, преміями на Всесоюзних і Республіканських конкурсах. Під її керівництвом захищено 5 кандидатських дисертацій (Р. Мізітова, О. Тарасова-Яроцька, А. Савченко, В. Плужников, О. Садовнікова).

Аділя Абдуллівна Мізітова[30] після закінчення ХССМШ-і вступила на історико-теоретичний факультет ХІМ (випускниця П.В. Шокальського). З 1972 р. розпочалась її педагогічна діяльність. Вона працювала викладачем і завучем ДМШ м. Золочева Харківської області. З 1976 – викладач кафедри теорії, історії музики і фортепіано ХДІК (читала цикл теоретичних дисциплін). З 1981 р. працює на кафедрі історії музики ХІМ (ХДУМ), з 1994 р. – на посаді професора. У 1988 р. захистила кандидатську дисертацію «Переоценка ценностей как фактор музыкально-исторического процесса (на примере симфонии XX века)» (науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор Г.В. Григор'єва). Читала курси історії зарубіжної і російської музики, радянської музики, музики народів СРСР, сучасної музики, історії зарубіжної музики XX століття, музичної критики, проводила заняття з педагогічної і редакторської практик. А.А. Мізітова – член Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ.

Підготувала більше 30 випускників зі спеціальностей «музикознавство» і «музична критика». Серед них – 11 лауреатів і дипломантів Всесоюзних, Республіканських, Всеукраїнських конкурсів наукових студентських робіт. Студентами її класу зі спеціальності опубліковано більше 50 статей і музично-критичних матеріалів в наукових збірках, журналах, газетах. Під керівництвом А.А. Мізітової захищена кандидатська дисертація С.Анфілової .

Серед опублікованих наукових праць А.А. Мізітової – три монографічні дослідження, навчальний посібник, створені спільно з І.Л. Івановою. В співавторстві з І.Л. Іванової написано та опубліковано статті, методичні рекомендації, критичні матеріали з проблем музики XIX-XX ст. Із студентами класу «Музична критика» О. Садовніковою та В. Супрун опубліковано два нариси серії «Біографія і бібліографія видатних музикантів», присвячені А.В. Калабухіну та О.І. Литвинову.

Авторські роботи А.А. Мізітової присвячені питанням сучасного композиторського і виконавського мистецтва (творчості Е. Денисова, О. Щетинського та О. Грінберґа, фестивалю «Харківські асамблеї»).

[30] Статю про А.А.Мізітову писала О.Г.Рощенко-Авер'янова.

Була членом редакційної комісії 7 наукових видань; спільно з І.Л. Івановою здійснила редакцію ювілейної книги «Харківський інститут мистецтв імені І.П. Котляревского. 1917–1992».

Олена Георгіївна Рощенко (Авер'янова)[31] народилася в сім'ї музикантів. Закінчивши ХССМШ-і по спеціальностях фортепіано (клас Н.Ю. Гольдингер) і музикознавство, навчалася в класі доктора мистецтвознавства Н.Л. Очеретовської на музикознавчому факультеті ХІМ. Оскільки науковим консультантом її дипломної роботи була М.Р. Черкашина-Губаренко, Олена Георгіївна представляє і харківську школу історичного музикознавства.

Під керівництвом доктора мистецтвознавства, завідувача кафедрою теорії музики НМАУ, члена-кореспондента АМУ І.А. Котляревського захистила кандидатську дисертацію «Історико-соціальні типи функціонування музично-культурної спадщини у композиторській творчості» (1988), докторську дисертацію «Діалектика міфологеми і нова міфологія музичного романтизму» (2006).

З 1982 р. викладала в Харківському інституті культури, з 1989 р. працювала на кафедрі історії музики ХДУМ. З 2004 р. очолює кафедру історії та теорії світової та української культури ХДУМ.

Наукові інтереси О.Г. Рощенко зумовлені вивченням закономірностей розвитку музично-історичного процесу, методології музикознавства, філософії музики, музичної символіки, риторики. Автор монографій «Новая мифология романтизма и музыка (проблемы энциклопедического анализа музыки)» (2004), «Число и имя в новой мифологии музыкального романтизма (проблемы нумерологического и ономатологического анализа музыки)» (2007), біля 80 наукових праць.

Оленою Георгіївною розроблені авторські курси історії зарубіжної музики, оперної драматургії, суміжних мистецтв, міфології, методології історичного музикознавства, сучасної музики, а також (по кафедрі інтерпретології та аналізу музики) основ наукових досліджень, виконавської інтерпретації. У її класі зі спеціальності навчалися більше 20 дипломників, спеціалістів, магістрів. Керує кандидатськими дисертаціями аспірантів. Член Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ. Член НСКУ.

Упродовж 14 років Олена Георгіївна – лектор-музикознавець Молодіжного симфонічного оркестру «Слобожанський» (близько 350 концертів-лекцій). Провела більше 20 телепередач; працювала ведучою телепрограми «Музыка города». О.Г.Рощенко – лауреат творчої премії Харківського міськвиконкому ім. І.І. Слатіна «За визначний внесок у розвиток музикознавства» (2004).

Школу М.Р. Черкашиної представляє у Харкові разом із кандидатом мистецтвознавства, доцентом Харківської юридичної академії ім. Я. Мудрого О.В. Сердюком **Ірина Степанівна Драч**. Саме під керівництвом Марини Романівни вона захистила кандидатську дисертацію «Оперное творчество Беллини и Доницетти в контексте итальянского музыкального театра эпохи раннего романтизма»

[31] Стаття про О.Г.Рощенко-Авер'янову написана І.Л.Івановою та А.А.Мізітовою.

(1990), а згодом і докторську дисертацію «Аспекти вияву композиторської індивідуальності у сучасній культурі (на матеріалі творчості В.С.Губаренка)» (2005), за матеріалами якої було видано першу монографію про творчий доробок класика вітчизняної музики.

З 1982 по 2006 рр. Ірина Степанівна працювала у Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С. Макаренка на факультеті мистецтв, закінчила аспірантуру при Київській консерваторії у 1990 р. Коло наукових інтересів І.С. Драч пов'язане з історією музичної культури останніх двох століть та сучасністю. За ініціативою І.С. Драч у Сумах були проведені конференції «Музика та культура абсурда XX століття» (1996), «Музичний ландшафт України: регіони, школи, індивідуальності» (2000), за матеріалами яких видані збірки наукових праць. Автор біля 100 публікацій, у тому числі – в зарубіжних виданнях.

З жовтня 2006 р. І.С. Драч – проректор з наукової роботи ХДУМ, є головою Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ. Під її науковим керівництвом захищені 5 кандидатських дисертацій (Р.А. Сулім, Е.В. Кущової, І.Г. Довжинець, О.А. Антонець та Г.М. Полянської).

Вікторія Андріївна Омельченко, закінчивши ХССМШ-і за спеціальністю музикознавство (1974) і ХМУ за спеціальністю фортепіано (1976), навчалася в класі професора Г.О. Тюменєвої на музикознавчому факультеті ХДУМ.

З 1989 працює на кафедрі історії музики, з 2004 – на кафедрі історії та теорії світової та української культури ХДУМ. У 1998 р. захистила кандидатську дисертацію «Аконфліктність та аконфліктна драматургія в художній культурі XX ст. (на прикладі музики західноєвропейської традиції)» (науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, професор Г.І. Ігнатченко). З 2000 р. – доцент. Вікторія Андріївна – автор 30 наукових і науково-методичних робіт, хрестоматії і посібника з курсу «Історія джазу»; працює над монографією «Нові концепції звуку в музиці XX століття». Сферу наукових інтересів В.А. Омельченко складають проблеми музичного мистецтва бароко, XX століття, музична культура стародавнього світу.

Читає спецкурс з історії джазу, а також історію зарубіжної музики, української музики. Керує дипломними, магістерськими роботами (9 випускників), кандидатськими дисертаціями.

Опублікувала більш ніж 40 критичних статей і матеріалів в міських, обласних, загальноукраїнських газетах і журналах. Протягом 1994-1996 рр. працювала редактором Укртелерадіокомпанії. Автор більше 300 радіо- і телепередач. Член Спілки журналістів України (з 1995 р.).

Андрій Миколайович Жданько (нар.1960) закінчив ХССМШ (1978) і ХІМ (1983) за спеціальністю музикознавство. Останній випускник професора Г.О. Тюменєвої, який із 2005 р. викладає на кафедрі історії музики ХДУМ. У 2006 р. захистив кандидатську дисертацію «Світосприйняття М.А.Римського-Корсакова і поетика його музичного театру» (науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор НМАУ С.В. Тишко). А.М. Жданько – співробітник телеканалу «Первая столица», веде просвітницьку роботу в Художньому музеї.

У зв'язку із запрошенням на кафедру **Ігоря Леонідовича Сахно** стало можливим відкриття нового педагогічного та наукового напрямку – музичної палеонтології (візантійська музична традиція). Наукові розвідки І.Л. Сахно віднайшли відображення у статтях та збірці розшифровок музичних взірців стародавніх розспівів, прокоментованих дослідником.

Наймолодші представники харківської школи історичного музикознавства, що викладають в ХДУМ, – Світлана Геннадіївна Анфілова, Катерина Валеріївна Штрифанова та Олена Сергіївна Садовнікова.

Після закінчення ХМУ (1993) та ХДІМ (1998) за спеціальністю музикознавство, **Світлана Геннадіївна Анфілова** у 2005 р. захистила кандидатську дисертацію «Співвідношення танцювального і пластичного в жанрі балету» (науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, професор ХДУМ А.А. Мізітова). Автор 10 наукових публікацій. Зі студентських років Світлана Геннадіївна працювала музичним редактором на радіо та телеканалі Харківської державної телерадіокомпанії, підготувала біля 100 відеопрограм в проекті «Маестро», що присвячений видатним митцям Слобожанщини (найкращі програми проекту відзначені премією «Часопис» в галузі журналістики 2004 р.). З 2006 р. – старший викладач кафедри історії музики. Читає курси історії російської музики, музичної культури XX століття, музичної критики. Керує редколегією вузівської газети «Студент-прем'єр».

Садовнікова Олена Сергіївна закінчила ХМУ за спеціальністю «фортепіано» (1997), у 2002р. – музикознавче відділення ХДІМ як спеціаліст (клас кандидата мистецтвознавства, професора І.Л. Іванової) та магістратуру, і ставши першим магістром кафедри історії музики. В 2007р. закінчила аспірантуру достроковим захистом кандидатської дисертації «Авторський стиль Й. Брамса (теоретико-методологічний та аналітичний аспекти)» (науковий керівник - кандидат мистецтвознавства, професор І.Л. Іванова). Автор наукових статей у фахових виданнях, нарисів з серії «Біографія та бібліографія визначних музикантів», присвячених славетним діячам мистецького світу Харківщини – О.І. Литвинову та А.В. Калабухіну (у співавторстві з А.А. Мізітової та В.О. Супрун), газетних публікацій. Стипендіат Вагнерівського товариства («Байройт –2001»). З 2002 р. має педагогічне навантаження на кафедрі історії музики, з 2007 р. – старший викладач. Читає курси «Історія світової музичної культури» (зарубіжна музика), «Сучасна музика», «Історія української музики». Член товариства молодих вчених.

У 2006 р. пройшла стажування по DAAD (міжнародна дослідницька стипендія), надане Німеччиною, в Лейпцігській Вищій школі музики ім. Ф. Мендельсона, де дисертація К.В. Штрифанової обговорювалася на семінарі докторантів.

Катерина Валеріївна Штрифанова у 1998 р. закінчила ХМУ зі спеціальності фортепіано, в 2003 р. – ХІМ зі спеціальності музикознавство. З 2003 р. – аспірантка кафедри інтерпретології та аналізу музики (клас кандидата мистецтвознавства, професора ХДУМ Л.Т. Жигачової). З 2005 р. – викладач кафедри історії музики, з 2006 – кафедри історії та теорії світової та української культури, де читає курс старовинної музики. Керує студентським ансамблем старовинної музики (з 2005 р.).

У 2007 р. завершила роботу над кандидатською дисертацією «Лютнева фантазія XVI століття: становлення жанру» (науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, професор Л. Т. Жигачова).

Харківську школу історичного музикознавства нині представляють дві кафедри – історії музики і історії та теорії світової і української культури. Якщо перша з них відзначає в 2007 р. 60-річний ювілей, то друга – три роки з дня свого заснування. Кафедри мають спільну генезу, історію розвитку: кафедра історії та теорії світової та української культури виникла внаслідок об'єднання частини педагогічних сил кафедри історії музики і кафедри української культури (її з 1989 р. очолювала доктор мистецтвознавства, професор Н.Л. Очеретовська). Одне з наймолодших формувань ХДУМ успадкувало традиції двох кафедр, які мають більш тривалу історію розвитку. Спільність передісторії та історії, єдність науково-методичних завдань обумовлюють необхідність сумісного розгляду умов виникнення, процесів розвитку харківської школи історичного музикознавства, представленої на сучасному етапі її розвитку двома кафедрами.

Отже, харківська школа історичного музикознавства, пройшовши великий шлях розвитку, оновлюючись і перетворюючись згідно духу часу, освоюючи новітні підходи до вивчення музичної культури, багатющий досвід у сфері суміжних наук і мистецтв, залишається вірною тим принципам, які були закладені при її заснуванні.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ХАРКІВСЬКА АНАЛІТИЧНА ШКОЛА:
КАФЕДРА ІНТЕРПРЕТОЛОГІЇ ТА АНАЛІЗУ МУЗИКИ

Л. В. Шаповалова

Аналіз музичних творів – складова частина теорії музики як фундаментальної дисципліни музикознавства, яка має синтетичний та універсальний характер. Розвиваючись упродовж декількох десятиліть (з середини 1930-х по кінець 1960-х років), власне аналіз музики став підґрунтям для методологічних пошуків на шляху пізнання мистецтва, оновлення та осмислення зміни наукової парадигми. Показово, що харківська аналітична школа пройшла цей період не ізольовано, не post factum, а в одному історичному часопросторі з провідними столичними вузами, приймаючи активну участь у формуванні традиційних та новітніх методів аналізу музики.

Фундатор харківської теоретичної школи, **Семен Семенович Богатирьов**, був ідеальним втіленням універсальної особистості: композитор, вчений з аналітичним складом мислення; вдумливий і терплячий учитель, який понад усе цінував індивідуальність своїх учнів. У його науковій спадщині знаходимо роботи аналітичного плану[32], які були, мабуть, першим внеском в українську музичну аналітику. У 1930-ті рр. саме С.С. Богатирьов ініціював приїзд у Харків Л. Мазеля, який прочитав цикл лекцій з аналізу музичних творів. Як відомо, після війни С.С. Богатирьов продовжив свою діяльність у Московській консерваторії на кафедрі теорії музики. Однак його науково-педагогічні принципи були вповні представлені вже в харківському періоді діяльності. Саме тому можна встановити історичну спадкоємність харківської і московської шкіл.

З Москвою був тісно пов'язаний і **Михайло Дмитрович Тіц** (учень С. С. Богатирьова), який фактично очолив харківську аналітичну школу. Виступи М.Д. Тіца з блискучими доповідями на наукових конференціях, пленумах та з'їздах композиторів обумовили глибоку зацікавленість московських теоретиків тим, що робив цей вчений. Його дослідження «Про композиційну і тематичну структуру музичних творів» (видана у 1962 р. українською мовою; в 1972 р. – друга редакція російською мовою) стала значним внеском в розвиток вітчизняного музикознавства, зокрема теорії музичного тематизму та форми.

На початку 1970-х років виникла необхідність на кафедрі теорії музики відокремити секцію «аналіз музичних творів», якою довгі роки керувала **Ольга Василівна Гусарова** (1928–2006), учениця М.Д. Тіца. Чудовий педагог, талановитий музикознавець, вона залишила цікаві наукові праці та цілу армію учнів, які продовжували розвивати академічне «крило» харківської аналітичної школи.

Поруч з О.В. Гусаровою постає яскрава особистість **Ірми Львівни Золотовицької**. Вони були представниками однієї наукової школи – професора М.Д. Тіца. Але якщо О.В. Гусарова була кращім взірцем академічного напряму педагогічного мислення, то І.Л. Золотовицька дуже багато зробила стосовно впровадження в навчальний процес нових, почасти парадоксальних ідей і наукових підходів, зокрема семіотичний, структурно-функціональний і системний методи аналізу музичного твору. Постійно «підживлюючись» атмосферою музичної Москви, активно працюючи як музичний критик у Спілці композиторів Радянського Союзу, І.Л. Золотовицька вже в середині 1970-х років зверталася у своїх дослідженнях та залучала своїх студентів до сучасної новітньої музики, далекої від догматизму естетики «соцреалізму». Завдячуючи цьому, музично-педагогічна думка та музикознавство Харкова в цілому набули більш широкого розмаху. Після від'їзду І.Л. Золотовицької з Харкова ці системно-структурні підходи та новітні аспекти сучасної музикології набудуть розвитку в тематиці не лише секції аналізу, але її в дисертаційних дослідженнях

[32] Див. збірку: С. С. Богатырев: исследования, статьи, воспоминания / Ред.-сост. Г. А. Тюменева и Ю. Н. Холопов.— М.: Сов. композитор.— М., 1972.— 297 с.

молодшого покоління музикознавців – випускників кафедри теорії музики (доктора мистецтвознавства, керівника сектору музики інституту мистецтвознавства Російської Академії наук Н.В. Заболотної, кандидатів мистецтвознавства І.М. Полусмяк, Л.В. Шаповалової, І.М. Коханик, Л.А. Зайцевої, О.В. Курчанової та ін.).

У вересні 2004 р. в наслідок реорганізації кафедри теорії музики була сформована кафедра інтерпретології та аналізу музики. Її поява була зумовлена низкою причин. Перша з них – пов'язана із введенням нового освітньо кваліфікаційного рівня «магістр», що спричинило розробку заходів для якісної підготовки випускників виконавських спеціальностей до наукової діяльності. Цим обумовлено вибір назви кафедри: «інтерпретологія – сфера музикознавства, що систематизує феномени виконавської діяльності музикантів у всьому розмаїтті їх прояву (теорія, історія, практика)»[33]. Як мета-наука по відношенню до об'єктів аналізу і суб'єктів виконавської творчості, інтерпретологія не може обійтися без допомоги фундаментальних розробок як історичного, так і теоретичного музикознавства.

Формування кафедри інтерпретології та аналізу музики також відповідало потребам «виконавського музикознавства», традиції якого в Харкові уособлюють піаністи Ю.Ф. Вахраньов, В.О. Сирятський, В.І. Приходько, Н.І. Руденко). Весь комплекс музично-теоретичних навчальних дисциплін для випускників-виконавців суттєво переосмислювався, запроваджувалися нові курси, зорієнтовані, з одного боку, на спеціалізацію випускника, виконавську спрямованість його професіональної діяльності, а з іншого – на збереження академічності та фундаменталізму вузівської науки. Так утворився єдиний алгоритм підготовки виконавця-магістра через опанування «Основ наукових досліджень» (ІІІ курс), «Музичної інтерпретації» (IV курс) та «Методології наукових досліджень» (V курс). Ці дисципліни зберігають спадкоємність між собою. Різноманітні форми науково-творчого спілкування, які розроблені кафедрою, є необхідною ланкою в системі вузівської підготовки: 1) магістерські читання, 2) публікації статей в наукових збірках (підготовлено два випуски статей за матеріалами студентських робіт 2006 та 2007 років); 3) виїзди магістрів для участі в науково-практичних семінарах та конференціях (тільки в 2007 р. – Київ, Суми, Тернопіль, Ялта); 4) участь у Всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт (на рівні з музикознавцями) за фахом «музичне мистецтво» та «теорія та історія культури».

Кафедра забезпечує навчання з аналізу музичних творів, основ наукових досліджень, науково-дослідницької майстерності, методології наукового дослідження та методики викладання аналізу музичних творів, музичної інтерпретації, а також здійснює керівництво дисертаційними, магістерськими та дипломними роботами.

Колектив кафедри представляють чотири покоління музикознавців-аналітиків, кожний з яких належить до аналітичної наукової школи, на основі якої виробляються сучасні моделі наукової когнації та авторські програми, та спадкоємності з провідними школами, генеалогічно пов'язаними з Московською і Київською

[33] Клюев О. Онтология музыки.— Спб.: Санкт-Петербургский университет, 2001.— С.5.

консерваторіями. Кожен викладач постійно вдосконалює власну модель курсу, що викладає, з урахуванням специфіки виконавського профілю студентів.

Один з найдосвідченіших фахівців кафедри, професор, кандидат мистецтвознавства **Жигачова Людмила Тихонівна** викладає в Харківському університеті мистецтв з 1963 р. (1963 р. – викладач кафедри теорії музики і композиції, з 1972 р. – старший викладач, а з 1994 р. – професор кафедри теорії музики). Вихованка історико-теоретичного факультету Харківської державної консерваторії (рік закінчення 1958 р., клас професора Г.О. Тюменєвої), кандидатську дисертацію «Про прояв сонатності в хоровій музиці (на прикладі російської класичної опери)») вона захистила у 1984 р. під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора кафедри теорії музики Московської консерваторії В.В. Протопопова. Людмила Тихонівна постійно підтримує творчі зв'язки з московськими колегами. Її наукові інтереси зосереджені у сфері жанри і форми старовинної вокальної та інструментальної музики, питання історичного становлення формоутворюючих принципів в старовинній італійській опері[34]. Крім того, це і проблеми формоутворення у вокальній музиці, і жанрово-стильова специфіка композиційних структур в українській і російській хоровій музиці та опері; це і дослідження маловивчених проблем сонатності у вокальній музиці різних жанрів.

Вражає і просвітницька діяльність Л.Т. Жигачової. З 1957 р. по 1963 р. вона працювала старшим редактором музичної редакції Харківської студії телебачення, приділяючи багато уваги пропаганді українського музичного мистецтва (автор телеі радіопередач про творчість М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, С. Людкевича, Б. Лятошинського, К. Данькевича, В. Губаренка, Д. Клебанова, В. Нахабіна, М. Тіца, П. Гайдамаки, Т. Кравцова, а також про творчу і виконавську діяльність викладачів і студентів Харківської консерваторії).

Клас по спеціальності Л.Т. Жигачової успішно закінчили більше 20 музикознавців, а також 3 магістра зі спеціалізації «музикознавство», «фортепіано» і «хорове диригування». Студенти класу Л.Т. Жигачової неодноразово брали участь у всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт (дипломи I, II, III ступеня), виступали на наукових конференціях. Під її керівництвом підготовлено до захисту кандидатську дисертацію.

Нині на кафедрі інтерпретології та аналізу музики працює учениця О.В. Гусарової **Салманова Людмила Савеліївна**. Вона закінчила з відзнакою історико-теоретичний факультет ХІМ ім. І.П. Котляревського (1970). Довгий час працювала на кафедрі теорії музики (асистент, викладач, старший викладач). Вела курс спеціального та загального аналізу музичних творів (на всіх факультетах за винятком диригентсько-хорового), сольфеджіо (вокальний, оркестровий, народний). Керувала дипломними, курсовими та науковими роботами студентів (більш ніж 100), має численні нагородженя преміями, дипломами, в тому числі Республіканських конкурсів СНТТ (I премія: О. Цигульов «Особливості перетворення жанру кантати в творчості Л. Дичко. До проблеми взаємодії професійної музики з фольклором», О. Зільберман «Симфонії В. Бібіка в контексті вітчизняного симфонізму 70-х – початку 80-х років XX ст.»).

[34] Деякі з впроваджених в її роботах нових термінів, понять, наукових відомостей використовуються в науково-методичній літературі. Наприклад, Л. Мазель. Строение музыкальных произведений.— М., 1979; Г. Григорьева. Программа для музыкальных вузов по специальности «Хоровое дирижирование».— М., 1987; В.Н. Холопова. Формы музыкальных произведений. Учебное пособие.— Санкт-Петербург, 2001.

Здобутки харківського (лінія: Тіц – Гусарова) і київського музикознавства гнучко поєднує науково-педагогічна діяльність **Ірини Михайлівни Полуємяк**. Випускниця класу О.В. Гусарової (1976), кандидатську дисертацію вона захистила під керівництвом доктора мистецтвознавства В.Г. Москаленка (1989). Її дослідження «Теоретичні та методичні основи музикознавчої інтерпретації» стало однією з перших в Україні розробок у області методології інтерпретації.

І.М. Полуємяк є фахівцем у сфері методики викладання теоретичних дисциплін для музикознавців. У 1980-і рр. вона брала активну участь в заходах кафедри наукових основ музичної освіти (Київська державна консерваторія), має подяки Міністерства культури СРСР. Нині сфера її наукових інтересів розширилась, охоплюючи проблематику теорії культури та філософії музичної інтерпретації. Під керівництвом І.М. Полуємяк захищені дві дипломні та чотири магістерські роботи, нині вона керує написанням кандидатських дисертацій.

Обов'язки завідуючої кафедрою виконує кандидат мистецтвознавства **Людмили Володимирівни Шаповалової**. Випускниця професора Н.Л. Очеретовської, вона як аналітик репрезентує наукову школу І.А. Котляревського – доктора мистецтвознавства, професора НМАУ ім. П.І. Чайковського (лінія: І.Л. Золотовицька – І.А. Котляревський). Кандидатська дисертація Л.В. Шаповалової «Про взаємодію музичних форм і жанрів в історичній еволюції музичної жанровості» (1987) стала вагомим внеском в сучасну теорію жанрів, про що свідчать численні посилання. Підготовлена до захисту докторська дисертація «Музика як аналог особистості: до проблеми рефлексивної свідомості» є першим досвідом системного дослідження рефлексії в музичному мистецтві. Сфера наукових інтересів пов'язана із сучасними процесами синтезу музикознавства, антропології та метафізики музики. Плідно працює у складі Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ. Людмила Володимирівна має великий досвід підготовки дипломних (музикознавство) і магістерських робіт (42 випускника). Підготувала п'ять кандидатів мистецтвознавства, проблематика досліджень яких спрямована на розробку новітніх когнітивних тенденцій теоретичного музикознавства, категоріального синтезу християнської онтології та музичної науки. Виступає як організатор науково-дослідницької роботи в сфері музичної освіти України (Кримський гуманітарний університет, Луганський державний інститут культури і мистецтв).

Молодше відгалуження харківської школи «богатирьовців» представляє доцент, кандидат мистецтвознавства **Ірина Володимирівна Цурканенко**. Її науко-

консерваторіями. Кожен викладач постійно вдосконалює власну модель курсу, що викладає, з урахуванням специфіки виконавського профілю студентів.

Один з найдосвідченіших фахівців кафедри, професор, кандидат мистецтвознавства **Жигачова Людмила Тихонівна** викладає в Харківському університеті мистецтв з 1963 р. (1963 р. – викладач кафедри теорії музики і композиції, з 1972 р. – старший викладач, а з 1994 р. – професор кафедри теорії музики). Вихованка історико-теоретичного факультету Харківської державної консерваторії (рік закінчення 1958 р., клас професора Г.О. Тюменєвої), кандидатську дисертацію «Про прояв сонатності в хоровій музиці (на прикладі російської класичної опери)») вона захистила у 1984 р. під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора кафедри теорії музики Московської консерваторії В.В. Протопопова. Людмила Тихонівна постійно підтримує творчі зв'язки з московськими колегами. Її наукові інтереси зосереджені у сфері жанри і форми старовинної вокальної та інструментальної музики, питання історичного становлення формоутворюючих принципів в старовинній італійській опері[34]. Крім того, це і проблеми формоутворення у вокальній музиці, і жанрово-стильова специфіка композиційних структур в українській і російській хоровій музиці та опері; це і дослідження маловивчених проблем сонатності у вокальній музиці різних жанрів.

Вражає і просвітницька діяльність Л.Т. Жигачової. З 1957 р. по 1963 р. вона працювала старшим редактором музичної редакції Харківської студії телебачення, приділяючи багато уваги пропаганді українського музичного мистецтва (автор телеі радіопередач про творчість М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, С. Людкевича, Б. Лятошинського, К. Данькевича, В. Губаренка, Д. Клебанова, В. Нахабіна, М. Тіца, П. Гайдамаки, Т. Кравцова, а також про творчу і виконавську діяльність викладачів і студентів Харківської консерваторії).

Клас по спеціальності Л.Т. Жигачової успішно закінчили більше 20 музикознавців, а також 3 магістра зі спеціалізації «музикознавство», «фортепіано» і «хорове диригування». Студенти класу Л.Т. Жигачової неодноразово брали участь у всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт (дипломи I, II, III ступеня), виступали на наукових конференціях. Під її керівництвом підготовлено до захисту кандидатську дисертацію.

Нині на кафедрі інтерпретології та аналізу музики працює учениця О.В. Гусарової **Салманова Людмила Савеліївна**. Вона закінчила з відзнакою історико-теоретичний факультет ХІМ ім. І.П. Котляревського (1970). Довгий час працювала на кафедрі теорії музики (асистент, викладач, старший викладач). Вела курс спеціального та загального аналізу музичних творів (на всіх факультетах за винятком диригентсько-хорового), сольфеджіо (вокальний, оркестровий, народний). Керувала дипломними, курсовими та науковими роботами студентів (більш ніж 100), має численні нагородження преміями, дипломами, в тому числі Республіканських конкурсів СНТТ (I премія: О. Цигульов «Особливості перетворення жанру кантати в творчості Л. Дичко. До проблеми взаємодії професійної музики з фольклором», О. Зільберман «Симфонії В. Бібіка в контексті вітчизняного симфонізму 70-х – початку 80-х років XX ст.»).

[34] Деякі з впроваджених в її роботах нових термінів, понять, наукових відомостей використовуються в науково-методичній літературі. Наприклад, Л. Мазель. Строение музыкальных произведений.— М., 1979; Г. Григорьева. Программа для музыкальных вузов по специальности «Хоровое дирижирование».— М., 1987; В.Н. Холопова. Формы музыкальных произведений. Учебное пособие.— Санкт-Петербург, 2001.

Здобутки харківського (лінія: Тіц – Гусарова) і київського музикознавства гнучко поєднує науково-педагогічна діяльність **Ірини Михайлівни Полусмяк**. Випускниця класу О.В. Гусарової (1976), кандидатську дисертацію вона захистила під керівництвом доктора мистецтвознавства В.Г. Москаленка (1989). Її дослідження «Теоретичні та методичні основи музикознавчої інтерпретації» стало однією з перших в Україні розробок у області методології інтерпретації.

І.М. Полусмяк є фахівцем у сфері методики викладання теоретичних дисциплін для музикознавців. У 1980-і рр. вона брала активну участь в заходах кафедри наукових основ музичної освіти (Київська державна консерваторія), має подяки Міністерства культури СРСР. Нині сфера її наукових інтересів розширилась, охоплюючи проблематику теорії культури та філософії музичної інтерпретації. Під керівництвом І.М. Полусмяк захищені дві дипломні та чотири магістерські роботи, нині вона керує написанням кандидатських дисертацій.

Обов'язки завідуючої кафедрою виконує кандидат мистецтвознавства **Людмили Володимирівни Шаповалової**. Випускниця професора Н.Л. Очеретовської, вона як аналітик репрезентує наукову школу І.А. Котляревського – доктора мистецтвознавства, професора НМАУ ім. П.І. Чайковського (лінія: І.Л. Золотовицька – І.А. Котляревський). Кандидатська дисертація Л.В. Шаповалової «Про взаємодію музичних форм і жанрів в історичній еволюції музичної жанровості» (1987) стала вагомим внеском в сучасну теорію жанрів, про що свідчать численні посилання. Підготовлена до захисту докторська дисертація «Музика як аналог особистості: до проблеми рефлексивної свідомості» є першим досвідом системного дослідження рефлексії в музичному мистецтві. Сфера наукових інтересів пов'язана із сучасними процесами синтезу музикознавства, антропології та метафізики музики. Плідно працює у складі Спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 ХДУМ. Людмила Володимирівна має великий досвід підготовки дипломних (музикознавство) і магістерських робіт (42 випускника). Підготувала п'ять кандидатів мистецтвознавства, проблематика досліджень яких спрямована на розробку новітніх когнітивних тенденцій теоретичного музикознавства, категоріального синтезу християнської онтології та музичної науки. Виступає як організатор науково-дослідницької роботи в сфері музичної освіти України (Кримський гуманітарний університет, Луганський державний інститут культури і мистецтв).

Молодше відгалуження харківської школи «богатирьовців» представляє доцент, кандидат мистецтвознавства **Ірина Володимирівна Цурканенко**. Її науко-

вий керівник – професор, кандидат мистецтвознавства Г.І. Ігнатченко – учень професора Т.С. Кравцова. Навчалася у Херсонському музичному училищі, ХІМ ім. І.П. Котляревського (1988–1994) та аспірантурі (1995–1998). Вона неодноразово брала участь у різних конкурсах, теоретичних олімпіадах, де займала призові місця, отримувала дипломи (1993, Київ, диплом за кращу письмову роботу на Всеукраїнській олімпіаді з естетики), наукових конференціях у Києві, Донецьку, читала просвітницькі лекції та виступала в якості ведучої концертів, захистила кандидатську дисертацію «Принципи фактурно-поліфонічної організації в сучасній українській фортепіанній музиці» (1998).

І.В. Цурканенко – яскравий представник покоління музикознавства 1990-х років – автор більш, ніж 20 друкованих наукових та науково-методичних праць. В магістерських роботах її класу помітні тенденції до виходу музикознавства в інші гуманітарні сфери науки: феноменології, культурології. Цей перспективний напрямок був високо оцінений. Так, роботи В. Гіголаєвої «Гендерні особливості в музичній інтерпретації» та Г. Волошиної «Молитва як культурний феномен» отримали ІІ премії на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт (2007) як одні з перших розробок такого плану.

Новий науковий підхід до аналізу музики, зокрема, вияву метафізичного виміру музичного смислу демонструє кандидатська дисертація **Юлії Вікторівни Ніколаєвської** «Символ Дзеркала в музиці: від метафори до метафізики образу» (2004, наук. керівник Л.В. Шаповалова). Сьогодні Ю.В. Ніколаєвська – автор 20 наукових статей у спеціалізованих виданнях. Свою викладацьку діяльність вона поєднує з музично-просвітницькою, у 2003 р. була одним із ініціаторів створення Асоціації професійних музикантів Харкова «Камерний Альянс»; працює у газетах, постійно виступає ведучою концертних програм та тематичних вечорів на сценах міста. У 2005 р. відзначена дипломом за доповідь на конференції «Еволюційні процеси в музичному мистецтві: від минулого до майбутнього» в межах Всеукраїнській акції «Мистецтво молодих 2005»; в 2007 р. отримала диплом-подяку за підготовку студентської наукової роботи (Київ). Шість магістрів – випускників класу Ю.В. Ніколаєвської – проявили високий рівень наукової підготовки.

Як талановитий музичний критик Ю.В. Ніколаєвська була акредитована на Міжнародному фестивалі «Харківські асамблеї», на Міжнародному конкурсі піаністів ім. В. Горовиця (Київ).

Найбільшим досягненням кафедри за перші три роки існування є стабільність в роботі з підготовки магістрів по спеціалізації «музичне мистецтво». Динаміку зростання якісного і кількісного рівня випускників відбивають наступні показники: якщо у 2004–2005 рр. на кафедрі було підготовлено 30 магістерських робіт, то у 2005–2006 рр. робіт стало на одну більше, а у 2006/2007 навчальному році кількість випускників складає вже 41.

На кафедрі організовано постійно діючий науково-практичний семінар з актуальних питань теорії та історії музичного виконавства, в межах якого відбувається обмін власним досвідом та новітньою науковою літературою, за дорученням наукової частини

університету відбувається підвищення кваліфікаційного рівня викладачів під контролем завідуючого. Розпочато систематизацію тематичних каталогів з метою удосконалення спецкурсів, йде ознайомлення з новими напрямами та методиками аналізу музики.

Кафедра плідно співпрацює з викладачами інших кафедр, поєднуючи наукові інтереси окремих вчених із загальною та цілеспрямованою лінією розвитку інтерпретології як навчальної дисципліни. Особливо варто підкреслити значущість лекцій з виконавської інтерпретації професора Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського доктора мистецтвознавства В.Г. Москаленка, які підвищують рівень асистентів-стажістів Харківського університету мистецтв.

Серед яскравих представників тих музикознавців, хто поєднує свої наукові інтереси з музичною інтерпретацією: доктор мистецтвознавства, професор Т.С. Кравцов (3 випускники), доктор мистецтвознавства, професор О.Г. Рощенко (8 випускників), доктор мистецтвознавства, доцент І.С. Драч (2 випускники), кандидат мистецтвознавства, професор Г.І. Ігнатченко (4 випускники), кандидат мистецтвознавства О.В. Кононова (4 випускники), кандидат мистецтвознавства Г.Г. Газдюк (2 магістри).

Результати діяльності кафедри по підготовці наукових кадрів за три роки (2004–2007) свідчать, що вона дійсно стала базовим центром з підготовки висококласних фахівців в Харківському державному університеті мистецтв ім. І.П. Котляревського. І цей досвід є унікальним!

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

РОДОВІД ХАРКІВСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ШКОЛИ

Л. І. Новикова, І. А. Романюк

У 2007 р. відзначаються 60 років навчальній лабораторії фольклору ХДУМ ім. І.П.Котляревського, 100 років XII Археологічного з'їзду, що відбувся в Харкові та 130 років заснування Харківського історико-філологічного товариства (ХІФТ), створеного зусиллями професорсько-викладацького складу Харківського університету в 1877 р. Остання дата і пов'язана з нею подія має надзвичайно важливе значення для творення Харківської фольклористичної школи, оскільки основою діяльності історико-філологічного товариства були візії фольклористичної і краєзнавчої тематики.

Левова частка доповідей, монографій і статей були присвячені Слобожанщині, причому наукова діяльність стосувалась і викладачів, і студентів університету. До 1914 р. ХІФТ'ом було видано 21 том збірок «Трудов» і 5 випусків «Вестников», в 1907 р. при товаристві було відкрито етнографічний музей Слобожанщини. З діяльністю ХІФТ'а пов'язані такі видатні імена, як **Олександр Потебня** з неперевершеним двотомним дослідженням «Объяснение малорусских и сродных народных песен» і його ж записами народних пісень, причому не тільки текстів, але й нот (збірка Баліної), **Дмитро Багалій** з низкою праць про історію південно-руських земель, найпомітнішою з яких була й залишається «Історія Слобідської України» і, нарешті, душа товариства професор **Микола Сумцов** з його конче потрібною для Харківщини історико-етнографічною розвідкою «Слобожане», виданою в 1919 і перевиданою лише в 2002 р.

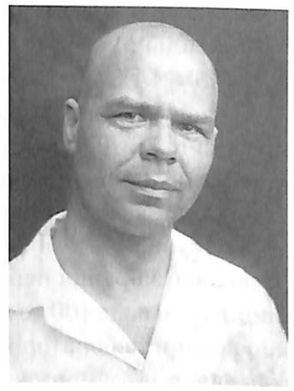
Поруч з іменами генералів від етнографії неможливо не згадати і про сумлінну роботу її солдат, зокрема праці П. Іванова[35], В. Іванова[36], Є. Кріста[37] дають і сучасним дослідникам підґрунтя для функціонального методу, тобто розгляду фольклору не як словесно-музичного субстрату, а висвітлення його як культурного організму в певному соціально-історичному контексті.

Інша важлива подія, яка надає харківській фольклористиці право називатися школою, це публікація в Харкові в 1888 р. праці випускника Харківського університету, хіміка, композитора, журналіста, фольклориста **Петра Сокальського** «Русская народная музыка, великорусская и малорусская, в ее строении, мелодическом и ритмическом и отличия ее от основ современной гармонической музыки», де вперше в східнослов'янській науці було накреслено шляхи для нового рівня досліджень — порівняльного методу в музичній етнографії, вперше поставлено питання єдності музичного ритму і віршування, тим самим П. Сокальський заклав поняття ритмотипології, яке і понині є засадничим в українському етномузикознавстві. Отже разом з книгою нашого земляка були створені професійні умови не тільки для існування харківської фольклористичної школи, але й загальноукраїнської і навіть східнослов'янської.

Іще один харків'янин, не менш талановитий, з різнобарвним спектром діяльності: інженер, письменник, режисер, фольклорист, етноорганолог, культуртрегер, музикант-виконавець — **Гнат Хоткевич**. Надзвичайно важливою була і залишається його робота на терені дослідження і пропаганди української, зокрема Харківської, кобзарської традиції, його викладацька робота в Харківському музично-драматичному інституті з класу бандури, а головне — створення навчального посібника «Підручника гри на бандурі», який сприяв обстоюванню засад професійного навчання на цьому інструменті, знищеного в 30-х рр. разом з генерацією кобзарів.

[35] П.Иванов. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии.— Х., 1907.
[36] В.Иванов. Современная деревня.— Х., 1893.
[37] Е. Крист. Кобзари и лирники Харковской губернии.— Х., 1893.

На період двадцятих років XX сторіччя припадає і початок фольклористичних студій **В. Ступницького**[38] та **О. Стеблянка**[39]. Але якщо Ступницький ще в 1929 р. до «великого перелому» колективізаційного кошмару встиг надрукувати фонографічну збірку «Пісні Слобідської України» в певному обсязі охопивши жанровий спектр ще не зруйнованого українського села, то О. Стеблянко зміг зробити це тільки в 1965 р., присвятивши своїй подвижницькій роботі більшу частину життя. Як бачимо, більше 35 років (1929–1965) знадобилось, щоб об'єктивна дослідницька робота знайшла дорогу до читачів і ще понад 30 років – (1965–1996), щоб наступні фольклорні збірки Л. Новикової[40] (Пісні Харківщини) та О. Стеблянка[41] (Пісні Лебединщини) побачили світ. Майже все XX сторіччя і його владноможні фігуранти не переймалися проблемами фольклорного мистецтва.

О. Стеблянко

На щастя Бог наділив певних людей великою любов'ю до своєї справи і щирим серцем. Професор Г.О. Тюменєва – була саме такою людиною. Розуміючи, що етномузикознавча праця неможлива без фольклорних фондів, вона зініціювала створення кабінету фольклору, який із 1947 р. очолив композитор, істинний поціновувач, захоплений дослідник української, і слобідської традиційної музики зокрема, О.І. Стеблянко. Він як збирач народних пісень своєю натхненною працею зробив неоціненний внесок у розвиток вивчення автентичної музики Слобожанщини. За кілька років свого існування кабінет збільшив фонди на 2000 одиниць записами з Харківщини, Полтавщини, Сумщини, Донеччини тощо.

У кінці 1950-х рр. через брак фінансування діяльність кабінету фольклору припиняється. Можна лише здогадуватися, скільки перлин народної пісенної творчості було безповоротно втрачено для української фольклористики через «економічно обґрунтований» злочинний факт. Після тривалої перерви функціонування навчальної лабораторії фольклору відновлюється, і, по-

[38] В.Ступницький. Пісні Слобідської України.— Х., 1929.
[39] О.Стеблянко. Українські народні пісні.— К., 1965.
[40] Л.Новикова. Пісні Слобідської України.— Х., 1996.
[41] О.Стеблянко. Пісні Слобідської України.— Х., 1998.

чинаючи з 1976 р., за часів керування кабінетом **С.О. Нікітіна**, фонди кабінету поповнились фонограмами (понад 7000 одиниць), фото, паспортами виконавців, текстовими стенографіями.

Із 2005 р. очолити навчальну лабораторію фольклору запрошено аспірантку ХДУМ ім. І.П. Котляревського **І.А. Романюк**. Діяльність навчальної лабораторії фольклору пов'язана з декількома аспектами. Передовсім, це убезпечення фольклорної практики для студентів музикознавчого, композиторського та народного відділень. За час функціонування навчальної лабораторії фольклору здійснено понад ста експедицій теренами Східної України, в яких студенти були долучені до спілкування з живою народною культурою і побутом. Результатом польових розвідок є зібрання найрізноманітніших зразків музичного фольклору Слобожанщини (близько 400 годин аудіозаписів). Матеріали експедицій складають фонд навчальної лабораторії фольклору й використовуються студентами у наукових дослідженнях.

Із 2005 р. розпочато перезапис із застарілих носіїв на цифрові експедиційних матеріалів тридцятирічної давності, тим самим порушивши питання щодо врятування та подальшого збереження самобутніх фольклорних записів слобідського регіону, які становлять наукову значимість для українського етномузикознавства в цілому.

Невід'ємним аспектом діяльності цієї установи є науково-методична робота (архівна, бібліографічна, дослідницька). Окрім того важливим і необхідним вбачається безпосередній контакт із навчальним процесом. У вигляді асистентської роботи лабораторія долучена до забезпечення навчального процесу на заняттях під керівництвом доцента кафедри історії та теорії світової та української культури, **Л.І. Новикової** (курс «Музичний фольклор»).

Далеко не всі студенти стануть фаховими етномузикознавцями, але більшості з них прищеплена повага до народних традицій і їх розуміння. На цей результат і сподівалась Г.О. Тюменєва півсторіччя тому, засновуючи кабінет народної музики і пробуджуючи і у студентів, і в співробітників вірус фольклористичної діяльності. «Зникають традиції, затихає навіть у селах народна пісня, виходить з ужитку чистота мовного спілкування. А все це наша історія, наше духовне багатство, без якого ми самовтрачаємось, міліємо, одне слово, денаціоналізуємось. Мусимо починати з першооснов і повертати народові його ж історичну пам'ять. І починати маємо з найсвятішого – родоводу: хто ми і чиїх батьків діти?!» В. Скуратівський.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ХАРКІВСЬКА ОПЕРНА СТУДІЯ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Л. І. Кучер

Оперна студія Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського – це молодіжний оперний театр, що давно вже став частиною вітчизняної музично-театральної культури. Театру 67 років, але він залишається молодим, тому що в ньому співають молоді актори – студенти вокального факультету університету мистецтв. Якщо згадати, які співаки, що згодом стали славнозвісними, співали і зростали на підмостках студійної сцени, то можна з упевненістю сказати, що харківська оперна студія є гордістю вітчизняної культури. Мова йде про цілу категорію народних і заслужених артистів. Серед них: народні артисти Радянського Союзу Н. Ткаченко, М. Манойло, Т. Альошина, В. Третяк, Н. Суржина, Г. Ципола; народні артисти республік Г. Калікін, Г. Горюшко, В. Трішин, Л. Сергієнко, І. Журіна, В. Верестніков, М. Коваль, З. Митрофанова; заслужені артисти України Д. Козинець, Т. Бурцева, А. Резілова, А. Гроза, Л. Морозова, Н. Растворова, В. Подсадний, В. Дорошенко, В. Болдирєв, В. Ломакін та ін.

Відкрита 1939 р. як самостійний учбовий театр, в теперішній час оперна студія функціонує як один з учбових підрозділів вузу, що підкоряється кафедрі оперної підготовки, яка керує роботою студії, узгоджуючись з кафедрою сольного співу. Треба сказати, що кафедра сольного співу є помічником та надійною опорою оперної студії у рішенні всіх творчих питань. Завдяки різноманітному репертуару і регулярному показу вистав, навіть не маючи власного приміщення, вже багато років оперна студія проводить повноцінну роботу з підготовки співаків-акторів до професійної діяльності в оперному театрі. В цьому її головна функція. І випускники харківської оперної студії працюють не тільки практично у всіх музичних театрах України, але і далеко за її межами, включаючи і дальнє зарубіжжя. Значну більшість вони складають у Харківському академічному театрі опери та балету ім. М.В. Лисенка. В одній рецензії останніх років говориться: «Сегодня, когда жалуемся на неустанное падение интереса слушателей к классике, в Харькове фактически существует молодежный оперный театр, который в состоянии мобильней, чем академический, решать проблемы привлечения широких масс к серьезной музыке».

На момент відкриття студії процес виховання співака-актора в Харківській консерваторії настільки вдосконалився, що склалися необхідні умови для організації студії. Кафедрою сольного співу з 1930 р. керував **П.В. Голубєв** (1885–1965), учень Ф. Бугамеллі, один із засновників радянської вокальної школи. Формування студії почалося за декілька років до її відкриття в класах вокального ансамблю, в оперному класі. Вже тоді щорічно організовувались відкриті покази роботи оперного класу, що включали сцени з опер та одноактні опери. Але лише з відкриттям студії з'явилася можливість їх художнього повноцінного виконання (з оркестром, хором), були створені умови для акторського виховання співаків.

Для Слобожанщини, очевидно, через особливість її географічного розташування, характерне схрещення різних національних культур – власне, української і російської. В результаті такого схрещення створюється щось життєздатне та творчо активне. Показово, що народження харківської оперної студії пов'язане з ім'ям чудового режисера і педагога, заслуженої артистки РРФСР **Софії Дмитрівни Масловської** (1883–1953). Закінчивши в 1912 р. драматичне відділення Петербурзького театрального училища, вона навчалась в Петербурзькій консерваторії і стала одним із засновників оперної студії при Петербурзькій консерваторії (1923). Будучи режисером (1935–1938), потім головним режисером (1938–1941)Харківського оперного театру, С.Д. Масловська в 1939 р., по суті, заснувала і творчо очолила оперну студію при Харківській державній консерваторії. Величезний досвід, глибоке знання оперного мистецтва, оригінальність творчого мислення характеризують С.Д. Масловську як режисера. Та особливо яскраво ці якості виявились в педагогічній діяльності. Виступаючи в пресі з приводу відкриття студії, вона заявила, що художнє керівництво повно рішучості подолати штампи старого оперного театру, створити на сцені правдиві художні образи. Таким чином, направленість на пошук і експеримент була закладена з самого заснування харківської оперної студії і простежується у всі періоди її історичного розвитку. Активними помічниками С.Д. Масловської були диригент Й.Є. Вейсенберг та хормейстер Ф.М. Долгова, творчі театральні працівники з великими знаннями та ерудицією.

Йосип Єфимович Вейсенберг, що одержав музично-теоретичну освіту в Петербурзькій консерваторії, здійснював музичне керівництво роботою студії. На момент організації студії він мав двадцятирічний стаж роботи в оперному театрі, а в репертуарі понад 50 спектаклів. В Харківській консерваторії до 1939 р. професор Й.Є. Вейсенберг керував диригентським і оперним класами.

Фанелія Мойсеївна Долгова (1907–1990) прийшла в студію, будучи головним хормейстером Харківського оперного театру (1938–1941), де працювала під керівництвом видатних оперних диригентів А. Маргуляна, А. Пазовського, В. Тольби. Багатий професійний досвід, відмінний художній смак, велика працездатність забезпечували чудові результати в роботі Ф.М. Долгової.

Помічником хормейстера в ті роки в оперній студії була **Доба Абрамівна Гершман** (1908–2004), яка в післявоєнний період протягом 40 років очолювала хормейстерську роботу студії.

Студія відкрилась виставою М. Мусоргського «Борис Годунов», яка відбулась 10 грудня 1939 р. в приміщенні Будинку Культури Червоної Армії (по вул. Університетській, 4), оскільки свого приміщення студія не мала. Вибір цього твору, напевно, був зумовлений наявністю в складі студентів вокального факультету такого виконавця, яким вже в той час був **Борис Гмиря**, що став пізніше всесвітньо відомим. Працюючи з 1936 р. в оперному театрі, на момент закінчення консерваторії (в 1939 р.) Б. Гмиря виконав там дванадцять партій, включаючи і партію Бориса Годунова. Але сам артист цей виступ не вважав вдалим. З успіхом в партії Бориса він виступив тільки в студійній виставі. Саме умови студійної підготовки з її «послідовністю» і «поступовістю» дали бажані результати. Спектакль одержав високі відгуки преси і залишив яскравий слід в музичному житті міста.

Факт постановки «Бориса Годунова» є свідоцтвом значного творчого потенціалу і професійної зрілості оперного колективу, який зміг підняти такий складний і масштабний твір. І вже в наступному 1940 р. були здійснені постанови ще двох опер – «Євгеній Онєгін» П. Чайковського і «Чіо-Чіо-сан» Дж. Пуччіні. Напередодні Вітчизняної війни в 1941 р. була показана оперета Й. Штрауса «Летюча миша». Керівники студії мали намір поставити «Лакме» Л. Деліба, «Дон Жуана» В. Моцарта та одну із радянських опер. Але планам не судилося здійснитися. Їх перекреслила війна.

Робота студії була поновлена в 1946 р. Вона діяла як самостійна юридична одиниця на умовах госпрозрахунку (Бурсацький спуск, 4). Після війни в репертуарі студії була велика кількість вистав російської і західноєвропейської класики. Найбільш вагомий внесок у діяльність студії і професійну підготовку оперних співаків повоєнного періоду вніс режисер **Михайло Веніамінович Авах**. В студії М.В. Авах працював з 1947 по 1958 р., здійснивши за цей період постановку дванадцяти опер («Іоланта», «Євгеній Онєгін» П. Чайковського, «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського, «Майська ніч» М. Римського-Корсакова, «Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно, «Паяци» Р. Леонкавалло). Як режисер, він мав неабияку творчу ініціативу і фантазію, умів захопити роботою студентів і в ряді вистав зміг подолати традиційні оперні штампи, особливо в рішенні масових сцен.

Музичним керівником і головним диригентом студії післявоєнного періоду був призначений народний артист Казахської і Української РСР **Володимир Йосипович Пірадов** (1892–1955). Його роботі в харківській оперній студії передувала педагогічна робота в Київській консерваторії, де В.Й. Пірадов з 1938 по 1941 рр. завідував кафедрою оперної підготовки. В Харківській консерваторії він з 1945 р. керував оперним класом на вокальній кафедрі професора М.І. Михайлова (на той час на вокальному факультеті було дві вокальних кафедри – професора М.І. Михайлова і професора П.В. Голубєва). У 1946 р. він поставив перші післявоєнні студійні вистави – «Алєко» та «Іоланту»[42]

[42] Подробиці про постановку «Алєко» дивись у статті Л. Кучер.Опери С.В. Рахманінова «Алєко» і «Франческа да Ріміні» на сцені оперної студії Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського» //С. Рахманінов: на зламі століть.— Х., 2006.— С.183-189).

І. Б. Гусман

У 1947 р. після від'їзду В.Й. Пірадова до Києва головним диригентом студії став **Ізраїль Борисович Гусман**. За рік до цього він став лауреатом Всесоюзного конкурсу диригентів, потім багато років працював головним диригентом Харківської філармонії, значно піднявши рівень виконавства харківського симфонічного оркестру. В студії І.Б. Гусман поставив разом з режисером М.В. Авахом оперу «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського.

В 1948–1951 рр. під керівництвом диригента народного артиста Башкирської АСР, заслуженого артиста РРФСР **Петра Михайловича Славинського** (1899–1977) в студії було поставлено ще декілька вистав – «Паяци» Р. Леонкавалло, «Ріголетто» Дж. Верді, «Продана наречена» Б. Сметани, «Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно, «Чіо-Чіо-сан» Дж. Пуччіні. Незабутній образ Батерфляй створила О. Оголівець, яка стала незабаром солісткою Харківського оперного театру, заслуженою артисткою України.

В 1951 р. в організаційній структурі студії сталися зміни – вона увійшла до складу Харківської консерваторії як один із її творчих підрозділів. Невдовзі оновилось і художнє керівництво оперної студії. В 1951/1952 навчальному році в студію були запрошені диригенти П.Я. Баленко і М.П. Будянський, режисери Ю.І. Іванов і О.П. Геращенко[43]. Поряд із студентами в студії співали артисти ХАТОБ М. Боровий, О. Оголівець, В. Тевешев, П. Скоробагатько, Е. Мазуркевич.

Першим сучасним твором в післявоєнний період в студії була «Молода гвардія» Ю. Мейтуса (диригент П. Баленко, режисер М. Авах). Вистава була показана у грудні 1952 р. Постановники зуміли скерувати творчість молодих акторів на правдивий показ героїзму і патріотизму радянських людей. В рецензії на спектакль говориться: «Оцінюючи спектакль в цілому, можна сказати, що він не тільки виходить за межі місцевого, учбового студійного масштабу, а, втілений на високому професійному рівні, становить явище, що заслуговує уваги театральної громадськості, як показник того, які сили закладені в нашій

[43] Дані про них дивись в статті Л. Кучер «Кафедра оперної підготовки» // Харьковский институт искусств. 1917-1992.— С. 246-258.

творчій молоді і як вони можуть розвинутись при правильному художньому вихованні»[44]. Успішно пройшовши школу радянського спектаклю, багато виконавців основних партій «Молодої гвардії» стали чудовими оперними співаками. Це Л. Кондратенко (Уля Громова) – заслужена артистка РРФСР, солістка ДАВТу, потім Воронізького оперного театру, Є. Жаріков (Сергій Тюленін) – соліст Харківського оперного театру, М. Лагутенко (секретар обкому Проценко) – народний артист РРФСР, соліст Новосибірського оперного театру, Л. Морозов (Стахович) – заслужений артист РРФСР, соліст Московського музичного театру ім. К.С. Станіславського і В.І. Немировича-Данченка, потім Петербурзького оперного театру ім. С.М. Кірова.

І. С. Штейман, диригент, заслужений артист України, професор

У поновленій постановці «Молодої гвардії» в 1957 р. (диригент **І. Штейман**, режисер М. Авах) співали В. Третяк (О. Кошовий), Т. Альошина (У. Громова), що стали потім народними артистами Радянського Союзу.

Недовгий час в оперній студії працювали такі відомі диригенти, як заслужений діяч мистецтв Латвії Л.Ф. Худолій і народний артист РСФСР, лауреат Державної премії СРСР О. Людмилін[45] .

В березні 1958 р. в організаційній структурі Харківської консерваторії з'явилась кафедра оперної підготовки, до складу якої увійшла оперна студія. Першим завідуючим її став старший викладач кафедри сольного співу **Віктор Тимофійович Монахов** (нар. 1923), диригентом – І.С. Штейман (1901–1983), режисерами – І.Ю. Іванов і О.П. Геращенко. Основу репертуару складала російська оперна класика. В прем'єрній виставі 1958 р. «Царева наречена» (диригент І.С. Штейман, режисер І.Ю. Іванов) партію Грязного виконував М.Ф. Манойло, талановитий співак, згодом народний артист СРСР, Любаши – Т. Альошина, потім народна артистка СРСР, Марфи – Л. Ковальонко, потім заслужена артистка РРФСР.

В. А. Лукашов, режисер, народний артист УРСР, професор

1960 р. в студії почав працювати помічником режисера **Володимир Анатолійович Лукашов** (нар. 1936), що згодом став головним режисером Харківського оперного

[44] Красное знамя.— Харьков.— 1947.— 22 июня

[45] Дані про них дивись в статті Л. Кучер. Кафедра оперної підготовки // Харьковский институт искусств. 1917-1992.— С. 246-258

Б. Сметана «Продана наречена». Г. Ципола – Маженка. 1967 г.

театру, народним артистом України, професором. Уже в роки творчої молодості, будучи постановником багатьох студійних вистав, В.А. Лукашов знаходив оригінальні рішення. Гостротою погляду були позначені його постановки класичних опер – «Царевої нареченої» М. Римського-Корсакова (1964, де співали Н. Суржина, В. Трішин, А. Гроза, В. Дорошенко), «Дон Жуана» В. Моцарта (1969, вперше в Харкові). Визначним в творчому обличчі В.А. Лукашова є його яскраво виражений педагогічний талант. Саме тому такий помітний слід в 1960–1970 рр. залишила його діяльність в оперній студії і знайшла потім продовження в театрі, в справі виховання молодих співаків. Більше 70 випускників підготували свої дипломні роботи під керівництвом режисера В.А. Лукашова. Серед них народні артисти СРСР Н. Суржина, Г. Ципола, народні артисти України Г. Калікін, Г. Горюшко, солістки Великого театру, народні артистки Росії Л. Сергієнко і І. Журіна.

1960–1970 рр. – період творчого підйому харківської оперної студії. Її спектаклі з зацікавленням слухають видатні діячі радянського оперного мистецтва, зокрема, народні артисти РРФСР О. Батурін, Н. Шпіллер, І. Масленнікова. «Оперна студія в Харкові, – пише Н. Шпіллер, – це більш, ніж студія. Це молодий театр з цікавим репертуаром і спектаклями професійного рівня».

В. А. Моцарт «Весілля Фігаро». Фігаро – М. Манойло. 1954 г.

Виразом громадського визнання діяльності студій були огляди творчих колективів музичних вузів України, які регулярно проводилися Міністерством культури. Зайнявши перше місце на огляді оперних студій України 1966 р., харківська оперна студія була запрошена виступити перед київським глядачем з виставою «Продана наречена» Б. Сметани (диригент А. Калабухін, режисер В. Лукашов). Це була велика творча удача студії, що залишила яскравий слід в її творчому житті і мала широкий резонанс у пресі. Газета «Культура і життя» писала: «Вистава підкупає і чарує не окремими компонентами, а їх загальним злиттям, злагодженістю і музикальністю, що є, безумовно, результатом зусиль всього складу виконавців – солістів, оркестру, хору. Музика «Проданої нареченої» сповнена невичерпної життєрадісності, іскристих веселощів, істинно народного гумору та поетичної задушевної лірики.

У цій невибагливій за сюжетом опері, молоді виконавці створили галерею яскравих характерів, що і сприяло розвитку їх акторської майстерності. Роль Маженки у виставі виконала студентка другого курсу Г. Ципола. Вона створила образ ніжної, люблячої темпераментної та рішучої дівчини». У пресі відзначалось, що «їй ще не все вдається», але саме старанність з красивим, повного діапазону голосом стали заставою того, що потім Г. Ципола стала народною артисткою СРСР, солісткою Київського оперного театру, визнаною свого часу кращою Батерфляй світу.

Студія постійно іде шляхом пошуку та експерименту. Кожен рік ставиться нова вистава. Пошуки студії зосереджені в галузі репертуару. Студійний репертуар має свою специфіку, обумовлену особливостями студії як театральної одиниці, яка функціонує в якості однієї з ланок внутрішньої структури музичного вузу. Велику обмеженість складають дуже слаба матеріальна база, мала кількість студентів, що мають перспективу стати оперними співаками, недостатність оркестру, хору... Певний напрям репертуару викликає орієнтація на молодих виконавців. Саме тому неодноразово ставився «Євгеній Онєгін» П.І. Чайковського, «Молода гвардія» Ю. Мейтуса, з великим успіхом йшла «Богема» Дж. Пуччіні, «Зорі тут тихі» К. Молчанова. Тому і зараз у репертуарі колективу «Дідона та Еней» Г. Перселла, «Кам'яний господар» О. Даргомижського, «Шлюбний вексель» Дж. Россіні, «Фіалка Монмартру» І. Кальмана. Вибираючи виставу для постановки, художнє керівництво студії перш за все має в полі зору склад студентів вокального факультету і намагається підібрати учбовий матеріал, виходячи із можливостей даних студентів. В репертуарі завжди є твори західноєвропейської, російської і української класики.

З кінця 1960-х рр. репертуарна політика харківської оперної студії здобула цілеспрямований характер – в репертуар обов'язково беруться сучасні твори, що присвячуються важливим ювілейним датам історії нашої країни. В руслі цієї тенденції вперше на Україні були поставлені опери О. Ніколаєва «Ціною життя», А. Спадавеккіа «Ходіння по муках», В. Губаренка «Альпійська балада».

Особливе місце в репертуарі оперної студії ХДУМ займають вистави, присвячені ювілейним датам закінчення Великої Вітчизняної війни – 30-річчю, 35-річчю і 40-річчю Великої Перемоги. До кожної з цих дат були приурочені яскраві, самобутні спектаклі, професійно-художній рівень яких і значущість піднятих в них проблем знайшли яскраве відбиття в місцевій і центральній пресі.

До 30-річчя ювілею Великої Перемоги колектив оперної студії поставив оперу В. Губаренка «Відроджений травень» (диригент І. Штейман, режисер Л. Куколєв). Після не зовсім вдалої постановки цього спектаклю у Львівському оперному театрі композитор передав свій твір для постановки в оперну студію ХДІМ, де робота йшла під його постійним контролем. Історія, що відбулася в Німеччині невдовзі після нашої перемоги, послужила фабулою опери «Відроджений травень» (лібрето Р. Левіна і В. Губаренка за п'єсою В. Єжова «Солов'їна ніч»). Кохання радянського солдата Петра Бородіна і німецької дівчини Інги відродила до нового життя її здичавілу,

осліплену страхом душу. Яскраво національний оперний стиль В. Губаренка увібрав такі риси українського мистецтва як романтична піднесеність, образна експресія. Його герої – люди сильних пристрастей, поривчасті, нестямні в горі й радощах, щедро витрачаючі душевний жар.

Створивши в особі Петра Бородіна узагальнений образ радянського юнака, композитор виділив у ньому якості, які набули першорядного значення в цілком конкретній історичній обстановці – міцність духу і цнотливість, скромність і гідність. Вокальна партія Петра насичена кантиленою, що відрізняється широтою та інтенсивністю інтонаційного розвитку. Обидва виконавця партії Петра (соліст Харківського оперного театру О. Ткаченко і студент В. Верестніков) по-різному проявили себе в ролі. О. Ткаченко створив більш об'ємний, багатогранний і переконливий образ. Його Петро – сильна діяльна натура. Більш скований в акторському відношенні, при наявності хороших вокальних даних, В. Верестніков був менш переконливим, емоційно холодним.

Інга окреслена в опері як імпульсивна натура, що схильна до неочікуваних переходів настрою. Нервова екзальтація, мелодраматичний надрив, наївна дитинність уживаються в ній з справжньою глибиною переживань. Найповніше внутрішній зріст Інги розкритий в двох її великих аріях. Експозиційна арія-спогад «Ми так добре жили в цьому місті...» будується на переходах від піднесених поривів до драматичного надлому. В розгорнутій арії-монолозі із шостої картини, де дівчина гаряче доказує невинність Петра, панує м'яка кантиленна мелодія вокально-інструментального складу в дусі німецької пісенно-хорової лірики. Розвиток цієї ліричної теми в чергуванні з схвильованими речитативними репліками і патетичною декламацією приводить до експресивної кульмінаційної фрази, в якій зосереджена вся сила почуття дівчини, готової до кінця відстоювати свою любов.

Про стиль композитора Е. Яворський пише: «Стиль опери ясно визначений. Це стиль крупного штриха, вагомого, «щільного», насиченого емоційно; стиль, що висуває на перший план мелодійну виразність, яка діє на різноманітні компоненти музичної тканини... В трактовці оперної форми Губаренко наслідує традиції тих творців, які перетворювали музику в опері в одноосібного і повновладного «розпорядника» задуму у всіх його складових частинах. Саме в музиці зосереджені всі подробиці драматичної дії і містяться найважливіші елементи дії сценічної».

Партію Інги виконала студентка четвертого курсу З. Мітрофанова. Цю роботу можна вважати справжнім творчим успіхом співачки. До роботи над партією Інги у Мітрофанової було чимало вокальних проблем. Однак, йдучи шляхом подолання труднощів інтонаційно-змістовного плану партії-ролі, студентка з легкістю подолала технічні вокальні труднощі і створила хвилюючий образ німецької дівчини. Відчувши твердий грунт під ногами після виконання партії Інги в опері В. Губаренка «Відроджений травень», студентка З. Мітрофанова з успіхом виступила в наступному учбовому році в партії Мімі в опері Дж. Пуччіні «Богема», а після закінчення

вузу була прийнята в Воронезький оперний театр, де згодом стала провідною солісткою, народною артисткою Росії.

Республіканська преса писала: «Яскравий і натхненний спектакль став значною подією в музичному житті міста. Опера «Відроджений травень», відмічена медаллю ім. О. Олександрова за кращий твір на військово-патріотичну тему, продовжує сценічне життя»[46].

Знайомство з творчістю В. Губаренка, з особливостями його оперної стилістики спонукало колектив оперної студії зацікавитись новим твором композитора і поставити до 40-річчя Великої перемоги «Альпійську баладу» (диригент А. Калабухін, режисер І. Чернічко). Художній результат є свідоцтвом того, що робота була проведена колективом професійно, з повним усвідомленням труднощів і проблем, які виникають в роботі з тільки що написаним твором (автором була проведена з постановниками ретельна попередня робота щодо художньої концепції виконання). Жанр опери композитор визначив як ліричні сцени. Протягом всього спектаклю герої знаходяться на сцені, в центрі уваги глядачів. Багатоманітна гама їх ліричних переживань. Оволодіння таким музичним і сценічним матеріалом вимагало від виконавців серйозної професійної вокальної підготовки, відчуття сучасного оперного стилю, ретельно продуманої акторської роботи, глибокого проникнення в задум твору. Багато з цих творчих завдань вирішені. В опері є сцени, в яких майже кожна вокальна фраза несе нове емоційне забарвлення. Досягаючи її правдивого втілення, студенти роблять крок на шляху до вершин акторської майстерності. Зустріч з таким чудовим музичним і літературним матеріалом не тільки підвищує професійну майстерність співаків, але ще має велике виховне значення для молодих виконавців.

До 35-річчя Великої перемоги колектив оперної студії показав оперу К. Молчанова «Зорі тут тихі» (диригент А. Калабухін, режисер І. Ривіна), створену за мотивами відомої повісті Б. Васильєва. Це твір камерний, глибоко зворушливий, сприяє створенню особливої емоційної атмосфери в залі, викликає напружену увагу до кожної фрази, жесту. Зміст опери трагічний, скорбота її світла. Майже завжди в залі у глядачів сльози на очах. В заключні хвилини серця виконавців і глядачів б'ються разом. Опера «Зорі тут тихі» була виставлена оперною студією на оглядконкурс творчих колективів вузів мистецтва і культури України, де була відзначена дипломом Міністерства культури. Увага студентів-виконавців була зосереджена на духовному світі героїв, що сприяло формуванню реалістичних вокально-сценічних образів. Виконавці багатьох партій, що пройшли виробничу практику в виставі К. Молчанова «Зорі тут тихі», згодом зайняли свої місця на професійній сцені.

Говорячи про репертуарну політику оперної студії, не можна не згадати про постановку 1989 р. до 50-річного ювілею студії – опери С. Прокоф'єва «Любов до трьох помаранч», яка ще не звучала на професійних сценах України, можливо,

[46] Музика.— 1975.— №4.— С.1

через труднощі її сценічної реалізації. Той факт, що студія вирішила поставити такий складний твір, говорить про її творчий потенціал. Опера пройшла з великим успіхом, була показана по республіканському телебаченню. Вона сприяла творчому зростанню таких тепер відомих співаків, як В. Попов (співає в Чехословаччині), О. Дурсєнєва (солістка Великого театру).

Одним з творчих досягнень харківської оперної студії треба вважати той факт, що декілька творів західноєвропейської класики були поставлені мовою оригіналу – «Шлюбний вексель» Дж. Россіні (1995), «Весілля Фігаро» В.А. Моцарта (1998). Вистави завжди йшли при переповненому залі Харківського оперного театру, де з 1955 р. показує свою роботу оперна студія. Ця обставина є дуже привабливою і для виконавців, і для слухачів. Директор і художній керівник ХАТОБ'а Г.В. Селіхов, розуміючи, яке велике значення має контакт учбового і професіонального театрів для виховання молодого покоління співаків-акторів, надає сцену театру для репетицій і показу вистав оперної студії.

Розмова про творчі досягнення харківської оперної студії не може бути повною без згадки про її творчих робітників-диригентів, режисерів, концертмейстерів, хормейстерів.

Вагомий вклад у виховання оперних співаків внесла діяльність диригента заслуженого артиста України, професора **Ізраїля Соломоновича Штеймана**. До війни він був диригентом в музичних театрах Дніпропетровська, Петербургу, з 1944 р. – Харківському оперному театрі. З 1947 р. був керівником оперного класу на вокальному факультеті Харківської консерваторії, з 1953 до 1983 р. – диригентом оперної студії, з 1973 до 1979 р. – завідуючим кафедрою оперної підготовки. За 30 років праці в студії І.С. Штейман поставив багато яскравих спектаклів. Найбільш значні з них – «Царева наречена» М. Римського-Корсакова (1958, 1964), «Оптимістична трагедія» О. Холмінова (1972), «Весілля Фігаро» В. Моцарта (1954; 1979), «Відроджений травень» В. Губаренка (1975). Всі ці роки І.С. Штейман був одним із провідних диригентів Харківського оперного театру і віддав диригентській діяльності понад 55 років життя. Характерною рисою Штеймана-диригента було бездоганне чуття міри, чутливе, уважне відношення до співака. В роботі з студентами він заражав своєю любов'ю до творчого процесу, виявляв і вмів підкреслити в кожнім індивідуальність. Серед учнів І.С. Штеймана – народні артисти СРСР Н. Ткаченко, М. Манойло, Т. Альошина, Н. Суржина; народні артисти України, Росії В. Арканова, В. Трішин, Л. Солянік, Л. Сергієнко, І. Журіна; заслужені артисти України – О. Шуляк, Н. Растворова і багато інших.

Нинішній завідувач кафедри оперної підготовки народний артист України, професор **Анатолій Васильович Калабухін** (нар. 1930) свій досвід роботи почав набувати ще студентом 4-го і 5-го курсів консерваторії, як асистент диригента П.Я. Баленка в спектаклях оперної студії, стажувався в оперному театрі. Потім була багаторічна праця в Харківському оперному театрі (з 1973 до 1978 р. на посаді головного диригента), в симфонічному оркестрі Харківської філармонії (з 1968 до 1973 р. на посаді головного диригента), паралельно з якою йшла праця з вихо-

вання оперних співаків в студії. Протягом майже всього життя ці дві лінії творчої діяльності А.В. Калабухіна – театр і консерваторія (нині університет мистецтв) – йдуть паралельно, доповнюючи одна одну. В театрі А.В. Калабухін поставив понад 100 оперних і балетних спектаклів, в філармонії виконав велику кількість різноманітних концертних програм. З 1979 р. диригент зосередив свою роботу в інституті мистецтв, віддаючи весь свій багатий досвід і знання вихованню і підготовці співаків-акторів до професійної діяльності в сфері музично-театрального мистецтва. Найбільш яскраві постановки А. Калабухіна в оперній студії – «Продана наречена» Б. Сметани (1966), «Дон Жуан» В. Моцарта (1969), «Зорі тут тихі» К. Молчанова (1980), «Не тільки любов» Р. Щедріна (1982), «Чіо-Чіо-сан» Дж. Пуччіні (1986), «Любов до трьох помаранч» С. Прокоф'єва (1989), «Весілля Фігаро» В. Моцарта (1998). Творчий почерк диригента відрізняє глибоке знання природи вокалу, тонкий внутрішній слух. Під керівництвом професора А.В. Калабухіна одержали кваліфікацію оперного співака народні артисти СРСР Н. Суржина, Г. Ципола; народні артисти республік Г. Калікін, Г. Горюшко, З. Митрофанова; заслужені артисти України В. Ломакін, В. Дорошенко, С. Орлова, В. Журавльов, В. Пазич і багато інших.

А. В. Калабухін, диригент, народний артист України

Видатний музичний діяч (голова Харківського відділення Національної Всеукраїнської музичної спілки), авторитетна особистість, професор А.В. Калабухін вже біля 30 років очолює кафедру оперної підготовки, забезпечує високий професійний рівень студійних вистав і саме існування студії. Як видатному діячу культури і мистецтв А.В. Калабухіну призначена довічна державна стипендія. Він є лауреатом рейтингу «Харків'янин року», починаючи з 2001 по 2007 р.

Провідним режисером студії є доцент **Ірина Анатоліївна Ривіна.** Вона працює в студії з 1967 р. Музикант за освітою, чудовий знавець вокалу (співу навчалась в Харківській і Московській консерваторіях), І.А. Ривіна після закінчення режисерського факультету ХІМ відразу почала працювати в студії і згодом стала її провідним режисером. Виключна музикальність, винахідливість, відчуття стилю, розвинута уява – всі ці якості Ривіної-режисера стали запорукою найуспішнішої роботи її в студії,

як постановника вистав і як вихователя акторської молоді. За роки праці режисером було поставлено десятки вистав, і майже всі на високому художньому рівні, з власним прочитанням авторської партитури. Найбільш видатні роботи І.А. Ривіної в студії – вистава «Богема» Дж. Пуччіні, «Весілля Фігаро» В. Моцарта (дві постановки – російською і італійською мовами), «Зорі тут тихі» К. Молчанова, «Не тільки любов» Р. Щедріна, «Любов до трьох помаранчів» С. Прокоф'єва. Всі ці вистави одержали позитивні відгуки в пресі, деякі були відмічені Грамотами Міністерства культури України.

Дж. Верді «Травіата». Жермон – В. Болдирєв, народний артист України. 1981 р.

Набутий в оперній студії досвід І.А. Ривіна останнім часом блискуче втілює в роботі на професійній сцені. У приватному оперному театрі «Amore» режисером були поставлені вистави «Сільська честь» П. Масканї, «Іспанська година» М. Равеля, «Служниця-господиня» Дж. Перголезі, в Харківському академічному театрі опери і балету – «Чіо-Чіо-сан» Дж. Пуччіні.

Велика роль у підготовці всіх вистав, про які згадувалось, у післявоєнний період належала головному концертмейстеру студії **Марії Миронівні Жилінській** (1906–1975). У 1931 р. М.М. Жиліна закінчила Харківський музично-драматичний інститут з фаху фортепіано, з 1938 до 1941 р. навчалась співу на вокальному факультеті Харківської консерваторії. З 1933 до 1941 р. Марія Миронівна була концертмейстером вокального факультету консерваторії, викладала в оперному класі. Нею виховано не одне покоління оперних співаків серед них – народні артисти Радянського Союзу І. Бєлінік, Б. Гмиря, Н. Ткаченко, М. Маноїло, В. Третяк, Т. Альошина, Н. Суржина, Г. Ципола; народні артисти республік В. Арканова, В. Валайтіс, Г. Калінкін, Л. Сергієнко, І. Журіна; заслужені артисти України Д. Козинець, А. Дубінін, О. Соболєва, А. Резілова, А. Шуляк і багато інших. Поряд з М. Жиліною у післявоєнні роки в студії працювали концертмейстери О.В. Обухова (1914–1989), І.І. Козловська (1922–1983), А.А. Мірошникова (1926), І.О. Рядова (1927), І.П. Поломанова (1924). У 1974 р. після виходу М.М. Жиліної на пенсію на посаду головного концертмейстера було призначено концертмейстера студії Людмилу Іванівну Кучер.

М. М. Жиліна, доцент

Більше 30 років професійної діяльності віддала оперній студії кандидат мистецтвознавства, професор

Людмила Іванівна Кучер. Після закінчення фортепіанного факультету Харківського інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу В.І. Лозової Л.І. Кучер працювала концертмейстером кафедр сольного співу та оперної підготовки. З 1974 р. була переведена на посаду викладача кафедри оперної підготовки. Багаторічний досвід роботи Л.І. Кучер узагальнила в кандидатській дисертації «Развитие студийных форм вокального образования на Украине и проблемы комплексного воспитания певца-актера в музыкальном вузе», яку захистила 1992 р. в Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського. Поглиблене вивчення історії студійних форм вокальної освіти в Україні призвело до друку навчального посібника для музичних вузів з грифом Міністерства освіти і науки України «Українські оперні студії: історія і сучасність» (2002). Цього ж року вона одержала вчене звання професора.

Л. Сергієнко і Л. Дубовий в опері А. Спадавеккіа «Ходіння по муках». 1970 р.

Л.І. Кучер нагороджена грамотами Міністерства освіти України і Міністерства культури України. У 2004 р. стала дипломантом Міжнародного конкурсу «Fortissimo», 2005 р. нагороджена знаком «Відмінник освіти України».

Активним учасником творчого процесу оперної студії є хормейстер. Головним хормейстером студії у повоєнний період по 1986 р. була доцент **Доба Абрамівна Гершман**. У 1930 р. вона закінчила Харківський музично-драматичний інститут з фаху фортепіано, 1947 р. – Харківську консерваторію з фаху диригент хору. Блискуче розуміння природи вокалу, образність мислення, досконале знання оперної специфіки допомагали Д.А. Гершман добиватися успіху в виконанні хорових оперних партитур. Часто ті

сцени в опері, де діяв хор, були самими яскравими у виставі, що неодноразово визначалось на різних рівнях при обговоренні роботи студії. Згодом хор стає самостійною концертною одиницею – виконує «Магніфікат» Й.С. Баха, кантату С. Танєєва «Іоанн Дамаскін».

З 1986 р. посаду головного хормейстера студії зайняла доцент **Наталія Андріївна Бєлік**. Під її орудою хор оперної студії, що складається з 40 чоловік, звучить завжди стрункo, злагоджено, відрізняється виразністю, академічною манерою звучання. Це дає змогу хоровому колективу оперної студії займатися концертною діяльністю, приймати активну участь в міських концертах. Хор був першим виконавцем значних полотен харківських митців – кантат «Дрогобицький яр» О. Літвінова, «Псалми Давида» О. Похило, «Українського реквієму» В. Птушкіна.

З 1998 р. на кафедрі оперної підготовки працює молодий режисер старшій викладач **Армен Мігранович Калоян** (нар. 1970). Він закінчив Харківську середню спеціальну музичну школу по класу віолончелі та театральне відділення ХДУМ ім. І.П. Котляревського. Поряд з викладанням дисциплін «Основи сценічного руху», «Основи акторської майстерності», «Оперний клас», режисер здійснює постановки в оперній студії. У 2005 р. А.М. Калоян поставив оперу В.А. Моцарта «Весілля Фігаро», що отримала позитивні відгуки музичної громадськості міста. До ювілейного концерту на честь Д. Шостаковича в концертному залі ХДУМ пройшли опери композитора «Антиформалистический раек» і «Сказка о глупом мышонке» (реж. А.М. Калоян).

Останнє десятиріччя в якості асистента диригента народного артиста України, професора А.В. Калабухіна в оперній студії працює доцент кафедри, кандидат мистецтвознавства **Віктор Миколайович Плужніков** (нар. 1967). Діяльність В.М. Плужнікова зосереджена в оперному класі. Він є диригентом всіх вистав оперної студії і також проводить оркестрові та мізансценні репетиції. У 2006 р. захистив кандидатську дисертацію «Професія диригента та шляхи її формування в західноєвропейській театрально-концертній практиці XIX сторіччя».

Творчими робітниками харківської оперної студії з багатим стажем практичної діяльності є викладач предмету «Акторська майстерність» народна артистка України, професор **Р.О. Колосова**; диригент, заслужений діяч мистецтв України, головний диригент Харківського академічного театру опери та балету ім. М.В. Лисенка, доцент **В.Д. Куценко** (нар. 1939); постановник танців заслужена артистка України, старший викладач **Л.К. Маркова**.

Останньою творчою роботою оперної студії 2006 р. була оперета І. Кальмана «Фіалка Монмартру». Доцільність постановки твору цього жанру безперечна, оскільки велика кількість студентів вокального факультету йде працювати в театр музичної комедії. Всі три прем'єрних спектаклі пройшли при переповненому залі Харківського театру опери та балету ім. М.В. Лисенка.

У планах колективу на 2007 р. – опера О. Ніколаї «Віндзорські пустунки», на наступний – опера В.А. Моцарта «Чарівна флейта».

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

БАРВИСТА ПАЛІТРА:
КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТІВ ЕСТРАДНОГО ОРКЕСТРУ

В. В. Чуріков

Сучасна музична культура не може існувати без джазової музики, історія розвитку якої налічує понад 100 років. За роки радянської влади феномен джазової музики піддавався гонінням, сумнівам, визнанню, критичному відношенню з боку критиків, музикознавців, композиторів, виконавців. У пресі висловлювались полемічні судження про те, яким повинен бути радянський джаз і чи має він право на існування у нашій країні. Джазові фестивалі, тим не менш, проводились у Москві, Ленінграді, Таліні, Донецьку, Кривому Розі.

Джазову музику грали талановиті музиканти, які мали можливість отримати лише академічну музичну освіту у СРСР. Актуальність розвитку джазового мистецтва у нашій країні створила передумови для відкриття естрадних відділень в музичних училищах України. У вищих навчальних закладах – консерваторіях та інститутах культури – з'явились факультети музичного мистецтва естради, відкрились кафедри «Інструментів естрадного оркестру», «Естрадної музики» та «Духових і естрадних оркестрів».

У Харківському державному університеті мистецтв ім.І.П. Котляревського кафедра інструментів естрадного оркестру була відкрита у 1994 р. Але справжнім народженням кафедри слід вважати 1992 р., коли відбувся прийом студентів на І курс за спеціалізацією «Музичне мистецтво естради». Перші 2 роки свого існування кафедра мала статус відділення на кафедрі оркестрових духових інструментів. Очолив кафедру інструментів естрадного оркестру у 1994 р. народний артист України, професор **Олександр Ісаакович Літвінов** (1927–2007).

Призначення на посаду завідувача кафедри саме О.І. Літвінова було обумовлено його величезним досвідом практичної роботи у сфері естрадного виконавства, насамперед у якості організатора та диригента численних ансамблів та оркестрів. «Зоряним часом» називають прихильники й шанувальники творчості О.І. Літвінова – ідею створення у 1961 р. унікального жіночого естрадно-симфонічного оркестру «Харків'янка», художнім керівником якого він був 12 років.

Жіночий оркестр «Харків'янка» був добре відомий у СРСР, багато гастролював країною та за її межами, мав численні спільні виступи з популярними професій-

ними співаками, народними артистами Д. Гнатюком, Б. Руденко, Ю. Гуляєвим, К. Огнєвим, В. Аркановою, М. Манойло та іншими.

О. І. Літвінов

Вагомий творчий внесок О.І. Літвінова у розвиток сучасного музичного виконавства був високо оцінений урядом. За свою плідну роботу у 1965 р. він був удостоєний звання заслуженого артиста України. Керований О.І. Літвіновим колектив також отримав звання «заслуженого».

З 1973 по 1978 рр. О.І. Літвінов працює художнім керівником та диригентом заслуженого шахтарського ансамблю «Донбас». Робота у цьому колективі дала йому цінний досвід керування великою музично-хореографічною спільнотою, адже до складу ансамблю входили малий симфонічний оркестр, академічний хор та балетна трупа. Велике визнання та популярність цього колективу були відзначені у 1978 р. присвоєнням О.І. Літвінову звання народного артиста України.

Олександр Ісаакович був чудовим аранжувальником, композитором, неперевершеним піаністом-імпровізатором і справжнім патріотом української культури. Усі оркестри, якими керував маестро, мали у програмі обробки українських народних пісень, танців, фантазії на українські теми, створені О.І. Літвіновим з сердечною щирістю та великим художнім смаком.

Надзвичайна відданість джазовому мистецтву, впевненість у необхідності його розвитку в Україні, а також бажання передати свої знання та досвід наступним поколінням музикантів спонукають Олександра Ісааковича зайнятися педагогічною діяльністю. Спочатку – на кафедрі культурології Харківського юридичного інституту, а з 1980 р. – у Харківському державному інституті мистецтв на кафедрі камерного ансамблю, згодом – на кафедрі оркестрових духових інструментів. В 1983 р. йому було присвоєно вчене звання доцента, а у 1992 р. – вчене звання професора. У 1999 році О.І. Літвінов був обраний дійсним членом (Академіком) Української академії наук національного прогресу.

За 13 років існування кафедри інструментів естрадного оркестру Олександр Ісаакович зумів організувати навчальний процес на такому високому рівні, щоб у жодного

з опонентів не залишилось сумнівів щодо можливості співіснування в академічному навчальному закладі класичних та джазових напрямків підготовки музикантів. Численні нагороди випускників та студентів цієї кафедри на найпрестижніших конкурсах джазових виконавців, постійні запрошення їх до співпраці з найвідомішими музикантами у складі інструментальних ансамблів України і зарубіжжя, успішні гастролі за кордоном доводять високий професіоналізм вихованців О.І. Літвінова – талановитого педагога, композитора, виконавця, диригента.

Педагогічна праця Олександра Ісааковича була відзначена у 2001 р. присвоєнням йому звання дипломанта обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» у номінації «Завідувач кафедри».

За ініціативою та безпосередньою участю Олександра Ісааковича в Харкові були започатковані Національні конкурси ім. К.І. Шульженко та І.Й. Дунаєвського, у яких він був постійним членом журі. О.І. Літвінов – автор великої кількості чудових творів, серед яких – два балети, вокально-хорові композиції, інструментальні твори великої і малої форми, численні обробки та аранжування для різноманітних складів оркестрів та ансамблів.

У 1998 р. на кафедрі відбулася значна подія – за ініціативою О.І.Літвінова та активною участю Н.Є.Гребенюк, було відкрито відділення джазового вокалу. Час підтвердив вірність такої новації, адже за 9 років у класі естрадно-джазового співу з'явилось чимало студентів, які отримали лауреатські звання на престижних конкурсах.

До останніх днів свого життя О.І. Літвінов керував студентським естрадним оркестром університету мистецтв, вів клас диригування, ансамблю та аранжування. Водночас він викладав у Харківській державній академії культури та Національній юридичній академії ім. Ярослава Мудрого, де успішно працювали створені ним естрадно-симфонічний оркестр та ансамбль скрипалів.

Першими викладачами кафедри інструментів естрадного оркестру стали: доцент Віктор Васильович Чуріков – клас саксофону, кларнету, джазового ансамблю; доцент Сергій Петрович Давидов – викладає спеціальне фортепіано, джазовий ансамбль, гармонію в джазі, імпровізацію.

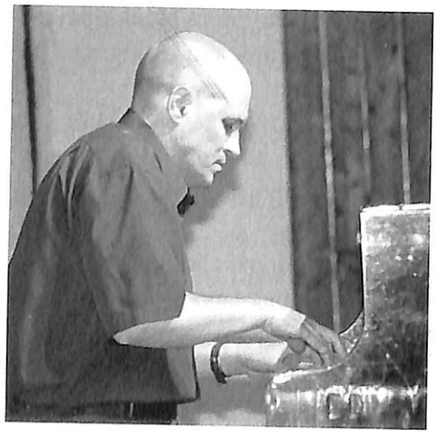
Віктор Васильович Чуріков (нар. 1948) Ще до створення кафедри інструментів естрадного оркестру в 1987 р. за ініціативи Віктора Васильовича було створено джазовий ансамбль «Консенсус», до якого увійшли викладачі та студенти Харківського інституту мистецтв: В.В. Чуріков (саксофон), І.М. Приходько (фортепіано), Ю.Г. Медовник (ударні), Г. Музикант (бас-гітара). За роки існування ансамблю його склад змінювався. До «Консенсусу» увійшли Л.О. Шпігель (труба, флюгельгорн), С.П. Давидов (фортепіано), Л.Б. Хайсман (бас-гітара), М. Волчукова (спів), А. Сударкін (ударні). Джазовий ансамбль «Консенсус» виступає з концертами у Києві, Львові, Москві, Дніпропетровську, містах Франції, Німеччини.

У вересні 1987 р. у м. Києві викладач кафедри оркестрових духових і ударних інструментів ХДІМ В.В. Чуріков став лауреатом Республіканського конкурсу

камерних ансамблів та виконавців. У тому ж році було записано Концерт-блюз харківського композитора В.М. Золотухіна для альтового саксофону з естрадно-симфонічним оркестром фірмою грамзапису «Мелодія», в якому В.В. Чуріков виконав сольну партію саксофону.

В 1991 році «Консенсус» бере участь у Харківському фестивалі «Дні Моцарта у Харкові», в міжнародних джазових фестивалях в Харкові (1992), Кривому Розі (1996). 1998 року на Міжнародному джазовому фестивалі в м. Кривий Ріг взяв участь квартет у складі: С.П. Давидов (фортепіано), С.І. Низкодуб (кларнет), Л.Б. Хайсман (бас-гітара), О. Бабій (ударні), а також другий ансамбль із ХДІМ – «Камерсакс» у складі В.В. Чуріков (саксофон-альт), В.П. Матлах (саксофон-альт), В.О. Д'яченко (саксофон-тенор), В. Пех (ударні), Л.Б. Хайсман (бас-гітара).

У грудні 1996 року В.В. Чурікову присвоєно вчене звання доцента. У 1996 році В.В. Чуріков друкує два навчально-методичний посібника «Основы исполнительской техники при игре на саксофоне» та «Рациональное использование аппликатуры при игре на саксофоне», а у 1997 році Київське видавництво «Інститут змісту і методів навчання» опублікувало навчально-методичний посібник «Методика навчання гри на музичних інструментах у системі підготовки вчителя музики». В.В. Чуріков є завідувач кафедри.

С. П. Давидов

Сергій Петрович Давидов (нар. 1962). Після закінчення ХССМШ продовжив професійне навчання в ХДІМ. Крім викладацької роботи активно займається творчою діяльністю, бере участь у міжнародних джазових фестивалях.

С.П. Давидов ініціатор і учасник багатьох джазових концертів у філармонії м. Харкова, на які запрошуються як виконавці відомі джазмени зарубіжжя. В 1991 р. С.П. Давидов стажувався на кафедрі джазової музики в університеті м. Цинциннаті США. Концертні виступи Сергія Петровича проходили в США, Німеччині, Франції, Польщі, Росії, Україні. Він виступав з такими видатними джазовими

музикантами, як Кріс Далгрен, Фрэнк Лейсі, Джо Форд (США), Джорж Хаслам (Великобританія), Данило Крамер, Аркадій Шилклопер, Анатолій Герасимов (Росія). В 2006 р. записаний авторський компакт диск за назвою: «Українськи jazzові танки», презентація якого успішно пройшла у великих містах України.

С.П. Давидов – лауреат міжнародних джазових фестивалів, доцент кафедри «Інструменти естрадного оркестру». Багато хто з його випускників стали високо професійними музикантами, відомими не тільки в Україні, але й за її межами. Серед випускників – лауреати міжнародних джазових конкурсів А. Саранчин і О. Полянський (фортепіано), М. Захарова (спів) і 8 лауреатів джазових фестивалів.

Дрожжина Наталя Володимирівна працює на посаді доцента кафедри, закінчила Харківський університет мистецтв ім. І.П.Котляревського по кафедри «Сольний спів» (клас заслуженої артистки України, професора Т.Н. Ісіченко-Бурцевої), викладає естрадно-джазовий спів на кафедрі «Інструменти естрадного оркестру» з 2002 р. Гастролювала в десяти європейських країнах (Франція, Швейцарія, Болгарія, Сербія, Македонія, Чорногорія, Румунія та ін.) як естрадна співачка.Її студенти – лауреати міжнародних та всеукраїнських конкурсів та фестивалів естрадних співаків:

Дмитро Іващенко – «Південний експрес»2003р. (Крим); «Рідна домівка» 2004 р.(Донецьк); «Українське бельканто»2002 р. (Донецьк); «Українське бельканто» 2003 р.(Донецьк); «Джерело талантів» 2004 р.(Донецьк); «Блакитний вогник» 2004 р.(Донецьк).

Заслужений діяч мистецтв України Анатолій Костенко – «Солдати миру XX сторіччя» 2002(Харків); «Прем'єра пісні-2002» (Київ); «Прем'єра пісні-2003» (Київ).

Тетяна Климчук – «Морський коник» 2006 р.(Миколаїв); ім. К. І. Шульженко 2006 р.(Харків), «Море друзів» 2007 р. (Київ).

Ольга Данильченко – «Морський коник» 2006 р.(Миколаїв).

Тетяна Васильєва – «Рідна домівка» 2006 р.(Донецьк).

Ольга Ковальова «Слобожанський вернісаж» 2004 р.(Харків).

Ірина Чернова – джаз-фестиваль «Поділля» 2007 р. (Хмельницький).

Викладач **Марія Володимирівна Герасимова** закінчила навчання в ХДУМ (клас Н. В. Дрожжиної) в 2003 р. Брала участь у джазових фестивалях та конкурсах (Кривий Ріг, Нікополь, Запоріжжя). Є лауреатом першої премії Міжнародного конкурсу ім. І.Й. Дунаєвського (Харків). Член журі Ялтинського Міжнародного молодіжного джазового фестивалю «Джалитон» (2006). На кафедрі «Інструменти естрадного оркестру» викладає джазовий спів з 2004 р. Серед її студентів – лауреати міжнародних та всеукраїнських конкурсів та фестивалів естрадних співаків:

Кристина Мартиросян – «Співаємо разом» 2005 р. (Харків); «Фортіссімо» 2006 р. (Харків); «Пісні серця» 2007р.(Київ).

Марія Доро – у складі ансамблю «Експресія» – «Ярморок талантів» 2005 р. (Київ); «Наша земля – Україна» 2004 р.(Ялта), «Надія» 2004 р.(Київ), «Зо-

ряний дощ» 2004 р.(Харків), «Луто в обзорі» 2006р. (Болгарія), «Победа – 60» 2005 р.(Харків)

На кафедрі «Інструменти естрадного оркестру» також працюють: доктор мистецтвознавства, професор Н.Є. Гребенюк (клас академічного співу), заслужений діяч мистецтв України, ст. викладач Ю.В. Персидський (оркестровий клас), заслужений діяч мистецтв, доцент Ш.Г. Палтаджян (диригування, читання партитур), кандидат мистецтвознавства, ст. викладач В.В. Михайлець (клас академічного співу), професор О.І. Назаренко (клас акордеона), викладач О.Л. Блінков (клас гітари, баса-гітари, клас джазового ансамблю), викладач Н.В. Біляєва (оркестровий клас, диригування), викладач Т.В. Соболєв (хор-клас, клас вокального ансамблю).

Серед випускників кафедри – викладачі середніх та вищих навчальних закладів, музиканти професійних оркестрів і ансамблів: О. Саранчін (фортепіано) – викладач Київського державного вищого музичного училища ім. Р.М. Глієра, В. Шабалтас (гітара) – музикант групи «Віагра», Д. Дудко (контрабас) – музикант групи «Океан Ельзи», О. Шведов (саксофон) – артист естрадного оркестру Харківського державного цирку, А. Скиртенко (фортепіано) – концертмейстер і викладач Харківського музичного училища, О. Блінков (бас-гітара) – викладач Харківського музичного училища та ХДУМ, М. Герасимова (вокал) та Н. Біляєва (диригування) – викладачі ХДУМ, В. Алтухов, О. Мілько, О. Полянський, О. Воропаєва – концертмейстери ХДУМ. Я. Ліхачова – завідуюча вокальним відділом Вінницького училища культури і мистецтв, В. Висторобська – викладач джазового співу Вищого музичного училища ім. Р.М. Глієра (Київ). За роки існування кафедри викладачами працювали В. Бортник (1992–1996), Л.Б. Хайсман (1992–1993), С.М. Новаков (1992–1996), І.М. Приходько (1995–1996), О.А. Глотов (1996-1997), Л.П. Іванова (2001–2002), М.М. Бурховецький (2003–2006).

Концертмейстерами на кафедрі працюють: М.О. Романова (з 1994 р.), В.В Утленко (з 1995 р.), І.А. Дьякова (з 2000 р.), О.В. Воропаєва (з 2005 р.), Є.В. Чупахін (з 2006 р.).

Провідний концертмейстер **М.О. Романова** восени 1992 р. стала дипломантом І-го Всеукраїнського конкурсу «Піаніст-педагог» у м. Одесі. В 2004 р. взяла участь у Всеукраїнському конкурсі молодих виконавців «Слобожанський вернісаж-2004» з викладачем кафедри М.М. Бурховецьким (саксофон тенор) у номінації «Дерев'яні духові інструменти», що став лауреатом II премії. В 2006 р. брала участь у конкурсі «Слобожанський вернісаж – 2006» зі студентом 4-го курсу кафедри інструментів естрадного оркестру – А. Зинченко (саксофон-тенор, диплом).

Провідний концертмейстер **В.В. Утленко** в 2004 р. взяла участь у Всеукраїнському конкурсі молодих виконавців «Слобожанський вернісаж-2004» і одержанням II премії в номінації «Мідні духові інструменти»студентом кафедри інструментів естрадного оркестру Д. Клименко (тромбон). У вересні 2004 р. був зіграний сольний концерт американським тромбоністом Ганзаского університету Майком Холом разом з В.В. Утленко. У листопаді 2004 р. брала участь у львівському конкурсі духо-

вих інструментів зі студентами кафедри оркестрових духових і ударних інструментів І. Шевченко (тромбон, 3-я премія) і А. Дубкой (тромбон, диплом). Була відзначена дипломом за професіоналізм і майстерність. В 2006 р. брала участь у конкурсі «Слобожанський вернісаж – 2006» у номінації «Дерев'яні духові інструменти» зі студентом кафедри інструментів естрадного оркестру В. Іващуком (бас-тромбон, І премія).

М.А. Романова й В.В. Утленко були відзначені дипломом від Благодійного фонду підтримки високому мистецтву за професіоналізм у концертмейстерській майстерності.

Викладачі та концертмейстери кафедри інструментів естрадного оркестру плідно працюють у науково-методичній галузі. Вокальне мистецтво естради досліджується Н.В. Дрожжиною, а проблеми вокалу у джазовому мистецтві розробляються М.В.Герасимовою в статтях, програмах, які використовуються в начальному процесі як у нашому університеті, так і в Україні. О.В. Воропаєва, М.О. Романова, М.В. Герасимова, Н.В. Дрожжина працюють над дисертаціями.

Доктор мистецтвознавства, професор, **Н.Є. Гребенюк** викладає академічний спів і основи вокальної методики з 1998 р., з першого набору абітурієнтів – вокалістів. Кандидат мистецтвознавства, старший викладач **В.В. Михайлець** працює на кафедрі з 2002 р. Викладаючи академічний спів, Вікторія Вікторівна розвиває у студентів природні вокальні дані, уміння свідомо працювати з голосом, допомагає створити технічну базу для подальшої виконавської діяльності в естрадному й джазовому мистецтві.

Окрім сольного виконавства у сфері уваги кафедри інструментів естрадного оркестру завжди знаходиться галузь ансамблевої та оркестрової підготовки студентів. З діяльністю естрадного оркестру, керівником та диригентом якого з 1992 р. був О.І. Літвінов, тісно пов'язана ще одна ланка роботи кафедри – оркестрове диригування. За час існування лише 2 випускники отримали кваліфікацію диригента оркестру естрадних інструментів, що свідчить про високій рівень критеріїв відбору, які пред'являються до студентів з боку кафедри.

Диригування естрадним оркестром було доручено молодому викладачу, випускниці магістерського курсу 2006 р. **Надії В'ячеславівні Біляєвій**, яка окрім кваліфікації естрадно-джазового співака отримала також кваліфікацію диригента естрадного оркестру, а зараз продовжує диригентську освіту, навчаючись в асистентурі-стажуванні ХДУМ.

Диригентський дебют Н. Біляєвої відбувся ще у 2002 р., коли вона навчалася на II курсі ХДУМ. З того часу керівник естрадного оркестру О.І. Літвінов, по класу якого вона отримувала навички диригентської техніки та художньої майстерності, доручав їй самостійну підготовку з оркестром творів великої та малої форми, які вона включала до численних концертних виступів у залах університету мистецтв та обласної філармонії.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

«ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КЛАС»: КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОГО ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ФОРТЕПІАНО

Н. В. Смоляга

Серед кафедр Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського кафедра загального та спеціалізованого фортепіано посідає особливе місце, адже тут проходять навчання студенти всіх факультетів, крім фортепіанного. Випускники ж останнього ставали викладачами кафедри. Багато з викладачів спеціального фортепіано вели паралельно і загальне.

З часу організації професіональної музичної освіти в Харкові на базі Імператорського російського музичного товариства «загальне фортепіано», входило до складу обов'язкових «художніх» предметів. Музичні класи (1871), музичне училище (1883), консерваторія (1917) та всі навчальні заклади, які створювалися на її основі в 1920-30-і рр., включали до навчальних планів цю дисципліну. З часом в музичному училищі «обов'язковий клас гри на фортепіано» віднесли до так званих «педагогічних класів», де викладали учениці старших курсів фортепіанних класів. В роки, що передували революції, педагогічними класами керував викладач К.К. Кнепфер.

На жаль, не уявляється можливим повністю відновити картину викладання предмета – довоєнний архів Харківської консерваторії було спалено. Відомо, що серед викладачів загального фортепіано в той період були значні музиканти. Так, з 1920 р. в консерваторії почала викладацьку діяльність **Аліса Миколаївна Гольдінгер** – вихованка Петербурзької консерваторії, яку піаністка закінчила 1910 р. з малою срібною медаллю. 1940 р. затверджена у званні доцента. В 30-40-і рр. серед викладачів відділу загального фортепіано були представники різних фортепіанних шкіл. М.Л. Гузікова та Л. Ф. Вольфовська – випускниці Берлінської консерваторії, Н.А. Хлєбніков навчався в Московському музично-педагогічному інституті, А.І. Дубровська та Л.С. Пестриченко закінчили Харківський музично-педагогічний інститут.

Збереглися накази про відновлення занять в Харківській консерваторії 30 вересня 1943 р. Наводимо склад першого післявоєнного навчального підрозділу із загального фортепіано: Г.К.Степанова – доцент, завідуюча; викладачі – Кузьменко, Н.А. Хлєбніков, Ястремська.

Після повернення з евакуації у 1944 р. свою діяльність у консерваторії на відділі загального фортепіано продовжила і А.М. Гольдінгер, де працювала до 1956 р. В її класі навчалися в майбутньому відомі композитори професор І.К. Ковач, професор І.С. Польський, народний артист України Б.Л. Яровинський, кандидат мистецтвознавства, доцент І.Я. Бєлєнкова та ін.

Серед найстаріших викладачів Харківської консерваторії з класу загального фортепіано учениця О.Б. Гольденвейзера доцент **Галина Ксенофонтівна Степанова** (1889–1951), яка закінчила у 1915 р. Московську консерваторію. З 1934 до 1951 рр. завідувала відділом загального фортепіано. Людина високої культури і широко освічений музикант, вона користувалася великим авторитетом у студентів.

Високий професіоналізм, академізм, добрий музичний смак – якості, що були притаманні педагогіці **Марії Львівни Гузікової** (1896–1986). Закінчивши у 1913 р. Берлінську консерваторію, вона почала трудову діяльність у музичній школі, а з 1936 р. (виключаючи період евакуації до 1944 р.) до 1968 р. викладала загальне фортепіано у Харківській консерваторії. Паралельно з цим вона успішно вела клас спеціального фортепіано в середній спеціальній музичній школі. В музичній школі у неї навчався композитор, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, професор Т.С. Кравцов. Прекрасний музикант, блискучий методист – так характеризують Марію Львівну всі, хто її знав.

Працювала на відділі загального фортепіано консерваторії з 1939 р. та після війни з 1944 р. **Ася Іллінічна Дубровська**. Її випускники згадують, з якою любов'ю ставилася вона до свого предмета, вміла зацікавити студента, захопити музикою. Учні А.І. Дубровської (серед них – валторніст, доктор мистецтвознавства, професор І.В. Якустіді) ходили на її заняття, як на спеціальність.

З 1946 р. викладала загальне фортепіано в Харківській консерваторії **Марія Климентіївна Захарченко-Сєчкіна**. Музичну освіту отримала в Харківському музично-драматичному інституті, який закінчила у 1930 р. Зарекомендувала себе як викладач, що захоплюється своєю справою. Особливу увагу надавала розвитку у студентів піаністичних навичок, давала їм відмінну школу. Як згадує її учениця, завідуюча кафедри історії музики ХДУМ, кандидат мистецтвознавства Л.І. Шубіна, М.К. Захарченко-Сєчкіна відкривала учням, особливо тим, що приїхали з інших республік СРСР, світ української музики, вміла об'єднати учнів свого класу загальною захопленістю музичним мистецтвом.

Після Г.К. Степанової відділ загального фортепіано очолив **Валентин Олександрович Теплов**. Випускник факультету дитячого музичного виховання Харківського музичного інституту (1935), він також закінчив екстерном історико-теоретичний (1953) та фортепіанний (1955) факультети Харківської консерваторії. З 1947 р. до 1957 р. працював у Харківській консерваторії, з того ж часу викладав тут загальне фортепіано. Вихованці його класу – композитор, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, професор Т.С. Кравцов, кандидат мистецтвознавства, професор П.П. Калашник, кандидат мистецтвознавства, професор

З.Б. Юферова. Крім того, В.О. Теплов вів клас спеціального фортепіано в середній спеціальній музичній школі, проводив велику адміністративну роботу в консерваторії: був начальником навчальної частини, виконував обов'язки замісника директора з науково-навчальної роботи, був деканом виконавських факультетів.

До 1960 р. відділ загального фортепіано входив до складу кафедри спеціального фортепіано. З 1960 р. була створена кафедра загального фортепіано. Велику роль у цьому відіграла ініціатива **Леоніли Семенівни Пестриченко** (1897–1988). З 1936 р., а потім з 1944 р. вона працювала викладачем загального фортепіано у Харківській консерваторії. Деякий час навчалася в Московській консерваторії, після чого продовжила освіту в Харківському музично-драматичному інституті, який закінчила у 1927 р. по класу Ф.Є. Фаненштиль. Л.С. Пестриченко була першим завідувачем кафедри загального фортепіано, якою керувала протягом 1960–1968 рр.

Отримання відділом загального фортепіано статусу кафедри сприяло створенню умов для поглибленого вивчення специфіки предмета, розробці питань методики викладання курсу загального та спеціалізованого фортепіано. Одна з найбільш важливих задач курсу загального фортепіано – наблизити викладання до тих задач, які стануть перед музикантами в їхній подальшій практичній діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграє вивчення ансамблевої літератури та надбання навиків акомпанементу. В розвитку даного напрямку роботи кафедри відіграла роль група викладачів, що мали значний досвід концертмейстерської роботи. Переважно вони поповнили колектив кафедри в 60-ті рр. Це – випускниці Харківського музично-драматичного інституту Адель Марківна Меселевська, Клара Абрамівна Скловська (1911–1981) та Тамара Олексіївна Іваненко. Перша була прекрасним концертмейстером з великим стажем роботи в Харківському театрі опери та балету і з 1959 р. працювала на кафедрі загального фортепіано. Друга до приходу на кафедру у 1960 р. працювала концертмейстером у Харківській консерваторії. Вона вела велику організаційну роботу на кафедрі, виконувала обов'язки її секретаря. Т.О. Іваненко також до приходу на кафедру загального фортепіано успішно працювала концертмейстером вокального факультету. З 1960 р. викладала на кафедрі загального фортепіано.

Крім них з 1952 р. працювала в Харківській консерваторії концертмейстером вокального факультету та викладала на кафедрі загального фортепіано та кафедрі концертмейстерської майстерності **Ольга Василівна Хлопова-Обухова**, яка закінчила Ленінградську консерваторію (1936). Деякий час вона була деканом виконавських факультетів.

Майже сорок років (1959 – 1999) віддала кафедрі загального фортепіано **Олена Олександрівна Чулок**, яка у 1957 р. закінчила Харківську консерваторію по класу заслуженого діяча мистецтв України, професора Н.О. Сценко. На рік раніше закінчила Харківську консерваторію по класу професора А.Л. Лунца Лідія Федорівна Лисенко (1928-2004), яка з 1966 р. працювала на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано і мала вчене звання доцента. Серед інших викладачів,

які працювали на кафедрі в цей період – С.К. Сотникова, М.О. Барабаш, Л.Л. Монахова.

З 1968 до 1976 р. кафедрою загального фортепіано завідувала **Євгенія Павлівна Леонтьєва**. У 1950 р. вона закінчила Харківську консерваторію по класу професора М.С. Хазановського та залишилася в консерваторії працювати концертмейстером. Любов до своєї справи, великий ентузіазм і безкорисливість, надзвичайна добросовісність, досвід концертмейстерської роботи з інструменталістами різних спеціальностей, загальномузикальний рівень, що був пов'язаний із родинними традиціями[47], допомогли Є.П. Леонтьєвій підняти всю діяльність кафедри на новий якісний рівень. Переглядалися навчальні плани, чітко диференціювалась програма курсу в залежності від спеціальності студента. В кінці кожного семестру проводилися академічні концерти, заліки або іспити. Їх обговорення проходили цікаво, принципово, були справжньою школою педагогічної майстерності для молодих викладачів. Певна увага приділялася підвищенню професіонального рівня студентів, які слабо володіли фортепіано. З цією метою був введений технічний залік, в програму якого входили етюд та одна з гам.

Є. П. Леонтьєва з колегами

Однією з цікавих форм навчальної роботи кафедри стали конкурси студентів на краще виконання окремих фортепіанних творів. Проводилися конкурси на кращу імпровізацію на тему, що давалася, на читання нот з листа, виконання акомпанементу, самостійно вивченого твору.

Кожного семестра на кафедрі проводилися звітні концерти студентів. Цікавість у слухачів викликали тематичні вечори студентів класів Н.В. Смоляги (24 пре-

[47] Батько Є. П. Леонтьєвої П. Д. Леонтьєв закінчив диригентський факультет Ленінградської консерваторії, в довоєнні роки – доцент Харківської консерваторії, відомий у Харкові та за його межами диригент духового оркестру.

людії К. Дебюссі, «Гра тональностей» П. Хіндеміта, фортепіанні твори Р. Шумана, Ф. Пуленка), О.О. Журавльової (Прелюдії та фуги, фортепіанні твори Г. Чеботарян, фортепіанні дуети), Є.П. Леонтьєвої (фортепіанні дуети), Л.Ф. Лисенко (фортепіанні твори радянських композиторів), О.О. Чулок (Сонати М. Клементі, фортепіанні твори Р. Шумана, В.А. Гавриліна, С.С. Слонімського), Б.А. Чурилової (твори для фортепіано харківських композиторів, фортепіанні твори В.А. Гавриліна).

Саме в цей період на кафедрі активізувалась виконавська робота викладачів. З сольними концертами виступали В.Б. Лінецький, Н.В. Смоляга, В.І. Приходько, Л.А. Кузьоміна, В.Т. Стогній. Навіть склався постійний фортепіанний дует (О.О. Журавльова та Є.П. Леонтьєва), в ансамблі з інструменталістами виступала Л.Ф. Лисенко.

Методична робота викладачів кафедри в цей період була спрямована на вивчення фортепіанної творчості композиторів різних стилів та національних шкіл. Складалися хрестоматії з творів для використання в репертуарі студентів з метою розвитку навиків акомпанементу, читання нот з листа, збірки поліфонічних творів для студентів різних спеціальностей і т. ін.

В цей час на кафедру приходить група молодих викладачів. Серед них – вихованка класу професора Б.О. Скловського Белла Абрамівна Чурилова. На кафедрі загального фортепіано вона працювала з 1964 р. до 1992 р. До приходу на кафедру була концертмейстером на вокальному факультеті. Зараз живе в Австралії.

З 1968 р. майже чотири десятиліття викладає загальне та спеціалізоване фортепіано і авторка даного нарису – **Наталія Вікторівна Смоляга**. Закінчивши Харківську консерваторію по класу професора М.С. Хазановського (1963), вона деякий час працювала ілюстратором на кафедрі історії музики, що дало можливість блискуче опанувати весь програмний матеріал курсу.

У 1970 р. колектив кафедри загально фортепіано поповнився новою генерацією випускників Харківської консерваторії. Це – і **Стогній Валентина Тимофіївна** – вихованка професор М.С.Хазановського, і Лінецький Віктор Борисович (нар. 1946), який закінчив Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу Р.С. Горовиць (1968). До приходу на кафедру загального фортепіано він працював концертмейстером на оркестровому та диригентсько-хоровому факультетах. З 1991 р. живе та працює в Ізраїлі.

У числі викладачів кафедри була і кандидат мистецтвознавства, доцент **Віра Іванівна Приходько** (1946–1996). У 1970 р. вона закінчила Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу професора В.Б. Шапіро і до приходу на кафедру загального фортепіано працювала концертмейстером на кафедрі народних інструментів.

На кафедрі загального фортепіано працювала з 1972 р. до 1996 р. **Василець Валерія Василівна** (1949–2005), яка у 1973 р. закінчила Харківську консерваторію по класу В.Д. Захарченка і працювала на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано у 1973–2005 р.

Деякий час після закінчення Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу заслуженого діяча мистецтв України, професора Н.О. Мельникової у склад кафедри входила **Горецька Наталія Вікторівна**. З 1992 р. і по теперішній час вона працює на кафедрі спеціального фортепіано.

Плідно поєднує викладацьку діяльність на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано з композиторською творчістю **Олена Борисівна Гнатовська**. Вона закінчила фортепіанний факультет Харківського інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу Г.Л. Гельфгата (1974) та композиторський по класу професора Д.Л. Клебанова (1979). Потім навчалася в аспірантурі при Київській державній консерваторії у професора Ю.Я. Іщенка. О.Б. Гнатовська – автор значної кількості творів, серед яких – сонати для скрипки, фортепіано, віолончелі, кларнета, концерти для фортепіано, скрипки, віолончелі та ін. Ряд її творів вийшло друком у видавництві «Музична Україна». «Легенда» для тромбона і фортепіано та «Інтермецо» для гобоя і фортепіано О.Б. Гнатовської були обов'язковими п'єсами на республіканському конкурсі камерних ансамблів (1987). У Києві та Харкові неодноразово проходили авторські концерти О.Б. Гнатовської.

З 1976 р. до 1984 р. кафедрою загального фортепіано завідувала **Олександра Олександрівна Журавльова**. Вона закінчила Харківську консерваторію по класу професора М.С. Хазановського у 1951 р. Педагог з великим досвідом (10 років вона вела клас спеціального фортепіано в середній спеціальній музичній школі, а з 1960 р. викладає на кафедрі загального фортепіано), О.О. Журавльова всебічно підтримувала творчу ініціативу викладачів. В цей період у науковій та методичній роботі кафедри почався значний якісний зріст. Готувалися дві кандидатські дисертації з історії фортепіанного мистецтва України дореволюційного періоду (Н.В. Смоляга) та з проблем виконавського аналізу музичної фактури (В.І. Приходько).

В роботах викладачів кафедри розглядаються актуальні питання методики викладання курсу загального та спеціалізованого фортепіано, багато уваги приділяється розширенню та збагаченню навчального репертуару. З'являються перші публікації викладачів кафедри в журналі «Музика», наукових та методичних збірках, депонуються рукописи в «НИО Информкультура» державної бібліотеки СРСР ім. В.І. Леніна. Підсумки науково-дослідної роботи регулярно доповідалися на щорічних науково-творчих конференціях. Для обміну педагогічним досвідом систематично проводилися відкриті уроки, які жваво обговорювалися. Викладачі кафедри стажувалися у Київській, Львівській, Одеській, Єреванській та Московській консерваторіях.

Наступні чотири роки (1984 – 1988) кафедру очолювала доцент **Лариса Андріївна Кузьоміна**, яка у 1969 р. закінчила Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу В.Д. Захарченка.

З 1988 р. кафедрою завідує кандидат мистецтвознавства, доцент, вихованка Харківського інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу В.Д. Захарченка та професора Б.О. Скловського **Олена Василівна Кононова**. Вона закінчила

асистентуру-стажування при Київській державній консерваторії по класу доцента А.К. Рощиної, як музикознавець та пропагандист української музики стала лауреатом муніципальної премії ім. І.І. Слатіна. Саме О.В. Кононова була ініціатором зміни назви кафедри. З 1990 р. кафедра стала називатися кафедрою загального та спеціалізованого фортепіано, що більш повно відбивала специфіку її роботи.

Загалом пропаганда української музики є провідним напрямком роботи кафедри. Більше 20 статей та методичних розробок вихованка професор. Н.О. Єщенко **Марина Володимирівна Бевз**, яка працює на кафедрі з 1986 р., присвятила фортепіанним творам сучасних українських композиторів. На кафедру приходять нові викладачі:

У 1990-ті рр. на кафедру приходить **Ірина Матвіївна Кармінська**. У 1957 р. вона закінчила Харківську консерваторію по класу професора М.С. Хазановського і працювала на кафедрі спеціального фортепіано. Її виступи в концертах добре пам'ятають не тільки харків'яни. З 1995 р. вона викладає також на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано.

З 1991 р. працює на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано **Денисенко Ірина Євгеніївна** – клас С.Ю. Юшкевича. Вона стажувалась у Київській державній консерваторії у професор В.О. Козлова. Лауреат міжнародних конкурсів, І.Є. Денисенко виступає з сольними та ансамблевими концертами.

На кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано працює з 2003 р. лауреат національного конкурсу камерного ансамблю «Золота осінь» (I премія), доцент **Белокур Світлана Никодимівна**. У 1976 р. вона закінчила Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського по класу Р. П. Папкової, працювала концертмейстером кафедри оркестрових духових інструментів та викладачем кафедри камерного ансамблю. З 1996 р. С.Н. Белокур – завідувач кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

За роки існування кафедри діапазон методичної та науково-дослідницької роботи значно розширився. Продовжується вивчення фортепіанної творчості, яка ще не увійшла до навчального репертуару. Це перш за все твори харківських композиторів. Варто згадати методичні розробки Б.А. Чурилової, присвячені творам В.С. Бібіка, Л.Ф. Лисенко про творчість М.Д. Тіца. Фортепіанна музика Г.М. Чеботарян досліджувалася О.О. Журавльовою, твори В. Гавриліна та С. Слонимського висвітлювалися в методичних розробках О.О. Чулок.

На допомогу студентам в їхній самостійній роботі викладачами Л.Ф. Лисенко, В.І. Приходько, В.Т. Стогній, Б.А. Чуриловою написано ряд методичних рекомендацій. Значним досягненням у методичній роботі кафедри стало написання В.І. Приходько посібника із загального фортепіано для дитячих музичних шкіл. О.В. Кононова написала методичні рекомендації з курсу «Історія української культури».

Значним досягненням є видання перших монографій викладачів кафедри В.І. Приходько «Музыкальная фактура и исполнитель» (1997) та О.В. Кононової

«Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст.» (2004). У співавторстві з О.І. Назаренком О.В. Кононовою також видано книгу «Володимир Подгорний» (1992). Відомому харківському викладачу Павлу Кіндратовичу Луценку та його учням присвятила свою книгу Л.Ф. Лисенко (1998, 2000). І.М. Кармінська разом із музикознавцем Г.І. Ганзбургом стала укладачем та редактором збірки статей «Воспоминания о Марке Карминском» (2000).

Треба відмітити, що кафедра підтримує зв'язки з Харківською середньою спеціальною музичною школою-інтернатом та Харківським музичним училищем. Викладачі О.О. Журавльова, В.І. Приходько, О.В. Кононова були консультантами в ХССМШ, О.О. Чулок – у ХМУ. Педагоги цих навчальних музичних закладів регулярно проходять на кафедрі стажування.

Постійна робота викладачів над підвищенням своєї кваліфікації сприяла створенню такого методичного та наукового потенціалу, який вперше в Україні дозволив на базі кафедри загального та спеціалізованого фортепіано провести в жовтні 1991 р. республіканський семінар-практикум «Вдосконалення методики викладання курсу загального та спеціалізованого фортепіано». У Харкові зібралися провідні фахівці з музичних вузів, музичних училищ, середніх спеціальних музичних шкіл України. Семінар-практикум відіграв важливу роль щодо укріплення взаємодії музично-педагогічних сил у вирішенні актуальних проблем професіональної музичної освіти.

Викладачі кафедри беруть активну участь в організації музичного життя міста. Так, О.В. Кононова є одним з ініціаторів і прес-директором фестивалю «С. Рахманінов та українська культура», конкурсу вокалістів ім. І. Алчевського; Л.Ф. Лисенко була засновником і художнім керівником фестивалю «Павло Луценко і сучасність»; І.М. Кармінська – один з організаторів Відкритого конкурсу юних піаністів та вокальних ансамблів і хорових колективів пам'яті М. Кармінського. О.Б. Гнатовська та І.М. Кармінська входили до складу журі відкритих дитячих фестивалів польсько-української та російської класичної і сучасної музики. О.В. Кононова була членом журі музичного конкурсу «Майстер-маестро» (ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2005 р.).

Значним досягненням у педагогічній роботі кафедри стали перші лауреати міжнародних конкурсів. Це – вихованці класу О.В. Кононової С. Калінін (нині – соліст-органіст Харківської філармонії), О. Косарєва (Остер), О. Невілько. Викладачі кафедри широко використовують такий вид роботи, як концерти студентів класів О.В. Кононової, М.В. Бевз, Н.В. Смоляги, В.Т. Стогній, В.В. Василець, О.Б. Гнатовської. Багато випускників кафедри працюють концертмейстерами та педагогами фортепіано, що є показником високого рівня викладацької роботи на кафедрі.

Свою виконавську діяльність колектив кафедри уявляє як концертно-просвітницьку. З одного боку, це пропаганда творчості композиторів Харкова, з другого – тематичні та монографічні концерти. Викладачі кафедри виступають

як у Великому залі університету, так і в інших концертних залах міста (Філармонії, Будинку органної та камерної музики, бібліотеці ім. В. Короленка, бібліотеці ім. К. Станіславського, Будинку актора, залі Харківської організації Національної спілки композиторів України, музичних школах). Регулярно беруть участь у концертах О.В. Кононова, М.В. Бевз, І.Є. Денисенко, О.Б. Гнатовська, В.Т. Стогній, Н.В. Смоляга, І.М. Кармінська, С.Н. Бєлокур.

Помітною сторінкою в концертній діяльності викладачів кафедри були виступи фортепіанного дуету В.Б. Лінецький – В.Т. Стогній. Дует користувався успіхом у слухачів на протязі 14 років. У його програмі були значні твори для двох фортепіано, для нього спеціально писали композитори В.С. Бібік та О.Б. Гнатовська. Твори для двох фортепіано харківських авторів грали О.В. Кононова та В.І. Приходько, О.В. Кононова та О.Б. Гнатовська. Жанр фортепіанного дуету популярний на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано. Сім років виступає фортепіанний дует М.В. Бевз – Н.В. Смоляга. В програмах піаністів твори світової класики та сучасних авторів. Вони стали першими інтерпретаторами «Американського альбому» В. Золотухіна на «Київ Музик Фесті», виступають і як солісти.

Кафедра підтримує міцні зв'язки з Харківською організацією Національної спілки композиторів України. О.Б. Гнатовська та О.В. Кононова – члени цієї творчої організації. О.В. Кононова як провідний музикознавець – член правління обласної організації. Композитор О.Б. Гнатовська готувала авторські концерти, брала участь у міжнародних фестивалях («Київ-Musik-Fest», «Музичні прем'єри сезону»); виконувала сумісно з О.В. Кононовою програму з власних творів.

Програму з творів харківських композиторів виконав дует М. Бевз – Н.В. Смоляга. В серії концертів викладачами кафедри була представлена творчість М. Кармінського.

Регулярно відбуваються концерти класів викладачів кафедри, новою формою виконавської роботи студентів стали клавірабенди, з якими виступали С. Калінін (кл. О.В. Кононової), В. Кравченко (кл. М.В. Бевз), К. Штрифанова (кл. Н.В. Горецької), В. Драгулян (кл. О.Б. Гнатовської).

Останнім часом кафедра поповнилась молодими перспективними викладачами – випускницею професора Н. О. Мельникової **Тетяною Миколаївною Ганжою** та вихованками класу народної артистки України, професора Т.Б. Веркіної **Катериною Вікторівною Підпоріновою** та **Кірою Валеріївною Тищенко**. Всі вони йдуть шляхом вдосконалення, продовжуючи своє навчання в асистентурі-стажуванні та аспірантурі Харківського університету мистецтв.

Т.Б. Веркіна,
професор, народна артистка України, ректор

Г.А. Абаджян,
кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, перший проректор, завідуючий кафедри оркестрових духових інструментів

І.С. Драч,
доктор мистецтвознавства, доцент, проректор з наукової роботи

Т.Д. Содіна,
проректор з загальних питань

М.Г. Дереповка,
проректор з адміністративної роботи

С.М. Проконов,
заслужений діяч мистецтв України, декан виконавсько-музикознавчого факультету, професор

Г.Я. Ботунова,
доцент, заслужений працівник культури України, декан театрального факультету

О.В. Кононова,
кандидат мистецтвознавства, доцент, декан оркестрового факультету

О.О. Путіліна,
головний бухгалтер

Кафедра спеціального фортепіано

Сидять зліва направо 1 ряд: О.В. Фекете, М.В. Бондаренко, Г.В. Сагалова, Т.О. Сирятська, Ю.К. Попов. 2 ряд: С.І. Захарова, І.М. Кармінська, Н.І. Руденко, Т.Б. Вєркіна, В.Ф. Шукайло, Н.О. Мельникова. Стоять зліва направо: М.С. Чернявська, Н.В. Горецька, В.М. Птушкін, І.Г. Ігнатченко, Н.О. Сутулова, Л.А. Кузьоміна, С.Ю. Юшкевич

Кафедра сольного співу

Стоять зліва направо: 1 ряд: Є.Б. Чорна, К.Ю. Краснощок, С.В. Стеценко, Д.В. Трєнічев, І.К. Присталов, В.О. Болдирєв, В.А. Северін, М.П. Коваль. 2 ряд: С.А. Проненко, О.Б. Григор'єва, С.М. Копилова, О. А. Дьомочка, О.Л. Левашова, О.М. Кобленц, Н.О. Говорухіна, А.Г. Гроза, Г.А.Котелевець, Ж.В. Німенська, М.М. Тальвинська, О.Д. Соболєва, О.В. Романенко. Сидять зліва направо зліва направо: Л.А. Велічко, О.В. Слєпцова, Л.А. Деркач, Т.П. Мадишева, Л.Г. Цуркан, Д.А. Гендельман, С.В. Клебанова, М.І. Червонюк, Л.В. Морозова-Тарасова

Кафедра оркестрових струнних інструментів

І ряд зліва направо: Н.О. Мельник, С.А. Євдокимов, А.Н. Радченко, С.Г. Кочарян, Н.Б. Прокопович, Т.І. Кравченко, Г. Візавитіна, О. Маневська. ІІ ряд: М.М. Удовиченко, Ю. Квицінська, Г.М. Куперман, О.І. Волкова, І.Ф. Гайда, А.М. Агішева, Н.О. Русанова, С.Г. Мельник, Л.О. Холоденко, І.В. Чернявський

Кафедра оркестрових духових інструментів

Стоять зліва направо: 1 ряд: С.М. Третьяков, О.Т. Агеєв, С.О. Стеценко, В.І. Лебедєв, І.О. Галь, В.О. Богданов, О.В. Маліченко, В.О. Марченко, А.В. Войнов, В.В. Кіряєв. 2 ряд: О.Ю. Першина, Н.Б. Міхєєва, М.С. Линник, Г.А. Абаджян, Л.М. Суздальцева, О.В. Алтухова. Сидять зліва направо: М.А. Зозуля, О.В. Федорков, Ш.Г. Палтаджян, Ю.П. Тарарак, В.М. Алтухов

Кафедра хорового диригування
Стоять зліва направо: 1 ряд: Г.О. Саламатова, О.Б. Прокович, О.В. Михайлова, В.В. Михайлець, М.В. Фісун, С.А. Присталова, Г.В. Парфьонова, Т.М. Томчук. 2 ряд: Ю.М. Іванова, С.М. Прокопов, В.С. Палкін, Н.А. Бєлік-Золоторьова, Ю.В. Янко, О.М. Батовська. Сидять зліва направо: Є.С. Панков, І.В. Вербицька-Шокот, О.Ю. Коренова, Т.В. Горбенко, А.І. Сіротенко

Кафедра народних інструментів України
Стоять зліва направо: 1 ряд: Ю.О. Яковенко, Т.Б. Єфімова, А.М. Стрілець, Н.В. Мельник. 2 ряд: Л.С. Колукалова, О.М. Калашнікова, Л.А. Стецюн, Т.М. Ганжа, А.О. Гетьман, О.О. Костенко, Л.С. Мандзюк, Я.В. Данилюк, В.М. Ткаченко, Т.С. Цимбалюк, О.В. Батаєва, О.С. Ровна. Сидять зліва направо: М.Г. Стецюн, І.І. Снєдков, В.І. Ніколаєнко, Б.О. Міхєєв, О.І. Назаренко, А.П. Гайденко, О.В. Міщенко, С.О. Костогриз

Кафедра концертмейстерської майстерності
Стоять зліва направо: І.Л. Сахно, С.П. Колеснікова, А.А. Барабанов, В.О. Орлова, Ю.А. Пересада, Н.О. Гончаров, А.П. Крівченкова. Сидять: Г.О. Зуб, Н.В. Інюточкіна, Є.С. Нікітська, Т.І. Кондрат'єва, В.Ю. Соляніков, О.Б. Григор'єва

Кафедра камерного ансамблю та струнного квартету
Стоять зліва направо: О.В. Петік, А. Прись. Сидять зліва направо: Ж.В. Дедусенко, І.В. Чабан, Н.Б. Міхєєва, І.Ф. Гайда, Ю. Боброва, Ю.О. Квіцинська, Е.Б. Купріяненко

Кафедра композиції та інструментовки
Стоять зліва направо: І.А. Гайденко, В.М. Птушкін.
Сидять зліва направо: В.І. Дробязгіна, В.М. Золотухін, В.С. Мужчиль

Кафедра гармонії та поліфонії
Стоять зліва направо: Н.В. Ткаченко, О.Г. Пінчук, Л.О. Орлова, Л.І. Григор'єва, Л.В. Біляєва, Н.М. Беліченко. Сидять зліва направо: М.Ю. Борисенко, І.І. Ігнатченко, Н.Л. Очеретовська, Г.Б. Полтавцева

Кафедра інтерпретології та аналізу музики
Стоять зліва направо: І.В. Цурканенко, Ю.В. Ніколаєвська, І.А. Романюк.
Сидять зліва направо: Л.В. Шаповалова, Л.Т. Жигачова, Л.С. Салманова

Кафедра історії музики
Зліва направо: І.П. Шумська, А.А. Мізітова, І.Л. Іванова, Л.І. Шубіна, О.С. Садовнікова

Кафедра історії та теорії світової та української культури
Стоять зліва направо: В.А. Омельченко, А.В. Гуріна, Н.М. Цицалюк.
Сидять зліва направо: К.В. Штрифанова, Л.І. Новікова, О.Г. Рощенко, І.Я. Беленкова

Кафедра оперної підготовки
Стоять зліва направо: Л.О. Рябцева, Р.О. Колосова, І.А. Ривіна, А.В. Калабухін, Л.І. Кучер, Н.А. Бєлік-Золотарьва, Л.К. Маркова.
Сидять зліва направо: Т.К. Ляшенко, О.В. Данилова, В.Д. Куценко, Т.А. Карпова, В.М. Плужніков, В.М. Зуєва

Кафедра інструментів естрадного оркестру
Стоять зліва направо: В.С. Мужчіль, Т.В. Соболєв, О.І. Богомолов, С.П. Давидов, В.В. Чуріков, Ю.В. Персидський, О.Т. Агеєв, О.І. Назаренко.
Сидять зліва направо: Н.В. Біляєва, М.О. Романова, В.В. Утленко, М.В. Герасимова, В.В. Михайлець, Н.В. Дрожжина

Кафедра загального та спеціалізованого фортепіано
Стоять зліва направо: 1 ряд: К.В. Подпорінова, О.В. Кононова, Т.М. Ганжа, К.В. Тіщенко.
2 ряд: О.Б. Гнатовська, В.Т. Стогній, І.М. Кармінська, Н.В. Смоляга
Сидять зліва направо: І.Є. Денісенко, Н.Ю. Зимогляд, М.В. Бевз, С.Н. Белокур

Кафедра майстерності актора
Стоять зліва направо: А.М. Калоян, Л.С. Бажевич, А.П. Лобанов, Р.М. Никоненко, С.О. Бережко. Сидять зліва направо: М.І. Тягнієнко, Л.Д. Свічкаренко, Ж.В. Мамаєва, Л.С. Тарабарінов, В.М. Мащенко, Л.Є. Шульга

Кафедра режисури
О.С. Барсегян, Л.В. Садовський зі студентами

Кафедра театрознавства
Стоять: Є.Т. Русабров, Ю.П. Коваленко, О.Є. Аннічев.
Сидять: Н.В. Сафронова, Г.Я. Ботунова, Н.Р. Логвінова, Н.М. Бондарева

Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації
Стоять: О.О. Інюточкін, В.М. Горбунов, А.Д. Солоняк, О.Ю. Рубінський.
Сидять: Р.М. Никоненко, Р.Т. Ковальова, І.В. Ципіна, Є.Т. Русабров, С.Я. Фесенко, С.А. Довлєтова

Кафедра сценічної мови
Сидять зліва направо: Л.Г. Дмитрієва, Л.Д. Герман, Н.М. Цимбал.
Стоять: Ю.М. Грицун, С.М. Орлова, О.В. Лічний, Л.М. Беспалова, Н.І. Алюнова, А.Я. Уманець, Ю.П. Шейко, Т.В. Жаркіх, В.С. Дорошенко, О.О. Проценко, Н.М. Михайлова

Кафедра суспільних наук
Зліва направо: І.С. Драч, І.І. Севрук, Г.О. Хіріна, О.Л. Яшинов, І.П. Шитов, Л.О. Жукова, П.О. Ніколов

Кафедра іноземних мов
Стоять зліва направо: Л.Б. Бєй, Л.В. Бабаєвська, С.П. Домніч.
Сидять зліва направо: А.Б. Писарєва, О.П. Андреєва, В.П. Розіна, Л.Б. Моніна

Кафедра фізичного виховання та спорту
Стоять зліва направо: В.І. Шемет, Е.В. Одноруков.
Сидять зліва направо: С.Е.Жичкіна, К.І. Середа, А.П. Маленко

Бібліотека
Стоять зліва направо: І.Є. Коваленко-Грабовська, В.В. Гресова, О.М. Захарова, О.Г. Ященко.
Сидять зліва направо: О.Н. Гончарова, А.Л. Донських, Ю.В. Малішевська, І.А. Закудраєва

Відділ технічних засобів навчання
Стоять зліва направо: Л.В Варваніна,
Н.М. Шумакова, Є.Ю. Астафьєв, О.Г. Рєзніков
Сидять зліва направо: О.П. Бабій, П.С. Індех,
О.Є. Криворукова

Економісти
Т.В. Михайлова, Г.М. Бондаренко

Н.В. Ткаченко

Навчальна лабораторія
фольклору
І.А. Романюк, Г.Ш. Войтова

Наукова частина
Сидять зліва направо: Л.О. Орлова,
І.С. Драч. Стоять зліва направо:
І.Ю. Сухленко, М.С. Чернявська

Адміністративно-господарська частина
Стоять зліва направо: В.В. Лозов, В.М. Топорін, М.О. Говор, В.А.Бондаренко, О.І. Яїцький.
Сидять зліва направо: Р.П. Тичкіна, М.Г. Дереповка, А.В. Малюгіна, І.К. Барбишева

Навчальна частина
Стоять зліва направо: О.В. Кузьменко, О.В. Костильова, О.В. Біляєва, А.М. Волотка.
Сидять зліва направо: Г.Г. Русалова, Л.С. Салманова, Л.В. Біляєва, Л.В. Кириченко

Бухгалтерія
Стоять зліва направо: Г.І. Колеснік, Л.М. Лобойко, Л.В. Москальова, Л.Ф. Воскобойник.
Сидять зліва направо: Т.А. Томах, Т.М. Полякова, Л.В. Палій

Відділ кадрів
Стоять зліва направо: Л.П. Ворона, Л.І. Калоян, О.В. Кузьменко.
Сидять зліва направо: О.В. Анголенко, Л.С. Маслій

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ХАРКІВСЬКА СЕРЕДНЯ СПЕЦІАЛЬНА МУЗИЧНА ШКОЛА-ІНТЕРНАТ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

В. М. Алтухов, І. А. Нємцова

Харківська середня спеціальна музична школа-інтернат — один з провідних навчальних закладів України. В 2003 р. колектив відзначив свій 60-річний ювілей. За цей час школа підготувала декілька поколінь талановитих музикантів різних спеціальностей: піаністів, скрипалів, віолончелістів, виконавців на духових інструментах, диригентів, композиторів і педагогів. Історію школи неможливо уявити без міцного зв'язку з Харківським університетом мистецтв ім. І.П. Котляревського. Перший крок до її створення був зроблений у 1933 р., коли при Харківському музично-драматичному інституті, згодом перетвореному на державну консерваторію, а потім в університет мистецтв, відкрилася Особлива група для обдарованих дітей. 58 маленьких музикантів: 33 піаністи, 16 скрипалів, 5 віолончелістів, 4 баяністи стали її першими учнями. Очолили студію талановиті педагоги-піаністи М.С. Хазановський та М.В. Ітігіна. Ядро педагогічного колективу склали високопрофесійні фахівці: професор, завідувач кафедри спеціального фортепіано Харківської консерваторії Надія Борисівна Ландесман; Людвіг Йосипович Фаненштіль, його випускника — Михайло Самойлович Хазановський, вихованець Петербурзької консерваторії, учень Л.С. Ауера, скрипаль і диригент Ілля Володимирович Добржинець, композитор та музикознавець Семен Семенович Богатирьов.

Специфічні вимоги виховання професійних музикантів, які було розроблено в студії, дали блискучі результати. В 1939 р. група обдарованих дітей у складі делегації харківських музикантів виступала в Малому залі Московської консерваторії перед видатними митцями музичної культури, серед яких були К.Н. Ігумнов, О.Б. Гольденвейзер, М.Б. Полякін. Присутні з великим інтересом слухали маленьких музикантів і дали високу оцінку їх успіхам.

Діяльність Особливої групи обдарованих дітей можна вважати першим етапом розвитку спеціальної музичної школи. Другий етап розпочався в 1943 р. Сміливий експеримент у галузі педагогіки було продовжено в Харківській музичній десятирічці, яку було відкрито при консерваторії в перші дні звільнення Харкова від фашистських загарбників. Школа стала частиною музичного комбінату, до складу якого

входили всі музичні заклади міста. Педагогічний колектив на чолі з першим директором, відомим на Україні музикантом, диригентом духового оркестру та оркестру народних інструментів В.А. Комаренко доклав максимум зусиль, щоб налагодити заняття. Архівні документи свідчать, що незважаючи на винятково складні умови того часу, серед руїн і попелищ музична десятирічка, в якій об'єдналися музична і загальноосвітня школи, зібрала талановитих дітей і почала працювати:

«Наказ № 700 по Управлінню в справах мистецтв при РНК УРСР від 20.09. 43. Тов. Комаренко В.А. призначити директором Харківської музичної десятирічки з 23 серпня 1943 року. Заступник начальника Управління М. Компанієць.»

«Музична 10-тирічна школа при Харківській консерваторії.

Звіт на 1 грудня 1943 року.

Навчання в школі розпочалось 1 листопада 1943 року при кількості учнів в 30 осіб. На 1 грудня ц.р. ця кількість змінилась на 100 осіб. Розподіл по класах на 1 листопада: 1 клас – 4 учні, 2 клас – 2, 3 клас – 2, 4 клас – 3, 5 клас – 13, 6 клас – 4. Склад учнів за фахом на 1 грудня: фортепіано – 51, баян – 13, скрипка – 12, віолончель – 5, співи – 10, флейта – 1, кларнет – 1, труба – 2, народні інструменти – 5».

Школа не мала власного приміщення, учні тіснилися поряд із студентами музичного училища у будинку по вулиці Свердлова, 30 (нині Полтавський шлях). Ця невеличка двоповерхова будівля – одна з історичних пам'яток професійної музичної освіти в Харкові. В 1871 р. тут були відкриті музичні класи Харківського відділення Імператорського російського музичного товариства, на чолі якого стояв видатний музичний та громадський діяч І.І. Слатін. Через 12 років у 1883 р. музичні класи були перетворені на музичне училище, а в 1917 р. за ініціативою І.І. Слатіна відкрилася перша харківська консерваторія.

З 1943 по 1959 р. під цим дахом пізнавали ази маленькі вихованці музичної десятирічки. Класів не вистачало, уроки велися в три зміни до пізнього вечора, не було підручників, зошитів, музичних інструментів. Індивідуальні заняття з фаху педагоги проводили у себе вдома. Протягом першого місяця контингент збільшився втричі, а в кінці першого півріччя в школі навчалося 175 учнів. Серед них були не тільки харків'яни, але й діти з Мерефи, Дергачів, Токарівки, які жили в інтернаті на вулиці Марінській. В першому навчальному році учні вже одержували стипендію, а найменш забезпечені – талони на безкоштовне харчування в їдальні консерваторії.

До складу педагогів школи входило чимало яскравих творчих особистостей. Створена кращими з них унікальна система педагогіки потребує ретельного осмислення та дослідження, бо вона дала можливість підготувати блискучу плеяду музикантів, гордість вітчизняної еліти[48].

Серед перших учнів, які вступили до школи в 1943-1944 н.р., знайдемо імена: Валентин і Григорій Фейгіни, Віталій Білорус, Олександр Боярський, Костянтин Шаша. В 1944-1945 р. були прийняті: Левко Колодуб, Вадим Селицький, Гаррі

Гельфгат, Михайло Хоміцер, Олена Іоліс, Ігор Рожавський, Нінель Юхновська, Ольга Оніщенко та інші обдаровані діти, які невдовзі стали прекрасними виконавцями, композиторами, педагогами, а деякі з них – всесвітньо відомими музикантами.

Музична десятирічка відразу проявила себе як значний осередок музичної культури Харкова. В шкільному музеї зберігаються численні афіші, програми концертів, які проходили в рідних стінах, на заводах, в сільських клубах, загальноосвітніх школах. Юні музиканти виступали на всіх міських урочистих вечорах і святах. Серед визначних подій у житті школи – участь шкільного хору під керівництвом Л.Н. Іваношенко в авторських концертах І. Дунаєвського (1950), виконання ораторії Д. Шостаковича «Песнь о лесах» в Харківській філармонії (1954), виступи піаністів, скрипалів та віолончелістів у рамках огляду музичних шкіл-десятирічок України (Київ, 1958) тощо.

Будівля школи (вулиця К. Маркса, 19)

В 1948 р. школа здійснила свій перший випуск. Серед кращих її вихованців були майбутні видатні музиканти: композитор Левко Колодуб, піаніст Олександр Снегірьов, віолончеліст Валентин Фейгін.

Друге десятиріччя шкільної історії (1953–1963 рр.) – це період подальшого зростання педагогічної майстерності та створення кращих умов життя й діяльності учбового закладу.

В 1959 р. колектив одержав приміщення по вулиці К. Маркса, 19, де школа розташована і сьогодні. Переїзд до нової будівлі став новим етапом в історії школи. Просторі сонячні класи, чудово обладнані предметні кабінети,

[48] Нещодавно були опубліковані деякі роботи на цю тему, зокрема, книга доцента ХДУМ Н.І. Руденко «Реґіна Горовиць і її уроки», «Валентин Фейгін і його час» професора ХДУМ, кандидата мистецтвознавства О.М. Щелкановцевої, монографія «В.А. Комаренко» доцента ХДАК кандидата мистецтвознавства І.І. Лошкова.

бібліотека та студія звукозапису, великий концертний зал на 500 місць, малий та спортивний зали – все це створило достатню матеріальну базу для всебічного здійснення учбового процесу. В 1963 р. на шкільному подвір'ї піднявся чотириповерховий інтернат із спальними кімнатами, учбовими класами, приміщенням для спорту, ігор та відпочинку – новий дім для 100 учнів з усіх регіонів України. Контингент на той час становив майже 500 дітей. Серед них – майбутні зірки світової музичної культури: Григорій Фєйгін, Володимир Крайнєв, Тетяна Гріненко, Олександр Волков. До школи приходить нове покоління педагогів: піаністи Г.Л. Гельфгат, І.О. Рядова, скрипалі І.Я. та Н.М. Дудник, віолончелісти І.Д. Рожавський, О.П. Оніщенко, викладачі гри на духових інструментах В.Г. та Л.Г. Грінік, Б.І. Бакатанов, Н.М. Шустова, теоретики Н.С. Тишко, А.Д. Аксьонова, Е.А. Борщевська, В.Б. Бенцкевич. З початку існування школи працюють Б.О. Скловський, Б.Ю. Юхт, О.В. Іоліс, Н.А. Зац, В.О. Кричевська, Б.Я. Карповська, Н.Ю. Гольдінгер, В.Л. Горенко, І.В. Заславський, В.С. Міхелевич, М.А. Аронс, А.Я. Гельрот, Ф.Р. Бельман, О.М. Філонова, Н.А. Челідзе, Л.Н. Іваношенко.

Починаючи з 1970-х років, школа постійно бере участь та посідає призові місця в Республіканських оглядах, конкурсах, олімпіадах. Випускники цих років: піаністи Т. Веркіна, Н. Авраменко, Л. Чижик, С. Захарова, І. Сурженко, О. Колєснікова, В. Макаров, Л. Маргаріус, С. Кривоніс, І. Польська, С. Юшкевич; скрипалі Г. Красько, Г. Куперман, І. Шаповалов, Л. Варєніна, А. Холоденко, диригенти А. Власенко, В. Лукашов, Д. Лісс, Д. Бухін, Г.В. Сєліхов, Ю. Янко, музикознавці та композитори – М. Черкашина, Л. Шукайло, М. Імханіцький, С. Тишко, К. Гейвандова, Г. Ганзбург, Н. Заболотна, Л. Десятніков та багато інших талановитих музикантів зробили вагомий внесок у вітчизняне мистецтво, науку та педагогіку. Їх імена відомі далеко за межами Харкова.

У різні роки харківську музичну десятирічку очолювали В.А. Комаренко (1943–1948), Л.О. Карпова (1949–1961), А.М. Соколов (1961–1984). З 1984 р. директором школи став заслужений діяч мистецтв України В.М. Алтухов. Музичним відділом завідували: М.О. Хлєбніков, Л.С. Пестриченко, Ч.І. Грозовська, Ф.Б. Монт, І.Я. Дудник, В.В. Кангеларі, загальношкільним – Р.І. Куцевіцька. Сьогодні ці посади займають Т.Ю. Сенченкова і О.М. Колодяжна.

Володимир Андрійович Комаренко прожив велике, сповнене яскравими подіями життя. Він навчався в харківському музичному училищі по класу кларнета, в роки громадянської війни був капельмейстером духового оркестру при штабі Першої конної армії, в 1922 р. створив перший оркестр народних інструментів при Харківській філармонії, який очолював протягом 32 років. Комаренко був одним з організаторів системи музичної освіти в Харкові. З його ініціативи була відкрита дитяча музична школа ім. П.І. Чайковського, музичні курси для дорослих, перший в Радянському Союзі музично-промисловий технікум. Завдяки його невгамовній енергії та неабиякому таланту керівника 23 серпня 1943 р. народилася на світ харківська музична десятирічка, в якій В.А. Комаренко працював з дня її відкриття до останніх днів свого життя.

Людмила Олександрівна Карпова закінчила Харківське музичне училище в 1941 р. Всю війну воювала в діючій армії медичною сестрою, нагороджена орденом «Червоної зірки» і медаллю «За перемогу над Німеччиною». Закінчивши після війни диригентсько-хоровий факультет Харківської консерваторії, вона прийшла в муз. десятирічку молодим, наполегливим, вольовим керівником. За 12 років її діяльності на посту директора школа продовжувала нарощувати педагогічний потенціал, розширювати коло талановитих дітей, які приїжджали з різних областей України й з інших республік Радянського Союзу.

Л. О. Карпова

Анатолій Миколайович Соколов керував колективом протягом 25 років з 1 вересня 1961 р. по день смерті 21 червня 1984 р. Прекрасний педагог і піаніст, людина високих професійних і духовних якостей, він закінчив в 1941 р. перший курс музичного училища й пішов на фронт, був командиром мінометного взводу, мав бойові нагороди, у тому числі, медаль «За відвагу». Після закінчення консерваторії в 1951 р. Соколов працював педагогом і директором у дитячих музичних школах Харкова. Його діяльність на посаді директора середньої спеціальної музичної школи багато в чому сприяла подальшому розвитку творчого життя колективу.

Валерій Миколайович Алтухов – заслужений діяч мистецтв України, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського в 1965 р. закінчив Ленінградську консерваторію ім. М.А. Римського-Корсакова по класу кларнета професора В.І. Генслера. Він одержав звання лауреата І премії Республіканського конкурсу і дипломанта Всесвітнього фестивалю молоді та студентів в Москві (1957 р.) та Всесоюзного конкурсу молодих виконавців в Ленінграді (1963 р.). В ХССМШ-і почав працювати з 1966 р. педагогом по класу кларнета, з 1984 р. – директор школи. В.М. Алтухов володіє ефективною сучасною методикою виховання творчої особистості учня і досягнув високих результатів в своїй педагогічній діяльності. Він підготував більше 50 учнів, серед яких – 25 лауреатів і дипломантів республіканських і міжнародних конкурсів. Випускники В.М. Алтухова: Дмитро Лісс – засл. діяч мистецтв Росії, художній керівник і головний диригент Уральського академічного фі-

А. М. Соколов

лармонічного оркестру, Юрій Персидський – засл. діяч мистецтв України, Юрій Фомін – засл. діяч мистецтв Росії, провідні солісти симфонічних оркестрів – Сергій Андрусенко (Київ), Сергій Третьяков (Харків), студент Кертис-інституту Олександр Беденко (Філадельфія, США) і багато інших. Він щорічно проводить майстер-класи в різних містах України і за кордоном, має публікації з питань специфіки викладання гри на кларнеті, а також з широкого кола проблем освіти та мистецтва. Досвідчений фахівець, талановитий педагог, нинішній директор вважає головним завданням сучасного учбового процесу розкриття творчого потенціалу кожного учня, кожної неповторної дитячої особистості.

В. М. Алтухов з учнями

З 1992 р. почали налагоджуватися нові контакти з зарубіжними навчальними закладами, з'явилася можливість організації фестивалів, конкурсів та інших позашкільних заходів. Всі вони спрямовані на максимально високий рівень професійної підготовки вихованців школи, розширення творчих стосунків педагогів та учнів з колегами з України та музикантами інших країн.

Так, за ініціативою школи та на її базі було проведено 12 міжнародних юнацьких конкурсів: юних піаністів, скрипалів, виконавців на духових інструментах (кларнет, фагот). Щорічно відбуваються музичні фестивалі дитячого виконавського мистецтва «Музика – наш спільний дім» та «В гостях у Айвазовського», майстер-класи видатних педагогів з різних країн світу, науково-методичні конференції, тощо.

Міжнародний конкурс юних піаністів, на чолі якого стоїть колишній вихованець школи, музикант зі світовим ім'ям, один з найкращих піаністів сучасності Володимир Крайнєв, був заснований у березні 1992 р. Конкурс набув широкої популярності серед творчої молоді світу і збирає десятки талановитих юних піаністів, яким відкриває дорогу до великого мистецтва та міжнародного визнання.

Лауреатами конкурсу щоразу стають найбільш талановиті учні харківської спеціальної музичної школи.

В 1992 р. в першому конкурсі взяли участь 60 юних музикантів з 12 країн. 1 премію в молодшій групі одержала учениця Аліна Киряєва (педагог С. Захарова), 2 премія в старшій групі була присуджена Анні Кравченко (педагог Л. Маргаріус). Через півроку після перемоги на конкурсі В. Крайнєва 15-річна Анна Кравченко стала володаркою 1 премії на «дорослому», вельми престижному конкурсі ім. Ф. Бузоні в м. Больцано (Італія), а зараз вона входить до десятки найвідоміших молодих піаністів світу.

Другий конкурс, який відбувся у 1994 р., зібрав 70 учасників і проводився у три тури. Вперше фіналісти конкурсу виконували програму третього туру в супроводі симфонічного оркестру. Лауреатом 1 премії в молодшій групі стала Олена Колєсніченко (професор С. Полусмяк). Зараз О. Колєсніченко живе в м. Ганновері (Німеччина) і веде активну концертну діяльність.

Навесні 1996 р. в третьому конкурсі взяли участь біля 90 учасників з 10 країн світу. Гран прі у молодшій групі завоював Олександр Романовський (педагог Г. Гельфгат), а Олексій Колтаков (педагог В. Макаров) одержав 1 премію у старшій групі. Зараз обидва піаніс́ти широко відомі у світі.

Значна подія в житті конкурсу сталася у 1997 р. Він увійшов до Європейської Спілки молодіжних музичних конкурсів (EMCY), що, безумовно, свідчить про його високий міжнародний статус.

Четвертий конкурс відбувся у 1998 р. і зібрав 100 учасників з 14 країн. 1 премію в молодшій групі було присуджено Динарі Наджафовій (педагог С. Захарова). Починаючи з цього року, фірма «YAMAHA» надає свій рояль для конкурсних змагань юних музикантів.

П'ятий міжнародний конкурс юних піаністів В. Крайнєва пройшов у березні 2000 р. В ньому взяли участь більш як 80 молодих музикантів з 16 країн. Знову 1 премія в молодшій групі належала учениці школи Дарії Дашутіній (педагог Н. Баличева).

В березні 2002 р. конкурс відзначив свій перший ювілей – 10 років з дня заснування. Це була святкова подія в житті школи і всього міста. Лауреатом 1 премії в молодшій віковій групі стала Катерина Левченко (педагог С. Захарова).

В 2004 р. на сьомий конкурс зібралися 40 обдарованих дітей з України, Росії, Грузії, Японії, Китаю та інших країн світу, які протягом десяти днів підкоряли своїм мистецтвом багатьох прихильників музики та компетентне журі. 2 премія у молодшій групі була присуджена Максиму Шадько (педагог Н. Авраменко).

На восьмий конкурс в 2006 р. приїхали 70 дуже сильних претендентів на перемогу. Серед них лауреат 4 конкурсу В. Крайнєва Динара Наджафова, яка зараз навчається в ЦМШ при Московській консерваторії в класі заслуженого артиста РФ В. Пясецького. Цього разу Динара стала володаркою Гран-прі, учень педагога С. Захарової Максим Лавров в напруженій боротьбі здобув 3 премію в старшій

групі, а учениця педагога Н. Власенко Марина Кисла стала лауреатом 3 премії в молодшій групі.

З метою підтримки молодих обдарованих музикантів в червні 1994 р. в Москві за ініціативою Володимира Крайнєва було створено міжнародний благодійний Фонд допомоги юним піаністам – лауреатам конкурсу. Через п'ять років в Києві з'явилася Українська філія Фонду, який з 2002 р. працює в Харкові – місті, де проводиться конкурс. Його очолює директор школи В.М. Алтухов. Завдяки діяльності фонду його стипендіати щорічно беруть участь в престижних міжнародних музичних фестивалях в Німеччині (Брауншвайг, Гамбург, Ганновер), Франції (фестиваль Володимира Співакова в м. Кольмарі), Малайзії, Японії, Росії. Юні музиканти виступали в концертах з багатьма видатними диригентами: В. Співаковим, С. Сондецкісом, Ю. Башметом, В. Синайським. Переможці конкурсу – володарі Гран-прі та перших премій одержують змогу навчатися в кращих учбових закладах на Батьківщині та за кордоном. Серед них учні Володимира Крайнєва в Вищій школі музики та театру міста Ганновера: Ігор Четуєв, Михайло Данченко, Ілля Рашковський, Олена Колесніченко, Пауль Керн, Катерина Левченко.

Восени кожного року в школі проходить міжнародний фестиваль дитячого виконавського мистецтва «Музика – наш спільний дім», під символічним дахом якого в спільних концертах виступають діти з різних регіонів України. А влітку в Феодосії проводяться заняття літньої школи та фестиваль «В гостях у Айвазовського», де учасники поєднують творчу працю з прекрасним відпочинком на березі Чорного моря. В цих фестивалях беруть участь не тільки учні харківської школи, а й вихованці музичних закладів Криму, молоді музиканти з інших міст України, Росії, Білорусі, Литви, Німеччини, Малайзії, Ізраїлю, лауреати міжнародних конкурсів, стипендіати міжнародних благодійних програм «Нові імена України» (Київ), «Нові імена» (Москва), Фондів Володимира Співакова та Володимира Крайнєва.

Фестиваль «В гостях у Айвазовського» – це відродження старовинних культурних традицій Феодосії, батьківщини геніального художника мариніста, де знаходиться відомий меморіальний музей та картинна галерея з кращими полотнами славетного митця. Айвазовський був не тільки художником, але й музикантом, збирачем народних пісень. В його галереї є чудовий концертний зал з білим роялем, на якому ще за життя художника грали видатні музиканти того часу. На концертах в галереї Айвазовського панує чарівна стихія свята і натхнення, народжена живописними шедеврами, в оточенні яких виступають юні таланти. За роки свого існування фестиваль став значною подією в культурному житті Криму і улюбленим святом численної публіки.

Літня школа в Феодосії – єдиний в Україні учбовий заклад подібного типу, унікальний зразок безперервного навчання молодих музикантів, які мають можливості удосконалити свою виконавську майстерність та одержати великий заряд здоров'я і бадьорості. Під час занять проходять майстер-класи видатних педагогів, а з 2002 р. – відкритий конкурс молодих виконавців в номінаціях «Скрипка»,

«Віолончель», «Камерний ансамбль». Гран-прі конкурсу – прекрасний інструмент роботи заслуженого майстра народної творчості України, члена президії асоціації скрипкових майстрів А.А. Гребнєва.

В березні 2005 і 2007 років з метою розробки та впровадження нових сучасних методик в системі музичної освіти, вивчення та розповсюдження передового педагогічного досвіду на базі школи-інтернату вперше проводились Всеукраїнські науково-методичні конференції викладачів середніх спеціальних музичних закладів «Формування творчої особистості в інформаційному просторі сучасної культури». В роботі обох конференцій взяли участь понад 100 доповідачів з Харкова, Києва, Львова, Полтави, Сум, Одеси та Бєлгорода. На конференціях йшлося про удосконалення учбового процесу по всіх дисциплінах спеціального, музично-теоретичного та загальноосвітнього циклу. В доповідях були висвітлені проблеми виконавської майстерності, історії та теорії музики, музичної педагогіки і психології, художнього виховання. Також відбувся широкий обмін педагогічним досвідом, були поставлені і розглянуті деякі болючі питання, які гальмують процес навчання в ССМШ. Серед них: відсутність високоякісного інструментарію (передусім роялів, духових інструментів), недостатня забезпеченість сучасними технічними засобами навчання тощо. Робота обох конференцій була досить насиченою та результативною. Поряд з науково-методичними доповідями було представлено відкриті уроки, майстер-класи та різноманітну концертну програму, в якій взяли участь музичні колективи (хор хлопчиків, симфонічний оркестр) та солісти – лауреати міжнародних конкурсів, учні Харківської середньої спеціальної музичної школи–інтернату. Організаційна сторона роботи знаходилась на досить високому рівні, засідання проходили своєчасно, чітко, згідно регламенту. Високу оцінку отримали конференції з боку професорсько-викладацького складу Харківського університету мистецтв ім. І.П. Котляревського, співробітники якого взяли безпосередню участь в роботі пленарного та секційних засідань.

Масштабні музичні проекти, що були здійснені в школі останнього часу, в великій мірі сприяли створенню атмосфери творчого піднесення серед учнів та педагогів і, як результат, високому рівню творчих досягнень.

Симфонічний оркестр, який було створено професором І.В. Добржинцем ще в 30-ті роки в студії обдарованих дітей, став справжньою школою майстерності для майбутніх оркестрантів. В різні роки за диригентським пультом стояли В. Міхелевич, І. Сіротін, Ю. Сухін, головний диригент Харківської філармонії заслужений діяч мистецтв України Ю. Янко. Зараз колективом керує молодий талановитий музикант М. Удовиченко.

Хор хлопчиків існував у музичній десятирічці з 1951 р. під керівництвом відомого на Україні хормейстера М. Герасимчука. Після багаторічної перерви цей колектив відроджено колишнім випускником М. Герасимчука О. Кошманом. Хор хлопчиків веде величезну концертну діяльність, постійно бере участь у фестивалях хорової, зокрема духовної музики, неодноразово виступав у різних містах України, Польщі, Іспанії.

Створений В. Комаренком духовий оркестр (керівник В. Дворніченко) супроводжує всі значні події, урочисті вечори та свята в житті школи, щорічно виступає з великим творчим звітом, веде активну шефську роботу.

З 1945 р. існує в школі ансамбль скрипалів молодших класів, яким керували А. Козловичер, Л. Красько, а нині Ю. Подлєсний.

Творчий потенціал учнів має змогу реалізуватися у класі композиції, який багато років очолював Л. Булгаков. Від нього прийняла естафету цієї важливої творчої справи заслужений діяч мистецтв України композитор **Л. Шукайло**. Понад 25 років вона виховувала нові покоління композиторів. Серед її випускників – лауреати Республіканських та Міжнародних конкурсів: Л. Десятніков, Ю. Остапенко, О. Щетинський, О. Вікторова. Зараз клас композиції веде заслужений діяч мистецтв України, доцент кафедри композиції ХДУМ **В. Мужчиль** та молодий талановитий педагог кандидат мистецтвознавства Г. Савченко.

Сьогодні у школі навчається близько 360 учнів на відділах: спеціального фортепіано (завідувач С.І. Захарова), струнно-смичкових інструментів з класами скрипки, альта, віолончелі, контрабасу, арфи, гітари (завідувач І.В. Гребнєва), духових та ударних інструментів з класами флейти, гобоя, кларнета, фагота, труби, валторни, тромбона, туби, саксофона та ударних (завідувач Л.Г. Грінік), диригентсько-хоровому (завідувач О.М. Кошман), камерного ансамблю та концертмейстерської майстерності (завідувач І.М. Перехода), музично-теоретичному з класом композиції (завідувач І.А. Нємцова), загального фортепіано (завідувач Н.М. Шуаєва) та загальноосвітньому (завідувач О.М. Колодяжна). Школа має підготовче відділення – «Старт-школу» (завідувач заступник директора Т.Ю. Сенченкова), де перші кроки музичної освіти проходять діти віком 5-6 років та інтернат (старший вихователь А.О. Охрименко).

За 64 роки школу закінчили біля 2000 молодих музикантів. Понад 130 випускників та учнів мають дипломи лауреатів міжнародних та республіканських музичних конкурсів. Золотий фонд школи складають такі імена:

Тетяна Веркіна	– народна артистка України, професор, ректор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського, організатор і керівник Міжнародного музичного фестивалю «Харківські асамблеї».
Алін Власенко	– народний артист України, головний диригент Національної опери в Києві.
Тетяна Грінченко	– народна артистка Росії.
Володимир Крайнєв	– народний артист Росії і України, професор Московської консерваторії і Вищої школи музики і театру м. Ганновер.
Левко Колодуб	– народний артист України, професор Національної музичної академії України, композитор, член Національної спілки композиторів.

Юрій Лаєвський	– народний артист Росії, концертмейстер Національного філармонічного оркестру Росії.
Володимир Лукашов	– народний артист України, професор, художній керівник Національної філармонії України.
Віталій Сєчкін	– народний артист України, професор Київської консерваторії.
Сергій Скрипка	– народний артист Росії, головний диригент оркестру кінематографії.
Ігор Шаповалов	– народний артист України, концертмейстер академічного симфонічного оркестру Харківської державної філармонії.
Борис Яровінський	– народний артист України, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського, композитор, член Національної спілки композиторів.
Марина Черкашина-Губаренко	– доктор мистецтвознавства, професор Національної музичної академії України.
Наталя Заболотна	– доктор мистецтвознавства, професор, завідувач сектору музики Інституту мистецтвознавства Російської академії наук (Москва).
Михайло Імханицький	– доктор мистецтвознавства, професор Національної Академії ім. Гнесіних у Москві.
Ірина Польська	– доктор мистецтвознавства, професор Харківської державної академії культури.
Олена Рощенко	– доктор мистецтвознавства, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Сергій Тишко	– доктор мистецтвознавства, професор Національної музичної академії України.
Марія Єщенко	– заслужений діяч мистецтв України, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Наталя Єщенко	– заслужений діяч мистецтв України, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Василь Зацепін	– заслужений артист Росії, концертмейстер Національного філармонічного оркестру Росії.
Олексій Кошванець	– заслужений артист Росії, доцент Московської консерваторії, лауреат Міжнародних конкурсів.
Ігор Котляревський	– заслужений артист Росії, професор Московської консерваторії, лауреат Міжнародних кон-

	курсів.
Даніїл Крамер	– заслужений артист Росії, професор Московської консерваторії, лауреат Міжнародних конкурсів.
Григорій Красько	– концертмейстер великого симфонічного оркестру, Москва.
Григорій Куперман	– заслужений артист України, концертмейстер симфонічного оркестру Харківського академічного театру опери і балету ім. М.В. Лисенко.
Дмитро Лісс	– заслужений діяч мистецтв Росії, головний диригент Уральського симфонічного оркестру.
Віталій Мальцев	– заслужений артист України, концертмейстер симфонічного оркестру Національної філармонії України.
Ігор Палкін	– заслужений діяч мистецтв України, диригент симфонічного оркестру Національної філармонії України.
Юрій Персидський	– заслужений діяч мистецтв України, диригент воєнного оркестру.
Ерік Поздєєв	– заслужений артист Росії, концертмейстер Національного філармонічного оркестру Росії.
Георгій Сєліхов	– заслужений діяч мистецтв України, художній керівник і директор Харківського академічного театру опери і балету ім. М.В. Лисенко.
Лариса Трубнікова	– заслужений діяч мистецтв України, професор.
Юрій Фомін	– заслужений діяч мистецтв Росії, диригент.
Інна Черничко	– заслужена артистка України.
Костянтин Шаша	– заслужений артист України, професор Харківської державної академії культури.
Володимир Шохов	– заслужений артист Росії.
Людмила Шукайло	– заслужений діяч мистецтв України, композитор, член правління Національної спілки композиторів.
Сергій Юшкевич	– заслужений артист України, доцент Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Юрій Янко	– заслужений діяч мистецтв України, головний диригент академічного симфонічного оркестру, директор Харківської філармонії, лауреат Міжнародного конкурсу.
Сергій Андрусенко	– професор Національної музичної академії

	України, концертмейстер Національної опери.
Ірина Блоха	– професор Московської консерваторії, лауреат міжнародних конкурсів.
Ігор Гайда	– професор Харківського державного університету мистецтв ім. І. Котляревського.
Людмила Жигачова	– професор, кандидат мистецтвознавства Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Наталя Золотарьова	– професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Володимир Колокольніков	– професор Національної музичної академії України.
Аділя Мізітова	– кандидат мистецтвознавства, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Віктор Сірятський	– кандидат мистецтвознавства, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Олександр Снегірьов	– професор Національної музичної академії України.
Ігор Уткав	– професор Московської консерваторії.
Валентин Фей гін	– професор Московської консерваторії.
Григорій Фейгін	– професор Московської консерваторії.
Міхаіл Хоміцер	– професор Московської консерваторії.
Валентина Шукайло	– професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Ірина Шумська	– кандидат мистецтвознавства, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.
Олена Щелкановцева	– кандидат мистецтвознавства, професор Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.

Такими вихованцями можна пишатися. І всі вони, від маленького першокласника до славетного митця – єдина дружня родина, ім'я якої Харківська середня спеціальна музична школа-інтернат.

Розділ 2

Театральне мистецтво

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ХАРКОВІ

Г. Я. Ботунова

Становлення театральної освіти у Харкові, як і взагалі на Україні, проходило у декілька етапів.

Перший з них пов'язаний саме з нашим містом, зокрема з відомими трупами І. Штейна та Л. Млотковського, які діяли тут у 20-х – 40-х рр. XIX ст. і утримували при своїх творчих колективах щось на зразок театральної школи, де навчались діти від 7 до 15 років. «Штейн весьма изрядно выколачивал платье на своих сюжетах, давая им в то же время уроки хореографии и драматического искусства... И теперь, что есть лучшего в провинции – все это из рассадника школы Штейна», – писав Ф. Коні в журналі «Пантеон» [8;403].

Дещо більше нам відомо про театральну школу при трупі Л. Млотковського завдяки статті Миколи Чернясва, опублікованій в газеті «Южный Край»: «Млотковский держал, по крайней мере в конце 30-х – начале 40-х годов, нечто вроде театральной школы. В ней-то и состояли «на всем его содержании и одеянии» «двенадцать девочек танцорок», которых дрессировали «балетмейстеры Царева и Полякова»[19]. Надзвичайно важливо, що далі М. Черняєв уточнює: «этих девочек учили, впрочем, не одним танцам, а вообще готовили к сцене», даючи їм уроки декламації, співу та пластики. «Какая была бы для нас честь, – писав після вистави «Муж девяти жен» у виконанні учнів школи один із глядачів, – если бы мы постарались учредить нашу театральную школу, существующую теперь еще в таком слабом зародыше, на основаниях более прочных»[19]. Однак цим мріям не

вдалося здійснитися. Після від'їзду Л. Млотковського з Харкова перші паростки театральної освіти не отримали належної підтримки і протягом майже всієї другої половини XIX ст. вдосконалення майстерності актора відбувалося безпосередньо в театрах (окрім випадків, коли до трупи вступали випускники столичних театральних шкіл). «После Млотковского «театральной школы» в Харькове уже не было», – стверджує в цій же статті М. Черняєв. Підтвердження цьому знаходимо і в «Спогадах» М.Синельникова [14;33].

Лише наприкінці XIX ст. ситуація дещо змінилася і, як свідчать дослідження театрознавця Ю. Полякової, у 1891 році у Харкові з'явилася театральна студія артистки імператорських театрів пані Анни Бренко, яка ставила собі за мету готувати молодих людей до сценічної діяльності. В студії, яка мала трьохрічний термін навчання, вчалися такі дисципліни, як: виразне читання, постановка голосу, сценічна пластика, міміка, грим, теорія драматичного мистецтва та ін. Як довго існувала ця студія – невідомо. З цього ж дослідження дізнаємося про існування ще двох театральних шкіл музично-драматичного спрямування – Богданова і Соколова [12].

Новий етап у розвитку театральної освіти у Харкові починається у 10-ті роки XX ст. Невипадково це співпадає з відкриттям антрепризи М.М. Синельникова. Високий виконавський рівень трупи, її загальна культура дозволили у 1911 році організувати театральну школу О.М. Маслової. Її почесним директором був сам М.М. Синельников, а викладачами – відомі вчені, театральні діячі М. Сумцов, Р. Унгерн, С. Соловйов та інші. Нам мало що відомо про цю школу, але тирічний термін навчання, висококваліфікований педагогічний колектив та невеличке повідомлення, що для учнівських вистав будується спеціальна сцена, свідчать про серйозність намірів. Невдовзі школу було перетворено на сценічну студію П.І. Ільїна, яка з часом трансформувалася і відповідно мала різні назви: «Театр «Студія», майстерня драми Художнього цеху і таке інше. В центральному державному архіві літератури та мистецтва Росії збереглися документи, з яких можна зробити висновки про надзвичайно цікаву роботу цієї студії як в плані організаційному, так і методологічному.

Сценічна студія була, по суті, театрально-музичною і складалася з трьох відділів: драматичного, оперного та хореографічного. Крім цього, були відкриті класи рояля, художнього читання, хоровий клас. Заняття були платними, форма навчання – вечірня. До викладацького складу, крім П.І. Ільїна, який згодом стане головою Всеукраїнського театрального комітету, входили відомі актори, музиканти, театральні діячі: О. Баров, В. Блюменталь-Тамарін, С. Дрімцов, М. Стефанов, Л. Штейнберг, А. Мельникова, а згодом О. Смірнов, В. Петіна, Б. Яновський та інші. Студія дотримувалася класичних методів підготовки акторів, намагалася ознайомити учнів зі всіма стилями та напрямками у мистецтві, про що свідчить надзвичайно різноманітний репертуар: народна драма «Цар Максиміліан», «Плач Рахілі» Н. Крашеннікова, антична трагедія Софокла «Трахинянки», середньовічний «Міракль про святого Миколу», комедія «Нещастя Пульчинели», а також твори

Сервантеса, Рабіндраната Тагора, казки східних народів, французькі пасторалі, старовинні японські п'єси. Водночас студентів знайомили і з новою драматургією О. Блока, Г. Запольської, В. Брюсова, М. Метерлінка.

Така система виховання давала прекрасні результати і отримала широке визнання. Один з рецензентів писав: «Викладання в студії Ільїна поставлено на належну висоту і її необхідно визнати однією з кращих у Росії театральних шкіл» [18]. Тогочасна преса залишила нам ще багато цікавих відгуків про вистави цієї школи, відзначаючи і прекрасну акторську гру, і цікаву режисуру, і, що дуже важливо, розуміння і відчуття стилю. Майже всі сходилися на тому, що Театр-студія П. Ільїна – цікаве, своєрідне мистецьке явище, особливо на фоні традиційного театрального процесу, що він не подібний на жодний з існуючих театрів, намагається знайти свій шлях у мистецтві і має власне творче обличчя. Ще одним свідченням плідної роботи студії є те, що в ній вчилися майбутні видатні митці – один з найталановитіших українських режисерів, заслужений артист України І. Юхименко, нар. арт. Росії Д. Орлов та інші. Останній згодом напише: «Заняття, безперечно, виховували в нас смак і особливо почуття стилю, розвивали нас... я з вдячністю згадую про цю школу – вона мені багато дала». [11;55].

Не менш відомою у Харкові була і школа сценічного мистецтва при Літературно-художньому гуртку, що існувала з 1916 року. Характерною особливістю цього закладу, як підкреслювали його керівники, була незалежність від комерційної вигоди. Термін навчання тривав три роки, викладання велося такими педагогами, як М. Тарханов, С. Стросва-Сокольська, М. Барабанов, Б. Путята та ін. Школа мала добру репутацію. Насамперед, привертає увагу серйозна постановка фахової підготовки, яка, по суті, нагадує сьогоднішню систему виховання актора. Вона передбачала на першому році навчання заняття з постановки голосу, дикції, теорії акторського мистецтва, етюдні вправи; на другому – працю над уривками з класичних п'єс. Третій курс повинен був працювати в режимі театру-студії, в якій мали вже бути платні вистави на спеціально обладнаній сцені, що за своїми параметрами дозволяла поставити будь-яку п'єсу класичного репертуару. На думку керівників школи, театр-студія повинна була орієнтуватися на роботу студії МХАТ і, одночасно, на берлінську студію Макса Рейнгардта. Школа ця, як і попередня, перестала існувати у буремному 1919 році у зв'язку з нестабільністю суспільно-політичного життя.

Особливої інтенсивності процес становлення театральної освіти у Харкові набуває на початку 20-х років. На сторінках преси обговорюється навіть питання про створення Академії театрального мистецтва [3]. Засновується Вища театральна школа, яка і сьогодні вражає масштабами своїх задумів. Як згадує професор О. Білецький – один з фундаторів школи – «відсутність коштів не заважала розмаху мрій. Менше ніж про ВУЗ, ніхто не хотів думати»[2;54]. Один відділ школи, керований самим М. Синельниковим, був організований на зразок шестимісячних курсів перепідготовки молоді, що вже працювала в професійних або аматорських театрах. Другий, дворічний, ставив собі за мету підготувати «нового актора» на

основі спеціально розробленої програми, що охоплювала комплекс фахових практичних і теоретичних дисциплін, історію всіх видів мистецтв, іноземні мови. Завідував цим відділом призначений керівником школи московський режисер С. Прокський. Школа мала ще й драматургічний клас, створений спеціально для підготовки драматургів, які виховувалися у тісній взаємодії з першими двома відділами і повинні були добре вивчити театр «із середини», щоб зі знанням справи писати для нього. Словом, «передбачалось відразу вдарити по всьому театральному фронту» [2;54].

Народний артист СРСР, професор І. О. Мар'яненко серед учнів Харківської театральної школи. 1930-і роки XX ст.

Виникає також цілий ряд студій при театрах, клубах, органах освіти. Найбільш відомі з них – зразкова студія при Наркомосвіті, студії Героїчного театру, Пролеткульту, єврейська студія, студія «Молодий театр» (керівник С.Прокський) та деякі інші.

Окремо слід сказати про державну українську студію-театр під керівництвом відомих театральних діячів режисера І. Юхименка, а згодом професора Я. Мамонтова і Д. Грудини. Її історична заслуга полягає, насамперед, в тому, що вона вперше в Харкові почала готувати акторів для національного театру. В своїй роботі вона орієнтувалась на досвід київського Молодого театру під керівництвом Л. Курбаса. Викладачами студії були професори М. Сумцов, А. Кунін, літературний і театральний критик В. Коряк, відомі театральні актори М. Дикова, Й. Маяк, балерина Спесивцева та ін. Про високий рівень загальнотеоретичної та практичної підготовки свідчить і те, що, незважаючи на короткочасне існування, студія підготувала чимало відомих у майбутньому артистів. Серед її випускників – народні та заслужені артисти України І. Твердохліб, А. Крамаренко, М. Хорош, В. Чайка, А. Шутенко та ін.

З часом стає все більше зрозумілим, що стихійно організовані і різні за своїм творчим потенціалом студії не можуть задовольнити все зростаючі потреби театрів

Учні Харківської театральної школи. 1930-і роки XX ст.

у професійно підготовлених кадрах, у зв'язку з чим у 1922 році у Харкові було відкрито-Вищий театральний технікум під керівництвом відомого театрального критика, професора І. Туркельтауба. Серед викладачів були режисери російського драматичного театру В. Карпов, Б. Вільнер, багато відомих на той час артистів. Розташовувався цей навчальний заклад по вул. Римарській, 21.

Незважаючи на всі зусилля, налагодити навчання на належному рівні, напевно, не вдалося, бо через деякий час харківська преса повідомляла: «Художня освіта у нас взагалі в загоні, а театральна – особливо. Державний театральний технікум, який існує нині у Харкові, назвати таким поки що не можна» [5:4]. Не виправдавши покладених на нього надій, технікум на початку 1923 року припинив своє існування, трансформувавшись у драматичний факультет музичного технікуму.

Фактично повноцінне функціонування театральної освіти у Харкові, як вищої школи, було пов'язане з організацією музично-драматичного інституту.

Музично-драматичні інститути на Україні утворилися під час революції та в перші пореволюційні роки і увібрали в себе всі позитивні і негативні прояви цієї доби. На

їх діяльності, безперечно, не могли не позначитись політична нестабільність, економічна скрута, відсутність методологічної бази і досвіду побудови вищих навчальних закладів. Великий відбиток на організацію навчального процесу, характер взаємин, всю атмосферу в інституті накладала надзвичайна заполітизованість, заідеологізованість, класовий підхід до вирішення будь-якого питання – від формування контингенту викладачів і студентів до добору репертуару.

Перший музично-драматичний інститут в Україні виник у Києві в 1918 році на базі приватної музично-драматичної школи, заснованої М.В. Лисенком і став, по суті, методологічним центром для подібних навчальних закладів на довгі роки.

Харківський Муздрамін почав своє існування у 1923 році, коли при Музичному інституті у листопаді місяці було відкрито драматичний факультет, який функціонував спочатку на повній самоокупності і більш нагадував, як свідчать архівні документи, початкову театральну школу, де працювало декілька викладачів і читалось всього чотири професійно-орієнтованих дисципліни. Фундаментальний теоретичний курс не читався зовсім. Подібна ситуація, на-

Студенти та викладачі Харківського державного театрального інституту 1959 р.

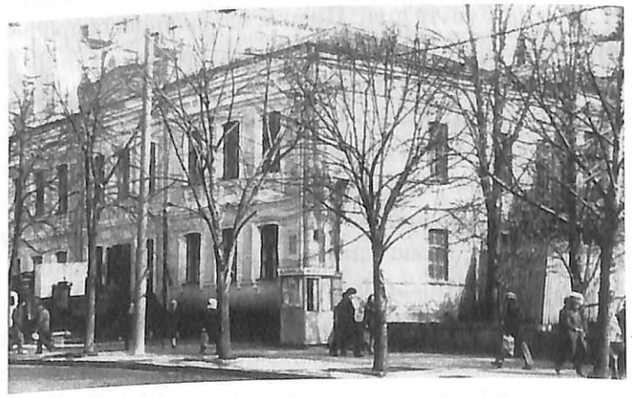

Перший випуск акторського факультету ХДТІ

певно, була і на музичних факультетах, що дало підстави ревізійній комісії Наркомпросу у травні 1924 року зробити такий висновок: «Харківський державний музично-драматичний інститут вищим учбовим закладом назвати не можна... Це не ВУЗ, а, в кращому випадку, лише музична школа» [17]. Поступово ситуація стабілізувалася і новий 1924/1925 навчальний рік інститут починає в «реорганізованому, справжньому інститутському масштабі» [16]. На драматичному факультеті, зокрема, значне поліпшення справ відбулося внаслідок поповнення його великою групою учнів Вищих драматичних курсів у кількості 80 чоловік. Разом з ними до інституту на викладацьку роботу прийшли видатні діячі українського театру І. Мар'яненко, І. Юхименко та Йона Шевченко [9]. Якраз у цьому ж навчальному році, за рішенням керівних органів муздраміни переорієнтовують на підготовку не виконавців, як це було раніше, а педагогів і організаторів музичного і театрального життя [7]. Внаслідок цієї реорганізації у Харківському муздрамінні залишається три факультети: композиторсько-

диригентський, інструкторсько-педагогічний і сценічних мистецтв. Останній складався з трьох відділів – драматичного, кінематографічного, хореографічного і відповідно готував режисерів драми і кіно, сценаристів, педагогів та організаторів театрального процесу, спеціалістів з ритміки і балетмейстерів [16]. Акторів продовжували готувати театральні технікуми. Таке розмежування функцій між інститутом та технікумом критикували на сторінках реопубліканської преси Ю. Смолич і П. Горбенко, переконливо доводячи, що акторів і режисерів потрібно готувати спільно, зібравши їх в один драматичний ВУЗ і збільшивши термін навчання до п'яти років [15].

Остаточний перелом в організації навчального процесу в муздрамінах України відбувся у 1926–1927 рр., коли там було запроваджено єдину схему побудови факультетів і відділів та типові навчальні плани, згідно з якими драмфаки повинні були випускати спеціалістів лише з одного фаху – режисер драми [4]. Для драмфаку харківського муздраміну це співпало із його загальною стабілізацією і посиленням педагогічного складу творчими працівниками театру «Березіль», який у 1926 році переїхав з Києва до Харкова. Ректором вперше стає театральний діяч – Д. Грудина. На цій посаді він залишився до 1934 року, власне до розформування інституту. На роботу приходять учні і соратники Леся Курбаса – Г. Ігнатович (декан факультету), Б. Тягно, В. Меллер, що вже мали досвід педагогічної роботи у Київському муздрамінні, а також М. Крушельницький, Л. Гаккебуш, пізніше – Л. Дубовик, В. Василько, М. Верхацький, Д. Власюк, В. Скляренко, Р. Черкашин. Якщо до цього додати, що в різні роки тут працювали О. Білецький, М. Вороний, Я. Мамонтов, І. Туркельтауб і вже згадувані І. Мар'яненко, І. Юхименко, Й. Шевченко, то стане зрозуміле, що в інституті було зібране ціле сузір'я найвидатніших діячів українського

Будівля театрального інституту. (вул. Сумський, 34)

театру. Саме вони й визначили високий рівень викладання загальнотеоретичних і фахових дисциплін, неповторну творчу атмосферу, новаторський характер цього мистецького закладу.

Особливістю організації навчального процесу в інституті було те, що його робота будувалася у тісній взаємодії зі сценічною практикою. До 50% студентів (із загальної кількості в 270 чоловік) працювали в театрально-концертних установах Харкова на різних посадах зі свого фаху «від режисерів лаборантів до стажистів включно (Драмфак)...» [6;8]. Поряд з режисурою значна увага приділялася викладанню майстерності актора. Про це свідчать аналіз навчального плану, чудові спогади вихованців інституту, згодом відомих театральних діячів В. Галицького та І. Гріншпуна, а також результати роботи – вистава «Ревізор», показана студентами-режисерами на сцені театру «Березіль» 12 і 13 червня 1927 року [13]. З метою ознайомлення студентів із досягненнями сучасного музичного і театрального мистецтва в інституті систематично проводилися зустрічі з видатними митцями, на драмфаці, зокрема, – з П. Саксаганським, Г. Юрою, Ф. Барвинською, В. Варецькою та ін. Великого значення надавалося і науковій роботі, про що свідчить організована у 1927 році науково-дослідна лабораторія, головною метою якої було «виготовляти нові кадри для наукової діяльності у царині мистецтва» [10]. При ній існувало декілька секцій – театральна, музична, хореографічна, соціології, теорії та філософії мистецтв, в роботі яких брали участь найвидатніші науковці – О. Білецький, С. Богатирьов, П. Луценко, Я. Мамонтов, І. Туркельтауб, Я. Розенштейн та інші. Цікаво, що працюючи професором Харківського муздраміну, Микола Вороний пропонує сектору підручників Держвидаву видрукувати курс своїх лекцій «Мистецтво актора». Короткий проспект наміченої роботи і сьогодні вражає масштабністю мислення, тонким розумінням природи акторської гри, її синтетичності, взаємоузгодженості з іншими мистецькими чинниками, поінформованістю про різні естетичні системи, стилі та напрямки у мистецтві і таке інше [1;21]. У 1929 році вийшла друком фундаментальна праця талановитого педагога драмфаку, незаслужено забутого театрознавця Л. Дмитрової «Підручна книга з історії всесвітнього театру» обсягом 44 д. а. До теперішнього часу це чи не єдина праця такого характеру українською мовою. Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що драматичний факультет Харківського муздраміну – новий, якісно вищий етап театральної освіти у Харкові. Після великої кількості приватних, а потім і державних студій, театрального технікуму, що не залишив помітного сліду в театральній педагогіці, в цьому навчальному закладі було зібрано найвидатніші викладацькі сили, закладено міцні підвалини навчально-методичної та науково-дослідної роботи, що відкривало широкі перспективи для її подальшого розвитку. Після розформування Муздраміну у Харкові певний час існувало театральне училище, а в серпні 1941 року було утворено Харківський державний театральний інститут, що тоді так і не розпочав свою роботу через початок Другої світової війни і фактично був відкритий у грудні 1943 року..

Оскільки переважна більшість вже згадуваних викладачів Муздраміну стала основними педагогами, фундаторами провідних кафедр новоствореного ВУЗу, то є всі підстави говорити про спадкоємність цих навчальних закладів, а отже їх прямого продовжувача – театральний факультет Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.

1.Бабишкін О. Театральний світ Миколи Вороного // Микола Вороний. Театр і драма.— К., 1989.
2.Белецкий А. Как возник и развивался детский театр //Театр для детей. – Х.,1926. – С.53-72
3.В Харьковском губотделе «Всерабис»// Коммунист.— 1921.—14 января.— №9
4.Г.П. З життя мистецьких вузів //Культура і побут.— 1927.— № 38
5.Г.П. О театральном образовании //Художественная жизнь.— 1926.— № 4.— С.4.
6.Грудина Д. Державний музично-драматичний інститут у Харкові // Нове мистецтво.— 1927.— № 8.— С.8
7.Державний музично-драматичний інститут ім. Лисенка 1903-1918-1928.—К.,1928
8.История русского драматического театра: В 7-ми т. Т.2.— М.,1977
9.Музично-драматичний інститут //Вісті.— 1925.— 2 грудня.— № 275
10.Науково-дослідча лабораторія по мистецтву //Комуніст.— 1927.— 22 березня.— № 64
11.Орлов Д.Н. Книга о творчестве.— М.,1962
12.Полякова Ю. «Сценическая студия П.И.Ильина»: Рукопись.— Сохр. у автора
13.Пролетар.— 1927.— 11 червня.— №164
14.Синельников М. Спогади.— К.,1975
15.Смолич Ю. Про систему мистецької професвіти //Культура і побут.— 1926.— № 25
16.Харьковский музыкально-драматический институт //Коммунист.— 1924.— 6 сентября.— № 204.
17.Харківський обласний державний архів.— Ф. № Р 1002, оп. 2, од. зб. 27
18.ЦДАЛМ Росії.— Ф.1476, оп.1, од.зб.103, л.26
19.Черняев Н. Из харьковской театральной старины //Южный край.— 1893.— 13 августа.— № 4332

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

У СВІТЛІ КОРИФЕЇВ: КАФЕДРА МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА

Н. Р. Логвінова

Кафедра майстерності актора стала першою випускаючою кафедрою у створеному в грудні 1943 р. – майже одразу після визволення Харкова – театральному інституті. У складних умовах повоєнного життя саме кафедра майстерності актора

І. О. Мар'яненко, народний артист СРСР, професор

взяла на себе відповідальну місію виховання молодого поповнення вітчизняних театральних колективів. Високий творчий потенціал педагогічної школи акторської майстерності у харківському вузі визначило те, що засновниками і провідними педагогами кафедри були соратники та учні Леся Курбаса, такі видатні актори українського театру, як І. Мар'яненко, Д. Антонович, Л. Сердюк, В. Чистякова.

Першим завідуючим кафедрою став видатний актор, педагог **Іван Олександрович Мар'яненко** (1878–1962), корифей українського театру, що увібрав у себе кращі традиції, закладені М. Кропивницьким, М. Садовським, П. Саксаганським, І. Карпенко-Карим та легендарною М. Заньковецькою. Ці традиції формувалися на грунті особливостей національного характеру українського народу. Глибина душевних переживань і, водночас, здатність до гумору, жарту, танцювальність та пісенність; яскрава гамма фарб, як у вбранні, так і в настрої, що віддзеркалюють барви рідної природи і, разом з тим, прагнення до філософського світогляду, до високості природної мудрості. Усе це І. Мар'яненко приніс студентам. Без таких особистостей, істинних лицарів сцени, які осяювали та й досі осяюють театр вогнем свого надзвичайного таланту, світ театру був би бідним та вбогим. І. Мар'яненко був визначним актором і не менш визначним педагогом та фундатором кафедри майстерності актора. За його керівництва на кафедрі працювали визначні актори. Саме тоді і формувався метод роботи зі студентами – майбутніми колегами, метод, який і понині визначає принципи та естетичні орієнтири кафедри майстерності актора. Таким чином формувалась харківська школа виховання актора.

В. М. Чистякова, народна артистка України

Кафедра плекає в студентах не тільки професіоналізм, але й високі моральні якості. І. Мар'яненко говорив: «Не можна будувати виховання студента, спираючись тільки на емоції, на темперамент, адже це вбиває в студентові актора на початку його творчого шляху. У всьому має бути присутня думка, і тоді заграють фарби темпераменту». В роботі зі студентами на кафедрі особлива увага приділяється внутрішній концепції образу та органіці стану, при цьому не ігнорується зовнішня виразність, багатство форми. Пластика тіла, форма мізансцени та образу – не-

від'ємна структурна основа навчального спектаклю. Кафедра і сьогодні прагне наслідувати високі заповіти видатних майстрів українського театру.

Разом з І. Мар'яненком на кафедрі працювала унікальна актриса, гордість, краса і слава українського театру – народна артистка України **Валентина Миколаївна Чистякова** (1900–1984). Актриса високої культури, різнобічно обдарована, вона привнесла в український театр неповторний інтелектуально-рафінований шарм.

Цікаво, що в її роботі зі студентами, як і в її ролях на сцені, відчувався вплив двох театральних шкіл – російської та української. В основі її методу лежала психологічна правда, овіяна чудовим польотом романтики. Вона навчала студентів тонким рухам акторської психіки, аналізу психологічних реакцій, механізму людських вчинків. Разом з тим, в її методі виявлялось те, що прагнув бачити в акторському мистецтві Лесь Курбас: чіткість та виразність пластичного малюнка образу, вміння наповнити паузу змістовною енергією. В. Чистякова багато працювала зі студентами, прагнучи досягти майже ідеального відтворення поставлених перед ними задач, шукати і віднаходити в драматургічному матеріалі хоч одну, але найголовнішу фразу, що живить усю роль. Скажімо, вона пояснювала студентам, що ключ до ролі Катерини в «Грозі» О. Островського – фраза: «Отчего люди не летают?»; в «Талані» М. Старицького: «Театр! Ось що заволоділо мною, кличе мене!»

В. Чистякова була не тільки великою актрисою, але й визначним педагогом. Вона виховувала студентів власною творчістю, і всім своїм образом. Її вирізняла, якщо можна так сказати, дорогоцінна скромність. Вона не визнавала того, у чому бачила підробку, починаючи з людських почуттів і закінчуючи прикрасами. Валентина Миколаївна вдягалася вишукано, зі смаком, але виглядала завжди тактовно та надзвичайно скромно. В. Чистякова стверджувала: «Як педагог вбраний, як він заходить до аудиторії, навіть з яким виразом обличчя, це вже виховує». Вона любила говорити жартома: «Я, як Мікеланджело, прагну від своїх вихованців відсікти все зайве». Висока духовність, культура, притаманна В. Чистяковій, передавалася студентам. Вони обожнювали її, ставали доброзичливими та делікатними від однієї її присутності.

У педагогічній роботі В. Чистякова несподівано набувала рис, здавалося б, не властивих її індивідуальності. Заходячи до аудиторії, вона перевтілювалася. Схильна до іронії, до жарту, володіючи блискучим розумом, вона ніби несла в собі щось французьке. Але до аудиторії заходив вже педагог, у якому відчувалась стриманість та певне навіть напруження. Перш, ніж почати роботу, особливо на першому курсі, якій вела В. Чистякова, вона прагнула виявити характери своїх учнів. Вона навіть створювала ситуацію, коли кожен з цих студентів, реагуючи, розкривав власне «Я». Такий метод початкової роботи зі студентами виявлявся досить корисним. Знаючи ступінь реакції на ситуацію, бачучи форму прояву цієї реакції, В. Чистякова ніколи не доручала студентам-акторам етюд чи роль, що відповідали їхнім характерам. Вона йшла «від зворотнього». Ось запис, зроблений в бесіді з нею про цей її метод:

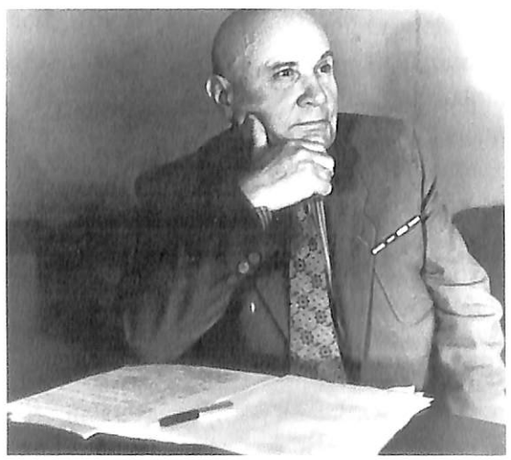
Л. І. Сердюк, народний артист СРСР

«Я не визнаю жодних амплуа. Актор повинен вміти грати все. Гірше чи краще, але все. Наша професія неймовірно складна, будується на невидимих нервових рухах. На сцені, як в житті, ці рухи дуже різні. Це потрібно осягнути та пережити». Свій метод В. Чистякова, слідом за К. Станіславським, називала «методом дійового аналізу».

В цьому методі, як і в методі всієї кафедри, чітко прочитувався психологічний фундамент, що йде, насамперед, від К.С. Станіславського і від російської акторської школи. Але яскравість та експресивність, притаманна українському театру, жодним чином при цьому не послаблювалася. Це продемонструвала В. Чистякова і в ролях Євгенії Гранде, Марії Лучицької, Катерини.

Варто зазначити, що кафедра майстерності актора у ті роки, коли її викладачами були великі актори харківських українського та російського театрів, була центром духовного життя не тільки в рамках інституту, а й у масштабі міста. Ролі цих акторів на сцені театрів, безумовно, приваблювали велику кількість абітурієнтів до театрального інституту.

Поряд з І. Мар'яненком та В. Чистяковою керував акторським курсом народний артист СРСР **Олександр Іванович Сердюк** (1900–1988). Випускник Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка, він був продовжувачем традицій класичного українського театру, наслідувачем героїчно-піднесеної манери гри М. Садовського та І. Мар'яненка. І у педагогічній своїй діяльності (з 1960 – завідувач кафедри майстерності актора Харківського театрального інституту) він завжди тяжів до п'єс, у яких були чи-то оголені, чи-то потаємні людські пристрасті. У роботі зі студентами він підіймав навіть побутову українську п'єсу до рівня романтичної драми. Так вийшло з дипломною виставою «Дай серцю волю, заведе в неволю», де він цілковито відвів студентів від етнографізму, побуту. Його метод полягав у тому, що будь-яку мелодраму О. Сердюк робив для студентів приводом для розкриття високих людських

Д. І. Антонович, народний артист СРСР

почуттів. О. Сердюк в роботі зі студентами більш за все боявся буденності. І навчальні фрагменти з п'єс, і самі п'єси він обирав такі, де студент міг максимально розкрити свою емоційну силу. Він поставив «Федру» Расіна, де проявився й усіма барвами заграв талант Світлани Коркошко, нині актриси МХАТу. І все ж, в методі О. Сердюка як педагога відчувалися стильові форми театру корифеїв. Це виявлялося і в патетичній манері виголошення тексту, і в бурхливій експресії темпераменту, а часом і просто в чуттєвості.

Однак, працюючи зі студентами, О. Сердюк прагнув все це оздобити красою та поетичністю, часто звертаючись до російської та європейської класики і для навчальних уривків, і для дипломних вистав. Він говорив: «Це грати не просто, але ви повинні увібрати у себе тут, на шкільній лаві, весь складний світ загальнолюдських художніх інтересів. Ви повинні вийти за межі побутової обмеженості. Навіть п'єси корифеїв слід грати не мелодраматично, а масштабно».

О. Сердюк працював зі студентами над втіленням як драматургії корифеїв (п'єса «Суста» І. Карпенка-Карóго), так і творів західноєвропейських класиків (Лопе де Вега, В. Шекспір) – навіть здійснив постановку «Гамлета». Про різноманіття репертуарної палітри кафедри за часів Леся Сердюка свідчить і постановка «Старого» за М. Горьким.

Одним з засновників кафедри був видатний актор, народний артист СРСР **Данило Ісидорович Антонович** (1889–1975). Він був прихильником російської школи акторської майстерності. Зовні спокійний, стриманий, напрочуд ввічливий, Д. Антонович ніколи у присутності студента не підвищував голосу. Він вмів сприймати те, що показували студенти в уривках, а потім у дипломних виставах, на слух. До того ж у своїх зауваженнях він був завжди дуже вимогливий, а в оцінках – влучний.

Працювали на кафедрі професори Я. Азімов, О. Глаголін, народний артист СРСР С. Бондаренко, народні артисти УРСР І. Любич, М. Покотило; заслужений артист СРСР В. Мізинéнко, доценти Т. Ольховський, Л. Гай, ст. викладачі С. Ходкевич, О. Борисова, П. Кльовін, М. Борисенко; викладачі заслужена артистка України В. Сухарєва, К. Гайжевська, а також С. Стеценко, П. Куманченко, Ф. Радчук, які були зірками українського театру; концертмейстери кафедри Л. Венгеровська, І. Ганулін, Д. Гольдберг, Г. Ковган, А. Кошик, Р. Мастеров, О. Мурська.

Керівництво кафедри дбайливо ставилося до тих, хто викладав студентам. Випадкових людей тут не було.

Було відкрито в інституті й російське відділення під керівництвом народного артиста СРСР О.Г. Крамова, за участі народного артиста СРСР В. Арістова, заслуженого артиста України Я. Азімова, професора О. Глаголіна.

Про великий внесок кафедри у підготовку високопрофесійних кадрів для театрального мистецтва країни свідчать її вихованці, які стали провідними акторами театрів, отримали почесні звання: народний артист СРСР Л. Тарабарінов, народні артисти УРСР В. Антонов, Л. Биков, В. Висовень, народний артист

Л. Биков, народний артист України

СРСР В. Грипич, А. Дзвонарчук, Р. Колосова, В. Маляр, М. Мащенко, Т. Мирошниченко, Л. Сердюк, Б. Ставицький, Б. Табаровський, С. Чибісова, В. Шестопалов; заслужені артисти України Л. Дерягіна, Р. Кірина, Е. Климчук, А. Лобанов, В. Попова, М. Рачинський, В. Робертов, В. Савчук, народний артист України О. Сидоренко, В. Сухарєва, А. Тарасова, М. Тягніенко; народні артисти Росії С. Коркошко, Л. Лерман, Р. Мануковська, О. Петренко, Н. Фатєєва.

Настав інший час, що висунув свої вимоги. Корегується і система виховання актора, але в головних принципах вона не відступає від традицій, закладених великими майстрами українського театру, а саме реалістичності, глибини та простоти психологічних характеристик створюваних образів. Злиття романтичного польоту емоцій, мелодики мови, пластичної виразності навіть в старовинних побутових п'єсах вимагає психологічної достовірності.

У період з 1974 по 1978 рр. кафедрою керував **Микола Семенович Борисенко** (1919 р.н.), котрий закінчив Харківський театральний інститут у 1950 р. М. Борисенко був актором театру ім. Т.Г. Шевченка і сценічним партнером видатного Л. Бикова. Комедійне обдарування М. Борисенка виблискувало усіма барвами та гранями в найулюбленішій його ролі Шельменка-денщика. Прийшовши на викладацьку роботу ще актором театру, надалі М. Борисенко – в.о. доцента кафедри, декан факультету.

О. Нетренко, народний артист Росії

За його часів на кафедрі викладали: народні артисти СРСР Л. Сердюк, С. Бондаренко, Л. Тарабарінов, народні артистки України В. Чистякова, Р. Колосова, в.о. доцента Т. Ольховський, ст. викладачі А. Литко, В. Мащенко.

З 1978 по 2002 р. керівником кафедри був професор, народний артист України, провідний актор Харківського академічного російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна **Євген Васильович Лисенко** (1933–2002). Є. Лисенко отримав театральну освіту у Москві, закінчивши школу-студію ім. В.І. Немировича-Данченка при МХАТ. Його вчителями були видатні театральні діячі: В. Білокуров,

В. Топорков, О. Кніппер-Чехова. У 1956 р. Є. Лисенко вступив до трупи Харківського російського драматичного театру, якому залишився відданим протягом усього творчого життя. Зігравши у театрі понад 200 ролей українського, російського та світового репертуару, Є. Лисенко також знімався у кіно. Про його творчі досягнення писали провідні театральні критики в Україні та за кордоном. Він був нагороджений Муніципальною премією ім. І.О. Мар'яненка в галузі театрального мистецтва за кращу акторську роботу у виставі «Остання жертва» за п'єсою О. Островського.

Л. Тарабарінов, народний артист СРСР, професор

Є. Лисенко був не тільки видатним актором, а й обдарованим педагогом. Прибічник російської психологічної театральної школи та володар неповторної таємниці органічно-невимушеного існування як в трагікомічних, так і у героїчних сценічних обставинах, майстер великого темпераменту і тонких нюансів, Є. Лисенко й у педагогіці прагнув навчити студентів передавати «життя людського духу». Почавши викладати у Харківському державному інституті культури (1962), у 1970 Є. Лисенко – вже педагог Харківського інституту мистецтв. Є. Лисенко був художнім керівником шести акторських курсів, випускники яких успішно працюють на різних сценах України та СНД. Серед них – заслужені артисти Росії Д. Чопенко та В. Ровенський (м. Москва), заслужені артистки України О. Смолій (м. Запоріжжя) та А. Яценко (м. Київ). Є. Лисенко був автором ряду методичних робіт та програм з дисципліни «майстерність актора».

У цей період на кафедрі працювали заслужений артист Росії, професор В. Цвєтков, народна артистка України Р. Колосова, відомі режисери заслужені діячі мистецтв України Ю. Старченко та І. Борис, Р. Жиров (актор Харківського академічного драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка)

З 2002 р. кафедру майстерності актора очолив заслужений діяч мистецтв України Анатолій Якович Литко (1934 р.н.), котрий є випускником двох факультетів Харківського інституту мистецтв – акторського та режисерського. Педагогічну діяльність А. Литко почав ще після закінчення театрального інституту, за часів керування кафедрою О. Сердюка. Остаточно присвятив

себе педагогіці А. Литко у 2000 р., прийшовши на постійну роботу до університету з посади головного режисера Харківського академічного драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка, значно збагативши цим досвідом власне бачення виховання перспективних кадрів для поповнення сучасних театрів. Його методу притаманне прагнення сполучити традиції національного театру з новаціями, як у виборі репертуару, так і у сценічній естетиці. Саме за це А. Литко був відзначений НСТДУ премією ім. В. Блавацького.

Сьогодні на кафедрі працюють викладачі з майстерності актора: професор, народний артист СРСР Л. Тарабарінов; доцент, заслужений артист України, провідний актор Харківського академічного російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна М. Тягнієнко; народний артист України В. Антонов; доцент, заслужений артист України, актор Харківського академічного російського драматичного театру ім. О. Пушкіна А. Лобанов, ст. викладачі В. Мащенко, А. Калоян; В. Романчук, організатор і директор Міжнародного театрального фестивалю «Театрон»; викладач І. Федотова (усі – випускники Харківського театрального інституту); ст. викладач Л. Шульга.

Кафедра майстерності актора бере активну участь у різноманітних фестивалях. Неодноразово дипломні вистави студентів були відзначені нагородами фестивалів у Харкові, Києві, Смоленську, на Міжнародному фестивалі театральних шкіл (м. Львів), у Лодзі та Жишові (Польща). Кафедра активно прагне інтеграції у сучасну педагогічно-постановочну практику світу. Зокрема, відбувалися зустрічі студентів з представниками театральних шкіл України, Росії, української діаспори США.

Випускники кафедри працюють практично в усіх академічних та численних експериментальних молодіжних драматичних театрах України, багато вихованців харківської театральної школи представляють її на сценах Росії; працюють вони і на радіо та телебаченні Харкова і Києва; крім того, колишніх студентів кафедри можна побачити у художніх фільмах та телевізійних серіалах. Тільки останнім часом приз «Народне визнання» отримали актори С. Бабкін та О. Солонецька з класу ст. викл. Л.Є. Шульги та доцента заслуженого артиста України М.І. Тягнієнка; А. Калоян (клас народного артиста України С. Лисенка). Н. Пархоменко отримала премію за кращу жіночу роль на Міжнародному фестивалі «Театрон», а О. Стефанов – нині актор Театру ім. Леся Курбаса (м. Львів) – Національну Державну премію ім. Т.Г. Шевченка.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

КАФЕДРА РЕЖИСУРИ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ

О. С. Барсегян

Свої джерела кафедра режисури бере на початку 20-х років минулого століття, коли в Харкові почалася діяльність великого режисера Леся Степановича Курбаса, який очолював самобутній, новаторський творчий колектив під назвою «Березіль», історична місія якого складалася в затвердженні на українській сцені образного та метафоричного мислення, глибини та психологізму в акторській виконавчій майстерності.

Безсмертне ім'я Л.С. Курбаса залишилось навіки у всесвітньому театральному процесі ще і тому, що саме з виникненням режисерської лабораторії, керованої ним, було покладено початок професійної школи виховання молодої української режисури.

Офіційно кафедру режисури було засновано в 1947 р. Першим її завідуючим став видатний український режисер, учень і соратник Л.С. Курбаса, професор Мар'ян Михайлович Крушельницький.

В різний час свій педагогічний талант віддали кафедрі відомі діячі режисури, що своєю майстерністю, цілим рядом рідкісних вистав, здійснених ними в театрах України, в тому числі і на Харківській сцені, визначали шляхи розвитку театрального процесу в тридцяті – шістдесяті роки минулого віку.

Це добре відомі майстри режисури – професори та доценти Л.Ф. Дубовик, Б.Н. Норд, О.Б. Глаголін, О.Б. Скибневський та інші.

В різні роки на кафедрі викладали видатні Харківські режисери та сценографи: М.В. Авах, В.М. Арістов, Д.Я. Бабиївна, Д.І. Власюк, В.Г. Крайниченко, А.Я. Литко, І.С. Назаров, В.М. Скляренко, В.Ф. Фролов, А.Д. Юдович.

Серед найбільш талановитих вихованців кафедри слід відзначити В.Г. Крайниченко, О.С. Барсегяна, Я.Л. Резнікова, Є.М. Зіскінда, А.Г. Горбенко, А.Я. Шапіро, А.М. Москаленко, С.В. Пасечника, Л.В. Садовського та ін.

З дня заснування час кафедрою керували:

1947–1951 рр. – **Крушельницький Мар'ян Михайлович** (1887–1963), видатний актор і режисер, народний артист СРСР. Закінчив філософський факультет Львівського університету та Празький університет (1924). Актор і режисер театру «Березіль», художній керівник Харківського академічного українського драматично-

М. М. Крушельницький, народний артист СРСР

го театру ім. Т.Г. Шевченка. З 1954 по 1961 роки – головний режисер академічного українського драматичного театру ім. І.Я. Франка (м. Київ).

1951 –1952 рр. – **Дубовик Леонтій (Лесь) Федорович** (1902–1952), народний артист України. Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка. З 1930 р. – режисер театру «Березіль» (з 1935 р. Харківський академічний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка). З 1950 р. – ректор Харківського театрального інституту.

1954–1964 рр. – **Норд-Левін Бенедікт Наумович** (1901–1967), народний артист України. Закінчив Білоруський державний інститут театрального мистецтва (1926 р.). З 1932 по 1936 р. – режисер і педагог студії МХАТ – 2. З 1936 р. по 1938 р. – керівник кафедри режисури Київського театрального інституту, а далі педагог ГІТІСу (м. Москва). Наприкінці 40-х років — доцент Київського театрального інституту, головний режисер театру ім. І.Я. Франка. З 1953 р. по 1963 р. – головний режисер Харківського академічного драматичного театру ім.Т.Г. Шевченка.

Л. Ф. Дубовик, народний артист України

1954–1973 рр. – **Благолін-Гусєв Олексій Борисович.** Народився в 1901 р. Закінчив театральну школу ім. Мейєрхольда в Москві в 1927 р. (акторський факультет). До війни викладав в Харківському театральному технікумі, був керівником курсу. У вузі з 1945 р. – старший викладач. 1947 р. – доцент, 1961 р. – в.о. професора кафедри майстерності актора, 1966 р. – професор. З 1963 – в.о. зав. каф. режисури до 1973 р. 1946–1957 рр. – режисер театру ім. Т.Г. Шевченка, потім режисер театру російської драми. З 1976 р. -професор-консультант. З 1984 – на пенсії.

1973–1980 рр. – **Цвєтков Всеволод Іванович**, заслужений артист Росії. Народився в 1920 р., закінчив акторську майстерню Л.І. Сердюка Харківського державного театрального інституту, а в 1954 р. режисерський факультет цього ж інституту. Працював в театрах Харкова (російський драматичний театр ім. О.С. Пушкіна), Воронежу, Ярославля, на Ялтинській кіностудії.

З 1980 р. по цей час – **Барсегян Олександр Сергійович**, народний артист України. Народився в 1929 р., закінчив режисерський факультет (курс

Л.Ф. Дубовика) Харківського державного театрального інституту (1953 р.). Працював головним режисером у театрах Львова, Одеси, Києва. З 1975 р. – головний режисер Харківського державного академічного російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна. В інституті працює з 1976 р. З 1979 р. – доцент, з 1989 р. – професор.

О.Б. Благолін зі студентами

Члени кафедри:

– **Вецнер Анатолій Леонідович** заслужений працівник культури України. Народився в 1931 р., закінчив: факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (1954 р.), режисерський факультет театрального училища ім. Б.В. Щукіна (курс Б.В. Захави, м. Москва, 1968 р.). Працював журналістом, а з 1957 р. працює у Харківському державному академічному російському драматичному театрі ім. О.С.Пушкіна, де спочатку був актором, а потім режисером. З 1969 р. по 1982 р. – викладач Харківського інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського на кафедрі оперної підготовки, а з 1982 р. – на кафедрі режисури драматичного театру. З 2004 р. – доцент.

– **Садовський Леонід Вікторович**, народився в 1949 р. Закінчив Харківський державний інститут культури, а у 1987 р. – Харківський інститут мистецтв ім. І.П. Котляревського (курс О.С. Барсегяна). З 1987 р. – викладач ХДІМ ім. І.П. Котляревського. З 1989 р. – старший викладач.

– **Гуйвін Валерій Вячеславович**, нар. в 1962 р. Закінчив режисерський факультет Ленінградського державного інституту культури ім. Н.К. Крупської (курс Б.М. Сапегіна). У 1988–1992 рр. навчався в Харківському інституті мистецтв ім. І.П. Котляревського на режисерському факультеті (курс О. С. Барсегяна). З 1996 р. по 2001 р. працював режисером в регіональній телекомпанії

«Тоніс-центр». З 2002 р. – директор та художній керівник незалежної телевізійної продакшн-студії «Город». З 2006 р. – викладач кафедри режисури драматичного театру.

Діюча зараз кафедра випустила тридцять дев'ять спеціалістів. Багато з них успішно працюють режисерами та викладачами. Так наприклад:

– Л. Чича. Головний режисер Запорізького державного лялькового театру. (Випуск 1981 р.)

– Л. Садовський. Старший викладач Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського та Харківської державної академії культури. (Випуск 1987 р.)

– С. Кузик. Режисер Чернігівського державного музично-драматичного театру. (Випуск 1991 р.)

– Ю. Погрибищенко. Режисер Сімферопольського музично-драматичного театру. (Випуск 1991 р.)

– Б. Фарафонов. Старший викладач Харківської державної академії культури. (Випуск 1991 р.)

– О. Шмаль. Старший викладач Луганського державного інституту культури та мистецтв. (Випуск 1991 р.)

– І. Шнейдерман. Режисер телебачення (м. Тель-Авів, Ізраіль). (Випуск 1991 р.)

– С. Гришанін. Режисер Луганського державного російського драматичного театру. (Випуск 1994 р.)

– А. Москаленко. Головний режисер Київського обласного драматичного театру м. Біла Церква. (Випуск 1994 р.)

– Аль-Килани Абдулла. Режисер Молодіжного театру (м. Дамаск. Сірія). (Випуск 1994р.)

– О. Кравчук. Директор та художній керівник театру ім. Л. Курбаса (м. Львів). (Випуск 1996 р.)

– С. Пасічник. Головний режисер Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка, лауреат муніципальної премії ім. М. Крушельницького. (Випуск 1999 р.)

– С. Дудко. Режисер Харківського державного обласного телебачення. (Випуск 2001 р.)

– Т. Юрченко. Асистент режисера Харківського державного академічного російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна. (Випуск 2001 р.)

– С. Луполчук. Звукорежисер Харківського державного академічного російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна. (Випуск 2005 р.)

Кафедра веде наукову роботу, наполегливо і послідовно виховує у студентів святість відношення до збереження історичних традицій і досягнень реалістичної школи українського театру, шукає нові засоби до організації сучасної сценічної дії.

Кафедра залишається вірною громадській спрямованості професії режисера, переконливого художнього мислення добром і справедливістю.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА ТЕАТРОЗНАВСТВА: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Г. Я. Ботунова

Кафедра театрознавства (до 2004 р. – кафедра історії театру) була заснована у колишньому Харківському театральному інституті відразу після його організації у 1944 р. Відкриття театрознавчого факультету одночасно з акторським обумовлювалося, насамперед, розумінням необхідності підготовки висококваліфікованих кадрів цього профілю в такому значному театральному центрі, яким із першої половини XIX ст. був Харків, і, водночас, наявністю значних традицій у становленні театральної думки і науково-дослідної роботи, які сформувалися тут у дореволюційний час завдяки науково-творчій діяльності Г. Квітки-Основ'яненка, С. Філомафітського, О. Кульчицького, А. Баримова, М. Черняєва та ін.

Доречно згадати, що саме у Харкові ще у 1816 р. почав виходити перший на лівобережній Україні журнал «Украинский вестник», на сторінках якого з'явилися перші публікації про театр, які і сьогодні вражають вірним розумінням ролі і місця театру у житті суспільства, цікавими роздумами про репертуар, манеру акторської гри і т.ін. Одним із перших зразків історичної науки про театр є нарис Г. Квітки-Основ'яненка «Історія театру у Харкові» (1841 р.), що і сьогодні не втратив своєї наукової вартості і донині активно використовується сучасними дослідниками театру.

Особливий розквіт науки про театр і критичної думки припадає на 20-ті роки XX ст., коли у Харкові, як столиці України, зосереджуються найвизначніші мистецькі колективи, центральні органи преси, на сторінках якої всебічно висвітлюється театральне життя, рецензується, по суті, кожна театральна вистава, організовуються театральні дискусії, диспути, в яких беруть участь видатні практики і теоретики театру: Л. Курбас, Г. Юра, Йона Шевченко, І. Туркельтауб, Я. Мамонтов та ін. Одночасно відкривається і ряд театральних навчальних закладів: різноманітні театральні студії, Вищий театральний технікум (1921 р.) і, нарешті, Музично-драматичний інститут (1923), де працюють такі визначні науковці, як професори О. Білецький, М. Вороний, Я. Мамонтов, І. Туркельтауб, Й. Шевченко, що не тільки забезпечують високий рівень викладання спеціальних теоретичних дисциплін на виконавських факультетах, але й, зважаючи на відсутність спеціальної випускаючої кафедри, організовують науково-дослідну лабораторію, завданням

А. В. Плетньов, кандидат мистецтвознавства, доцент

якої було «виготовляти нові кадри для наукової діяльності в царині мистецтва» (Комуніст.— 1927.— № 64).

Таким чином, новостворена випускаюча кафедра Харківського театрального інституту у своїй діяльності могла сператися на значні досягнення попередників. У 1944–1945 рр. її очолював професор С. Ігнатов, а у 1945–1947 рр. – доцент, кандидат філологічних наук А. Розенберг. Та справжнє становлення кафедри як театрознавчого наукового осередку, методологічного центру розпочалося, коли її очолив у 1947 р. молодий талановитий театрознавець, випускник Московського державного театрального інституту ім. А.В. Луначарського – А.В. Плетньов, згодом кандидат мистецтвознавства. Керуючи кафедрою до 1976 р., саме він багато в чому визначив головні напрямки і рівень її роботи. Цьому сприяло і те, що А.В. Плетньов у 1945–1953 рр. був заступником директора інституту з науково-навчальної роботи і міг суттєво впливати на ці сфери діяльності молодого вузу не тільки як талановитий науковець, але й як один з його керівників. Свідчення цьому – низка наказів 40–50-х рр. про значення та підвищення ролі науково-методичної роботи, щорічні наукові конференції, організацію наукового студентського товариства, а також запрошення на роботу цілого ряду провідних викладачів Харківського державного університету та інших наукових та театральних закладів.

В. Т. Буквін, кандидат мистецтвознавства, доцент

Зокрема, у 1940–1950-х роках на кафедрі працювали: професори І. Миклашевський, М. Самарін; кандидат філологічних наук, доцент С. Браславський; доценти, кандидати філологічних наук І. Каганов, Є. Полянська, Д. Соколов; кандидат мистецтвознавства, доцент В. Буквін; доцент М. Зубар; доцент кафедри З. Смоктій (у 1946–1948 рр. – директор інституту); Н. Логвінова; директор Харківського театру російської драми Я. Театралов, викладачі С. Ходкевич, Н. Рудова; відомий театральний критик В. Морський; відомий театральний художник Д. Власюк (у 1950-х роках директор інституту). Деканами театрознавчого факультету в цей час були О. Якубовська, С. Браславський, О. Нечипоренко, Т. Ольховський.

А.В. Плетньов також запровадив плідну традицію виїзду для проходження виробничої практики театрознавчих

курсів у повному складі на чолі із завідувачем кафедри до театрів Москви, яка тривала до 1970-х років і, ясна річ, дуже збагачувала студентів, розширювала їх кругозір, сприяла професійному становленню.

У 1952 р. А.В. Плетньовим була підготовлена та захищена в ДІТМ ім. А.В. Луначарського у Москві перша на кафедрі дисертація «Харківський театр XVIII ст.», а в 1960 р. – видана монографія «У истоков Харьковского театра», що стала вже бібліографічною рідкістю і сьогодні вважається чи не єдиним ґрунтовним науковим дослідженням розвитку театрального мистецтва у Харкові кінця XVIII – першої половини XIX ст. А.В. Плетньов завершив написання і докторської дисертації, присвяченої проблемам розвитку театру в Харкові у 1920–30-ті рр., рукопис якої зберігається у музеї Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка. Однак, захистити її через хворобу не встиг. У наступні роки захистили кандидатські дисертації і викладачі кафедри В. Буквін, Н. Логвінова.

А. Г. Горбенко, кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України

З 1977 по 1994 рр. кафедрою завідував відомий в Україні театрознавець, кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України А.Г. Горбенко, що мав великий досвід практичної роботи у Харківському академічному українському драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка на посаді завідувача літературної частини. Він посилив безпосередні зв'язки кафедри з театрами та засобами масової інформації, зорієнтував її на більш поглиблений інтерес до розвитку національної культури. Після захисту кандидатської дисертації – «Школа акторського і режисерського мистецтва театру «Березіль» (1975 р., м. Київ), – А. Горбенко за короткий час підготував і видав монографію «Харківський академічний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка» (1979 р.), за яку у 1981 р. був удостоєний премії Спілки театральних діячів України. Як і А. Плетньов, А. Горбенко був завжди у гущі театрального життя Харкова. Він часто виступав у періодичній пресі з рецензіями на вистави, статтями з проблем розвитку театрального мистецтва, був членом правління Харківського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України, багато років очолював секцію театральної

Викладачі кафедри театрознавства з випускниками 1975 р.

критики при цьому ж відділенні, у 1990-ті роки став проректором університету з наукової роботи.

На кафедрі в різні роки також працювали доктор мистецтвознавства, професор В. Айзенштадт; доктор архітектури, професор В. Кравець; доктор мистецтвознавства І. Зборовець; кандидат мистецтвознавства, доцент А. Кулішенко; кандидати філологічних наук В. Стеценко – автор монографії «І. Карпенко-Карий» (1957 р.) та О. Цибаньова – укладач «Літопису життя і творчості І.К. Тобілевича» (1967 р.); викладачі Н. Суворова, Л. Філіпенко, М. Цуркан.

У першій половині 70-х років за ініціативою А.В. Плетньова та Н.Р. Логвінової на базі Будинку актора було створено Університет театру, який багато в чому визначив професійну долю таких відомих сьогодні акторів і режисерів як заслужена артистка України Т. Титова, С. Пасічник, В. Гіндін, О. Богатирьова, І. Мірошниченко та інші.

За роки існування кафедри була сформована методологія підготовки театрознавців широкого профілю, розроблені нові курси з фахових професійноорієнтованих і загальнотеоретичних дисциплін, створено цілий ряд методичних і наукових робіт. Кафедра історії театру стає центром науково-дослідної та методичної роботи з питань театрального мистецтва не тільки інституту, але й міста. Її викладачі є постійними рецензентами вистав харківських і гастролюючих театрів, ініціаторами, організаторами і учасниками різноманітних дискусій, круглих столів, обговорень окремих вистав, університетських та міжнародних науково-теоретичних і методичних конференцій. Так, лише за останні роки членами кафедри опубліковано більше 100 статей, виголошено понад 50 доповідей.

Серед вихованців кафедри театрознавства – викладачі вищих навчальних закладів культури і мистецтв, керівники провідних театрів, завідуючі літературними частинами творчих колективів, працівники преси, органів управління культурою та ін. Чимало випускників стали відомими в Україні та за її межами театральними критиками. Це насамперед доктор мистецтвознавства, професор В. Айзенштадт; кандидат мистецтвознавства Б. Поюровський (м. Москва); лауреати премії Спілки театральних діячів України в галузі театрознавства кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, професор А. Горбенко, Л. Попова; лауреат премії НСТДУ у галузі театрознавства і театральної критики та премії «Київська пектораль» у галузі театральної критики, голова Асоціації театральних критиків України, заслужений діяч мистецтв України В. Васильєв; заслужений діяч мистецтв Росії, автор декількох монографій, протягом багатьох років завідувач літературної частини Московського театру ім. В. Маяковського В. Дубровський, а також Т. Бровко і З. Чирикова, що багато років очолювали відділи культури відповідно у газетах «Вечірній Харків» і «Соціалістична Харківщина» та ін.

Нині на кафедрі працює один із її фундаторів, кандидат філологічних наук, професор кафедри Н.Р. Логвінова, що виховала не одне покоління театрознавців, акторів і режисерів, які із вдячністю згадують змістовні, емоційні, яскраві за формою лекції свого

Кандидат мистецтвознавства А. Кулішенко, викладачі Н. Бондарєва, Є. Русабров, Г. Ботунова, доктор мистецтвознавства Н. Корнієнко (Київ), кандидат мистецтвознавства М. Гарбузюк (Львів) серед студентів. 2005 рік.

улюбленого педагога. Н.Р. Логвінова – автор численних наукових і науково-критичних публікацій, протягом декількох десятиліть керує науково-творчим студентським товариством, була ініціатором і керівником своєрідних університетів культури у Будинку вчених та Будинку актора, які пропагували театральне мистецтво серед учнівської та студентської молоді. Добре відомі театральній громадськості своєю педагогічною, науковою, театрально-критичною і громадською діяльністю Г.Я. Ботунова, з 1995 р. – завідувач кафедри (у 1997–2005 рр. – проректор з наукової роботи і театральної освіти університету), доцент, заслужений працівник культури України, відмінник освіти України, дипломант VI обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» у номінації «завідувач кафедри»; О. Аннічев, викладач, лауреат Муніципальної творчої премії ім. Г.Ф. Квітки-Основ'яненка у галузі театрознавства і театральної критики (2003), Н.М. Бондарєва, ст. викладач; Ю.П. Коваленко, викладач, аспірантка Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого; Л.Г. Космін, ст. викладач; І.В. Лобанова, викладач, лауре-

ат регіонального конкурсу журналістів «Часопис» (2001, 2003), муніципальної премії у галузі журналістики (2005), І премії Першого Всеукраїнського фестивалю музичних теле-радіо програм «Мелодії Південного Бугу» (2006), І премії конкурсу «Суспільство для всіх» (2006), художній керівник Харківської обласної філармонії; Є.Т. Русабров, доцент кафедри, лауреат Муніципальної творчої премії ім. Г.Ф. Квітки-Основ'яненка у галузі театрознавства і театральної критики (2004), голова секції критики Харківського міжобласного відділення НСТДУ; відомий кінознавець, доцент кафедри Н.В. Софронова.

Сьогодні кафедра продовжує сформовані її засновниками традиції виховання театрознавців широкого профілю, які могли б органічно поєднувати у своїй діяльності фундаментальну наукову підготовку з практичними навичками.

Постійно формуючи у студентів наукове мислення, нахили до науково-дослідної роботи, викладачі намагаються разом із тим, враховуючи індивідуальні вподобання кожного, розширити коло спеціалізацій. Цьому сприяє виробнича практика в театрах, архівах та музеях, засобах масової інформації, в органах управління культурою, а також нові спецкурси «авторська і редакторська робота на телебаченні і радіо», «основи бібліографії», «основи наукових досліджень та джерелознавства», «основи журналістики» та ін. Кафедра, як і раніше, велику увагу приділяє основній спеціалізації студента — театральній критиці. Семінар із театральної критики, поряд з історією театру, теорією драми, є, по суті, основною дисципліною. Семестрові заліки з театральної критики приймаються кафедрою в присутності студентів-театрознавців усіх курсів у вигляді захисту курсової роботи, що виховує у студентів уміння публічно висловлювати свої думки у найцікавішому та найпереконливішому вигляді, а при необхідності і полемізувати, аргументовано відстоювати свої позиції. Одночасно це дозволяє кафедрі уважно стежити за професіональним зростанням кожного студента, постійно вдосконалювати методологію виховання майбутнього театрального критика з урахуванням сучасних завдань.

Шукаючи нові форми, що стимулювали б студента до історичної, теоретичної і практичної театрознавчої праці, кафедра театрознавства спільно з кафедрою історії музики при підтримці ректорату та творчих спілок у 1990-х роках проводила щорічний конкурс на кращу журналістську роботу «Мистецтво та журналістика», за декількома номінаціями. З 2003 р. кафедра спільно з фундацією Міжнародного театрального фестивалю «Театрон» регулярно проводить в його рамках конкурс відкритих рецензій із запрошенням студентів з Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого та Львівського національного університету ім. І. Франка. Цей захід є надзвичайно корисним і плідним для становлення майбутнього театрознавця, оскільки збагачує його величезними враженнями від побачених вистав, формальним і неформальним спілкуванням з митцями і студентами різних регіонів, необхідним досвідом формулювати свої думки і публічно виголошувати їх відразу після вистави, що, як відомо, не завжди легко і досвідченим фахівцям. Крім цього, студенти кафедри щорічно беруть участь у міжвузівських наукових студентських конференціях та читаннях. Зокрема, спільно з музичними

факультетами, щорічно проводиться Всеукраїнська науково-творча конференція «Музичне і театральне мистецтво у дослідженнях молодих мистецтвознавців». Вже протягом 12 років студенти-театрознавці регулярно беруть участь у Міжнародних читаннях пам'яті відомого театрознавця та літературознавця Л.Я. Лівщиця і відзначаються у номінаціях кращих доповідей. При кафедрі працює студентський дискусійний клуб, де обговорюються актуальні питання театрального мистецтва, окремі вистави та творчість сучасних акторів і режисерів.

Студенти театрознавчого факультету неодноразово ставали переможцями Всеукраїнської студентської олімпіади з історії і теорії мистецтв, яку щорічно проводить Міністерство освіти України серед вузів культури і мистецтва.

З 2001 р. кафедра почала готувати театрознавців на заочному відділенні. Вже перший випуск підтвердив доцільність підготовки фахівців за такою формою навчання. З 2005 р. кафедра розширила профіль підготовки фахівців і набрала курс зі спеціалізації «організація театральної справи» з метою підготовки спеціалістів для управлінської сфери в галузі театрального мистецтва, в яких у регіоні відчувається гостра потреба.

Починаючи з 2004 р. кафедра випускає спеціалістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Науковий рівень вже перших випускників-магістрів здобув схвальну оцінку ДЕК.

При кафедрі з 1940-х років працює кабінет історії театру, згодом — навчальна лабораторія, яку в 40-х роках очолювала М.Н. Мистецька, а згодом — М.А. Чеботарьова (з дня заснування інституту працювала завідуючою бібліотекою), легендарна, унікальна особистість, берегиня традицій, театральної та загальнолюдської етики, — навколо неї протягом багатьох років гуртувалося все найталановитіше у театральному інституті, згодом, на театральному факультеті...

Кафедра тісно співпрацює, обмінюється досвідом, навчально-методичною літературою з кафедрами театрознавства Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого та Львівського національного університету ім. І.Я. Франка, запроваджуючи до навчального процесу найновіші досягнення мистецької педагогіки.

Високий професійний рівень роботи кафедри відзначали голови державних екзаменаційних комісій, провідні науковці України, зокрема, ректор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.П. Карпенка-Карого, член-кореспондент Академії мистецтв України О.І. Безгін; заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор, академік Академії мистецтв України, професор, у 1983—2003 рр. — ректор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого Р.Я. Пилипчук; проректор цього ж університету, кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України П.І. Кравчук; доктор мистецтвознавства, професор В.М. Айзенштадт та інші.

За час існування кафедра зробила значний внесок у розбудову мистецької освіти в Україні, підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі театрознавства.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

«БЕЗЛИЧНОЕ – ВОЧЕЛОВЕЧИТЬ»: КАФЕДРА МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА ТА РЕЖИСУРИ ТЕАТРУ АНІМАЦІЇ

Є. Т. Русабров

Лялькарі Харківщини здавна займають в Україні провідні позиції. Доречно згадати хоча б славнозвісний Куп'янський вертеп, що народився на початку XIX століття та існував понад сто років. Вже з початку двадцятих років минулого століття у Харкові працювало кілька цікавих театрів, – «Бівамар», «Театр Петрушки» та ін., – очолюваних талановитими керівниками – П. Джунковським, В. Белорусовою, Н. та О. Овчинниковими тощо. Вони успішно доводили своїми виставами, що театр ляльок – це не тільки фольклорне минуле, але й мистецьке сьогодення, яке має потужний художній потенціал.

Величезне значення для подальшого розвитку вітчизняного театру мало створення у Харкові в 1931 р. Всеукраїнського Показового театру ляльок під орудою видатного актора та режисера Івана Миколайовича Шаховця. Колектив Показового отримав неабияку підтримку з боку лідера нового українського театру Леся Курбаса та його найближчих соратників, – А. Бучми, М. Крушельницького, Р. Черкашина, – які проводили з молодими лялькарями заняття з акторської майстерності та режисури, закладаючи таким чином міцні підвалини високої сценічної культури, притаманної з тих часів харківській школі театру ляльок. Вже за кілька років плідної роботи спочатку Всеукраїнський (Харківський) Показовий, а згодом Транспортний театр ляльок під керівництвом того ж І. Шаховця стають у масштабах усього СРСР одними з незаперечних лідерів у відповідній театральній галузі, склавши гідну конкуренцію навіть московському Державному центральному театру ляльок під керівництвом С. Образцова.

На жаль, театральний Харків поніс у тридцяті роки непоправні втрати. Як і Лесь Курбас, Іван Шаховець був послідовно відсторонений від керівництва Показовим та Транспортним театрами ляльок, а потім – 1938 р. – репресований. Ще жорстокішими були сорокові роки, коли під час війни та окупації Харкова перестали існувати майже всі харківські колективи лялькарів.

Відродження театру ляльок у Харкові почалось у 1952 р., коли художнім керівником єдиного на той час у місті обласного театру ляльок імені Н. Крупської (засно-

ваний 1939 р.) став колишній учень І. Шаховця Віктор Андрійович Афанасьєв (1917–1987). Ще в юнацькі роки В. Афанасьєв починав актором Показового театру ляльок, а потім сам створював театри в Барнаулі, Караганді та навіть в екзотичному Каїрі. Цей видатний діяч, блискучий організатор театральної справи, згодом віце-президент Радянського центру УНІМА (Міжнародного союзу лялькарів), за кілька років зміг, спираючись на кращих представників творчої інтелігенції Харкова, зробити театр ляльок справжнім центром мистецького життя, гордістю міста. «Харківським феноменом» назвуть потім історики театру цей блискавичний зліт. Разом з В.А. Афанасьєвим у 50-ті–70-ті роки повернули нашому місту славу української столиці театру ляльок видатні актори – П. Янчуков, Г. Стефанов, Л. Гнатченко, М. Корик; режисери В. Тихвинський, Л. Хаїт, В. Вольховський, В. Шрайман; художники – О. Щеглов, Є. Гуменюк, Д. Власюк, В. Кравець; композитори Д. Клебанов, М. Кармінський, В. Губаренко. Про якість їх тодішньої роботи свідчить, наприклад, те, що й досі йде на сцені цього театру вистава «Чортів млин», поставлена понад півстоліття тому.

В. А. Афанасьєв

У 1968 р. театр отримав новий прекрасний дім – історичну будову в центрі міста, спеціально реконструйовану для лялькарів. Тут знайшлося місце не тільки для численних цехів та підрозділів театру, його акторів та глядачів, але й для єдиного в Україні музею театральної ляльки. У 1998 р. Харківському театру ляльок було присвоєно ім'я народного артиста України Віктора Афанасьєва, а в 2002 він став першим в країні академічним театром ляльок.

У 1969 р. за ініціативою В.А. Афанасьєва при театральному факультеті Харківського державного інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського вперше було набрано сім осіб на акторський курс зі спеціалізації «актор театру ляльок». Для викладання В.А. Афанасьєв запросив провідних акторів, режисерів, художників та інших фахівців керованого ним театру. Серед них І.П. Кагановська, М.І. Корик, О.М. Щеглов, С.О. Смєлянська, В.І. Маяцький, А.М. Радіонова та інші. Наступного року разом з акторським курсом уперше було набрано п'ять студентів на курс режисерів театру ляльок, що згодом стало дуже важливим чинником для подальшого зростання

професійного рівня театрів ляльок України. Для викладання на режисерському курсі були запрошені фахівці, що мали величезний досвід практичної роботи: заслужений діяч мистецтв Білорусії, професор О.Б. Скибневський, заслужений артист Росії В.І. Цвєтков, режисери О.Д. Юдович, С.П. Давидов, Б.О. Хижняк, Н.К. Леонтович, Я.Л. Резников.

А на початку 1973 р., в очікуванні першого випуску акторів-лялькарів вищої кваліфікації, згідно з наказом міністерства культури Української РСР в нашому вузі офіційно було проголошено створення кафедри театру ляльок, а її завідувачем призначено В.А. Афанасьєва. На той час це була друга подібна кафедра у Радянському Союзі та перша в Україні. У червні того ж року відбувся перший випуск акторського курсу. Постановка п'єси Є. Сперанського «Добрячі розбійники», здійснена керівником курсу І.П. Кагановською, була першою дипломною виставою в історії кафедри. Випускники цього курсу згодом стали: О. Куцик – впродовж багатьох років головним режисером Закарпатського, а зараз – Львівського театру ляльок, М. Хомутов – головним режисером Бєлгородського театру ляльок, викладачем кафедри, Р. Ковальова – заслуженою артисткою автономної республіки Крим, доцентом, С. Святненко – майстром сцени Київського театру маріонеток.

Не менш вдалим був і перший режисерський випуск (1975 р.): І. Рожко, О. Рідний, В. Левченко, О. Іноточкін та Є. Гімельфарб згодом стали головними режисерами театрів ляльок в різних містах України та Росії – Харкові, Сумах, Івано-Франківську, Кировограді, Одесі, Барнаулі, Ярославлі. У звязку зі швидким зростанням в 70-і роки кількості театрів ляльок та новими художніми тенденціями в цьому виді театрального мистецтва перед кафедрою поставали нові, складні завдання. В цей час В.А. Афанасьєв запрошує викладати майстерність актора відомих лялькарів та педагогів: Е.М. Смирнову, Ш.І. Фоерберга, Н.В. Крапивіну, Н.Я. Ланге, талановитих випускників ЛДІТМіКу (Ленінградського державного інституту театру, музики і кіно) С.Я. Фесенко, В.Р. Денисенка, М.П. Наумова.

У 1979 р. в Харкові відбулася Всесоюзна науково-практична конференція з питань виховання лялькарів у театральних школах, на якій було відзначено, що «...кафедра театру ляльок Харківського інституту мистецтв не тільки готує професійних фахівців, але й сприяє розвитку нових, передових напрямків у лялькoвому мистецтві. Поряд із визнаними майстрами в Україні з'явилася ціла плеяда молоді, яка бажає створити новий національний театр ляльок...»

За 10 років існування кафедри В.А. Афанасьєв підготував нове покоління професійних лялькарів, створив потужний науково-методичний центр, де поруч із досвідченими викладачами почали свою педагогічну діяльність молоді випускники кафедри: О.О. Іноточкін, О.Ф. Рідний, Р.Т. Ковальова, М.К. Хомутов, О.Ю. Рубинський.

У 1983 р. В.А. Афанасьєв передав керівництво кафедрою Світлані Олександрівні Смєлянській (1940–2001), кандидату мистецтвознавства, доценту, відомому діячу і дослідникові театру ляльок, яка довгі роки працювала поруч з Віктором

Андрійовичем в театрі та в інституті. Але незабаром С.О. Смєлянська поїхала до Москви, отримавши запрошення працювати у театрі С.В. Образцова.

Із 1984 по 1988 р. кафедру очоловав доцент Яків Лазаревич Резников (1920–1990), учень М.М. Крушельницького, один з найдосвідченіших режисерів та педагогів інституту. У 1986 р. Я.Л. Резников разом із І.П. Кагановською розробили нову програму, яка передбачала спільне навчання акторів і режисерів театру ляльок. Ця програма принципово відрізнялася від програми М.М. Корольова (ЛДІТМіК), за якою до того часу навчалися студенти української школи, і позитивно позначилася на підготовці студентів-лялькарів. Дбаючи про майбутнє кафедри, Я.Л. Резников приділяв велику увагу професійному зростанню молодих викладачів, сприяв підвищенню їхньої кваліфікації у кращих вузах країни. У цей час майже повністю оновлюється викладацький склад. Я.Л. Резников залучає до викладання, С.А. Довлетову, Т.Н. Литóвченко, Л.Н. Наумову, Н.М. Литвиненко, Є.Т. Русаброва. Середній вік викладачів кафедри не перевищував сорока років.

У 1988 р. завідувачем кафедри було призначено Олександра Олександровича Іноточкіна, на той час – головного режисера Харківського театру ляльок. А у 1989 р. на посаду завідувача було запрошено Леоніда Петровича Попова, вихованця кафедри, заслуженого артиста України, головного режисера Хмельницького театру ляльок.

Своє двадцятиріччя кафедра театру ляльок зустріла в новій державі – вільній, самостійній Україні. Саме в 90-і роки на кафедрі здійснюються проекти відродження традицій національної культури у поєднанні з орієнтацією на кращі зразки світового мистецтва. Для втілення дипломних вистав Л.П. Попов та інші викладачі звертаються до творів українських класиків – Л. Українки, І. Франка, М. Лисенка, О. Олеся, а також до класиків світової літератури – В. Гауфа, А. Екзюпери, О. Пушкіна, О. Блока. На студентській сцені неодноразово відтворюється народний український вертеп, як у своєму класичному вигляді, так і в новітніх стилізаційних версіях.

У 1991 р. на кафедрі було започатковано заочне навчання акторів та режисерів театру ляльок, яке витримало перевірку часом і успішно розвивається зараз.

Л.П. Попов приділяв значну увагу науково-методичній роботі, розробці та введенню в дію нових навчальних програм та дисциплін. Зокрема задля вихованця сучасного синтетичного актора були додані до навчального плану заняття з ексцентрики, жонглювання, пантоміми (викладач Р.М. Никоненко) та ансамблевого співу (викладач Н.М. Фалалєєва). Розроблені оригінальні програми з майстерності актора та режисури (викладачі Л.П. Попов, О.О. Іноточкін), створені та запроваджені у навчальний процес рекомендації для викладачів і студентів з методики роботи із різними системами ляльок та у «живому плані» (викладачі С.Я. Фесенко, Р.Т. Ковальова, С.А. Довлетова), з технології виготовлення театральної ляльки (викладач В.П. Виходцевський). Пожвавилося у 90-і роки і співробітництво кафедри із Харківським театром ляльок: головний режисер театру, заслужений діяч мистецтв України Є.Ю. Гімельфарб був запрошений на кафедру у якості художнього

керівника акторського курсу, який після випуску майже у повному складі увійшов до трупи театру.

У 2003 р. Л.П. Попов залишив кафедру у зв'язку з від'їздом до Києва, і 2004 р. завідувачем кафедри призначається театрознавець за фахом Євгеній Теодорович Русабров. Того ж року кафедра театру ляльок отримує нову назву – кафедра майстерності актора та режисури театру анімації.

Л. П. Попов зі студентами

Протягом двадцятого століття, особливо у другій його половині, театр ляльок зазнав великих змін. Його форми значно урізноманітнилися. А на перший план вийшла постать актора-аніматора, тобто творця сценічної ілюзії оживлення-одухотворення мертвої матерії. Все частіше вже не тільки лялька, але й будь-який предмет стає в руках такого майстра персонажем сценічної дії. До того ж дійовими особами в подібному театрі можуть бути і маски, і тіні або силуети, і навіть руки або інші частини тіла самого актора.

Але всі ці випадки поєднує з театром ляльок загальний принцип, який покладено в основу певного виду театрального мистецтва. Цей загальний принцип слід визначити як принцип анімації, тобто – оживлення («anima» – в перекладі з латини – дух, душа, дихання, життя). У свою чергу театр, який будує свою сценічну мову на таких засадах, цілком природно називати театром анімації.

Використання можливостей, що їх надають специфічні засоби театру анімації, знаходиться на магістральних шляхах розвитку сучасного світового мистецтва.

Сьогодні на кафедрі працюють досвідчені фахівці, серед яких народний артист України, доцент О.Ю. Рубинський; заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри О.О. Інюточкін; заслужена артистка АР Крим, доцент Р.Т. Ковальова; заслужений артист України, ст. викладач В.М. Горбунов; доцент С.Я. Фесенко; доцент кафедри С.А. Довлетова; художній керівник Харківського державного академічного драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка, ст. викладач С.В. Насічник; головний художник Харківського державного академічного театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва, викладач Н.М. Денисова; а

також талановиті молоді педагоги: ст. викладачі Р.М. Никоненко, А.Ю. Обіжаєв, І.М. Полянська; викладачі А.Д. Солоняк, І.М. Фалькова, І.Л. Пірович, І.В. Ципіна, С.Д. Пасічник. Поруч із викладачами працюють концертмейстери Ж.В. Мамаєва, Л.Д. Свічкаренко, Ю.А. Грицун, Г.О. Леонова.

При кафедрі існує художньо-виробнича лабораторія (керівник –І.Л. Пірович), працівники якої – у тому числі художник-постановник кафедри Л.В. Виходцевська та закрійниця К.М. Костеріна – разом зі студентами виготовляють ляльки та декорації для курсових і дипломних вистав, яких за роки існування кафедри було створено майже 100.

Творчим хрещенням кафедри ще у 1976 р. став успішний виступ студентів третього акторського курсу (художній керівник О.Д. Юдович) на XII Міжнародному конгресі УНІМА та Міжнародному фестивалі театрів ляльок, що проходили тоді у Москві. З того часу студенти та викладачі кафедри активно беруть участь в багатьох українських та міжнародних театральних фестивалях, смотрах і конкурсах. Близько 40 дипломів отримали студенти кафедри за творчі досягнення на професійних фестивалях різного рівня у Харкові, Києві, Ужгороді, Луцьку, Івано-Франковську, Львові, Вінниці, Москві, Ярославлі, Белгороді, Бресті, Жешуві та Білостоку (Польща), Нансі (Франція) та Турне (Бельгія).

За ініціативи кафедри у Харкові був започаткований Міжнародний фестиваль театрів ляльок та інших форм сценічної анімації «Anima», який з великим успіхом проходив у 2004 та 2006 рр. (художній директор фестивалю О.О. Інюточкін). Окрім українських колективів у фестивалі брали участь театральні аніматори з Росії, Латвії, Ізраїлю, Нідерландів, Великої Британії, Італії.

За роки існування кафедра майстерності актора та режисури театру анімації підготувила та випустила майже 400 акторів та 80 режисерів. Сьогодні на кафедрі навчаються 55 студентів очної та 30 заочної форми навчання.

Із кожним роком авторитет кафедри зростає як в Україні, так і за її межами. Виховання сучасного актора та режисера театру анімації кафедра здійснює, вра-ховуючи світовий досвід мистецької педагогіки та національні традиції української театральної школи.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

РОБОТА НАД СЛОВОМ:
КАФЕДРА СЦЕНІЧНОЇ МОВИ

І. І. Кобзар

Кафедра сценічної мови була створена у 1946 р. Її виникнення співпало у часі з повоєнним періодом. Тоді студентами стали колишні солдати, що повернулися з фронтів, та ще ті, хто пережив вітчизняну війну в тилу, в евакуації або на окупованих територіях. Вони на собі відчули увесь тягар воєнного лихоліття: жахіття нічних бомбардувань і щоденний пекучий голод, важку, не по рокам, працю, кров і смерть на кожному кроці – усе, що для юної душі є антитезою краси і гармонії існування. Духовна спрага за глибокими, прекрасними людськими пориваннями, які б захищали, рятували, лікували скалічені молоді душі, та нестримне бажання, бодай словом, будувати над суцільними руїнами світ новий, світ цілий, світ сповнений великою надією на майбутні добрі и мирні часи і пришвидшили виокремлення кафедри у самостійний організм. Хоча вона і не є випускаючою, але її робота і до сьогодні – то велика і необхідна складова частина у навчанні артистів і режисерів, читців та театрознавців, радіо та телевізійних ведучих, дикторів, які повинні досконало володіти виразним, культурним і емоційним словом. Їхнє мовлення – одна з головних ознак професійної майстерності.

Слово – царина духовна, царина потаємна і глибоко прихована, розкриває вона свої таємниці не кожному. Робота над словом – за висловом всесвітньо відомого філолога, культуролога, письменника есеїста, мистецтвознавця Ю. Шереха (Шевельова) – то робота хірурга, шахтаря, хіміка та мага одночасно. Вміння оволодівати навичками праці зі словом приходить з роками, воно напряму залежить від широти світогляду людини, та її глибинного занурення у культурні підвалини життя людства. Саме таким людям і доручила доля створювати кафедру, де володарює Слово.

І з самого початку кафедру очолив заслужений артист України С.С. Кошачевський, а потім короткий час нею керував народний артист України І.С. Любич. У 1951 р. керівництво кафедрою було доручено видатному майстру художнього слова (пізніше – заслуженому артисту України, професору) Р.О. Черкашину (1906-1994) – учню Леся Курбаса, актору й режисеру, людині високої культури і

тонкої музичної обдарованості, теоретику і педагогу, а в подальшому і автору підручників з виразного читання. В музеї Харківського театру імені Т.Г. Шевченко, музеї, який носить ім'я Р.О. Черкашина та Ю.Г. Фоміної, зберіглася дещиця магнітофонних записів. Вони звичайно не в змозі відтворити і малої частки усього того творчого доробку, який залишив по собі Майстер, але, на щастя, для прийдешніх поколінь, залишилися ці звукові листи, залишилися не тільки прекрасні спогади, але й виключний науково-аналітичний матеріал, в якому чутно якого масштабу особистістю був Роман Олексійович. Гаряче люблячи українську мову, він і до російської ставився з великою пошаною і володів нею бездоганно. Вчитель своїм особистим прикладом надихав молодих викладачів на постійні пошуки ефективної роботи з техніки мови, з постановки мовного голосу, на глибокі творчі розробки в учбовому та концертному репертуарі, наполягав що одним із провідних методичних принципів мусить бути співдружність з іншими кафедрами, особливо зі спеціальними, з безпосередніми вихователями майбутніх акторів та режисерів. На самій же кафедрі сценічної мови передбачалася тісна співдружність, єдність поглядів і вимог між педагогом-мовником і викладачем вокалу.

Р. О. Черкашин, заслужений артист України, професор

На кафедрі працювали педагоги зі сценічної мови – заслужені артисти України О.П. Лєснікова та І.П. Петров, нині народний артист України С.В. Максимчук, викладачі К.А. Суковська, Л.І. Лавриненко, Г.Д. Харламова, В.М. Кухтіна, Г.І. Милютченко, В.С. Єрик, Л.П. Дорошенко; досвідчені педагоги з вокалу – Л.І. Шамеш, О.І. Гребенюк, А.Я. Уманець та інші. Окремо хочеться відзначити ту роботу по підвищенню авторитету кафедри яку провадили такі викладачі як О.П. Лєснікова, І.П. Петров та Ю.П. Шейко. Створені ними концертні програми, телевізійні та радіопередачі з цікавістю сприймалися не тільки мешканцями Харкова, а були широко знані і в інших містах України. І.П. Петрова, по праву вважали людиною-театром, виконавцем який ніс живе Слово людям до найвіддаленіших куточків колишнього Радянського Союзу, як Прометей – вогонь.

С. С. Кошачевський, заслужений артист України

Значним був вплив Р.О. Черкашина на творче життя як кафедри, так і всього театрального факультету інсти-

В. С. Єрик

туту мистецтв. Проводилися літературні і музичні вечори, студенти як читці брали участь у міських, республіканських концертах і конкурсах. В інституті проводилися творчі зустрічі з видатними діячами мистецтв, майстрами художнього слова. Своє 75-річчя Роман Олексійович відзначив сольними літературними концертами з віршів О.Блока, російських та українських поетів.

У 1972 р., коли Р.О. Черкашин залишив керування кафедрою, його справу продовжили учні: досвідчений педагог, доцент В.С. Єрик (до 1986 р.), методист, автор численних публікацій, в.о. доцента Г.І. Милютченко (до 1988 р.). Кафедра і надалі продовжувала утримувати високий рівень підготовки студентів до професійної роботи.

Згодом на кафедру сценічної мови прийшли молоді викладачі Т.Н. Литовченко та Н.М. Литвиненко, заслужений артист України М. Гуртовий, кандидат мистецтвознавства, доцент Л.Л. Дубова, Т.М. Жарких та читець філармонії, заслужена артистка України, доцент Л.А. Важньова. Плідною працею відзначалися викладачі вокалу заслужені артистки України, нині доценти, В.О. Дорошенко та С.М. Орлова-а, концертмейстери Л.М. Беспалова, Л.Д. Герман, О.В. Лічний, старший викладач Л.М. Михайлова, композитор та концертмейстер Ю.М. Грицун.

Коли у 1969 р. в інституті почалася підготовка фахівців театру ляльок, це поставило перед викладачами сценічної мови нові методичні завдання, з оволодінням яких вони успішно впоралися. Про це свідчить насамперед те, що колишні студенти-лялькарі тепер плідно працюють у театрах Харкова, Києва та інших міст України та зарубіжжя.

Слід зазначити, що викладачі кафедри у 70-80 рр. переймала кращий досвід педагогів сценічної мови, стажуючись у театральних вузах Києва, Москви та Ленінграда, брала участь у спеціальних нарадах із питань викладання сценічної мови в Москві, Тбілісі, а також працювала членами журі в читецьких конкурсах різного рівня. Кафедра також провадила велику лекційну роботу з питань культури мовлення в професійних колективах та різних культурно-освітніх закладах.

В основі методики навчального процесу як усього інституту, так і кафедри сценічної мови, довгі роки не-

змінно була система К.С. Станіславського. Однак завдяки викладачам, колишнім березільцям, зокрема Р.О. Черкашина, постійно відчувався вплив системи Л. Курбаса, його методу «перетворення», що позитивно позначилося на формуванні Харківської школи сценічної мови. У 90-х роках з розпадом Радянського Союзу і початком розбудови України, як незалежної держави, почалися потужні зміни не тільки у державному будуванні. Реорганізація театрального процесу відбувалася бурхливо, зміни глобалізувалися так, що інколи здавалося все скочується до тієї межі за якою панує хаос. З одного боку театр отримав необмежену свободу – вимагали будь-які табу у формуванні репертуару, заохочувалися досі неможливі експерименти з формотворенням, виникали дрібні недержавні театри-студії; з іншого – він був втягнений (за законами ринкової політики господарювання) у серйозну конкуренцію. Популярність кіно, телебачення, відео, залежність від економічної складової у виборі репертуару, широкі можливості колишніх активних глядачів задовольняти свої духовні потреби, приймаючи участь у культових, релігійних та духовно-практичних заходах – все це не могло не відбитися і на навчальному процесі інституту. Змінилися і творчі задачі кафедри сценічної мови, вона активно включилася у перетворення. Були і невдалі експерименти: у 1988 р., наприклад, з метою скорочення штатів кафедру сценічної мови розділили і злили з кафедрами майстерності актора драми та театру ляльок. Але таке «поліпшення» загальмувало роботу педагогів і погіршило підготовку студентів. Якщо раніше питання сценічної мови кожного студента (її осмисленість, дієвість і темперамент, дикція, орфоепія, діапазони голосу, тембр, тип дихання, тощо) детально обговорювалися, шукалися шляхи до подолання недоліків, то в спільних засіданнях кафедр на такий скрупульозний аналіз елементарно не вистачало часу. У 1993 р. кафедру сценічної мови було відновлено як окрему кафедру, і очолив її учень Р. Черкашина, заслужений артист України, доцент Ю.П. Шейко. Виконавець складних читецьких програм філософського звучання, артист високого осягнення життя людського духу, ведучий концертів і передач з бездоганним чуттям природи слова, його гармонії і вагомого значення в житті соціуму, Ю.П. Шейко з великою повагою до традицій взявся до роботи на кафедрі.

У 70-90 рр. не переривалася і науково-методична робота викладачів кафедри. Опубліковано чимало статей в наукових збірках, журналах, видані методичні рекомендації з фаху. Методичним кабінетом Міністерства культури України були надруковані нові навчальні програми зі сценічної мови та вокалу (укладачі В.С. Єрик, Г.І. Милютченко, Н.М. Литвиненко, В.О. Дорошенко, Л.А. Важньова та ін.), вийшов у світ навчальний посібник Р.О. Черкашина «Художнє слово на сцені». Можна з упевненістю сказати, що саме в цей час кафедрою закладалися підвалини нової академічної школи сценічної мови – лівобережної. При жорстко виявленому поділі на Схід-Захід і не менш жорсткому впливові двох великих культур Європейської і Російської на розвиток мовного простору в Україні, певний тиск на

формування нової мовної школи слід вважати чинником скоріше формуючим, аніж деформуючим: лівобережна мовна школа, через територіальну віддаленість, не так залежить від західної та виключно уважно ставиться до будь-якого впливу східної, відчуваючи небезпеку засмічення української сценічної мови суржиком.

Кафедрою зроблено значний внесок у виховання акторів та режисерів. Про це свідчить великий список випускників, які отримали звання народних та заслужених артистів України й Радянського Союзу, заслужених діячів мистецтв України, лауреатів державних та міжнародних фестивалів мистецтв, творчих оглядів тощо. Достатньо назвати лише тих із них, для кого художнє слово стало основною або другою професією. Це – народні артисти України Т. Мірошниченко та С. Максимчук, народний артист Росії О. Петренко, заслужені артисти України Л. Мамикіна, О. Щітка; стали майстрами художнього слова заслужені артисти України О. Лесніков, І. Петров, Ю. Шейко, В. Будянський, заслужені артисти Росії М. Глаголін, С. Новожилов, О. Воронін, С. Крамаренко, В. Сіденко, О. Проценко; відомі диктори й ведучі радіо та телебачення В. Ткаченко, З. Коткова, В. Чернова, М. Шипша, Л. Сергієнко, Ю. Вірченко, популярний тележурналіст А. Цаплієнко та інші. Якби можна було зібрати усіх тих, кому за ці роки була прищеплена здатність розкривати таємницю слова, мови, літератури, здатність бути причетними до царини мистецтва та культури, і запитати, що зберегла їхня пам'ять за роки навчання, мабуть більшість з них назвали б гарячу любов та відданість викладачів кафедри сценічної мови до своєї справи, повагу і увагу до студента, як до художника, не майбутнього а справжнього, сьогоднішнього, художника ще на студентській лаві, їхнє терпіння і високий професіоналізм. А ще – не було б міри вдячності до усіх викладачів разом і до кожного окремо.

З переходом у нове тисячоліття кафедру поповнили молоді викладачі, педагоги-практики: заслужений артист України, актор Харківського театру ім. О.С. Пушкіна, старший викладач В.М. Угольніков, актриса театру «Арабески», старший викладач Н.М. Цимбал, актриса Харківського театру ім. Т.Г. Шевченко І.І. Кобзар, актриса Харківської державної філармонії О.О. Проценко. Всі вони колишні випускники Харківського університету мистецтв, практикуючі актори, люди небайдужі до майбутнього українського театру, зацікавленні підтримувати високі стандарти мовної школи Alma Mater, підвищувати мовну майстерність студентів.

Кожного року 16 березня – день народження навчителя вчителів Романа Олексійовича Черкашина, кафедра відзначає традиційним «Черкашинським концертом», програма якого складається з кращих дипломних робіт зі сценічної мови та сольного співу, а також з самостійних робіт студентів. Те, що кафедра сценічної мови домоглася організації в місті Харкові читецького конкурсу студентських робіт ім. Р.О. Черкашина і те, що конкурс (квітень 2006 р.) отримав статус всеукраїнського, важко переоцінити. Його учасниками були і студенти і випускники нашого університету різних років з багатьох міст України та ближнього зарубіжжя. Лауреатами конкурсу стали колишні студенти: М. Сасіна – нині актриса Тульського дра-

матичного театру (Росія), І. Китриш та О. Біла – актори Донецького драматичного театру. Гран-прі конкурсу отримала Н. Алонова – актриса Харківського театру «P.S.». Викладачі кафедри докладатимуть усіх зусиль щоб підтримувати гідний рівень цього конкурсу щоб, з часом, цей конкурс набув такої ж ваги, який є у міжнародного студентського конкурсу імені В. Яхонтова (С-Петербург, Росія). Окремо хочеться відзначити викладача кафедри Л.А. Важньову за її плідну роботу по створенню конкурсних програм зі студентами. За останні роки лауреатами різних чи тецьких конкурсів, крім вищезгаданої Н. Алонової, ставали її студенти О. Шопіна та О. Михайленко (конкурс ім. Л. Українки, мм. Ялта, Київ), Г. Сподирєва (конкурс ім. І. Франка, м. Львів). Успіх супроводжував також студентів Є. Підгорного (лауреат конкурсу ім. Л. Українки, м. Київ) – викладач Л.П. Дорошенко; О. Єлізарову (дипломант конкурсу ім. Л. Українки, м. Ялта) – викладач Ю.П. Шейко, та К. Леонову (лауреат конкурсу ім. І. Франка, м. Львів) – викладач І.І. Кобзар, відзначилася група студентів, що перемогли у міжвузівському конкурсі, присвяченому 200-річчю з дня народження О.С. Пушкіна. Конкурсні здобутки кафедри – це не тільки погамовування творчих амбіцій її викладачів, це авторитетно визнані і хронологічно зафіксовані надбання у дослідженні і формуванні нової мовної програми, яка згодом стане правилом життя для усього університетського студентства.

Звичайно хотілося б цю невеличку оповідку про кафедру сценічної мови завершити на мажорній, обнадійливій ноті, із впевненістю зазираючи в майбутнє.

Стан суспільства, а з ним разом і стан культури сьогодні, дуже схожі з тими руїнами які залишила по собі друга світова війна. Від одних суспільних та ідеологічних цінностей ми ще так і не звільнилися, а в інші ще й досі не повірили; запобігти жахливим руйнаціям, особливо в душах наших дітей, так і не змогли, а привабливості ринкового (капіталістичного) способу життя, з його панівною владою фінансово-кон'юнктурних взаємин, ще й досі викликають у нас відчуття незручності. Політичні реалії останнього часу підтримують нас у тонусі постійної боротьби за або проти тих або інших, etc... А чого варте суцільне зубожіння більшості наших співгромадян та катастрофічне падіння рівня духовності, культури, освіти, майже тотальна дегуманізація? Книжка перестала бути для людини тією опорою, якою вона була для людини останні 1000 років! Слово, а з ним і глибинний його вплив на всю історію людства, майже остаточно знівельовані.

Гарантом цього є вірність тому спадку, що залишили по собі корифеї Українського театру і засновники колись Театрального інституту, тепер театрального факультету Харківського університету мистецтв. Один лише перелік імен – Мар'ян Крушельницький, Іван Мар'яненко, Валентина Чистякова, Данило Антонович, Лесь Сердюк, Роман Черкашин – наче блиск діамантів крізь темряву і каламуть років. Їхні талант, віра у майбутнє театру, надбання у мистецтві і здобутки у роботі зі студентами – то неоціненний скарб і величезна допомога для усіх нас, а ще – надія, крихітний вогник якої підтримує світло в наших серцях і не дає можливості загасити це світло у серцях майбутніх поколінь.

Розділ 3

Загальноуніверситетські кафедри

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ЛЕГЕНДИ, МІФИ, ДІЯННЯ, МЕТАМОРФОЗИ:
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ НАУК

Л. В. Русакова

Доки існує суспільство, науки про нього були, є й будуть. Навіть у такому, до мозку кісток творчому, навчальному закладі, як університет мистецтв, кафедра суспільних наук виявила неабияку стабільність, розмінявши у недавньому минулому сьомий десяток. І водночас – виказала плинність, мобільність і поліморфність, гнучко реагуючи на будь-які зміни політичного клімату країни.

Цей загадково стійкий феномен – спадок минулої радянської епохи – був покликаний до життя у 1943 році черговим рішенням «зверху» з метою сприяти глибокому й повному вивченню «Короткого курсу історії ВКП(б)». У відповідності до цієї настольної книги епохи кафедра марксизму-ленінізму виконувала свою історичну місію, виховуючи молодь в ідеологічно вірному дусі. Пережившии війну, післявоєнну руїну, згодом пережила і кінець горезвісного автора «Короткого курсу».

Вижила і у 1960-ті... І в «застійні» 1970 – 80-ті... І в «жахливі» 1990-ті... І, майже неушкодженою, змінюючи назви, орієнтири, зменшуючися, мов шагренєва шкіра, і знов розширюючись, кафедра увійшла в XXI століття.

Безумовно, здатність до метаморфоз є одним з найважливіших інгредієнтів того «засобу Макропулоса», який дарує кафедрі молодість та довголіття. Проте є й щось інше. Саме суспільні (або, як щиро вважають деякі байдикуваті студенти, «спільні») науки, внаслідок своєї «су-спільності» із навколишнім оточенням, можуть бути віконцем у реальність.

Діяльність музиканта чи актора передбачає щоденну багаточасову роботу над опануванням різноманітних практичних прийомів та навичок. Поринаючи у ці таємні мистецькі сфери, студенти нерідко опиняються у замкненому колі вузького

професіоналізму, переховуючись від усього «зайвого» чи то десь за кулісою, чи за кришкою роялю, або ж в оркестровій ямі. На жаль, не тільки від суспільних проблем, а й від величезної суми суспільних знань, що дозволяє людям різних професій та соціальних груп успішно спілкуватися між собою.

Вивчення наук загальногуманітарного циклу набуває в художньому вузі особливого значення. Завдяки широкому спектру дисциплін, що викладаються на кафедрі суспільних наук (від культурознавчих до політико-правових), реалізується базовий принцип навчання у вищій школі – принцип його універсалізації (від лат. universalis – «загальний, всеосяжний, різнобічний»). Тобто, з однієї сторони, енциклопедичності, що передбачається самою структурою університету як вищого навчального закладу, де вивчається цілий комплекс різноманітних дисциплін (лат. universitas й означає «сукупність»). З іншого боку, комплексність університетської освіти дозволяє досягти її певної уніфікації, єдності, внаслідок чого як «фізики», так і «лірики» – щасливі володарі вузівського диплому – мають змогу (принаймні, гіпотетичну) взаємопорозумітися. На заняттях з суспільних наук студенти отримують можливість вигострити інтелект, розвинути розумові здібності, набути ерудицію, знання, поняття та уявлення про загальногуманітарні цінності, звернутися до тих позамежних висот, де стрімка думка намагається «осягти неосяжне» – «найбільш загальні закони природи, суспільства, мислення»; тобто – закони Всесвіту-Universum'у.

Чи можемо ми недооцінювати ту роль провідника у темних просторах Універсуму (а разом – більш скромну, але не менш важливу – вартового на тернистому шляху до бажаного диплому Університету), що її протягом стількох років виконує кафедра колишнього марксизму-ленінізму, вона ж –гуманітарних дисциплін, вона ж – кафедра суспільних наук?...

Історії пожовклі сторінки...

Все, що ми дійсно знаємо про дбайливо забуті роки життя кафедри під п'ятою сталінізму – імена двох її перших керівників: професора **М.В.Горєва-Галкіна** (1944–1947) та доцента **А.П.Коротенка** (1948–1951).

Вони за відсутністю альтернативи жили вірою в можливість побудувати рай на землі – ось тут і тепер... Вірою, що грунтувалася на магічно злагодженій системі проштування марксистсько-ленінської доктрини, ретельно відфільтрованої від важкого осаду дійсності. Вірою, яка бувала і чесною, і чистою, і щирою, яка примушувала діяти і мимоволі обертала своїх носіїв на персонажів нової радянської міфології.

...Майже ідеальний образ радянської жінки – політично грамотної, високоосвіченої громадської діячки, «спортсменки, комсомолки...» (ще й якимось чином здатної виконувати споконвічні жіночі та материнські обов'язки) – бачимо в особі завідуючої нашою кафедрою марксизму-ленінізму з 1952 до 1963 року доцента **Віри Іванівни Логвінової** (1905–1980). «Партійне прізвисько» – «Баба Віра». Так символічно поза очі йменували її студенти. Скоріш за все, тому, що в курсі історії КПРС (яку тоді вивчали аж два роки!) її «коником» була діяльність більшо-

В. І. Логвінова

вицького підпілля. А лекції її слухали, до речі, майбутні Народні артисти СРСР та України М.Маноїло, Н.Суржина, В.Арканова... Здається, навіть не підозрюючи про можливість земної інкарнації Світлої Віри у Комуністичне майбутнє в тілі однієї окремо узятої особи – сильної, неординарної жінки, чиє життя в іншу епоху склалося б інакше, але, за волею обставин, розгорталося цілком і повністю за сценарієм, що відповідав кращим радянським міфологічним канонам.

Вона народилася в Харкові у робочій сім'ї, у шістнадцятирічному віці вступила до ВЛКСМ, пізніше до лав КПРС. Закінчила історичний факультет Харківського Державного університету, захистила кандидатську дисертацію, одержала звання доцента і посаду завідуючої кафедрою марксизму-ленінізму Харківської Державної консерваторії. Була головою її партійної організації. За активну громадську діяльність та сумлінну працю нагороджена Орденом Трудового Червоного Прапору, медалями та почесними грамотами.

Налагоджена, політично коректна система викладання суспільних дисциплін працювала чітко та ефективно, охайно розкладаючи по поличках вчення марксизму-ленінізму: спочатку історія КПРС, згодом марксистсько-ленінська філософія, марксистсько-ленінська етика та естетика, політекономія, науковий комунізм. Студенти слухали уважно, сиділи струнко, зайвих питань не задавали (КДБ все чує!), складали відповідні заліки та іспити, радісно забуваючи за два-три дні епохальні резолюції чергового партз'їзду. Сакральний процес конспектування класиків не уривався...

Мрія викладача! Марксизм-ленінізм, що дотримується «правил гри», ясний, не закаламучений нічим... Здавалося, інакше й не може бути ... Але, як з'ясувалося, може! Хоча й недовго.

Середина 60-х років стала періодом справжнього розквіту кафедри. Весняний вітерець хрущовської відлиги, що заніс в цю спокійну гавань (не без допомоги нового завідуючого кафедрою доцента Г.М.Садовського) молодих талановитих випускників аспірантури ХДУ Л.М.Баткіна, Ю.Л.Нестеренка, Б.В.Вєтрова та більш досвідченого Т.П.Степаненка, розтопив на деякий час верхівку непорушного марксистського айсбергу.

На доказ цієї легенди звернемось до «показів свідків» – тодішніх студентів, а нині викладачів та співробітників ХДУМ.

«...Перша лекція з етики (звичайно, марксистсько-ленінської). Худий, трохи похмурий молодий чоловік говорив про сутність моральних проблем та принципів, державну доцільність і людський фактор; говорив захоплюючи, не промовляючи ніяких незнайомих, «зарозумілих» слів, не роблячи спроб приголомшити складністю думки, без натяків та іносказань. Увагу одразу ж привертало відчуття внутрішньої свободи, відсутність постійного звичного остраху... Все висловлювалося спокійно, сміливо й прямо, без нав'язливих нагадувань про керівну роль партії... Сьогодні важко собі уявити, наскільки це вражало. Цим чудовим лектором був Ю.Л.Нестеренко. Два роки спілкування з ним стали справжнім подарунком долі. Враження від зіткнення з цією яскравою, неординарною особистістю зберіглося на все життя». (Зі спогадів П.С.Індех).

Кафедра 60-х рр. XX ст. Стоять (зліва направо): Т. П. Степаненко, Г. Н. Садовський, Б.В. Вєтров, Л. М. Баткін; сидять: Л. О. Жукова, Ю. Л. Нестеренко, К. А. Полякова, З. Я. Белобородова.

Нестеренко Юрій Леонідович – наймолодший зі членів кафедри. Улюбленець студентів. Найбільш близька до них людина – у прямому сенсі, бо мешкав він з сім'єю в студентському гуртожитку, чим студенти безсоромливо й зловживали, супроводжуючи його повсюди: в коридорах, холлі, кухні... За освітою – філософ. Викладав увесь цикл філософських дисциплін; особливий успіх мали його лекції з етики, які він прикрашав історичними екскурсами, яскравими прикладами. Був здатний розворушити будь-яку аудиторію. «Юрія Леонідовича відрізняли висока мовна культура, величезний обсяг знань, що далеко виходив за програмні межі. Він чудово знав літературу та мистецтво», – розповідає В.Ф.Шукайло. «...Він перевертав усі методичні настанови, й, мабуть, сильно відхилявся від теми, але його «ліричні відступи» пробуджували допитливу думку студента, коли порушувалися злободенні питання

епохи, на які ще ніде не можна було знайти відповіді, а молодь хотіла знати правду про минуле та сьогочасне. І він сміливо шукав відповіді на ці питання в сумісному обговоренні зі студентами», – пригадує О.Г.Пінчук.

Історик за фахом, **Встров Борис Васильович** витримав «бойове хрещення» на кафедрі, розробляючи щойно введений у вузі курс наукового комунізму, до якого ще не додавалося жодної інструкції. Але Б.В.Встров виявив дивовижну працездатність, вивчаючи в спекотний період літніх відпусток першоджерела, монографії, довідники, журнальні та газетні статті. Тому на початок учбового року зовсім новий, логічно побудований на величезному фактичному матеріалі курс був повністю готовий.

Творча вигадливість та фундаментальна ерудиція перетворили у його виконанні на справжню легенду і лекції з такої традиційної дисципліни, як історія КПРС. Вони викликали «дещо, подібне до радісного здивування. Яким чином такий суворо регламентований предмет можна було зробити таким захоплююче цікавим? Знайомі імена і події висвітлювались зовсім по-новому, ставали очевидними інші мотиви та приховані пружини дій, і виглядали вони більш переконливо, аніж офіційні версії», – злегка відводить завісу над цією інтригуючою таємницею П.С.Індех.

Курс політичної економії ніколи не збуджував уяви наших студентів, але під керівництвом **Тихона Порфірійовича Степаненка** засвоювався ними без видимих зусиль. Можливо, давався взнаки його багаторічний педагогічний досвід: у роки війни Т.П.Степаненко вже був капітаном розвідницької роти. Серед перших увійшов в окупований ще Харків, і, добре знаючи місто, вивів своїх бійців просто на Сумську... Після Перемоги закінчив економічний факультет ХДУ.

Лектором Тихон Порфірійович був дуже гарним: складні формули, чіткі висновки, цікаві приклади – все тримав у голові, обходячись без будь-яких записок – тільки крейда і дошка. Не дивно, що студенти його дуже полюбляли, тим більш, що й він ставився до них по-батьківськи. Якщо студент «тонув» на іспиті, Тихон Порфірійович вимовляв: «Ось що, дитино, давай-но розбиратися разом!» І вони розбиралися, аж поки студент не одержував бажану «трійку», а то й «четвірку»...

Зіркою першої величини серед блискучої плеяди викладачів-«шістдесятників» кафедри був **Леонід Михайлович Баткін**, чиє ім'я тепер є добутком серйозних культурознавчих досліджень, довідників та підручників. Багато років він жив і працював у Москві, і вищезгадані довідники визначають його як «російського теоретика та історика культури». Звісно ж, «немає пророка на батьківщині...»

А розпочиналося все тут, у Харкові. Ще навчаючись на третьому курсі історичного факультету ХДУ, Л.М.Баткін захопився італійським Відродженням. Щоб читати оригінальні першоджерела, вивчив італійську мову. Вже його дипломна робота – «Данте – провозвісник гуманізму» – за оцінками фахівців, «важила» на кандидатську дисертацію. У консерваторії Л.М.Баткін з'явився спочатку як викладач італійської мови; згодом перейшов до кафедри суспільних наук читати естетику. «Сказати, що він читав чудово, захоплюючи нас своєю ерудицією, стилем, мовою, що ми слухали, роззявивши роти й вуха – це сказати замало... Слава про

нього, як молодого, дуже перспективного вченого і суворого вимогливого викладача йшла попереду нього», – пригадує О.Г.Пінчук, тоді студенка-музикознавець. «Невимовне враження залишили лекції з естетики Л.М.Баткіна, які свідчили про його незвичайну ерудицію та лекторську майстерність», – розповідає В.Ф.Шукайло. «Леонід Михайлович був ініціатором утворення в консерваторії «Клубу любителів мистецтв». Всі бажаючі збиралися щотижня в 12-й аудиторії. Серед найбільш активних учасників зборів були М.Черкашина, І.Підгородецька, В.Петрова та інші. Запам'ятались вечори, які проводив Л.М.Баткін, особливо – присвячені творчості французьких та італійських поетів: Данте, Бодлера, Верлена. У традиціях клубу було написання рецензій на консерваторські концерти, студентські вистави театрального відділення».

Л.М.Баткін керував також секцією естетики СНТТ; під його егідою створювалися студентські наукові роботи. Деякі з них не соромно було й подати до аспірантури Московського Держуніверситету, як то сталося, наприклад, з роботою професора Н.Л.Очеретовської. Засідання секції нерідко присвячувались історії та культурі доби Відродження – улюбленій темі молодого науковця. Ці захоплюючі лекції акцентували увагу студентів на культурологічних проблемах епохи (хоча тоді ще й поняття такого не існувало), демонструючи можливість нового підходу до аналізу артефактів за допомогою засобів різних наук, в широкому історичному контексті.

Принципи культурологічного аналізу продовжуватимуть формуватися в майбутніх, відомих науковому світові, працях Л.М.Баткіна: «Данте та його час. Поет і політика» (1969), «Тип культури як історична цілісність» (1969), «Італійські гуманісти:стиль життя та стиль мислення» (1978), «Леонардо да Вінчі та особливості ренесансного мислення» (1990), «Італійське Відродження: проблеми й люди» (1995).

Здасться, на особливу вдячність заслуговує діяльність **Георгія Миколайовича Садовського** як завідувача кафедрою суспільних наук у 1963–1965 роках, бо саме з його ініціативи сузір'я цих талановитих викладачів-ерудитів з'явилося на її буденному небосхилі. Безумовно, зробити вірний вибір Г.М.Садовському допомогло те, що й сам він був непересічною людиною. «Особа Георгія Миколайовича була надзвичайно привабливою, його лекції відрізнялись не тільки глибоким знанням матеріалу, вмінням захопити аудиторію, але й артистизмом, вільнодумством, наявністю власної точки зору, власного погляду на освітлення тієї чи іншої проблеми», – згадує Л.А.Кузьомина. Лекції Г.М.Садовського з філософії вражали «інтелігентністю, серйозністю, глибиною знання предмету й вмінням донести до студентів найскладніші філософські концепції», – засвідчує О.Г.Пінчук. Тому його учбова аудиторія завжди була переповненою...

Питання відвідування ніколи не ставало й на заняттях з інших суспільних дисциплін. Студенти не тільки із задоволенням йшли на лекції, але, «...більш того, розповідали про них знайомим і друзям в різних вузах міста, пишались ними. В Харкові кафедра була відомою, і на заняттях нерідко виникала проблема: де узяти стільці, бо всі місця в аудиторії були зайняті – студенти з інших учбових закладів

приходили послухати лекції. З наступним резюме: « ... Пощастило вам!» — пригадує Л.С.Салманова. А також розповідає про незабутні «круглі столи» — загальновузівські політгодини, що з ініціативи Г.М.Садовського в такій своєрідній формі проводилися раз на місяць у великому залі консерваторії. «В залі, на балконі — «яблоку ніде пасти»; за столом — всі викладачі кафедри ... Задавалися будь-які питання з залу: про політику, економіку, соціологію, культуру, мистецтво, що на них викладачі на сцені відповідали коротко, змістовно, кваліфіковано. І, якщо на звичайні політгодини студентів повинен був привести куратор, ще й прослідкувати, аби не збігли, тут доводилося докладати зусиль, щоб «круглий стіл» закінчити».

Таким чином, престиж кафедри суспільних наук, її авторитет у студентів за короткий період керівництва нею Г.М.Садовським підвівся дуже високо.Так високо, що не помічати цього місцеві керівні партійні органи вже не могли. Хвиля різних комісій, перевірок, «люди у цівільному»... Неважко здогадатися, що було далі. «Пам'ятаю наш струс від того, що ці викладачі змушені були піти з консерваторії», — розповідає тодішня студентка Л.С.Салманова. «В якомусь сенсі були винні самі — надто гучно хвалили свою кафедру, надто пишалися нею, чим привернули увагу «органів»... Що ж, кінець гідний і цілком природний — право створювати легенди належало виключно КДБ.

Наступників команди Г.М.Садовського очікувала нелегка доля: не усякі порівняння бувають корисними... Адже, те, що зробили шістдесятники для створення іміджу кафедри, її власного обличчя, важко переоцінити. Хоча вони й були дуже несхожі — аристократичний Л.М.Баткін, товариський, богемний Ю.Л.Нестеренко, іронічний Б.В.Встров, «свій» Т.П.Степаненко — однак дещо важливе й досі змушує згадувати «їхню» кафедру як єдине ціле: найвищий рівень професіоналізму, вражаюча ерудиція, інтелігентність, висока культура спілкування, чесність, неупередженість у судженнях, принциповість і громадянська мужність. Зрозуміло, що підтримувати такі традиції в умовах жорсткого ідеологічного тиску було дуже й дуже важко. Пам'ятався не тільки блискавичний зліт кафедри, але й її раптове падіння — «відкритий урок», наданий тоталітарною системою.

Тому віддамо належне тим, кому дісталася вихоплена з рук «бунтівників» естафета, і хто намагався зберігти обличчя кафедри та завойований нею авторитет. Безпосередній спадкосмець Г.Н.Садовського, професор **Василь Степанович Корнієнко** (завідував кафедрою у 1966–1968 і 1975–1979 рр.) ззовні виглядав повною протилежністю своїм попередникам (думається, не тільки за випадковим збігом обставин...). Завжди стриманий, скупий на емоції, у викладенні матеріалу ідеологічно вивірений, точний до педантизму — здається, чим би він міг підкорити студентську аудиторію? Однак поступово розкривалися численні позитивні якості В.С.Корнієнка як лектора, науковця і керівника колективу. Насамперед, винятковe вміння систематизувати будь-який матеріал, зробити прозорою для розуміння студентів найабстрактнішу проблему. Безумовно, ця рідкісна здатність була ознакою найвищого професіоналізму: на початок роботи у нашому вузі В.С.Корнієнко вже був автором солідної монографії «Про сутність естетичного пізнання» (Новосибірськ, 1962) та низки наукових публікацій в галузі естетики, доктором філософських наук, чиє ім'я добре знали у наукових колах. Незважаючи на педагогічне навантаження та необхідність виконувати адміністративні функції, в період роботи у Харкові В.С.Корнієнко продовжує інтенсивну наукову діяльність (монографія «Про закони краси», Харків, 1970 та ін.)

В. С. Корнієнко та Л. О. Жукова: останні настанови перед відрядженням

Про те, наскільки цікавим, плідним і творчим було спілкування з ним на грунті філософсько-естетичної проблематики, й досі часто та охоче пригадує професор, доктор мистецтвознавства Н.Л Очеретовська, в якої В.С.Корнієнко був науковим керівником під час написання нею кандидатської дисертації: «Роки навчання у його класі, а також співпраця над курсом естетики запам'яталися як яскраві події. Василь Степанович був суворим, вимогливим педагогом, однак завдання він ставив конкретно, виявляв недоліки, «вузькі місця», допомагаючи у роботі над кожним розділом, оскільки мав і музичну, і філософську освіту, що на той час було великою рідкістю. В результаті дисертацію було написано вчасно, подано до захисту в Московський Держуніверситет, де вона отримала високу оцінку...»

Вибагливий науковий підхід відзначав і стиль керівництва В.С.Корнієнка. Адміністратором він виявився блискучим: працювати з ним було легко й приємно — функції працівників чітко визначені, завдання конкретизовані. І, хоча вимогливість його була високою — фундаментальний принцип педагогіки — завжди контролювати виконання завдань — зберігався неодмінно, власні обіцянки та функції В.С.Корнієнко також виконував із зразковою обов'язковістю. Не дивно, що невдовзі його було призначено керівником інституту мистецтв (1969–1975). Як ректор професор В.С.Корнієнко запам'ятався, насамперед, уособленням Порядку та особистої Порядності.

І. П. Шитов

Абсолютний рекорд тривалості у завідуванні кафедрою — 34 роки (1968–1975; 1979–2006) належить доктору філософських наук, професору **Ігорю Павловичу Шитову**. Вражаюча цифра. Ураховуючи те, що роки його керування охоплюють не тільки стабільний

період «застою», але й у кризову епоху тотальних змін у нашому суспільстві. Можливо, тим, що кафедра і в ці неспокійні роки утримувалася на поверхні каламутної суспільної водоверті, не без збитків, але пережила крах комуністичної ідеології, часткою якої була й сама, та м'яко еволюціонувала в щось принципово інше, треба в деякій мірі завдячити унікальному сплаву особистих якостей І.П.Шитова. Це – здатність далеко наперед прораховувати можливі кроки вірогідного супротивника (NB: шахи – улюблена гра Ігоря Павловича), розвинута інтуїція, суто філософське вміння бачити коріння явищ та подій, відкидаючи несуттєве, тимчасове, нанесене... Бо Час і Простір – найнадійніші союзники справжнього філософа... А, трапляється, й мудрого полководця, чому прикладом є вельми результативний підхід М.І.Кутузова до «французької проблеми» 1812 року.

Безсумнівно, перетин Часу й Простору в суворо обумовленому пункті є підґрунтям такого довгого «службового роману» між кафедрою суспільних наук нашого музично-театрального вузу та І.П.Шитовим. Тому що першим його палким коханням була Музика (закінчив Новосибирську консерваторію по класу диригування), і лише більш зрілі почуття привели Ігоря Павловича до кафедри естетики філософського факультету Московського державного університету, а пізніше до Інституту філософії АН України для захисту докторської дисертації за спеціалізацією «Естетика». На межі філософії й мистецтва зосередилися і наукові інтереси І.П.Шитова, спрямовані на дослідження специфіки художніх цінностей. Він є автором чисельних наукових публікацій з улюбленої теми, монографії «Природа художньої цінності» (Київ, 1981). Багаторічний педагогічний досвід та широка загальнофілософська ерудиція Ігоря Павловича віднайшли своє втілення у сторінках підручників для студентів вузів з філософії та історії філософії. Симбіоз музиканта і філософа в особі І.П.Шитова дозволяє йому керувати магістерськими та аспірантськими курсами («Культурологічні аспекти музичного мистецтва», «Філософія мистецтва») та ефективно виконувати обов'язки члену Вченої ради ХДУМ.

...І все ж перше палке кохання ніколи не забувається: час від часу з учбової аудиторії у перервах між лекціями лунають звуки Етюда О.Н.Скрябіна dis-moll op.8 № 12 для фортепіано, що його власноруч виконує професор, доктор філософських наук І.П.Шитов.

Цілком природно, що склад кафедри, керованої І.П.Шитовим, неодноразово змінювався та оновлювався[1].

Так, у 1970-80 роки практично зберігався той склад, що його сформував ще В.С.Корнієнко по розпуску колективу шістдесятників: Ю.Ф.Крамаренко, Н.М.Цицалюк (філософські дисципліни), М.І.Луценко (історія КПРС), О.С.Ключарьов (науковий комунізм), М.Р.Дивинський (політекономія), Т.П.Степаненко – єдиний з покоління 60-х, хто уникнув партійної «вендетти» (можливо, завдяки гущині економічних «джунглів»)...

[1] Приносимо вибачення, але у рамках цього нарису ми не маємо змоги навести імена всіх, хто в різні роки працював на кафедрі короткий відрізок часу або погодинно.

Приблизно з початку 1980-х до початку 90-х на кафедрі продовжували працювати М.Р.Дивинський, О.С.Ключарьов, Ю.Ф.Крамаренко, М.І.Луценко, Н.М.Цицалюк. Остання після заснування кафедри історії української культури у 1989 році увійшла до її складу як доцент (нині – доцент кафедри історії і теорії світової та української культури). У співавторстві з проф. Н. Л. Очеретовською нею підготовлений до видання україномовний «Тлумачний словник музичних термінів» (1992). Надія Митрофанівна – випускниця філологічного факультету Харківського університету, яка потім закінчила аспірантуру і захистила дисертацію за спеціальністю «філософія», нині успішно викладає «українську ділову мову» та історію української літератури. Її науковий доробок – 40 публікацій, серед яких монографія «Індоєвропейський період в етнічній історії українців» (2003), що була схвалена Міністерством освіти та науки України.

У 80-і роки на кафедрі також з'явилися нові викладачі: О.Л.Яшинов, Н.А.Некрасова, І.В.Вац, А.В.Шмалько, Б.М.Мануйлов.

Третя хвиля кадрових змін – приблизно у середині 1990-х років – залишила по собі кафедру у такому складі: І.П.Шитов, О.Л.Яшинов, І.В.Вац, Г.О.Хіріна, І.І.Севрук.

З тих, хто працював під керівництвом В.С.Корнієнка та І.П.Шитова, майже бре обізнані у своїй справі. Але, напевне, хтось згадає і веселу вдачу та дотепні жарти життєлюба й знавця поезії **Михайла Романовича Дивинського** (довгі роки викладав політекономію студентам театрального відділу); і м'яку інтелігентність **Бориса Михайловича Мануйлова**, яка допомагала студентам-першокурсникам певною мірою примиритися з фактом існування щотижневого семінару з історії КПРС. Дехто, можливо, пригадає гострий розум та щире тяжіння до прекрасного, що ховалися за суворими окулярами та скептичною усмішкою доцента **Юрія Федоровича Крамаренка**, викладача естетики; комусь запам'яталися спокійна спостережливість, розумна врівноваженість, оптимізм і живе почуття гумору доцента-філософа **Ніни Андріївни Некрасової**. Багато хто може згадати допитливість, товариськість, якусь зовсім особливу, незвичайну доброту доцента **Івана Васильовича Ваца** (читав декілька соціально-філософських дисциплін), що залишалася з ним навіть у жорсткі перехідні для нашого суспільства часи.

Студенти, які навчалися у нашому вузі з 1985 до 1992 року, одразу ж назвуть серед викладачів, які добре запам'яталися, **Андрія Валентиновича Шмалька**. Молодий історик з імпозантною зовнішністю – пронизливий погляд, стильна зачіска «юний Ілліч» – нагадував чи то революціонера-народовольця, чи то офіцера білої гвардії. (Не виключено, що потайки він мріяв про наган – у всякому разі, ідучи на лекцію, Андрій Валентинович із помітним задоволенням озброювався величезною дерев'яною указкою). Студенти його цінували й побоювалися – неповаги до свого предмету він не розумів. Втім, переважна їх більшість з ентузіазмом поспішала на лекції А.В.Шмалька. «Історія КПРС» та «Політична історія XX сторіччя» у його виконанні перестали бути нудною «обов'язалівкою»; для багатьох це були відкриття,

А. В. Шмалько

що дозволяли переглянути вітчизняну історію, зрозуміти складність і багатогранність історичного минулого, сьогодення і можливого майбутнього. Окрім того, Андрій Валентинович, як людина енциклопедичних знань та «античник» зі своєї історичної спеціалізації, деякий час читав два цікавих спецкурси (їхні слухачі є нині власниками унікальних спогадів) — «Антична цивілізація» та «Біблія як пам'ятка історії і культури». Не тільки студенти, але й викладачі із задоволенням слухали лектора; деякі поважні дами згадували далекі 60-ті...

З появою Андрія Валентиновича кафедра пережила дещо подібне до свого ренесансу: з'явився елемент бродіння, інтелектуального змагання, красивої розумової гри, до якої охоче приєдналися інші «колеги по цеху». Обмін свіжою інформацією, думками з приводу прочитаного, побаченого, палкі дискусії, коли дует А.В.Шмалько — О.Л.Яшинов непомітно перетікав у квартет або квінтет — все це увійшло на кафедрі у звичку. Атмосфера у невеликій кафедральній кімнаті нерідко дуже нагадувала клуб «Що?Де?Коли?», а то й конкурс капітанів КВК. Бухарин, Троцький, Платон, Солженіцин, «Четьї-Мінеї», Пастернак, імператор Валеріан, особливості національного полювання на відьом та упирів... Фантастика?

Колеги ставилися до Андрія Валентиновича з великою прихільністю та батьківською ніжністю (яка щира турбота світиться хоча б у присвячених йому жартівливих рядках доцента Н.А.Некрасової: «Голова ты моя нелегальная, конфискует тебя прокурор...»)

І все ж він нас покинув — юнак змужнів і відправився підкоряти великий світ. І підкорив! Повернувшись до стін рідного університету ім.В.Н.Каразіна, тепер вже доцентом, А.В.Шмалько чергового разу підтвердив свою репутацію неординарної людини, раптом розпочавши писати фантастичні романи! До того ж в новому, особливому жанрі — криптоісторії. Близько 30-ти створених ним книг (виходять під псевдонімом Андрій Валентинов) сьогодні можна знайти на книжкових прилавках міст України, Росії, Ізраїля та США, Італії й Польщі...

Фантастика! Тепер усі, хто так чи інакше був знайомий з Андрієм Валентиновичем, пишаються цим знайомством. Пишаємось і ми — тим, що роки формування

особистості і творчої індивідуальності одного з найкращих майстрів сучасної вітчизняної фантастики, письменника і чудового літературного критика Андрія Валентинова пройшли в нашому маленькому колективі.

Нарешті, фото для нащадків. Рік 2007.

Сьогодні славетні традиції минулого продовжують:

Завідуюча кафедрою — доктор мистецтвознавства, доцент **Ірина Степанівна Драч**. За поки що невеликий час перебування на своїй посаді (менш за рік) Ірина Степанівна зуміла цілком органічно увійти до нового колективу, налагодити необхідні ділові, творчі та людські контакти. Напевне, згодився її чималий досвід роботи в Сумському державному педагогічному університеті ім.А.С.Макаренка як завідувача кафедрою хореографії, образотворчого мистецтва, теорії, історії музики та художньої культури. До широкого спектру науково-педагогічних інтересів Ірини Степанівни увійшли також проблеми авторського права — вона викладає два спецкурси, розроблені нею для магістрів — випускників музикознавчого факультету: «Правові основи мистецької діяльності» та «Експертна діяльність».

Початок 80-х. рр. XX ст. Доцент О. Л. Яшинов в навчальній аудиторії

Яка ж вона чарівна, наука економіка! І як не закохатися?

Як і раніш, не бачить свого життя без рідної кафедри професор, доктор філософських наук Ігор Павлович Шитов. У 2005 році він відсвяткував свій 70-річний ювілей і нині працює у більш сприятливому для здоров'я режимі. Його ексклюзивні лекції з філософської проблематики музичного мистецтва призначені для елітарної частини слухацької аудиторії університету — магістрів та аспірантів.

І знов — легенда. Більш за чверть століття працює на кафедрі викладач, який одразу й назавжди став улюбленцем не тільки скромного її колективу, але й багатьох поколінь студентів як музичного, так і театрального відділу. Здогадались? Тоді — вшануймо аплодисментами доцента, кандидата екномічних наук **Олексія Леонідовича Яшинова**. Саме так! Тому що кожна його лекція — це водночас і блискучий спектакль одного актора, і солідна закадрова

робота сценариста й режисера. Природжений артистизм (старе покоління харків'ян напевне пригадає дідуся Олексія Леонідовича – директора цирку Ф.Д.Яшинова) разом з феноменальною пам'яттю, гнучким аналітичним розумом, ерудицією, майстерним володінням мовою та живим почуттям гумору зробили О.Л.Яшинова одним із найкращих лекторів нашого міста.

Його «університетами», окрім Alma Mater – ХДУ ім.В.Н.Каразіна – стали в певному сенсі харківські вулиці: свою трудову діяльність Олексій Леонідович розпочав як екскурсовод. І досі він щедро ділиться своїми різноманітними знаннями з історії Слобожанщини, охоче відкликаючись на прохання прочитати відповідну лекцію. Здатність О.Л.Яшинова заволодіти увагою будь-якої аудиторії має чарівні наслідки: страховисько під назвою «економічна теорія» перестає лякати чутливих студентів-музикантів та нервових акторів і навіть викликає у декого з них неприродне бажання роздивитися предмет поближче.

Отже, шановні старшокурсники, не проходьте повз учбову аудиторію, якщо там на вас чекає зустріч із доцентом О.Л.Яшиновим. Допитливі герої отримають свою нагороду!

Поруч із тими, чиї імена вже оточені аурою міфа, працює людина, яка і міфи, і легенди, і різні інші історії розповідає згідно учбовому розкладу. Така вже в неї професія – історик… Розповідає натхненно й темпераментно – справу свою кандидат історичних наук, доцент **Ганна Олександрівна Хіріна** любить і досконало знає, оскільки відмінницею закінчила історичний факультет і аспірантуру на кафедрі історіографії, джерелознавства та археології ХНУ ім.В.Н.Каразіна (1993), захистила кандидатську дисертацію.

Невгамовна допитливість, надзвичайно діяльний, жвавий, непосидючий характер визначили наукову спеціалізацію Ганни Олександрівни: історичне краєзнавство. Її пошуки та досягнення в цій галузі відзначені членством у Всеукраїнській спілці краєзнавців.

Потужна енергетика Г.О.Хіріної-лектора вміло спрямовує броунівський рух студентів I – II курсів до скарбниці знань – бібліотеки, де вони завзято штудіюють підручники й довідники з її дисциплін – історії України та культурології. «Для того студенти, й створені, – категорично стверджує Ганна Олександрівна, – аби «ретельно вивчати» – саме таке значення має латинське studeo».

P.S. від «козацької матусі» доцента Г.О.Хіріної: як би турок не ховався, а знайде, знайде його козацька куля!

Традиційну вже для нашої кафедри лінію філософів-музикантів, розпочату В.С.Корнієнком та І.П.Шитовим, гідно продовжує кандидат філософських наук, доцент **Ірина Ігорівна Севрук**. Закінчивши у 1982 році Харківське музичне училище ім.Б.М.Лятошинського по класу фортепіано, подальшої освіти вона набула у Київському національному університеті ім.Т.Г.Шевченка як студентка, а згодом – аспірантка філософського факультету. В 1994 році захистила кандидатську дисертацію, проблематика якої певною мірою примирила обидві домінанти її творчої особистості: «Філософсько-моральні пошуки в російській художній культурі кінця

XIX – початку XX століть». Коло етико-естетичних проблем і тепер належить до пріоритетної галузі самореалізації І.І.Севрук як викладача та науковця: рідними стали для неї курси естетики та етики, вона є авторкою численних наукових публікацій з улюбленої тематики. Втім, тривалий досвід роботи також в інших за профілем харківських вузах сприяв значному розширенню сфери її діяльності – з однаковим успіхом Ірина Ігорівна викладає не тільки фундаментальні філософські курси, але й соціологію, політологію тощо.

Врівноважена й неметушлива, як і належить філософу, причетному до таємниць буття, розумна, цілеспрямована, і в той самий час елегантно-артистична, вона напевне знає шлях до ідеалу в усьому, від чарівної усмішки до тонкощів термінології в складному філософському дискурсі. До уваги студентів: поки що ніхто з улюблених нею філософів не стверджував, що цей шлях має бути легким.

Особливі слова хочеться віднайти для янгола-охоронця кафедри суспільних наук, чиї маленькі, але надійні руки утримують тонку зв'язуючу ниточку між її минулим і сучасним. Фундамент, координуючий центр, розум, сумління, честь – всі ці слова лише в незначній мірі відображують ту багатогранну роль, яку вже 45 років (з 1962) виконує на кафедрі **Людмила Олександрівна Жукова**, завідуюча її учбово-методичним кабінетом, незмінна господиня бібліотечних надр. Історик за фахом, колишня випускниця ХДУ ім.В.Н.Каразіна, Людмила Олександрівна також довгі роки викладала свій улюблений предмет на підготовчому відділенні нашого вузу, нею створений та опублікований ряд науково-методичних розробок, серед яких – навчальні програми. Її знання, величезний педагогічний досвід, чуйність, готовність допомогти, пояснити неодноразово врятовували у складних ситуаціях як студентів, так і поважних професорів. Материнські поради Людмили Олександрівни ставали у пригоді молодим викладачам і лаборантам кафедри, яких не одне покоління виховувалося під її опікою. Її значною мірою зобов'язаний своїм існуванням книжковий фонд кабінету кафедри суспільних наук (в окремі періоди становив близько 4000 одиниць), завдяки якому студенти й аспіранти мають змогу писати реферати, підготуватися до семінару, заліку, екзамену, олімпіади. Всі присвячені кафедрі довги роки Людмила Олександрівна щиро намагалася зберігти й розвинути найкраще з традицій минулого, невтомно борючись із хаосом, створюючи навколо атмосферу доброзичливості, взаєморозуміння, творчого відношення до будь-якої справи. Саме її професійна пам'ять та добра воля зберегли більшу частину фактів, подій, дат, подробиць, риси характерів, обличчя – все, з чого склався літопис нашої кафедри. Завдячуючи й досі молодій енергії, працездатності, організованості, порядності та глибокій життєвій мудрості Л.О.Жукової, попри всі об'єктивні труднощі останніх півтора десятиліть кафедра суспільних наук відчуває себе єдиним колективом, зберігає історичний оптимізм і з надією дивиться у майбутнє. А, як відомо, оптимісти живуть довго.

Отже, будемо жити! Бо є в нас чудові кадри, а, як стверджував добре знайомий кафедрі суспільних наук вождь усіх часів та народів, кадри вирішують все.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

«ВІКНО В ЄВРОПУ»:
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ

О. П. Андрєєва

Кафедра іноземних мов Харківського університету мистецтв заснована в 1963 році. До цього викладання іноземних мов проводила відповідна секція при кафедрі загальнонаукових дисциплін. Вагомий внесок в роботу кафедри зробили кандидат історичних наук **К.Д. Мишкис**, кандидати філологічних наук **С.Й.Лубенська**, **Б.Й.Роговська** і **Ю.М.Ткаченко**, який очолював кафедру з 1978 до 1998 року.

З 1998 року завідуючою кафедрою є кандидат філологічних наук, доцент **О.П. Андреєва**, яка веде інтенсивну наукову роботу (статті, доповіді, рецензування та опонування дисертацій та інше) і є автором словника музичної термінології і методичних розробок для студентів консерваторій та вузів мистецтв. Вона також плідно працює як перекладач спеціальної літератури для музикантів і приймає активну участь в проведенні зустрічей з іноземними митцями в університеті та в Харківській організації Спілки композиторів України, сприяє установленню творчих контактів з зарубіжними країнами. В 2000 та 2006 роках пройшла стажування в Канзаському університеті США.

Сьогодні до складу кафедри входять **Л.Б. Моніна, А.Б. Писарєва, В.П. Розіна, Л.В. Бабасевська, С.П. Домніч, Л.Б. Бєй, А.Д. Чолакова,** які забезпечують викладання п'яти іноземних мов: англійської, німецької, французької , італійської, а також російської мови як іноземної.

Головною метою роботи кафедри є забезпечення майбутньому спеціалісту можливості здобувати потрібну інформацію з іншомовних джерел і спілкування іноземною мовою в актуальних професійних ситуаціях, тому викладання іноземних мов завжди тісно пов'язується з фаховою підготовкою студентів. На кафедрі створено ґрунтовну науково-методичну базу для занять з магістрами та аспірантами. Постійно працюють групи з підготовки до складання кандидатських іспитів.

Всі педагоги кафедри допомагають в перекладі наукових і літературних текстів іншим кафедрам університету, творчим колективам міста.

Під керівництвом викладачів кафедри студенти з високим рівнем володіння іноземною мовою готуються до участі у національних предметних олімпіадах. В 2003р. студентка Ганєєва Тетяна посіла І місце, в 2004р. команда ХДУМ зайняла ІІ місце

у Всеукраїнській олімпіаді з німецької мови, а в 2006р. студентка Березовська Аліна посіла ІІІ місце в національній олімпіаді з англійської мови (м. Дніпродзержинськ), де її доповідь була визнана найкращою в секції «Гуманітарні науки»

В процесі навчання іноземним мовам педагоги кафедри приділяють увагу вихованню студентів, створенню в них постійної мотивації, розширенню їх професійного кругозору та творчих здібностей. При кафедрі працює секція іноземних мов СНТ, створено студентські клуби «Друзі англійської мови», «Друзі італійської мови». Постійно проводяться цікаві вечори іноземних мов, які користуються популярністю серед студентів і збирають численну аудиторію.

Кафедра працює в тісному контакті з кафедрами іноземних мов ХНУ, ХНПУ, академії культури та інших вузів міста, а також з інформаційним центром «Вікно в Америку» при ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна і Британською Радою.

Всі викладачі кафедри, фахівці та ентузіасти своєї справи, проводять заняття на рівні останніх досягнень сучасної методики викладання іноземних мов. Кафедра користується заслуженим авторитетом серед фахівців різних навчальних закладів Харкова.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

УРОКИ ЗДОРОВ'Я:
КАФЕДРА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

А. П. Маленко

Після злиття двох вузів – Харківської консерваторії та театрального інституту – у 1963 році виникла кафедра фізичного виховання та спорту. Першим її завідувачем була майстер спорту, чемпіонка Радянського Союзу з акробатики **Марія Олександрівна Грабковська**.

З 1988 року кафедрою керує доцент **Костянтин Іванович Середа**. Він виховав цілу плеяду спортсменів-музикантів – чемпіонів та призерів міста і України. Це заслужений артист України Віктор Луцюк, заслужений артист України Олег Літенко, лауреат міжнародного конкурсу викладач кафедри народних інструментів Андрій Гетьман, солісти філармонії, оперного театру, солісти оркестрів – Володимир Савін, Михайло Олійник, Микола Островський, Володимир Болдирєв та багато інших.

Нині до складу кафедри входить також **Аліса Петрівна Маленко**. За 44 роки роботи в університеті вона виховала чимало прекрасних гімнасток, чемпіонок вузів

міста та України. Це – Валерія Василець, Наталя Копошилова, Лариса Чорна, Валентина Городова, Олена Гоголева, Олена Брунько, Оксана Горбатенко, Алла Крайня, Ганна Дмітрієва, Марина Ковтунова, Валерія Супрун, Катерина Штрифанова та багато інших. Можна пишатися такими прекрасними гімнастками-художницями, кандидатами в майстри спорту Поповою Оленою, Резайкіною Людмилою, Ніколаї Галиною, Олексієнко Веронікою, Тіщенко Кірою, Суботою Ганною.

Збірні команди з шахів і шашок, за які відповідає Аліса Петрівна, – неодноразові призери та переможці вузівських змагань.

Крім того на кафедрі працює з 1990року **Володимир Ігоревич Шемет** – старший викладач, майстер спорту з плавання. Він – голова спортивного клубу, відповідальний за спортивно-оздоровчу роботу в гуртожитку, працює зі студентами-бігунами та лижниками, готує команди для участі у спартакіаді вузів.

Працює у вузі з 1994 року **Світлана Едуардівна Жичкіна**, яка займається оздоровленням студентів-акторів, веде відділення з легкої атлетики та лижного спорту.

Спорт та музика надзвичайно пов'язані між собою. Як спорт, так і музика потребують багато зусиль, енергії, здоров'я, щоб досягти найвищих висот, як спортсмени, так і музиканти – вольові люди. Тому спорт дуже допомагає музикантові досягти своєї мети. Багато прикладів, коли великі музиканти находили час для свого здоров'я, свого фізичного розвитку.

Людина-легенда – так можна назвати Тараса Сергійовича Кравцова, заслуженого діяча мистецтв, доктора наук, професора – чемпіона України з тенісу, спортивної гімнастики, волейболу. До війни він займався з десяти видів спорту: класична боротьба, легка атлетика, лижі (трамплін, гірні лижі, акробатика, стрибки у воду, бокс, теніс, волейбол, спортивна гімнастика, важка атлетика). Після війни: в армії – парна акробатика, підводне мисливство, лижі, стрибки у воду, настільний теніс, теніс.

З 1966 по 1967 рік – член збірної команди міста з волейболу, неодноразовий призер України, чемпіон України на зимовому турнірі (1956) з лижного спорту.

До речі, чемпіонкою вузів з волейболу минулого Радянського Союзу була професор Веске Тамара Яківна. Народний артист України, соліст Харківського оперного театру Коваль Микола Петрович зараз член збірної команди з волейболу ветеранів міста Харкова, неодноразовий призер чемпіонатів, капітан збірної команди університету серед викладачів з шахів. Неодноразовими чемпіонами України вузів Міністерства культури були вихованці вузу, а нині народні артисти Великого театру Росії Сергієнко Людмила, Журіна Ірина, народний артист національної опери України Востряков Олександр і багато інших.

Викладачі кафедри ніколи не забувають, що працюють з музикантами та акторами. І вдячні студенти це не забувають. Вони йдуть до нас, згадують свої студентські роки, спортивні баталії, дружні зустрічі на зимових канікулах з консерваторіями міста Риги, Вільнюса, Таллінна, Львова, Києва, Кишинева, Баку, Одеси та інших вузів, спартакіади вузів Міністерства культури України з волейболу, баскетболу,

настільного тенісу, бадмінтону, художньої гімнастики, шахів, легкої атлетики, де неодноразово становилися чемпіонами та призерами чемпіонатів: доцент кафедри концертмейстерської майстерності, баскетболіст Володимир Соляніков, баскетболіст Шаліко Палтаджян, лауреати Міжнародного конкурсу, викладачі народної кафедри гімнастки Башмакова Наталія, Башмакова Юля та багато інших.

У 2006 році чемпіонкою вузів міста з спортивної гімнастики стала аспірантка музикознавчого факультету Супрун Валерія, яка займається гімнастикою з І курсу. Срібним призером стала студентка IV курсу, диригентсько-хорового факультету Ковтунова Марина. Збірна команда університету у складі: Супрун Валерії, Штрифанова Катерина, Ковтунова Марина, Дмітрієва Ганна, Баранова Ольга, Башмакова Наталя зайняли І місце у другій групі вузів.

2007 рік збірна команда з спортивної гімнастики з успіхом виступила на Спартакіаді вузів Харкова. Срібним призером стала аспірантка Штрифанова Катерина. Бронзовим призером – Ковтунова Марина – студентка V курсу диригентсько-хорового факультету.

З дня існування кафедри ведеться в університеті історія найкрасивішого виду спорту – художньої гімнастики. Це, дійсно, вид, який пов'язаний з музикою. Студентки займаються цим видом спорту з великою віддачею. Приємно згадати на заняттях таких гімнасток, як наш ректор, народна артистка України, професор Верkіна Тетяна Борисівна, народна артистка Великого театру Росії Журіна Ірина, народна артистка Яценко Ірина, заслужена артистка України Соболева Олена, концертмейстерів Олександрову Світлану, Манівську Олену та багато інших, які захищали честь нашого університету.

У 2006 році збірна команда університету прийняла участь у Спартакіаді вузів міста, де срібним призером стала студентка 5-го курсу народного факультету Субота Ганна. З І курсу захищає честь університету аспірантка II курсу, першорозрядниця Тіщенко Кіра.

Членом збірної команди з художньої гімнастики є студентка вокального факультету, а зараз ведуча солістка театру музичної комедії Ларкіна Наталя. Пройшло чимало років, але вона розуміє, що без спорту вона не буде провідною солісткою театру.

Продовжують спортивні традиції університету збірні команди з шахів і шашок. У 2006 році команди прийняли участь у Спартакіаді вузів міста, студент III курсу, народного факультету Юха Петро, студент І курсу вокального факультету Охрименко Дмитро виконали норму І розряду. Зараз Охрименко грає в турнірі на виконання кандидата в майстри спорту. Збірна команда викладачів з шахів прийняла участь у Спартакіаді «Здоров'я» вузів міста Харкова. Капітаном збірної команди з шахів є Коваль Микола Петрович. В збірну команду входять викладач народної кафедри, лауреат міжнародного конкурсу, баяніст Неверов Сергій, кандидат в майстри спорту Проценко Володимир, лауреат Міжнародного конкурсу, скрипаль Чернявський Ігор, лауреат Міжнародного конкурсу, викладач народної кафедри Юрій Яковенко.

Листаючи альбом кафедри, згадуються неодноразові чемпіонати з шахів серед викладачів вузів. Капітаном збірної був ректор інституту мистецтв, професор Авер'янов Георгій Борисович, 2-а дошка – професор, кандидат в майстри спорту Шитов Ігор Павлович, який кожного року проводив сеанси одночасної гри зі збірною командою студентів університету, 3-я дошка – професор, проректор Кулік Юрій Іванович, 4-а дошка – кандидат в майстри спорту, піаніст Маргаріус Леонід.

Неодноразовою чемпіонкою Вузів з шахів була студентка музикознавчого факультету Сучкова Людмила, чемпіоном вузів з шашок був студент-композитор, кандидат в майстри спорту Мішин Юрій.

Приємно читати такі зізнання: «У нашому вузі є декілька спортивних секцій. Серед них і та, в якій на протязі 5 років я брала участь у секції спортивної гімнастики, а веде її усіма нами любимий викладач, дуже добра людина, Аліса Петрівна Маленко.

Коли музикант або артист розвиває себе всебічно, вважаю, це дуже добре! Студенти нашого університету мистецтв таку можливість мають.

Рух – це життя! Заняття спортом дають великий заряд енергії, відмінний настрій, допомагають володіти головними професійними навиками, розширюють творчий потенціал особистостей.

Від імені усіх гімнасток університету хотілось би подякувати людині, яка дає можливість себе вдосконалювати. Алісі Петрівні велика подяка. Нашому викладачеві часто приходиться бути терплячою на перших роках навчання, коли пройшов час, і гімнастки почали виконувати різні складні елементи, усі гордяться собою і своїми друзями.

В добрих обставинах проходять наші заняття; результат – виступи на турнірі Вузів міста.

З великою подякою Ваші гімнастки і студентка V курсу диригентсько-хорового факультету Марина Ковтунова – срібний призер вузів міста Харкова».

Розділ 4

Допоміжні підрозділи

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

НАВЧАЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Л. В. Біляєва

Спрямованість діяльності вищого навчального закладу полягає в необхідності надання якісних освітніх послуг, пов'язаних з одержанням вищої освіти. Цей процес насамперед залежить від ступеня його організації, що входить до компетенції навчального відділу університету.

Під керівництвом начальника відділу Л.В.Білясвої його співробітники прагнуть не тільки вчасно виконувати покладені на них обов'язки, але й створювати сприятливі умови для повноцінного, налагодженого функціонування навчального процесу на всіх його стадіях.

На перший погляд, робота у навчальному відділі університету має суто технічний характер. Але розмаїття музичних та театральних спеціалізацій, необхідність спілкування з педагогами та студентами мистецького навчального закладу, серед яких переважна більшість – яскраві творчі особистості, потребує від співробітників відділу значної гнучкості та уважності у взаєминах, а головне – докорінного розуміння тонкощів та особливостей роботи. Саме тому на посади працівників навчального відділу традиційно запрошуються випускники університету, які у своїй діяльності використовують власний досвід, набутий під час навчання.

Понад 35 років навчальним відділом керував Григорій Іванович Терновий, який прийшов на зміну своїм попередникам – В.Г.Смаглію та В.М.Кухтиній. За цей час учбова частина набула організуючого, цементуючого значення у навчальному закладі, визначились головні напрями у роботі відділу, методи і способи досягнення поставлених цілей.

Майже 40 років плідно працює в навчальному відділі секретар-статистик Надія Стефанівна Кислова. Вона веде велику роботу з обліку успішності студентів, визначає зміни контингенту, працює з документами щодо розподілу випускників, складає численні статистичні звіти. За сумлінну багатолітню роботу Н.С.Кислова неодноразово відзначалась подяками від адміністрації університету.

Надзвичайно кропіткою й відповідальною є ділянка роботи інспектора навчального відділу Людмили Савелівни Салманової. До сфери її компетенції належить контроль за плануванням та виконанням навчального навантаження професорсько-викладацького і концертмейстерського складів, облік робочого часу співробітників університету.

Інша ланка діяльності навчального відділу пов'язана із забезпеченням студентського складу університету документами про освіту та студентськими квитками на основі фото-комп'ютерних технологій. Особиста ініціатива та сумлінне ставлення до виконання цієї роботи стали обов'язковими для молодих співробітників відділу – Ганни Григорівни Русалової та Ольги В'ячеславівни Біляєвої, які використовують у своїй роботі досвід попередніх працівників навчального відділу у цій сфері – О.О.Чірки, І.В.Данішевської, О.С.Садовникової, І.В.Дашкєєвої.

Майже 30 років працює у навчальному відділі Любов Василівна Біляєва, який вона очолює з 1995 року. До сфери її уваги належать усі ланки забезпечення якісної роботи навчальних структур університету. Вона стежить за виконанням навчальних планів, додержанням розкладу занять, контролює роботу усіх співробітників учбово-допоміжного складу. Під безпосереднім керівництвом ректора та першого проректора опікується створенням в університеті сприятливого морально-психологічного клімату, покращенням умов праці та навчання.

У різні роки в навчальному відділі (раніше – учбовій частині) працювали на посаді інспектора – А.К.Зеленська, І.О.Ломонос, Е.Г.Морозова; на посаді диспетчера – О.П.Моісеєнко, Л.Г.Сутуліна, В.С.Івченко; на посаді методиста – Б.Т.Бережной, В.М.Самохвалов; на посаді секретаря – Н.П.Єгозарова.

Протягом тривалого часу поступово зростала кваліфікованість працівників навчального відділу, накопичувався досвід, народжувались та формувались традиції. Високий професіоналізм, творчий підхід та доброзичливість стали характерними рисами діяльності цього відділу, який є методичним центром у забезпеченні якісної підготовки молодих фахівців за усіма спеціальностями.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ЗАОЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Н. В. Ткаченко

Харківський державний університет мистецтв – один з небагатьох мистецьких вузів України, де збереглася форма підготовки спеціалістів без відриву від виробництва. Можливість отримати творчу професію, водночас вдосконалюючи

свої навики у практиці, приваблює обдаровану молодь не тільки нашої країни, а й інших країн СНД.

Відкрите в 1959 році в Харківській консерваторії заочне відділення за 48 років свого існування випустило більше 2000 фахівців. Серед них чимало лауреатів національних і міжнародних конкурсів, визнаних митців – виконавців, викладачів, науковців, які мають почесні звання. Це народний артист України О. Літвінов, народна артистка України, Герой України, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка Р. Кириченко, заслужені артисти, заслужені діячі мистецтв і культури України М. Стецюн, А. Гайденко, В. Герасимов, В. Рожок, В. Кравець, М. Репка, Л. Царегородцева та ін.

З 1959 по 1987 рік на заочному відділенні здійснювалось навчання виключно за спеціальністю «Музичне мистецтво», а в 1988 році відбувся перший набір за спеціальністю «Театральне мистецтво». Ця форма освіти надала можливість вже працюючим театральним кадрам підвищити свій кваліфікаційний рівень. В той же час заочний спосіб навчання відкрив можливості численним абітурієнтам здійснити свою мрію – вступити до театрального вузу.

Першим деканом заочного відділення було призначено доцента кафедри хорового диригування **З.В. Яковлєву**. Досвідчений організатор, вимоглива, об'єктивна й надзвичайно доброзичлива людина, вона заклала традиції сумлінного і відповідального ставлення до своєї роботи. Традиції, що були продовжені наступними деканами – професорами кафедри народних інструментів **В.Ф. Савіних, Л.М. Горенко і В.І. Ніколаєвим**. Належний рівень і якісні показники в роботі заочного відділення забезпечували дійсні знавці ділової справи – методисти **М.Б. Крикун, Н.Т. Пилипенко.** Сьогодні на цій посаді працює випускниця музикознавчого факультету **Н.В. Ткаченко**. Чітко спланована робота, відповідальність, чуйне ставлення до студентських проблем створили в цьому навчальному підрозділі атмосферу професійної стабільності і доброзичливості.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ПРО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ХДУМ ІМ. І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Н. І. Руденко

У цей час у ХДУМ ім. І.П. Котляревського навчається близько 90 іноземних студентів. Вони приїхали до нас із Росії, Китаю, Ірану, Еквадору щоб одержати

якісну професійну освіту. В університеті вже є досвід навчання іноземців - на театральному відділенні кілька років тому одержала знання ціла група акторів з Монголії, які нині успішно працюють у себе на батьківщині.

Але систематична підготовка іноземних громадян почалася з 2002р., коли була отримана відповідна ліцензія. З кожним роком зростає кількість бажаючих навчатися в нашому університеті: якщо в 2002р. у нас навчалося 15 чоловік, то через 5 років їх вже стало 90. Майже на всіх факультетах навчаються іноземці з країн СНД і далекого зарубіжжя.

У багатьох країнах, у тому числі в Китаї, немає системи музичного освіти подібної нашої. Для багатьох – заняття музикою на ранніх етапах – це приватні уроки з викладачем. У старших класах середньої школи всі учні займаються музикою й багато хто саме тоді виявляє здібності, хоча починати заняття музикою в 14–15 років, це пізно. Є, звичайно, серед наших іноземних студентів і такі, які закінчили в Китаї музичне училище або музичний факультет університету.

Звичайно, ті, хто приходить до нас у ВНЗ, мають чимало професійних проблем, які беруть свій початок у попередній освіті. Однак наполегливі заняття в університеті під керівництвом досвідчених, вимогливих і турботливих педагогів приводять до успіху. Так, серед іноземних студентів вже є лауреати й дипломанти різних міжнародних фестивалів і конкурсів. Лауреатами міжнародного конкурсу вокалістів «Алчевський-дебют», що не перший раз проходить у Харкові в рамках фестивалю, присвяченого С.Рахманінову, стали Лі Сяолун, Хуан Венфень, Цао Хун, Чжоу Чживей, Чжан Лі. Не відстають і студенти фортепіанного факультету. Ян Ціяо й Чень Чень – лауреати міжнародного фестивалю слов'янської фортепіанної музики (Мелітополь, 2002, 2004), Цінь Тянь і Ян Ціяо є дипломантами міжнародного конкурсу «Fortissimo» (Харків, 2004).

На музичному фестивалі «У гостях в Айвазовського» у Феодосії в 2006р. були відзначені виступи Сун Шо й Цінь Тянь.

Дуже важливі для різнобічного розвитку музиканта його виступи з оркестром. І серед іноземних студентів у нас вже є такі студенти, які своїм виступом можуть прикрасити програми концерту. Так у квітні 2007р. у супроводі оркестру «Слобожанський» пролунав концерт Ф. Ліста № 1 у виконанні Ян Ціяо; у Залі філармонії з оркестром співали У Хунюань і Гуй Цінь.

На театральному відділенні навчається режисер драми Сунь Юй, який вже відомий у Китаї як актор. Інший молодий режисер Сун Мінхань – досить освічений митець: його фільм кілька років тому був відзначений нагородою на міжнародному кінофестивалі в Каннах. Він приїхав до нас, щоб ближче познайомитися з українською театральною школою, вивчити творчість сучасних режисерів, почерпнути традиції великого К.С. Станіславського.

Звичайно, відвідування лекцій в одному потоці з українськими студентами викликає певні складності, пов'язані зі знанням російської та української мови. Але поступово, перебуваючи в колі своїх російських й українських товаришів, іно-

земні студенти освоюють мови досить добре й вже на 3-4 курсах допомагають нам як перекладачі при знайомстві з новими студентами. Засвоювати російську мову допомагають студентам досвідчені викладачі: Л.Б.Бєй, А.Б.Писарєва, А.Д.Чолакова, Л.В.Бабаєвська, С.П.Домніч. У заняттях вони використовують цінні унікальні матеріали, пов'язані з розумінням специфіки спеціальностей студентів, учать їх легко спілкуватися, розбиратися в науковій літературі. Все це повинно допомагати студентам у підготовці наукових робіт на бакалаврському й магістерському рівнях.

Великий інтерес студентів-іноземців, а також й українських студентів викликають, вечори іноземних мов, де вони читають вірші, співають пісні, грають сценки.

Студентів, які прагнуть вступити в ХДУМ, приваблює творча база університету, широкі можливості, які дозволяють молодому фахівцю розкрити свій талант: тут є 2 навчальних театри, симфонічний оркестр, оркестр народних інструментів, 2 хори, різні ансамблі.

Багато студентів продовжують навчання після магістратури як аспіранти та асистенти-стажисти. У лютому 2006р. серед іноземних студентів з'явився перший у нашому ВНЗ кандидат мистецтвознавства - Чжан І. (науковий керівник доктор мистецтвознавства Н.С. Гребенюк). Після успішного захисту дисертації молодий кандидат наук виїхала на батьківщину й працює в м.Ухань (Китай).

Навчання в ХДУМ іноземних студентів веде до розширення міжнародних зв'язків, до зміцнення престижу вітчизняної музичної й театральної професійної школи – все це звичайно, підіймає авторитет нашого університету у світі.

У перспективі – робота над залученням студентів-іноземців у наш ВНЗ, поглиблення співробітництва з вищими закладами різних країн, зокрема з університетом у м. Сіан (Китай), обмін студентськими й педагогічними кадрами, творчими колективами.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

НАУКОВА ЧАСТИНА

Л. О. Орлова

Підготовка фахівців на рівні вимог сучасної науки не може бути без розвитку науково-дослідницької роботи. Загалом наука – це колективний пошук істини. І як будь-яка гуртова діяльність, вона потребує організаційних заходів. Саме наукова частина покликана впорядковувати цей важливий напрям у діяльності університету.

Виходячи зі специфіки вузу, професорсько-викладацький склад займається не тільки науково-дослідницькою, методичною роботою, але й концертно-виконавською та творчою діяльністю. Остання пов'язана зі створенням оригінальних авторських творів, виконавським аналізом та перекладенням творів для різних інструментів та ансамблів зарубіжних, російських, українських композиторів. Викладачі виступають з різноманітними концертними програмами, як сольними, так й ансамблевими, на Україні та за кордоном, готують своїх студентів для участі в конкурсах та фестивалях тощо.

Науково-дослідницька робота включає широке коло теоретичних, історичних, методичних проблем. Це вивчення малодосліджених аспектів музичного та театрального мистецтва, новітніх тенденцій розвитку вітчизняного музикознавства, виконавської інтерпретації, музичного фольклору, сучасної музичної та театральної педагогіки.

Підготовка підручників, навчальних посібників, монографій, різних методичних матеріалів та творчих робіт викладачів тісно пов'язані з навчальним процесом і є необхідним його науково-методичним забезпеченням.

Разом із колективом наукова частина займається підготовкою та проведенням наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, конкурсів, олімпіад, круглих столів; редакційно-видавничою діяльністю. Щорічно в університеті виходять дві збірки наукових робіт «Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти», які затверджені Постановою Президії ВАК України за № 1-05/7 від 9 червня 1999р. як наукове видання для публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук за спеціальностями мистецтвознавство та педагогічні науки; матеріали Всеукраїнської науково-творчої конференції студентів та аспірантів «Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців»; з 2006 року – збірка «Наукові асамблеї: матеріали магістерських читань».

Тільки за останні п'ять років університетом було проведено 16 міжнародних та всеукраїнських конференцій, зокрема, такі міжнародні конференції, як «Французька музика в культурі слов'янських країн (2003); «Спадщина П.І. Чайковського: на шляху в XXI ст.» (2004); «Універсалізм Гете в мистецтвознавчому віддзеркаленні» (2005); «Мистецька освіта сьогодення: діалоги з часом» (2006). Вони відбувалися у рамках програми міжнародних фестивалів класичної музики «Харківські асамблеї». Участь у заходах такого масштабу стала визначною подією творчого життя колективу. За ініціативою організатора «Харківських асамблей» народної артистки України, професора Т.Б.Веркіної у фестивальних концертах мали можливість виступати не тільки всесвітньовизнані музиканти, але й молоді талановиті виконавці.

Також мали широкий резонанс і проведення чотирьох міжнародних конкурсів виконавців на народних інструментах ім. Г.Хоткевича; ювілейні заходи, присвячені 100-річчю від дня народження українського режисера, актора, педагога Р.О. Черкашина.

Авторці даного нарису довелося як випускниці Харківського державного інституту мистецтв, музикознавцю за фахом працювати в науковій частині з 1973 року. За цей час мені випало на долю спілкуватися з різними музикантами, театральними діячами та науковцями, які обіймали посаду проректора з наукової роботи. Першим з них був **Георгій Борисович Авер'янов**, який також був проректором з навчальної роботи. Часом йому приходилося заміщати і ректора В.С.Корнієнка, і тоді Георгій Борисович жартував: «Весь ректорат на мені!». Будучи досить молодою людиною, він був здатний стратегічно мислити і знаходити шляхи реалізації сміливих, як тоді здавалося, ідей. Він відправив значну кількість молодих викладачів на навчання за цільовими направленнями до аспірантури та асистентури-стажування у консерваторії Москви, Ленінграду, Києва (адже аспірантура в нашому навчальному закладі була відкрита лише у середині 1990-х років). Виплекані ним кадри стали міцним творчим та науковим ядром колективу. Саме тоді фактично розпочалася систематична діяльність у сфері планування другої половини навантаження викладачів та контроль за її виконанням. Зрозуміло, що це не могло викликати особливого захоплення у багатьох музикантів-виконавців... До цього часу, як правило, наукові та методичні розвідки готувалися спонтанно і далеко не на всіх кафедрах.

На зміну Георгію Борисовичу, який був призначений на посаду ректора інституту мистецтв імені І.П.Котляревського, прийшов доктор філософських наук, професор **Ігор Павлович Шитов**. Три роки він був проректором з наукової роботи (1976–1979) і особливо підтримував наукові дослідження з філософської проблематики.

У наступний період (1979–1990) наукову роботу в інституті очолила доктор мистецтвознавства, професор **Неоніла Леонідівна Бібій-Очеретовська**. Вона багато зробила для підняття наукового потенціалу. У цей період всі кафедри активно були включені в науковий та методичний пошук, були захищені ряд кандидатських дисертацій (нагадаємо, що на той час це ускладнювалося існуванням в Україні

лише однієї відповідної спеціалізованої ради з захисту дисертацій у Києві). За ініціативою Неоніли Леонідівни в інституті почали проводитися цікаві соціологічні дослідження, анкетування, семінари, творчі зустрічі.

Незначний час на посаді проректора з наукової роботи працював кандидат мистецтвознавства, професор **Георгій Ігорович Ігнатченко** (1990–1991).

З 1992 по 1995 рік науковою діяльністю викладачів у нашому навчальному закладі керував відомий театрознавець – кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України **Анатолій Григорович Горбенко**. Багато років він працював у театрі імені Т.Г. Шевченка завідувачем літературної частини, добре знав особливості театральної справи. Його увага була переважно спрямована на розвиток досліджень цієї мистецької сфери. За часів Анатолія Григоровича Горбенка була видана перша книга, присвячена історії Харківського інституту мистецтв (1992).

Наступні два роки (1995-1997) після раптової кончини Анатолія Григоровича на посаді проректора з наукової роботи працював доктор мистецтвознавства, професор, відомий викладач класу валторни, учасник Великої вітчизняної війни **Іван Васильович Якустіді**. Це був надзвичайно складний період у житті не тільки інституту, але й країни загалом. Проте наукова активність викладачів не зменшувалася.

Здолати важкі «часи змін» вдалося **Галині Яківні Ботуновій**. Випускниця театрального факультету, вона мала значний досвід організаційної роботи в державних установах та на театральному факультеті як його декан, завідувач кафедрою історії театру. Як проректор з наукової роботи за 1997-2006 роки Галина Яківна налагодила та впорядкувала видання фахових збірок наукових статей, розпочала серію «Біографія і бібліографія визначних музикантів». Саме завдяки її зусиллям при Харківському університеті мистецтв була відкрита спеціалізована рада по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. Її очолив доктор мистецтвознавства, професор Т.С. Кравцов, а вченим секретарем була призначена кандидат мистецтвознавства, доцент М.С. Чернявська.

У теперішній час проректор з наукової роботи університету – доктор мистецтвознавства, доцент **Ірина Степанівна Драч**. Вихованка Харківського університету мистецтв, вона добре знає давні наукові та творчі традиції харківської школи.

У 1993 році у Харківському інституті мистецтв відкрилися асистентура-стажування та аспірантура за спеціальностями «музичне мистецтво» та «театральне мистецтво», керівництво якими здійснював декан фортепіанно-музикознавчого факультету, кандидат мистецтвознавства, професор Віктор Олексійович Сирятський.

З 2005 року на посаду завідувача асистентури-стажування та аспірантури була призначена його учениця, випускниця фортепіанного факультету Харківського університету мистецтв **Ірина Юріївна Сухленко**.

Сьогодня аспірантура – невід'ємна складова науково-дослідної та навчальної роботи університету. Її діяльність дозволяє університетові готувати власні науково-педагогічні та наукові кадри й залучати до роботи найталановитішу мистецьку молодь.

Недавні студенти за роки навчання в аспірантурі та асистентурі-стажуванні підвищують виконавську та наукову майстерність. Вони мають можливість реалізувати власні мистецькі прагнення, зростати як науковці. Але в університеті мало бути видатним виконавцем чи науковцем – треба ще вміти навчати мистецтву. І саме роки, проведені в аспірантурі та асистентурі-стажуванні, дозволяють поглибити свої знання з педагогіки вищої школи, поєднати самостійну викладацьку роботу зі спостереженнями за роботою провідних фахівців, брати участь у вихованні студентської молоді. Це дає майбутньому викладачеві ту основу, яка сформує в ньому справжній професіоналізм, впевненість, відчуття успішності.

За роки існування аспірантуру і асистентуру-стажування закінчили 116 осіб, з них – 14 аспірантів і 102 асистента-стажиста. Крім того, за цей час до аспірантури було прикріплено 15 здобувачів. З числа тих, хто працював над кандидатською дисертацією в університеті успішно захистилися 19 молодих вчених.

Серед випускників-стажистів – ряд лауреатів міжнародних та всеукраїнських конкурсів: Матряшин В.О., Гудима Л.С., Замотайло А.О., Костогриз С.О., Гетьман А.О., Назаренко Д.О., Ігнатченко І.Г., Деркач Л.І. та ін.

Нині в аспірантурі і асистентурі-стажуванні навчаються 13 аспірантів та 41 асистент-стажист. З них – 29 за державним замовленням. Основу контингенту аспірантів та асистентів-стажистів складають кращі випускники університету. Саме їм випало на долю продовжити славні традиції харківських мистецьких та наукових шкіл.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ДО 120-РІЧЧЯ БІБЛІОТЕКИ ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МИСТЕЦТВ імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Ю. В. Малішевська*

16 квітня 1887 року комітет товариства піклування про малозабезпечених учнів у музичному училищі Харківського відділення Імператорського Російського музичного товариства (ХВ ІРМТ) «ухвалив утворити при музичному училищі нотну бібліотеку, для чого ноти, що придбаються за кошти товариства, мають надходити в цю бібліотеку, з якої вони і видаються малозобезпеченим учням для безкоштовного користування» [1, с.5.].

* Цей нарис написаний завдяки великій дослідницькій роботі Н.К. Камінської – найстаршого співробітника нашої Бібліотеки (працювала 1966–2003рр.)

Ноти придбалися Харківським музичним товариством від дня його заснування у 1871 р. Це були дарунки, а також спеціальні закупівлі за рахунок грошового фонду товариства. У річних звітах того часу читаємо:

«Пожертвувані ноти: А.Ф.Пестель – партії всіх струнних квартетів Гайдна, А.А. Юр'ян – партії квартетів і тріо різних композиторів для духових мідних інструментів» [5, с.3.]. Для поповнення бібліотечного фонду було витрачено за рік 65 руб. 42 коп., а весь фонд оцінювався в 1650 руб., що на той час було величезною сумою.

Перший бібліотекар **Д.І.Катанський** з річним окладом 180 руб. водночас навчався у музичному училищі по класу валторни і був стипендіатом товариства піклування малозабезпечених. Закінчивши навчання, Д.І.Катанський продовжував працювати бібліотекарем і бухгалтером.

Щорічні витрати на підтримку і поповнення бібліотечного фонду зростали з кожним роком і, незважаючи на воєнні часи, до 1916 р. склали 461руб. щорічно.

Бібліотека, як і училище, і Відділення музичного товариства, з 1892 р. розташовувалися в кутовому будинку вулиць Єкатеринославської і Ярославської, де тривалий час (весь радянський період) перебувало музичне училище.

У 1916 році, а точніше раннього ранку 17 лютого, у приміщенні музичного училища сталася пожежа – від печі, що розжарилася, зайнялася перегородка між духовим класом і кімнатою архіву. Пожежа частково знищила, частково зіпсувала приміщення, меблі й шафи з нотами і книгами. Збитки бібліотеці були нанесені у розмірі 400 руб. Компенсація страхового товариства «Саламандра» склала 1100 руб. [4, с.34], з яких 300 руб. було витрачено на придбання, переписування і палітурки нот [4, с.131]. Але яка література згоріла, а яка збереглася залишилося невідомим.

Ніде не наводяться списки бібліотечного фонду. Але, мабуть, побічно про це свідчать опубліковані в щорічних звітах ХВ ІРМТ і музичного училища, створеному при ньому, програми музичних зборів (концертів), учнівських змагальних музичних вечорів, іспитів, публічних виступів випускників курсу. До речі, згадується незвичайний концерт – «Музичний ранок». Чи було це тільки назвою, яка визначала час його проведення, або якоюсь оригінальною формою музичної події? У програмах цих концертів зустрічаємо назви творів Бетховена, Мендельсона, Шумана, Чайковського, Гуно, Римського-Корсакова та інш. композиторів, що ввійшли у плеяду визнаних класиків вітчизняної і зарубіжної музичної культури. Поряд з ними в концерти включалися твори нині мало відомих композиторів, які рідко виконуються сьогодні, – Барнетта, Грюнфельда, Менделя, Лака, Рейнольда та інш. Дореволюційний період діяльності музичного училища, а також бібліотеки дуже детально освітлений у роботі Н.К.Камінської «Бібліотека»[2].

На сьогодні в бібліотечному фонді збереглося багато дореволюційних видань, імовірно, ще з тих далеких часів, тому що на титульних аркушах є гербова кругла

печатка Музичного товариства, потім печатка консерваторії, а після Вітчизняної війни була інвентаризація фонду, і знову – нова печатка, а також новий інвентарний номер. Так виглядає вся стародавня бібліотечна література. Це як окремі видання, так і великі конволюти в старих твердих обкладинках. (Конволют (лат. convolo – заплітати, збігатися) – збірка декількох творів або рукописів різного змісту, штучно об'єднаних і переплетених в одному томі [6, с.348].) Такі конволюти як спеціально створювалися в бібліотеці, так і продавалися нотними видавцями – Юргенсоном, Гугелем. На задній сторінці обкладинки будь-якого дореволюційного видання наводяться списки пропонованої до продажу нотної літератури, у тому числі і конволютні збірки.

Історія бібліотеки з 1917 р. до 1941 р. для нас зовсім закрита. Ми не уявляємо собі склад фонду, політику його формування (пріоритети, гарячі питання, форми бібліотечно-бібліографічної роботи). За фондом, який зберігся до наших днів, можна зробити висновок, що бібліотека активно поповнювалася всіма новинками творів композиторів того часу, книгами по музиці, фольклорними виданнями, художньою і суспільно-політичною літературою. За спогадами бібліотекарів, які працювали після війни, книжковий фонд довоєнної консерваторської бібліотеки становив не менш 15 тисяч примірників, а нотний був, звичайно, значно більшим. У штаті працювало тоді близько 10 чоловік, але хто саме працював, який був рівень кваліфікації співробітників, історія замовчує.

Єдиним відомим довоєнним фактом, який став нашим історичним надбанням завдяки професору нашого університету шановній Олені Михайлівні Щелкановцевій, є копія посвідчення завідуючої бібліотеки з 1929 р. по 1931 р. **Еллінської Євгенії Миколаївни** (матері О.М.Щелкановцевої). На жаль, ніяких спогадів про свою роботу Е.Н.Еллінська не залишила.

Велика Вітчизняна війна і окупація фашистами Харкова спричинили загрозу втрати багатого фонду бібліотеки консерваторії. Існують усні свідчення, що фонд у перші місяці війни був оперативно перенесений у глибокий сухий підвал під будинком консерваторії, вхід усередині і ззовні був завалений сміттям, а всю документацію бібліотеки знищено. Таким чином було врятовано бібліотечні скарби від пожежі і пограбування.

З 1943 р. по 1963 р. бібліотеку очолювала **Марія Дмитрівна Корабльова** (згодом за чоловіком – Голубєва). Це була людина, яка вболівала за бібліотеку всією душею, всім серцем, безмежно віддана своїй справі. Саме завдяки її вірності і самовідданості збереглися фонди в роки окупації. Подальшу історію бібліотеки докладно висвітлено у статті О.І.Корінчук «Бібліотека творчого вузу – лабораторія талантів» [3]. Скажемо тільки, що в ці роки проводилася велика робота щодо створення і редакції каталогів, картотек. Наново було складено алфавітний книжковий каталог літератури українською мовою; у систематичному книжковому каталозі були виділені матеріали, присвячені Україні; той самий каталог був поповнений картками наявним у бібліотеці фондом авторефератів дисертацій. Значно доробле-

студентів і викладачів нашого університету. Створено алфавітно-предметний покажчик до систематичного книжкового каталогу.

Відразу після визволення Харкова в серпні 1943 р. почали відновлювати бібліотеку: переписувалися інвентарні книги, формувався новий довідковий апарат і т.д. Оскільки заняття в консерваторії проводилися з перших місяців, необхідно було відразу видавати літературу читачам, не маючи каталогів. А створення систематичних каталогів, які відображають як видання в цілому, так і розкривають зміст збірників, – справа на десятиліття. Очевидно тому весь нотний фонд було розставлено за засобами виконання, а всередині кожного розділу за жанрами (концерти, п'єси, сонати, етюди і т.інш.). Тоді таке детальне розміщення було єдиною можливістю обслуговувати навчальний процес, хоча і вимагало додаткових хвилин при розстановці і пошуку нотної літератури.

Досвід інших нотних бібліотек свідчить, що проста, формальна розстановка фонду (за алфавітом, за інвентарними номерами, за шифром) значно скорочує час роботи з фондом (Москва, Петербург, Одеса, Донецьк). До речі, це виключає необхідність залучення для цього бібліотекарів з музичною освітою. Напевно, необхідність у перестановці фонду дозріла давно, оскільки обслуговуванням читачів (видачею і прийомом літератури) багато років займалася більша частина бібліотечного колективу. Але лише порівняльний аналіз з досвідом роботи інших нотних бібліотек допоміг побачити це.

Ще однією особливістю нотного фонду нашої бібліотеки є наявність великої кількості маленьких нотних видань (2-3 аркуша). Такі видання бібліотека приймала у свій фонд і в дореволюційні роки, і в довоєнні, і в пізніші часи. Знову ж порівняльний аналіз із іншими нотними бібліотеками показав, що в їхніх фондах немає такої величезної кількості примірників маленьких нотних видань. Можливо, проблеми із збереженням такої літератури змушували відмовлятися від неї, а може, історично склалося так, що в інших бібліотеках не часто пропонували придбати або прийняти у подарунок тонкі ноти.

Бібліотекарі нашого університету, приймаючи нотну літературу до фонду, завжди керувалися не зручністю її зберігання, розміщення та обліку, а насамперед необхідністю наявності даного твору в бібліотеці. Дотепер, переглядаючи букіністичні пропозиції, дарунки наших читачів або жителів міста, ми відбираємо всі необхідні музикантам ноти – і нестандартного формату, і дуже старі, які потрібно буде відновлювати і дбайливо зберігати. Значення при виборі має тільки їх значущість для музикантів, обов'язкова наявність всіх музичних здобутків суспільства у фонді.

Чому ми зупиняємося так докладно на цих моментах бібліотечної роботи? Тому що наша бібліотека єдина, що має у фонді дворядність розстановки нот того ж самого розділу (папки з тонкими нотами і досить великі нотні видання окремо), тобто, розставляючи і підбираючи літературу, бібліотекареві доводиться інколи перевіряти ноти у двох місцях. Дуже дрібна систематизація розміщення нотного фонду, що збереглася з 40-х років, створює подвійність, навіть троїстість варіантів місцезнаходження нот. Папки з нотами вагою близько 5 кг відбирають більше сил

і часу, тому що папку треба перенести і покласти на стіл, розв'язати, відкрити, знайти необхідне видання (або знайти, де його вставити), скласти ноти в тому ж порядку, зав'язати папку, віднести її на полицю.

Сумарно всі ці фактори значно збільшують час обслуговування читача. Користуючись досвідом роботи інших консерваторських бібліотек бачимо, що така організація фонду дуже праце- і часовитратна, бо такої значної кількості бібліотекарів для роботи з фондом не залучається в передових нотних бібліотеках. Тому нашим найближчим завданням щодо організації фонду має бути така його перестановка, щоб робота з ним скоротилася до мінімуму. Тоді читач не тільки буде менше очікувати на виконання замовлення, але і сам зможе підбирати собі літературу на полиці, як це вже давно існує у зарубіжних бібліотеках і сьогодні активно впроваджується в Україні. До слова, одним з обов'язкових статистичних показників бібліотечної роботи є відкритість книгосховища, доступність його читачеві.

Перестановку фонду вже розпочато: переставлено за абеткою книжковий фонд музикознавчої літератури (близько 10 тисяч примірників), розділ літературознавства, чітко за шифром розставлені всі розділи суспільно-політичної і гуманітарної літератури. Робота щодо перестановки фонду неухильно продовжується, доки весь фонд не буде раціонально організовано. Це скоротить зайнятість бібліотекарів у фонді і звільнить їх для іншої роботи (впровадження комп'ютерних технологій у бібліотеці, вивчення фонду рідких видань, надасть можливість більше часу приділяти читачам – рекомендаційні бесіди, огляди, диспути тощо).

Нашим і довгостроковим, і найближчим завданням буде також вивчення фонду старовинної літератури, його опис, створення для цих раритетів необхідних умов зберігання (як книг, так і нот). Дотепер цей фонд не досліджувався. Фактично ці видання розміщені по всьому фонду, у всіх його розділах. За винятком лише значної частини (близько 1000 видань) книжкового зібрання професора Харківської консерваторії, всесвітньовідомого музикознавця Й.М.Міклашевського. Цю колекцію розміщено у двох шафах. Але і в інших розділах фонду, навіть у літературознавстві, ми також зустрічаємо книги з автографами Й.М.Міклашевського. Повних даних про наявність та якісний склад старовинного фонду ми не маємо.

Бібліотека завжди пишалася своїм рідким фондом і тепер плекає надію багато чого зробити для його вивчення. Мріємо, використовуючи комп'ютерні технології, виставити в Інтернет докладну інформацію про кількісний і якісний склад фонду стародруків, наявність екслібрисів, автографів, позначок великих музикантів і мистецтвознавців на полях цих раритетів, а також запропонувати іншим бібліотекам нашу літературу для взаємного збагачення. Харківський університет мистецтв має співпрацювати з бібліотеками творчих вузів України, Росії, Німеччини, Австрії та інших країн.

Повноцінно працювати в цьому плані можливо тільки на базі передової комп'ютерної бібліотечної програми міжнародного рівня і створення бібліотечного сайту нашого університету в Інтернеті. На сьогоднішній день програму, можна сказати, визначено, хоча бібліотекарі продовжують розглядати всі програмні продукти, які пропонуються на інформаційному ринку. Придбання її обслуговування

комп'ютерної бібліотечної програми – дуже коштовна справа, тому рішення має бути дуже зваженим.

Програма не тільки надасть можливість міжнародного співробітництва, але і дозволить якісно змінити обслуговування наших студентів і викладачів. Створення електронного каталогу спростить процес і скоротить час пошуку літератури (за одним словом – прізвищем автора, назвою, предметною рубрикою теми), розкриє фонд так, як не в змозі всі карткові каталоги. Вихід в Інтернет розкриє перед читачами широкі перспективи – світову інформаційну доступність, якісну зміну наукового рівня, методологічних підходів до наукової роботи, взагалі прогресивно вплине на мислення людини.

Однією з наших гострих проблем є читальна зала. Зараз вона розташована у кабінеті суспільно-гуманітарних наук, де недостатньо посадкових місць і доступ до них незручний. Бібліотечний фонд перебуває у відриві від читальної зали, що, по-перше, створює незручності для читачів у підборі додаткової літератури при заняттях, по-друге, виключає контроль за літературою, її збереженням і позбавляє інших читачів можливості скористатися найближчим часом виданою зараз літературою.

Стратегічне завдання бібліотеки в цьому питанні – створення великої читальної зали зі своїм фондом, з полками відкритого доступу читачів до літератури, із черговим бібліотекарем-консультантом. Враховуючи дефіцит навчальних аудиторій в університеті, можна розмістити фонд і читальну залу в одному приміщенні. Бібліотека могла б увібрати в свою читальну залу фонди навчальних кабінетів (суспільних наук, історії музики), звільнивши, таким чином, їх від літератури і функції обслуговування, при цьому подовжити час роботи читальної зали за прикладом передових вузівських бібліотек.

У плани бібліотеки входить також відновлення філії бібліотеки у гуртожитку, як це було в 70-80 роки минулого століття, а також створення філії бібліотеки на театральному факультеті за умовою додаткових штатних бібліотекарів.

Багато років бібліотечну функцію обслуговування читачів на театральному факультеті виконує лабораторія історії театру. Але крім цих обов'язків вона ще веде справи кафедри історії театру. Такий порядок роботи склався ще в 1963 році, відразу після об'єднання двох навчальних закладів – консерваторії і театрального – в інститут мистецтв. Фонд літератури лабораторії театру всі ці роки поповнюється з бібліотеки. Не так давно (у 2005 р.) виявилося, що старий фонд театрального інституту не був свого часу введений до складу фонду бібліотеки університету. В наших інвентарних книгах і каталогах немає відомостей про літературу колишнього театрального інституту. Співробітники лабораторії і бібліотеки зараз інвентаризують фонд лабораторії історії театру, і ця велика робота буде тривати майже рік.

Природно, що виконуючи подвійні функції (бібліотечні і кафедральні), лабораторія не може повноцінно виконувати всю необхідну роботу. Якщо відкрити філію на театральному факультеті, читачі мали б не тільки необхідну літературу, але і оперативну інформацію про нові надходження, більше виставок літератури, а також

огляди, бесіди і т.інш.). А лабораторія історії театру, звільнившись від невластивих їй обов'язків, мала б можливість займатися тільки кафедральними справами.

Зараз у бібліотеці працює 8 співробітників, троє з яких мають бібліотечну освіту, інші закінчили різні навчальні заклади. Завдяки тому, що університет сплачує курси підвищення кваліфікації, щорічно хтось із бібліотекарів проходить навчання, яке організовує Асоціація інформаційно-бібліотечних технологій. Крім цього, бібліотека підписує бібліотечну періодику, придбає і бере в користування з інших бібліотек професійні книги, журнали, які вивчаються і обов'язково обговорюються співробітниками. Всі бібліотекарі прагнуть опанувати як базовими, так і передовими знаннями, що необхідні для успішної роботи бібліотеки – поліпшення психологічної атмосфери обслуговування читачів, підвищення професіоналізму, впровадження нових форм бібліотечної роботи.

1. Годовой отчет комитета общества попечения о нуждающихся учащихся в музыкальном училище Харьковского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества общему собранию членов 21 ноября 1886 года.— Х.: Каплан и Бирюков, 1887.— 16с.

2. Каминская Н.К. Библиотека //Харьк. ин-т искусств им. И. П. Котляревского. 1917–1992.— Х., 1992.— С. 343 – 349.

3. Коринчук О.И. Библиотека творческого вуза – лаборатория талантов //Очерки ист. вузовских библиотек г. Харькова.— Х., 2001.— С. 220 – 227.

4. Отчет Харьковского отделения Императорского Русского Музыкального Общества за 1915-1916 год.— Купянск: Печатный труд, 1917.— 131с.

5. Отчет Харьковского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества и состоящего при нем музыкального училища за 1886 – 1887 год.— Х.: М.Ф.Зильберберг, 1887.— 46с.

6. Сокальський О.С. та інш. Бібліотечні фонди і каталоги: Підручник для культ.-освітніх уч-щ /О.С.Сокальський, С.П.Тамм, В.М.Туров. – К.: Вища шк., 1971.— 363с.

7. Харківський державний інститут мистецтв ім. І.П.Котляревського. 85 років /Редкол.: Г.І.Ігнатченко та інш.— Х., 2002.— 62с.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ВІДДІЛ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Н. М. Шумакова

Відділ технічних засобів навчання (ТЗН) представляє собою підрозділ, головна задача якого – забезпечення якісного навчального процесу. До складу відділу входять фонотека-лабораторія, зал прослуховування та дві навчальні лабораторії

(на музичному і театральному відділах). Колективом проводиться велика робота з розширення музичного фонду. За останні роки були придбані цінні платівки з фондів різних колекціонерів, серед яких колишні викладачі університету мистецтв (Н.О. Пирогова) та музичного училища (Г.О. Бортновська). Лаборантами відділу ведеться робота з перезапису платівок та касет на диски, що дозволяє педагогам та студентам користуватись музичним матеріалом у великому обсязі. Крім того, організоване постійне прослуховування як поточного музичного матеріалу, що вивчається на лекціях, так і за вимогою для ознайомлення. Все, що є в наявності в фонотеці, відображено у каталозі. Музичний фонд, який складають платівки (більш ніж 10 тисяч) та диски (понад 1000), надає можливість в достатній мірі забезпечувати як навчальний процес, так і роботу наукових конференцій та студентського наукового товариства. Студенти також мають можливість користуватися комп'ютером для прослуховування дисків в форматі mp-3 та ознайомлення з мультимедійними енциклопедіями.

Велику цінність представляють раритетні студійні плівки минулих часів, серед яких записи концертів різних виконавців, вистав оперної студії, творів харківських композиторів та ін.

Поряд з аудіозаписами в наявності фонду відділу ТЗН є відеозаписи, серед яких опери та балети, мюзикли, фільми, академічні та джазові концерти.

Співробітники відділу ТЗН прагнуть добитися якісного обслуговування педагогів і студентів та повноцінного забезпечення навчального процесу університету.

Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ ФОЛЬКЛОРУ

І. А. Романюк

При кафедрі історії та теорії світової та української культури ХДУМ ім. І.П.Котляревського діє навчальна лабораторія фольклору. У 2007 році виповнюється 60 років з моменту її започаткування. Створений 1947 року, кабінет фольклору очолив композитор, істинний поціновувач, захоплений дослідник української, і зокрема, слобідської традиційної музики, **Стеблянко Олександр Іванович** (1896–1977). Він як збирач народних пісень своєю натхненною працею зробив неоціненний внесок у розвиток вивчення автентичної музики Слобожанщини.

У кінці 50-х років через брак фінансування діяльність кабінету фольклору припиняється. Можна лише здогадуватися, скільки перлин народної пісенної

творчості було безповоротно втрачено для української фольклористики через цей сумнозвісний факт.

Після тривалої перерви функціонування навчальної лабораторії фольклору відновлюється, і з 1976 року завідувачем працює **Нікітін Сергій Олександрович**. У різні роки на лаборантських посадах працювали Л. Новикова, І. Прісняк, Г. Войтова.

Із 2005 року очолити навчальну лабораторію фольклору запрошено випускницю й аспірантку ХДУМ ім. І.П.Котляревського **Романюк Ірину Анатоліївну**.

Діяльність навчальної лабораторії фольклору пов'язана з декількома аспектами. Передовсім, це убезпечення фольклорної практики для студентів музикознавчого, композиторського та народного відділень. За час функціонування навчальної лабораторії фольклору було здійснено близько ста експедицій теренами Східної України (дослідження Харківської, частково Полтавської, Донецької, Сумської, Луганської, Білгородської, Воронізької областей). Результатом польових розвідок є зібрання найрізноманітніших зразків музичного фольклору Слобожанщини (близько 400 годин аудіозаписів). Матеріали експедицій складають фонд навчальної лабораторії фольклору й використовуються студентами у наукових дослідженнях (курсові та дипломні роботи).

Із 2005 року розпочато перезапис із застарілих носіїв на цифрові експедиційних матеріалів тридцятирічної давності, тим самим порушивши питання щодо врятування та подальшого збереження самобутніх фольклорних записів слобідського регіону.

Невід'ємним аспектом діяльності навчальної лабораторії фольклору є архівна, бібліографічна, дослідницька робота. Лабораторія долучена до забезпечення навчального процесу. Не всім студентам належить стати фаховими етномузикознавцями, одначе кожному, зокрема, прищеплюється розуміння її повага до народних традицій.

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКА ЧАСТИНА

М. Г. Дереповка

Адміністративно-господарська частина (АГЧ) університету існує з моменту заснування Харківської консерваторії у 1917 році. З моменту створення і до теперіш-

нього часу АГЧ забезпечує безперебійний навчальний процес шляхом підтримання та удосконалення матеріально-технічної бази, створює та підтримує нормальні санітарно-гігієнічні та безпечні умови праці для професорсько-викладацького складу та навчання студентів університету в навчальних корпусах, забезпечує належний побут мешканців гуртожитку.

До складу адміністративно-господарської частини університету входять адміністративно-господарський відділ, господарські підрозділи навчальних корпусів та гуртожитку.

Очолює і координує роботу АГЧ проректор з адміністративно-господарської роботи **Дереповка М. Г.** Адміністративно-господарська частина плідно співпрацює та тісно взаємодіє у вирішенні значної кількості питань господарського характеру з проректором з загальних та економічних питань **Содіною Т. Д.**

У адміністративно-господарському відділі працюють кваліфіковані спеціалісти з вищою освітою та досвідом роботи, які грамотно і оперативно вирішують як повсякденні, так і глобальні технічні питання з експлуатації будівель і споруд, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу в університеті. Це головний інженер **Малогіна А. В.**, інженер з енергозабезпечення **Бондаренко В. А.**, матеріально-технічне забезпечення здійснює **Яїцький О. І.**

Питаннями з охорони праці та пожежної безпеки при проведенні ремонтних робіт, а також в умовах учбово-виховного процесу переймається інженер з ОП **Долгополов Б. І.**

Керівництво роботою господарчих підрозділів в учбових корпусах № 1 і 2 здійснює завідуюча господарством **Тичкіна Р. П.**, в учбовому корпусі № 3 (по вулиці Чернишевського, 79) комендант корпусу **Червенко І. Л.**, в гуртожитку (по вулиці Цілиноградській, 50) завідуюча гуртожитком **Барбишева І. К.**

Від злагодженої, оперативної роботи цих підрозділів залежить повсякденне вирішення господарських питань, підтримання чистоти та порядку, забезпечення належних умов для навчання та проживання всіх учасників учбово-виховного процесу.

Науково-популярне видання

Pro Domo Mea

Нариси

Відповідальний за випуск І. С. Драч
Упорядник І. Ю. Сухленко

Дизайн і верстка І. М. Дончик
Фотограф С. В. Стандарт

Підписано до друку 14.09.2007 р. Формат 70х100 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.друк. арк. 24,1. Обл.-вид. арк. 27,09. Наклад 500 пр.

ІПІ І. І. Стеценко
Свідоцтво № 82 від 22.04.03

Надруковано ФОП «Петрова І. В.»
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79 в, кв. 137
Тел. 362-01-52
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 948011 від 03.01.03

85
3-86

Нариси до 95-річчя
ХНУМ імені І. П. Котляревського

ЗОРЯНИЙ ЧАС УНІВЕРСИТЕТУ МИСТЕЦТВ

